

Україна в Європі

Освітній пакет

Україна в Європі

Pakiet edukacyjny

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

Центральний осередок удосконалення вчителів
al. Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
тел. (48 22) 345 37 00
факс. (48 22) 345 37 70
www. codn.edu.pl
codn@codn.edu.pl

Автори:

Здіслава Баранкевич, Єва Бобінська, Войцех Гзік, Мацей Душчик, Рафал Димек,
Марек Зюлковський, Катажина Кошевська, Роберт Купецький, Олександр Лавінський,
Ізабела Подсядло-Дацевіч, Мирослав Селяницький, Олена Стиславська, Ярослав Ходько,
Анджей Шнайдер.

Переклад: Олена Стиславська

Координатор проекту: Єва Бобінська

Головний редактор: Йоанна Господарчик

Графічне оформлення: Кшиштоф Келбасінський

Тексти вибрані з публікацій Центрального осередку удосконалення вчителів:
«Шкільний Євроклуб. Освітній пакет», «Польща в НАТО. Освітній пакет»,
«Польща в Європейському Союзі. Освітній пакет».

Видано за фінансової підтримки Міністерства Закордонних Справ РП
у межах програми закордонної допомоги у 2006 р.

Публікація виражає виключно погляди авторів і не може ототожнюватись з офіційною позицією
Міністерства Закордонних Справ.

© Центральний осередок удосконалення вчителів, Варшава 2006

Видання перше

ISBN 978-83-60814-08-6

Комп'ютерна верстка: Ян Яцек Свянєвич
Друк: «Orthdruk», Бялисток, вул. Складова 9

Зміст

Передмова	5
Історія виникнення та основні принципи функціонування Європейського Союзу (<i>Мацей Душчик</i>)	7
НАТО – Загальні питання (<i>Роберт Купецький</i>)	13
Україна на шляху до ЄС (<i>Мацей Душчик</i>)	21
Україна в польській політиці безпеки (<i>Марек Зюлковський</i>)	25
Європейський вимір навчання (<i>Мирослав Селятицький</i>)	29
Міжкультурна освіта у світлі європейських документів (<i>Мирослав Селятицький</i>) ...	35
Шкільний Євроклуб як форма реалізації європейської освіти у школі (<i>Мирослав Селятицький</i>)	44
Інтернет – двері в Європу (<i>Олександр Лавінський</i>)	50
Міжнародні молодіжні обміни (<i>Олена Стиславська</i>)	50
Коротка історія об'єднаної Європи (<i>Єва Бобінська</i>)	70
Переваги та недоліки вступу Польщі до Європейського Союзу (<i>Єва Бобінська</i>)	80
Рольова гра «Засідання Європейської Ради» (<i>Ярослав Ходько</i>)	94
Рольова гра «Засідання Європейської Ради» (<i>Рафал Димек</i>)	103
Що варто знати про Європейський Парламент (<i>Єва Бобінська</i>)	108
Права людини та європейський захист прав людини (<i>Катажина Кошевська</i>)	131
Контраверсійні питання (<i>Ізабела Подсядло-Дацевіч</i>)	143
Чому варто бути толерантним? Казка «Про землю Четвертьландію» (<i>Ізабела Подсядло-Дацевіч</i>)	149
Один за всіх і всі за одного (<i>Анджей Шнайдер</i>)	154
В лабіринті організації – структура НАТО (<i>Єва Бобінська</i>)	158
Щоб не повторилась Сребреница – роль НАТО у запобіганні геноциду (<i>Войцех Гзік</i>)	166
Гарантувати захист інтеграції – відносини НАТО–ЄС (<i>Мирослав Селятицький</i>)	178
Сценарій конкурсу «Пізнаємо Європейський Союз» (<i>Здіслава Баранкевич</i>)	186
Корисні посилання.....	200

Передмова

Пропонуємо вашій увазі посібник «Україна в Європі. Освітній пакет», адресований вчителям та лідерам неурядових організацій на Україні, що займаються європейською освітою та освітою заради безпеки. Книга допоможе ефективно ввести європейську тематику до української школи та підготувати молодих українців до свідомого, активного життя у Європі, яка об'єднується. Видання цього пакету та навчання для представників різних освітніх інституцій і вчителів з України, які провів Центральний осередок удосконалення вчителів, були можливі за фінансової підтримки Міністерства Закордонних Справ РП у межах програми закордонної допомоги у 2006 р.

Підготовлений посібник – це добірка корисної інформації та сценаріїв уроків, які були опубліковані в освітніх пакетах, виданих Центральним осередком удосконалення вчителів у період, коли Польща готувалась до вступу до Європейського Союзу. Від початку 90-х років, ЦОУВ, як інституція, що реалізує освітню політику польського уряду, брав активну участь у розвитку європейського освітнього виміру і був організатором чисельних заходів, що допомагали польським вчителям вводити європейську освіту до шкіл. Спочатку це були програми, які мали на меті ознайомити з європейською проблематикою (навчання про Європу), а після вступу Польщі до ЄС прийшов час програм, що стосуються польського членства в європейських структурах (навчання для Європи). В рамках тих програм були створені освітні пакети, підготовлено групи, які поширюють інформацію – тренерів та вчителів-консультантів, які допомагають вчителям вводити у викладання європейську тематику; проведено навчання для вчителів – лідерів європейської освіти.

Необхідна інформація та сценарії уроків, що пропонуються у таких посібниках, як: «Шкільний Євроклуб. Освітній пакет» під редакцією Єви Бобінської та Йоанни Господарчик (2002 р.), «Польща в НАТО» під редакцією Роберта Селятицького і Мирослава Селятицького (2002 р.) та «Польща в Європейському Союзі» під редакцією Йоанни Господарчик та Мирослава Селятицького (2004 р.), були підготовлені експертами з даної тематики та вчителями – практиками, які добре знають специфіку та потреби щоденної роботи з учнями.

Ідея перекладу вибраних текстів на українську мову виникла під час дискусії з українськими партнерами ЦОУВ. З початку 90-х років тематика сусідства з Україною була присутня в освітній діяльності Осередку. ЦОУВ починає реалізацію проектів, мета яких – краще пізнання України, побудова взаєморозуміння та початок спільної освітньої діяльності. Однією з головних була програма «Сусіди – поляки та українці у новій Європі», яка складалась з таких компонентів, як видання підручника, цикл навчань для вчителів, проведення діяльності за посередництва польських вчителів, що працюють на Україні, співпраця з вчителями польських шкіл в Україні, співпраця з вчителями шкіл в Польщі, де вивчається українська мова, та спільні польсько-українські проекти. Головною метою цієї програми була боротьба із стереотипами і упередженнями, які існують з двох сторін кордону, та підкреслення взаємного проникнення культури та історії двох народів.

З 2002 р. ЦОУВ починає співпрацю з українськими партнерами. Ділиться досвідом, який здобув під час введення європейської освіти та освіти заради безпеки до польських шкіл (наприклад, участь у пілотній програмі «Європейські студії у середніх школах в Україні», яка була реалізована фондом «Відродження» та Асоціацією керівників шкіл України). У 2005 році перша група українських вчителів – опікунів євроклубів взяла участь у навчанні, організованому ЦОУВ. Наступні

навчання вже торкались не тільки питання європейської освіти, але й освіти заради безпеки, та освіти про права людини.

Сподіваємось, що наша підбірка допоможе українським вчителям та лідерам неурядових організацій у підготовці молодих громадян України бути свідомими, відповідальними громадянами об'єднаної Європи. Спільні освітні проекти, контакти польських та українських вчителів, підтримка освітніх реформ в Україні – це інвестиція у майбутнє двох європейських народів.

Історія виникнення та основні принципи функціонування Європейського Союзу

Після закінчення Другої світової війни великі європейці, такі як Уїнстон Черчіль, Роберт Шуман, Жан Моне, Конрад Аденауер, задумувались над тим, як можна запобігати конфліктам у Європі. Напевно жоден з них не мріяв, що в середині 2004 р. їх ідея буде втілена 25 країнами із загальною кількістю населення понад 450 млн. осіб. Про завершення створення «спільної Європи» можна буде говорити тільки тоді, коли всі країни, які розташовані на європейському континенті завершать переговори і стануть членами Європейського Союзу. А може цей процес не обмежиться Європою і країни з інших континентів бажатимуть брати участь у цьому винятковому процесі створення спільноти взаємної довіри та допомоги?

Європейський Союз дуже змінився за понад п'ятидесятирічну історію свого існування. Його сьогодення назва утворилась тільки у 1992 р. Ці зміни відбувались з двох головних приводів. Перший – це зміцнення співробітництва між країнами-членами, що впливало на затвердження чергових договорів. Другий – збільшення кількості країн-членів від 6 у 1951 році до 25 у 2004 р. Але звернемось до історії.

Друга світова війна принесла не тільки смерть та знищення, але і ненависть між європейськими народами. Було зрозуміло, що якщо не вдасться продумати принципів, за якими країни будуть хотіти співпрацювати, у майбутньому Європі може загрожувати війна. Виникло багато ідей, але від всіх, після довшої чи коротшої дискусії, відмовились. В кінці кінців, у травні 1950 р. французький міністр закордонних справ Роберт Шуман виступив з ініціативою організації спільного політично-економічного товариства. Він представив план (план Шумана), згідно з яким потрібно було створити Європейську спільноту вугілля та сталі з метою контролю за виробництвом вугілля та сталі в країнах західної Європи, особливо Франції та Німеччині. За тих часів сировина була основою відбудови та розвитку економіки. Одночасно багато країн, навіть тих найпотужніших, сильно потерпіло через суперництво у здобутті цих ресурсів і не було спроможне розвиватись у швидкому темпі. З метою запобігання тим негативним тенденціям, Роберт Шуман запропонував розробити принципи спільної політики, яких би мали дотримуватись всі країни, що вирішать здійснювати таку політику. Згідно з планом, головним завданням країн-членів повинна була бути спільна координація та контроль за важкою промисловістю. Договір про створення Європейської спільноти вугілля та сталі був підписаний в Парижі 18 квітня 1951 року. Він був ратифікований шістьма країнами: Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Організація була відкрита для інших європейських країн. За тих часів Польща не могла бути членом Спільноти. Вона не могла самостійно приймати рішення про вступ до міжнародних військових та економічних організацій, тому що була залежна від Радянського Союзу. У відповідь на дискусію про економічне співробітництво на Заході, соціалістичні країни створили у 1949 році Раду економічної взаємодопомоги (РЕВ). Ця спроба закінчилась економічною поразкою, а РЕВ припинила свою діяльність у 1991 р. в Будапешті.

В результаті створення ЄСВС було досягнуто успіху і це вплинуло на те, що через 6 років її члени вирішили підписати в Римі договір про створення двох наступних спільнот: Європейської економічної спільноти (ЄЕС) та Європейської спільноти з атомної енергії (ЄВРАТОМ). З цього часу в Європі існують три взаємодіючі спільноти створені шістьма країнами.

Метою виникнення Європейської економічної спільноти було створення спільного ринку шести західноєвропейських країн, де б велась спільна митна політика (ліквідація мита між країнами-членами та спільні тарифи в торгівлі з іншими країнами). Країни-члени взяли на себе обов'язок реалізувати подібну економічну політику, яка ґрунтується на чотирьох свободах обігу/пересування: осіб, товарів, капіталу та послуг. ЄЕС заклала підвалини сучасного Єдиного економічного простору Європейського Союзу.

Євратом було створено з метою врегулювання співробітництва країн в галузі мирного використання атомної енергії. У 1965 р. ЄСВС, Євратом і ЄЕС підписали Об'єднуючий Договір. З цього моменту інституції, які управляли Європейською економічною спільнотою, перетворились у спільні органи усіх трьох Спільнот.

Завдяки співробітництву та введенню в дію нових економічних принципів, всі країни, що підписали Римський договір швидко помітили значний економічний підйом, розвиток багатьох секторів виробництва і торгівлі. Це був головний привід, чому інші європейські країни почали цікавитись вступом до спільнот. Але перше розширення відбулось тільки 1 січня 1973 року, коли до шістки приєднались Великобританія, Ірландія та Данія. Відстрочка була викликана переважно застереженнями Франції щодо питань членства Великобританії. Черговими країнами, що вступили до Спільноти були Греція (1981), Іспанія і Португалія (1986), Австрія, Швеція і Фінляндія (1995). Останнє розширення (травень 2004) було найбільшим – членами Спільноти стали 10 країн – Естонія, Кіпр, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина і Чехія.

Чергові розширення вели за собою консолідацію та розвиток різних європейських інституцій, а також зміцнення співробітництва у різних галузях. Наприклад, у 1978 році створено Європейську валютну систему і Європейську розрахункову одиницю Екю (попередниця Євро). Дуже важливою подією в історії європейської інтеграції було підписання в Люксембурзі Єдиного європейського акту. Цей документ набув чинності 1 липня 1987 року і вносив зміни до принципів функціонування Спільнот. В акті було узгоджено, що Спільний економічний простір повинен бути створений не пізніше ніж до кінця 1992 року. Це викликало необхідність зміцнення співробітництва країн-членів. Сприятливими обставинами були падіння Берлінського муру і об'єднання Німеччини та демократизація країн Центрально-Східної Європи, яка змінила політичну структуру континенту.

На початку 90-х років почались переговори, результатом яких було підписання 1 січня 1993 року Маастрихтського договору. Він також відомий як Договір про Європейський Союз. В ньому вперше була використана назва Європейський Союз як міжнаціональна спільнота. ЄС базується на трьох опорах інтеграції:

- **Європейська спільнота**, яка складається з трьох спільнот (ЄСВС, ЄЕС та Євратом),
- **Спільна зовнішня політика та політика безпеки**,
- **Співпраця в галузі юстиції та внутрішніх справ**.

Маастрихтський договір вніс зміни та значні доповнення до Римського договору, у ньому передбачається досягнення на початку 1999 року Економічного та монетарного союзу, який запровадить спільну валюту – євро. Спільна валюта функціонує в 12 країнах-членах ЄС. Це – Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Греція, Нідерланди, Люксембург, Ірландія, Іспанія, Португалія, Фінляндія та Австрія.

Цей договір встановив європейське громадянство, яке належить кожному громадянину країн-членів ЄС. Окрім цього, він посилив координацію діяльності в суспільній політиці та в боротьбі з безробіттям. У порівнянні з попередніми договорами, Договір про Європейський Союз найбільшим чином змінив функціонування Європейської Спільноти. Ще більші зміни повинні відбутись після прийняття європейської Конституції.

Назва Європейський Союз була прийнята в Маастрихтському договорі і замінила назву Європейські Спільноти, яка використовувалась до цього моменту та означала Європейську спільноту вугілля та сталі, Європейську економічну спільноту та Євратом. На сьогоднішній день у відповід-

ній літературі можна зустріти обидві назви. Одночасно, після Маастрихтського договору ми ще зустрічаємось з назвою Європейська Спільнота, яка означає лише такі галузі співробітництва, які координуються і контролюються в рамках спільної діяльності країн-членів. Але це не стосується співпраці в галузі юстиції та внутрішніх справ або оборонної політики та безпеки. І тому, вираз Європейська Спільнота не можна використовувати замість виразу Європейський Союз чи Європейські Спільноти.

Процес створення Європейського союзу не був легким. Багато разів переговори затягувались через те, що необхідно було знайти компромісні рішення, вигідні для всіх членів Спільноти, яких було все більше та більше. А іноді, навіть вже погоджений проект договору, представлений шляхом референдуму на розгляд громадськості, був відхилений і потрібно було вносити зміни. Наприклад, громадяни Данії відхилили спочатку Маастрихтський договір, тому що вони вважали, що втратять свою незалежність. На думку багатьох експертів, а також громадян Європейського Союзу, Маастрихтський договір був занадто «технічний» і не завжди зрозумілий. Тому його необхідно було відновити таким чином, щоб наблизити інституції Європейського Союзу до громадянина. Це зробив Амстердамський договір, який вступив в силу 1 травня 1999 року. Проведено широку реформу європейських інституцій. У зміненому Амстердамським договором тексті Римського договору появився розділ про суспільну політику і доповнення про європейську політику працевлаштування.

Сьогодні Європейський Союз функціонує на основі Договору, який було підписано в місті Ніцца у 2000 році. Головна зміна, яка з'явилась у Ніццькому договорі торкалась інституційної реформи і таких справ як кількість депутатів Європейського Парламенту від кожної країни, розподіл голосів у Раді Європейського Союзу. Польща отримала тоді 27 голосів, це двома голосами менше ніж в два рази більша Німеччина. Хоча в Європейському Союзі дуже рідко вирішуються питання шляхом голосування, дискусія з цього приводу належить до однієї з найбільш бурхливих. Система, прийнята в Ніцці, викликає у Європейському Союзі багато суперечних поглядів. Не викликає суперечки лише те, що країни-члени дійдуть згоди і приймуть новий поділ голосів. Треба теж пам'ятати, що Ніццький договір формально дозволив провести найбільше в історії розширення Європейського Союзу. Але, так само як у випадку Маастрихтського договору, виникли проблеми із згодою громадськості. Цього разу ірландці висловились проти його підписання. Договір вступив в силу тільки після проведення інтенсивної інформаційної кампанії та повторного референдуму.

Головні цілі Європейського Союзу були окреслені в Маастрихтському договорі, який змінив положення Римського договору. Сьогодні вони залишаються у незмінній формі у Ніццькому договорі. Завдання Європейського Союзу – підтримувати «гармонійний, зрівноважений розвиток економічних дій, постійний та неінфляційний економічний підйом з дбайливим ставленням до навколишнього середовища, високий рівень збіжності економічних дій, високий рівень працевлаштування і соціальної опіки, підвищення рівня та покращення якості життя, зміцнення економічної та соціальної згуртованості та солідарності між країнами-членами». Як бачимо, Європейський Союз зосереджується на багатьох важливих сферах життя. Але в основі його діяльності надалі залишається принцип **субсидіарності**. Згідно з цим принципом Європейський Союз починає діяти тільки тоді, коли він краще може вирішити проблему ніж національна держава чи органи місцевого самоврядування. І тому в багатьох випадках на рівні Спільноти затверджуються тільки відповідні рекомендації чи директиви, а вже уряди країн-членів вирішують яким чином вони будуть втілюватись в життя. Європейський Союз не може заступити країн-членів, він тільки доповнює їх діяльність з метою збільшення ефективності управління та вирішення проблем кожної з країн. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні інструменти, які були розроблені на різних етапах інтеграції. До них належать спільний економічний простір, ліквідація митних платежів та кількісних обмежень на ввіз та вивіз товарів, створення Економічного та монетарного союзу, про які вже йшла мова. До цього також зараховуються постанови стосовно в'їзду та переміщення осіб на внутрішньо-

му ринку, введення системи забезпечення конкурентності та зближення законодавчих актів, що необхідно для функціонування спільного ринку.

У Європейському Союзі існує кілька видів законодавчих актів. Це регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення.

- **Регламенти.** Це головні законодавчі акти ЄС. Вони встановлюють правові норми обов'язкові до цілісного виконання як країнами-членами та органами Спільнот, так і юридичними та фізичними особами. Якщо виникають питання стосовно розуміння регламентів, їх тлумачать відповідні інституції Європейського Союзу.
- **Директиви.** Вони застосовуються для уніфікації законодавства країн-членів, тобто їх адресатом можуть бути країни, а не юридичні чи фізичні особи. На відміну від регламенту, директиви залишають за собою свободу вибору методів та засобів, завдяки яким країна має намір досягти ціль, визначену в директиві. Це означає, що директиви зобов'язують країну до результату, а не до методів його реалізації. Директиви не зобов'язують безпосередньо, мусять бути враховані в національному праві шляхом внесення відповідних постанов до національного законодавства. Країни-члени мають близько двох років для пристосування свого внутрішньодержавного права до вимог директив. Серед законодавчих актів Європейського Союзу переважають власне директиви.
- **Рішення.** Приймаються для вирішення питань пов'язаних з гармонізацією норм економічної політики. На відміну від регламенту, рішення має конкретного адресата, а від директиви відрізняється тим, що зобов'язує повністю. Суб'єктом рішення може бути фізична та юридична особа, орган Спільноти, а також країна-член.
- **Рекомендації.** Не мають зобов'язального характеру. Це своєрідне заохочення країн-членів до введення в дію конкретних рішень чи стандартів. Рекомендація відрізняється від повідомлення насамперед тим, що не лише формулює певну оцінку ситуації, але й пропонує конкретні дії для виходу з неї.
- **Повідомлення.** Так само як резолюції не мають зобов'язального характеру. Повідомляють про позицію Європейського Союзу.

Як вже було сказано раніше, Європейський Союз базується на трьох опорах інтеграції. Перша опора, головна підтримка процесу інтеграції, це існування трьох Спільнот: Європейської спільноти вугілля та сталі, Європейської економічної спільноти та Європейської спільноти з атомної енергії. Основою спільноти залишається Європейська Спільнота, доповнена Економічним та монетарним союзом, тобто координацією монетарної політики. Друга опора – це спільна діяльність всіх країн-членів у галузі зовнішньої політики та політики безпеки, що охоплює координацію спільної презентації інтересів Євросоюзу на міжнародній арені та спільну діяльність в галузі зовнішньої безпеки. Третя опора – це співпраця в галузі юстиції та внутрішніх справ, наприклад, координація візової політики країн-членів.

В Європейському Союзі функціонують спільні політики: торгівельна, сільськогосподарська, транспортна, політика рибальства тощо. В цій сфері суверенні права країн-членів поступаються на користь виняткових повноважень Спільноти. Це означає, що за реалізацію цієї політики в країнах-членах відповідає Європейський Союз. З цього виникають, наприклад, «молочні квоти» – визначена кількість молока, яку може виробляти дана країна-член. Все це потрібно для утримання стабільних цін та гарантування селянам відповідних прибутків.

Якщо говорити про так звані звичайні спільні політики (такі як соціальна політика, політика економічної та соціальної згуртованості, політика наукових досліджень та технологічного розвитку, політика охорони здоров'я), повноваження розділені між країнами-членами та європейськими інституціями. Переважно роль Європейського Союзу обмежується визначенням мінімальних стандартів, які повинні бути дотримані країною-членом. Країни заохочують використовувати більш корисні рішення, наприклад, в галузі охорони здоров'я.

Головною метою Європейського Союзу надалі залишається утворення Єдиного економічного простору, який означає «простір без внутрішніх кордонів, на якому запевнені чотири свободи внутрішнього ринку»:

- **Принцип вільного обігу товарів**, що означає, що товари, вироблені в одній країні-члені ЄС чи легально допущені на її територію, можуть легально і без будь-яких перешкод рухатись по митній території Співтовариства.
- **Принцип вільного обігу послуг**, що означає лібералізацію фінансових послуг, відкриття ринку транспортних та телекомунікаційних послуг, гармонізацію методів контролю над банками та страхуванням.
- **Принцип вільного руху капіталу**, що означає, що забороняється країнам-членам вводити будь-які обмеження щодо переливання капіталу між різними країнами Співтовариства, а також між країнами Співтовариства та третіми країнами. Крім цього, цей принцип ввів лібералізацію обігу цінних паперів.
- **Принцип вільного пересування осіб**, що означає, що кожний громадянин Європейського Союзу має право пересуватись та поселятись у будь-якій країні-члені і має право на соціальне забезпечення. Ця свобода стосується трьох груп осіб: найманих працівників; осіб, що користуються правом створення підприємств та осіб, що надають послуги та інших осіб, наприклад, студентів, пенсіонерів.

Жодна з представлених тут дій не була би можлива без інституціонального забезпечення, тобто існування органів управління цими процесами та прийняття рішень.

Європейський Союз має характерний інституціональний розподіл. Він ґрунтовно змінювався багато разів, як в межах повноважень, так і в обсягу діяльності. Країни, які підписали установчі договори (Римський договір, Маастрихтський договір та Амстердамський договір), вирішили відмовитись від частини своєї суверенності на користь європейських інституцій. Головні органи управління Європейського Союзу це:

- **Європейська Рада** – головний орган, що визначає головні напрямки політики Євросоюзу. Її створюють глави держав та урядів країн-членів ЄС.
- **Рада Європейського Союзу** (колишня Рада міністрів) – головна інституція, що ухвалює рішення. До її складу входять представники урядів на рівні міністра від кожної країни-члена. Склад учасників кожного засідання Ради залежить від предмета обговорення. Рада ухвалює законодавство Союзу: регламенти, директиви, рішення та відповідає за координацію спільної економічної політики держав-членів. Засідання Ради скликається її головою, що змінюється кожні півроку і посада переходить по черзі до іншої країни-члена.
- **Європейський парламент** – демократичний орган політичного контролю Європейських Спільнот. Складається з 732 депутатів, які обираються в країнах-членах ЄС шляхом прямого голосування (з 1979 року) терміном на п'ять років. Затверджує бюджет Євросоюзу, здійснює контроль за діяльністю Європейської Комісії, а також бере участь у законодавчому процесі, має повноваження на надання згоди в разі укладання угод про вступ до Європейського Союзу чи про асоційоване членство, ухвалює партнерські та торгівельні угоди з третіми країнами. Має право спільно з іншими інституціями приймати рішення у визначених питаннях, наприклад, в справі вільного пересування працівників.
- **Європейська Комісія** – виконавчий орган Євросоюзу. Веде контроль за дотриманням європейського права, має виключне право на законодавчу ініціативу, активізує інтеграцію шляхом підготовки та внесення відповідних рекомендацій і висновків.
- **Суд Європейських Спільнот** – найвищий суд ЄС, рішення якого не оскаржуються. Він перевіряє на відповідність договорам документи, видані європейськими інституціями та урядами, тлумачить право Спільноти на запит національних судів, вирішує спори між країнами-членами, Європейським Союзом та країнами-членами, європейськими інституціями та особами, а також

між юридичними чи фізичними особами та Європейським Союзом. Суд може засідати в двох палатах або збиратися на пленарні засідання для розгляду особливо важливих чи складних справ та на вимогу держав-членів.

Іншими органами Європейського Союзу є Європейський соціально-економічний комітет, Європейський суд аудиторів, Комітет регіонів ЄС та багато інших органів меншого значення.

Польща – це черговий член Європейського Союзу. Вона була прийнята до Співтовариства через 16 років після встановлення дипломатичних відносин з Європейською економічною спільнотою. Ми вступили до Європейського Союзу 1 травня 2004 року разом з Кіпром, Мальтою, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Словенією, Литвою, Латвією та Естонією. Це увінчало політичні та економічні переміни на значній частині Центрально-Східної Європи. Це було досягнуто ціною безлічі компромісів під час переговорів про вступ, які розпочались 31 березня 1998 року, а закінчились 13 грудня 2002 року під час самміту в Копенгагені. З першого дня членства ми почали брати активну участь у процесі, за яким могли спочатку тільки пасивно, а через деякий час активно стежити. Наші представники засідають у головних європейських органах, де репрезентують не тільки нашу національну, польську позицію, але і працюють в інтересах об'єднаної Європи.

Після закінчення Другої світової війни Європа була в катастрофічній економічній ситуації, яка виникла в результаті величезної військової заборгованості переважної більшості країн, необхідності післявоєнної відбудови, швидкого переходу виробництва на мирну продукцію та працевлаштування мільйонів демобілізованих військових. Зрозуміла в період злиднів радикалізація суспільних настроїв співпала у часі з демагогічною пропагандою комуністичних партій, які проголошували занепад західної демократії та протиставляли їй розвиток Радянського Союзу. Комуністам допомагав здійснювати пропагандистський натиск факт, що крім реальної влади в країнах східної частини континенту, комуністичні угруповання були представлені в урядах і парламентах багатьох західних країн (Австрія, Бельгія, Франція, Італія). Фактичний поділ післявоєнної Європи на два табори: демократичний та комуністичний загострював невирішене питання майбутнього переможеної Німеччини та політичне і військове протистояння між двома блоками. Чергові політичні події розвіяли ілюзію перших місяців після закінчення Другої світової війни, коли західні уряди вірили, що завдяки гармонійному співробітництву всіх учасників антифашистської коаліції можливим буде досягнення тривалого миру. Холодна війна, тобто ворожість між двома великими політично-економічними блоками, швидко охопила не тільки військові та політичні питання, але також суспільні, культурні та економічні.

Виникнення двох політичних блоків вплинуло на зміну позиції урядів демократичних країн, які визнали пріоритетами своєї діяльності: рішучу протидію розповсюдженню комуністичної ідеології, відбудову економіки та запобігання можливим конфліктам. Ці цілі вимагали близького співробітництва країн Західної Європи та США. Політики заходу зрозуміли, що зміцнення механізмів вільного ринку призведе до значного підвищення рівня життя громадян їх країн та одночасно ослабить джерела радикальних суспільних настроїв. Реалізація планів вела від плану Маршалла, проголошеного США у 1947 році, через Європейську спільноту вугілля та сталі до Європейської економічної спільноти.

Створення у 1949 році **Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organisation – NATO)** прискорило та зміцнило процес інтеграції країн західної демократії. НАТО повинно було гарантувати безпеку для країн-членів на випадок воєнної загрози з боку СРСР та комуністичних країн, і протидіяти будь-яким планам збройного нападу на Західну Європу. Новий союз також повинен був підтримувати зусилля урядів країн-членів, спрямовані на створення суспільного ладу, який би був вільний від тоталітаризму та поважав права і свободи кожної людини.

НАТО – перші сорок років

Створення НАТО не було одноразовим актом, але поступовим процесом, який підтримував заходи європейських урядів, що здійснювались з метою інституційного забезпечення безпеки на континенті та наближення цих дій до пропозицій уряду США.

Створення НАТО попереджало декілька важливих політичних подій, які створили сприятливі умови для цієї ініціативи.

- Підписання союзицької угоди між Францією та Великобританією (Дункерк, березень 1947 р.). Приводом підписання цієї угоди були з одного боку побоювання перед відродженням німецького мілітаризму, а з другого – бажання захиститись від експансії комунізму.

- Підписання Брюссельського пакту; до союзу з Дункерк були прийняті три нових члена – Бельгія, Нідерланди та Люксембург (березень 1948 р.). У цьому документі союзники брали на себе обов'язок допомагати один одному у випадку збройного нападу на будь-кого з них.
- Прийняття Конгресом США резолюції, яка надавала дозвіл Сполученим Штатам бути членом регіональних військових блоків в мирні часи та надавати військову допомогу країнам-членам цих союзів (так звана резолюція Вандерберга, червень 1948 року).
- Початок переговорів щодо створення військового союзу між США, Канадою та п'ятьма країнами-членами Брюссельського пакту (Бельгією, Францією, Нідерландами, Люксембургом та Великобританією). На переломі 1948 і 1949 рр. до участі в переговорах запрошено Данію, Ісландію, Норвегію, Португалію та Італію.

Остаточний **Північноатлантичний договір** (який також називається **Вашингтонським договором**, тому, що його підписано власне у цьому місті), документ, який заложив підвалини Організації Північноатлантичного договору, було підписано 4 квітня 1949 року представниками дванадцяти країн для того, щоб «захистити свободу, спільну спадщину своїх народів та їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права». **Країни-засновники НАТО це: Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США та Франція.**

Незалежно від записів договору, перший Генеральний секретар Альянсу лорд Ісмей вважав, що головною метою створення НАТО було: «*to keep Soviets out, Americans in, and Germans down*» (тримати Радянський Союз далеко від сфери інтересів Заходу, Америку як найближче, а Німеччину під контролем). Цей лапідарний вислів представляв три основні функції Альянсу: оборону перед можливим збройним нападом СРСР та комуністичних країн, утримання військової присутності США в Європі, яке було гарантією оборони союзників у випадку зовнішнього воєнного нападу, а також недопущення відродження військової потужності Німеччини, яка протягом останнього сторіччя була причиною двох світових воєн. Країни-засновники НАТО вирішили, що протидією небезпечним тенденціям націоналізму та фашизму буде демократизація цієї країни і залучення її до різноманітних форм міжнародного співробітництва.

В наступних роках до дванадцяти країн-засновників приєдналися Греція і Туреччина (1952), Федеративна Республіка Німеччина (1955), Іспанія (1982), Польща, Чехія та Угорщина (1999). У 2002 році членами НАТО було дев'ятнадцять країн. Десять європейських держав офіційно задекларувало своє бажання вступити до Альянсу: Албанія, Болгарія, Естонія, Литва, Латвія, Македонія, Румунія, Словаччина, Словенія, Хорватія. З 2002 року Україна також висловлює зацікавленість членством в НАТО.

На протязі більше ніж сорока років ідеологічне, політичне, економічне та військове суперництво між західною демократією та східним комунізмом проявлялось у функціонуванні двох військових блоків: НАТО та Організації Варшавського договору.

Вашингтонський договір, який у незмінній формі продовжує діяти і сьогодні, об'єднує військові аспекти безпеки з діяльністю, яка виходить за рамки цього питання. Він регулює діяльність країн-членів шляхом окреслення форм та цілей співробітництва, проголошення солідарності у випадку агресії та визначення географічної території дії встановлених принципів. В договорі є багато правових норм функціонування організації.

Головні рішення Вашингтонського договору

- Рішення, що напад на одного або декількох із союзників має розглядатися як напад на всіх членів організації (**стаття 5**). У такому випадку всі члени договору беруть на себе обов'язок, так як вважатимуть за необхідне, допомогти стороні, яка зазнала нападу.
- Можливість обміну інформації та політичних консультацій з питань безпеки та оборони між країнами-членами (**стаття 4**).

- Рішення, що територія будь-якої зі сторін є зоною відповідальності НАТО і до якої стосуються гарантії безпеки згідно зі статтею 5 (**стаття 6**).
- Відкритий характер НАТО. Згідно зі **статтею 10** Вашингтонського договору, Альянс залишається відкритим для нових членів. Всі країни, які бажають і можуть взяти на себе відповідальність і зобов'язання, що виникають з Договору, можуть вступити до організації.

Процес формального створення організації тривав кілька років. Її постійна структура, яка базується на постійно діючих політичних та військових органах, сформувалась в першій половині 50-х років. Рішення, які були прийняті у Лісабоні в лютому 1952 року, виявились основними. Це були перш за все: створення канцелярії Генерального Секретаря НАТО; введення змін у Північно-атлантичній Раді і надання їй статусу постійного виконавчого органу НАТО, до складу якого входять постійні представники з усіх країн-членів. Перед тим засідання періодично відбувались на рівні міністрів закордонних справ; створення постійної штаб-квартири НАТО, де містяться політичні та військові структури організації. До моменту, коли у 1967 році Франція відмовилась від участі у об'єднаній військовій структурі Альянсу, штаб-квартира організації знаходилась в Парижі. Після цього її було перенесено до Брюсселю.

Протягом 58 років діяльності НАТО значно розширилась його організаційна структура. На сьогоднішній день повсякденна робота Альянсу виконується приблизно 400 комітетами, робочими групами і агентствами. Таку велику кількість вимагає не тільки інтенсивна робота, але і обсяг справ, над вирішенням яких щоденно співпрацюють союзники. Феномен НАТО полягає в тому, що оборонний союз дев'ятнадцяти країн значно вийшов за рамки механічного об'єднання їх національних оборонних ресурсів. Він перетворився у політичну інституцію, яка реагує на зміни у складних міждержавних відносинах та бере участь у європейській політиці.

Основні принципи Договору, які визначають цілі та форми діяльності Альянсу, були відображені у стратегічних документах НАТО, які змінювались багато разів. Вже перший запис **стратегії**, датований груднем 1949 року, демонстрував головні принципи, які були закріплені в чергових фазах розвитку НАТО. В цьому документі підкреслено в першу чергу такі питання як: оборонний характер Альянсу, значення діяльності, яка б запобігала виникненню військових конфліктів, співробітництво між союзниками, стримуюча роль ядерної зброї та принцип солідарності, який нерідко представляли як «єдність в умовах географічної розрізненості». У 1957 р. прийнято **стратегічну концепцію**, яка проголошувала можливість використання ядерної зброї у випадку сильної атаки на територію країн-членів Альянсу. Ядерний арсенал СРСР, який збільшився і загрожував втягнути у необмежений ядерний конфлікт країни, що не мають зброї цього типу, викликав дискусії в політичних та військових колах країн-членів НАТО. І тому, після декількох років бурхливих дебатів, в грудні 1967 р. було прийнято нову **стратегічну концепцію**, яка була названа **стратегією «гнучкого реагування»**. Цей документ підкреслював, що розбудований військовий потенціал комуністичних країн є головною небезпекою для НАТО. Захист перед можливою агресією повинен був здійснюватись у три фази: використання конвенціональних сил для перемоги над противником; можливість використання тактичної ядерної зброї; використання стратегічної ядерної зброї.

Прийняття стратегії «гнучкого реагування» співпало у часі з публікацією **звіту Хармеля**, у якому були представлені політичні вказівки для майбутньої діяльності Альянсу, у тому числі також в питаннях, пов'язаних з більш широким (ніж військово-оборонний) контекстом безпеки. Підтверджуючи необхідність зміцнення так званої військової спроможності до ефективної реалізації політики безпеки та оборони, у звіті було стверджено, що рівновага сил – це підґрунтя для створення корисної атмосфери, у якій Альянс буде спроможний реалізувати більш широкі завдання, які полягають у побудові стабільних взаємовідносин з країнами найближчого оточення. Інтегральне поєднання **стратегії «гнучкого реагування»** з рекомендаціями **Звіту** вплинуло на зміцнення двох напрямків в політиці НАТО. Утримання відповідного військового потенціалу, гарантуючого досягнення цілей Альянсу при одночасному пошуку шляхів до діалогу та зменшенні напруженос-

ті у взаємовідносинах з країнами комуністичного блоку, повинно було визначати стиль діяльності НАТО до перемін, які відбулись наприкінці 80-х років. В дійсності, обмеженість площини можливого порозуміння з комуністичними країнами, зменшували вагу *звіту Хармеля*. Час на ґрунтовну зміну стратегічних планів НАТО настав тільки після завершення холодної війни.

Поточні стереотипи щодо НАТО

1. *НАТО викликало «холодну війну»*. Насправді це була відповідь західних країн на поширення комунізму.
2. *НАТО – це виключно військова структура*. Військову структуру НАТО формують політичні рішення, які приймаються країнами-членами. Військовий характер організації проявляється перш за все в тому, що вона утримує командну структуру Альянсу, спільно фінансує деякі заходи у галузі військової інфраструктури та проводить військові консультації, якими користуються політичні фактори Альянсу під час прийняття рішень. Тим не менше, на сьогоднішній день НАТО – це єдина міжнародна організація, яка розвиває свій політичний потенціал у тісному зв'язку з військовими можливостями.
3. *НАТО – це організація, де верховенство належить США*, так само як верховенство в Організації Варшавського договору належало СРСР. НАТО об'єднує країни, які дійсно мають нерівні оборонні здібності та геополітичне розташування, але всі країни – це повністю суверенні та рівноправні члени організації. Країни НАТО узгоджують між собою всі рішення, обговорюють національні концепції діяльності, які можуть бути включені до розробки спільної акції. Це, безперечно, не змінює факту, що незалежно від механізму, який вирівнює можливість впливу всіх членів на рішення Альянсу, декілька країн з найбільшим військовим та економічним потенціалом займають особливу позицію в процесі прийняття рішень. Але диспропорції сил зменшуються завдяки виробленим стандартам, яких дотримуються всі демократичні країни.
4. *НАТО бере на себе командування арміями країн-членів*. НАТО в принципі не володіє власними збройними силами. Окрім командної структури Альянсу, яка утримується спільно (в мирний час вона веде планувальну роботу), всі військові частини залишаються під політичним контролем власних урядів та військовим підпорядкуванням своїх національних командувань. При потребі у спільно узгоджених операціях відділи країн-членів можуть діяти в рамках структури Альянсу. Але на практиці, жоден уряд не відмовляється від здійснення контролю за своєю армією.
5. *НАТО витрачає непропорційно багато коштів на армію*. В дійсності Альянс володіє невеликими фінансами. Його річний бюджет менший, ніж у багатьох інших міжнародних структурах. На сьогоднішній день він становить приблизно 1,5 мільярда доларів. Це малий відсоток (менший ніж 0,5%) оборонних витрат країн-членів. Це співвідношення доводить, що більша частина оборонних зусиль союзників здійснюється шляхом самостійної діяльності країн-членів.

Від початку свого існування, Північноатлантичний Союз спільно з іншими організаціями, які надають форму політичному та економічному життю Західної Європи, надавав певну гарантію безпеки та стабільного розвитку держав-членів. В період холодної війни НАТО ефективно затримало розповсюдження комунізму, внесло свій вклад у зміцнення демократичних та ринкових процесів

у західному світі. Альянс підтримував тривалий зв'язок Сполучених Штатів з Європою та залучення Німеччини до європейського співробітництва у галузі безпеки, що надавало їй можливість бути присутньою також в інших сферах спільної діяльності європейських держав. Створення НАТО вплинуло на зміну політики безпеки країн-членів. Вона перетворилась з політики, що базується виключно на особистих інтересах на політику, яка здійснюється згідно з потребами всіх членів.

Трансформація НАТО після закінчення холодної війни

Створення Північноатлантичного Союзу було реакцією західних країн на холодну війну, яка протягом сорока років розділяла два протилежні з точки зору політики, ідеології, економіки та армії устрої. Рік 1989 приніс великі перемини – демократизацію країн колишнього комуністичного блоку та кінець Союзу Радянських Соціалістичних Республік, який на заході названо «імперією зла». Раптове зникнення цього джерела небезпеки для миру народило сумніви, чи надалі НАТО буде потрібне в світі, який так змінився. Те, що Альянс не припинив свого існування в нових геополітичних умовах було можливо завдяки двом факторам: ефективному проведенню необхідних реформ, які пристосували організацію до нової ситуації та досвіду, який впливав з проведення спільних політичних та військових заходів і які надали ширше політичне значення оборонному союзові, що об'єднав країни.

На сьогоднішній день НАТО, на думку своїх країн-членів, є перш за все:

- інструментом військової оборони перед невідомою небезпекою та фактором, який забезпечує стабільність. Альянс – самостійно або у співробітництві з іншими організаціями – може ефективно протидіяти загрозам стабільності на територіях, які мають важливе значення для безпеки його членів;
- організатором – завдяки інтегрованій командній структурі – процесів планування та вишколу національних збройних сил країн-членів у згідності з спільними процедурами та стандартами;
- фактором стабілізації взаємовідносин між країнами-членами, який зменшує необхідність зовнішньої конкуренції в галузі безпеки та оберігає менші країни від підпорядкування наддержавам;
- фактором, який запобігає (краще ніж Європейський Союз, Рада Європи та ОБСЄ) можливу ескалацію конфлікту між Грецією та Туреччиною;
- структурою, яка гарантує реальну військову та політичну присутність Сполучених Штатів в Європі, що впливає на підтримання на належному рівні оборонного потенціалу Альянсу та політичну і військову рівновагу в Європі;
- інструментом, який гарантує безпеку Німеччині, а в наслідок того утримує німецький уряд від рішення володіння ядерною зброєю;
- площиною, що сприяє розвитку співробітництва у багатьох напрямках з країнами, які не належать до Організації;
- головним фактором, який формує європейську безпеку, орієнтовану на запобігання та вирішення конфліктів. НАТО, як організація до якої належить більшість з високорозвинутих демократичних країн світу, впливає на внутрішні процеси, які відбуваються в інших міжнародних структурах безпеки та політичного співробітництва. Це суттєво зміцнює міжнародну позицію країн-членів НАТО.

Суттю пристосування НАТО до нових геополітичних умов стало фактичне розширення функції оборонного союзу (який створював рівновагу для політичного та військового потенціалу комуністичного блоку) на самостійне або, у співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями, вирішення завдань що стосуються врегулювання конфліктів на територіях країн, які не належать до Альянсу. Основою цієї зміни було проведення важливих внутрішніх реформ, а перш за все: скорочення та перебудова військових структур Альянсу, створення відповідного інституціонального середовища та налагодження партнерського співробітництва з Росією, колишніми радянськими республіками СРСР та країнами колишнього Варшавського договору, а також розширення організації шляхом визнання права на повноправне членство в НАТО трьом країнам Центральної Європи.

Стратегія і оборона

Така трансформація НАТО виникає безпосередньо з Вашингтонського договору. Закінчення холодної війни, зміни в контексті його функціонування, не внесли до змісту документу жодних змін з формальної та юридичної точки зору (крім тих, що виникають з прийняття нових членів до Альянсу). При збереженні духа цього основоположного документу, було значно ширше представлено інтерпретацію записаного, особливо статті 5. Ці дилеми відображала перша **стратегічна концепція**, прийнята після закінчення холодної війни у 1991 році. Вона відображала більш широке розуміння статей 5 і 6 Вашингтонського договору. Згідно з рішенням, крім ситуації, окресленої як небезпека для Альянсу, яка виникає «з кожного збройного нападу на територію будь-якої зі Сторін», небезпечною може бути інша загроза, більш широкого, невійськового характеру. Цей новий спосіб мислення про безпеку виник на початку 90-х років і був виразно підкреслений у новій **стратегічній концепції** НАТО, прийнятій під час Вашингтонського самміту в квітні 1999 року. Пунктом, який зосереджує увагу країн-членів, залишається оборона спільної території, що здійснюється у структурі Альянсу, який пройшов політичну та військову трансформацію. Фінансові питання також викликали проблеми. Після розпаду комуністичного блоку зникла безпосередня військова загроза і тому уряди країн-членів вирішили провести бюджетні реформи та призначити гроші на інші сфери суспільного життя.

Переломним моментом для визначення місця Альянсу після закінчення холодної війни була зустріч глав держав та урядів шістнадцяти країн-членів, яка відбулась у Лондоні 5-6 липня 1990 року. В двадцяти трьох пунктах **Лондонської декларації** представлено комплексну програму трансформації НАТО, розроблену у відповідь на зміни в Європі. Крім проголошення необхідності пристосування до нових умов діяльності, головним питанням документу було ствердження про необхідність забезпечення оборонної спроможності.

Головні рішення Лондонської декларації:

- підготовка нової політично-військової стратегічної концепції, яка б була відображенням оборонного характеру НАТО та геополітичних змін в Європі – розпаду комуністичного блоку і об'єднання Німеччини;
- збільшення політичної складової діяльності Альянсу, яке виникає з переконання, що безпека має не тільки військовий вимір, а нова небезпека матиме в першу чергу невійськовий характер;
- встановлення нових взаємовідносин з Москвою та з країнами Центральної і Східної Європи на основі співпраці і партнерства, безпосередніх контактів, політичного діалогу, розвитку військового співробітництва, поширювання ідеї демократії та вільноринкової економіки;
- продовження процесу контролю за озброєнням та роззброєнням з метою зменшення запасів зброї до рівня, який би не дозволив провести великомасштабного нападу;

- розвиток **власне Європейської системи безпеки та оборони**, яка буде «Європейською опорою» Альянсу і гарантуватиме справедливий розподіл навантаження між європейською та американською стороною.

Після цього у Римі в листопаді 1991 року була прийнята нова **стратегічна концепція**. Перший раз за всю історію НАТО його стратегія була проголошена у формі відкритого документу. Це дозволило виконати подвійне завдання: використати документ як рекомендацію в процесі планування і як спосіб інформування суспільства про свої цілі та наміри. Не враховуючи преамбули, документ складається з п'яти частин, які представляють позицію Альянсу в питаннях стратегії, безпеки, цілей та завдань НАТО і рекомендації для структур збройних сил.

Нова *Концепція* підтримувала основоположні цілі та завдання НАТО: запобігання можливій агресії проти країн-членів, збереження стратегічної рівноваги в Європі, консультації та координація діяльності країн-членів у сферах їх спільних інтересів та інша діяльність заради безпеки в Європі, яка спирається на цінності, проголошені в *статуті Організації Об'єднаних Націй*. В документі було ствердження, яке чітко вказувало на необхідність проведення внутрішніх реформ і пристосування до нових умов діяльності. Сторони, які підписались під стратегічною концепцією, ще раз задекларували свою зацікавленість проблемою запобігання та вирішування конфліктів.

Розділ, який присвячено військовим аспектам політики Альянсу, презентував проект відновленої військової структури НАТО. Вона повинна була базуватись на скорочених збройних силах, і зниженій для переважної більшості бойовій готовності. Постійний захист східних кордонів НАТО був замінений мобільними багатонаціональними військовими формуваннями, збільшилась кількість кадрових структур, здатних швидко використати додаткову кількість солдат та змінитись у бойові одиниці. Передбачено також скорочення озброєння та зміна ролі ядерної зброї, яка (при тому, що залишається дієвим інструментом запобігання) отримала статус «останньої інстанції». Не змінено рішення про розміщення багатонаціональних сил на територіях країн-членів НАТО та спільних військових споруд на потенційних лініях оборони. В наслідок цього, нові елементи стратегії Альянсу замість одиниць, готових до захисту перед масовою атакою зі Сходу, передбачали готовність захисту перед небезпекою, яка є наслідком діяльності невідомого ворога і яка наближається з невизначеного напрямку.

Зміни в Альянсі після проголошення нової *стратегічної концепції* демонструють результати реформи командної структури НАТО, яка охоплювала всі рівні, від стратегічного до регіонального. Реформа проводилась двома етапами. В першій половині 90-х років зміни у командній структурі НАТО охоплювали найвищий, стратегічний рівень. Вони полягали у зменшенні кількості командувань цієї групи з трьох до двох. **Від цього часу найвищий рівень командування в НАТО виконують: Командування об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (із штаб-квартирою в м. Монс, Бельгія) та Командування об'єднаних збройних сил НАТО в Атлантиці (із штаб-квартирою в м. Норфолк, США)¹.** Чергова фаза реформи була проведена протягом наступних п'яти років і полягала в значному скороченні (більш ніж втричі, з 65 до 20) кількості регіональних командувань, що не були безпосередньо активно задіяні у процесі військової координації нижчого рівня, та інтеграції їх завдань. Варто додати, що в рамках реформування, до об'єднаної військової структури НАТО

¹ На засіданні, проведеному 12 червня 2003 року, міністри оборони країн Альянсу узгодили нову удосконалену структуру військового командування НАТО. Вона є спрощеною, гнучкішою, ефективнішою і краще пристосованою до виконання повного комплексу завдань Альянсу.

На стратегічному рівні діє лише одне командування, що має оперативну відповідальність – Об'єднане оперативне командування, очолюване Верховним головнокомандувачем Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR). На це командування покладено оперативні обов'язки, які раніше виконувались Командуванням об'єднаних збройних сил НАТО в Європі та Командуванням об'єднаних збройних сил НАТО в Атлантиці. – прим. перекладача, джерело: Публікації НАТО, Бібліотека он-лайн.

увійшла Іспанія, яка не брала у цьому участі з моменту вступу до НАТО у 1982 році. Таким чином, єдиною країною надалі залишається Франція (хоча в середині 90-х років розглядала повернення до військових структур НАТО).

Після терористичної атаки на США 11 вересня 2001 року, розпочались дебати щодо чергових змін в системі організації та командування силами Альянсу. У листопаді 2002 року, під час самміту у Празі запропоновано три ініціативи: створення сил НАТО швидкого реагування, проведення реформи військової командної структури, та спроможність Альянсу. Створені сили швидкого реагування повинні бути спроможними переміститись за 5 днів у будь яке місце на світі, де виникла криза та самостійно там утриматись 30 днів.

Головні сфери спроможності Альянсу охоплюють морський та повітряний стратегічний транспорт; поповнення палива під час польоту; мобільні одиниці підтримки для лінійних відділів; командування, контроль та зв'язок; розвідка; бойова ефективність та захист перед наслідками хімічної та біологічної зброї.

На сьогоднішній день головним завданням НАТО є боротьба з загрозою для безпеки країн-членів НАТО. Була прийнята військова концепція оборони перед терористами. Крім зміцнення співробітництва у сфері розвідки та підвищення готовності цивільних служб до подолання наслідків хімічних, біологічних чи радіологічних атак, НАТО веде конкретну діяльність. Від 2003 року Альянс погодився взяти на себе командування Міжнародними силами із забезпечення безпеки (ISAF) в Афганістані. НАТО також допомагає армії, яка діє в Іраку після втручання США, спрямованого проти режиму Саддама Хусейна. Сили НАТО брали участь у операціях на Балканах – у Македонії, Боснії та Герцеговині і Косові.

Кораблі НАТО патрулюють східну частину Середземного моря, виконують нагляд за мореплавством, щоб перешкодити діяльності терористів.

У 2006 році членами НАТО було 26 країн, після того, як у 2004 році було прийнято сім нових членів: Болгарія, Естонія, Литва, Латвія, Румунія, Словаччина та Словенія.

Хоча змінюється характер небезпеки, яка загрожує країнам-членам, та способи діяльності НАТО, незмінними залишаються головні завдання Альянсу. НАТО – це трансатлантичний політично-військовий механізм, який використовується для гарантування безпеки. Альянс об'єднує Європу та Північну Америку та зрівноважує різноманітні національні інтереси.

НАТО репрезентує та захищає спільні цінності, такі як демократія та права людини.

Останнє розширення Європейського Союзу, яке відбулось в два етапи: 1 травня 2004 і 1 січня 2007 року, виявилось з одного боку безперечним економічним та політичним успіхом, а з другого викликало серед громадян багатьох країн-членів почуття зменшення стабільності та безпеки, особливо в контексті ситуації на ринку праці. Проявом протесту проти змін пов'язаних з процесом розширення у Співтоваристві був факт, що французи більшістю голосів висловилися «проти» проекту Конституції Європейського Союзу. Це створило на сьогоднішній день в Європі несприятливий політичний і соціальний клімат для висловлення ідеї подальшого розширення у найближчому майбутньому, а голоси економістів, які закликають до поглиблення та розширення спільного ринку, рідко коли мають вплив на суспільну думку. Чи це означає, що для держав, таких як Україна, двері Спільноти зачинились? Правдоподібно, що ні, але це залежатиме від багатьох важливих факторів, які вирішать як про термін так і про умови за якими Україна стане повноправним членом Європейського Союзу.

Чому так важливо, щоб Україна мала ясну перспективу повного членства.

В Польщі є таке прислів'я: «Не важливо, чи злапаєш зайця, чи ні, важливо, що за ним біжиш». Це прислів'я повністю підходить до процесу підготовки до членства в Європейському Союзі. Коли Польща підписала договір про Асоціацію з ЄС, було відомо, що повне членство в ЄС, це питання принаймні десяти років. В результаті це було 10 років. Але сама перспектива була дуже важливим фактором. Завдяки ній можна було провести багато необхідних реформ, які реформували економіку, будували громадянське суспільство, виправляли роботу управлінського апарату, тощо. Безперечно, проведення тих реформ було необхідним навіть без перспективи членства, а просто з метою утворення багаторинкової, демократичної країни, але мета, така як членство в ЄС прискорила і значно полегшила їх проведення. Так само повинно бути у випадку України. Головне не повертати з обраного курсу в напрямку повного членства в ЄС і наполегливо продовжувати реформи, які прискорились після «помаранчевої революції». Недостатня на сьогоднішній день підтримка зі сторони інституцій європейського союзу не повинна вселяти байдужість до реформ у українського суспільства і політичних сил. Клімат в ЄС напевно покращиться і тоді, дуже важливо, щоб Україна була зовсім в іншому місці, ніж сьогодні. За таких умов події можуть розвиватись набагато швидше. А якщо під впливом сьогоднішнього скептицизму до подальшого розширення Україна відмовиться від реформ, це не призведе до нічого доброго. Якщо, наприклад, загориться «зелене світло» зі сторони Європейського Союзу, а Україна не буде підготовлена до ведення діалогу, не нагадуючи вже про саме членство, то може втратити нагоду, яка вже не скоро випаде. Перший, винятково важливий крок, це вступ України до Світової організації торгівлі, а після цього підписання торгівельної угоди Україна – ЄС в рамках нової Угоди про партнерство та співробітництво (анг. PCA). Якщо цей процес буде продовжуватись, то Спільнота не знайде аргументів проти того, щоб відчинити двері Україні. Під час останнього самміту Україна – Європейських Союз у Гельсінкі, Голова Європейської Комісії сказав: «Ані Україна, ані Європейський Союз не готові до вступу України до ЄС». Треба погодитись з цією думкою. Але головне – намагатись, щоб за якийсь час це було б можливим.

Європейська Сусідська політика

Друге питання, від якого залежить членство України в Європейському Союзі, це успішність сусідської політики європейського співтовариства. Головна мета сусідської політики, це запобігання утворенню лінії поділу між Євросоюзом та сусідніми країнами шляхом:

- Розвитку економічного співробітництва
- Поглиблення політичного співробітництва
- Підтримки культури (програми обміну) і безпеки (Європейська Стратегія Безпеки)

На думку Європейської Комісії політика сусідства могла би бути альтернативою для членства. Одночасно, вона не виключає отримання повного членства країнами, які охоплені цією політикою. Але це вже залежить від наполегливості даної країни. У випадку, коли країна використає інструменти європейської сусідської політики для побудови взаємозв'язків з ЄС, перспектива членства стає реальною.

План дій для України у рамках Європейської політики сусідства був підписаний 21 лютого 2005 року і розрахований на три роки. Його пріоритети це:

1. Діалог і політичні реформи:
 - зміцнення демократії та утвердження верховенства права
 - реформування правової системи і судівництва
 - боротьба з корупцією та забезпечення свободи ЗМІ
 - співпраця з ЄС у галузі зовнішньої політики та політики безпеки
2. Проведення структурних реформ:
 - Перехід до ринкової економіки (конкуренція, обмеження публічної допомоги, вільне формування ринкових цін)
 - Структурні реформи (приватизація, зміцнення банківського сектору і фінансових ринків)
 - Введення в дію політики регіонального розвитку (державна стратегія регіонального розвитку, програмування розвитку регіонів)
3. Лібералізація економіки та торгівлі:
 - Лібералізація торгівлі (вступ у СОТ)
 - Лібералізація припливу капіталу (закордонні інвестиції)
 - Реформа податкової системи та охорона прав власності
4. Пріоритети: транспорт, енергетика, охорона навколишнього середовища.
5. Пріоритети: програми обміну:
 - Участь України в Європейському дослідницькому просторі, програмах Erasmus-Mundus та Tempus III

Доповнення до Плану дій додатково передбачає:

- Отримання Україною статусу країни з ринковою економікою
- Підтримку в питанні вступу до СОТ
- Лібералізацію торгівлі сталеливарними та текстильними виробами
- Розмови про створення зони вільної торгівлі в наступному році
- Переговори про спрощення візового режиму (у 2006 році)
- Підтримку програм обмінів молоді, студентів, науковців та фахівців

Серед всіх пріоритетів Європейської Сусідської політики, здається, що головні питання для України це питання пов'язані з економікою. Здійснення політичних критеріїв членства в ЄС не задасть Україні великих труднощів. Набагато складніше буде з економічними критеріями – підготувати економіку України до натиску конкуренції з боку економік інших країн-членів ЄС в той момент, коли

відбудеться інтеграція. З точки зору економіки, жодна політична декларація не прискорює інтеграції. Необхідне поступове і послідовне проведення економічних реформ, які забезпечать конкурентність. Нерідко такі дії можуть призвести до погіршення ситуації на ринку праці. Так було в Польщі, де рівень безробіття зріс на приблизно 20 відсотків. Безперечно, це дуже важлива проблема, не тільки економічна але і суспільна. Держава повинна надати допомогу особам, які опинились без праці не з власної вини. Уряд повинен зробити все можливе, щоб процес реформування економіки викликав як можна менше суспільних пертурбацій, які можуть перерости у суспільні протести, що призведуть до відстрочки, і навіть до відмови від необхідних реформ. В цьому питанні головне підготувати конкретний план діяльності та наполегливо виконувати заплановані завдання, попередньо інформуючи суспільну думку про напрямки даної реформи і потенційні позитивні та негативні наслідки. Мета Європейської сусідської політики та співробітництва – допомогти в проведенні цих необхідних реформ. Якщо це буде мати сенс і буде наполегливо вводитись в дію, безперечно, наблизить Україну до членства в ЄС.

Німеччина на час президентської влади в ЄС визначила собі за мету переглянути сусідську політику і переорієнтувати її з південних на східні кордони Європейського Союзу. Це дуже добра інформація як для України, так і для Польщі, тому що ми можемо сподіватись на збільшення дієвої участі Співтовариства у побудові демократичної та багаторинкової України.

Спроможність Європейського Союзу до прийняття нових членів або чи існують кордони Співтовариства

Під час червневої Європейської Ради відбулась перша дискусія щодо так званої спроможності Європейського Союзу до прийняття нових членів, тобто підготовленості до чергових розширень Співтовариства. Після інтенсивного обміну думок вирішено, що до грудня 2006 року Європейська Комісія підготує рапорт на цю тему, який буде підґрунтям для подальшої дискусії. Належить очікувати, що елементом дебатів стосовно спроможності прийняття нових членів буде також обмін думок щодо визначення кордонів ЄС. У цій дискусії зіткнулись дві протилежні позиції. Прибічники першої з них стверджують, що ЄС не повинен визначати своїх остаточних кордонів. Якщо будь-яка країна виконає критерії членства, вона може бути прийнята до Співтовариства. Прибічники другої позиції вважають, що неможливо без кінця розширювати Європейський Союз, і для цього вже сьогодні необхідно чітко визначити, які країни можуть розраховувати на повне членство, а які лише на привілеї у взаємовідносинах. Безперечно, ця дискусія буде торкатись також України, хоча може у меншому ступені, ніж Туреччини. В цьому контексті дуже важливим є створення в свідомості не тільки політиків, але в першу чергу громадян країн-членів ЄС позитивного образу України, як країни, яка належить до родини демократичних європейських держав, яка може і відстає в економічному плані від рівня в Співтоваристві, але яка бажає і наполегливо працює над тим, щоб змінити цю некорисну ситуацію.

Повертаючись до спроможності прийняття нових членів, належить також очікувати нової дискусії на тему критеріїв членства. На сьогоднішній день це так звані «Копенгагенські критерії», які окреслюють економічні, суспільні та політичні стандарти, які повинна виконати країна, що бажає стати членом ЄС. Задається питання про актуальність цих критеріїв та визначення нових, які б відповідали вимогам сучасної ситуації. Мені здається, що немає такої потреби. Чому такі країни як Польща мали можливість вступити до ЄС на підставі «Копенгагенських критеріїв», а наступні країни вже ні?

Безпека кордонів або страх перед міграцією

Як свідчать результати опитування суспільної думки, громадяни багатьох країн-членів ЄС відчувають великий страх перед імміграцією чергових тисяч чи мільйонів іммігрантів. І тому це питання також є дуже важливим у взаємовідносинах між Україною та Європейським Союзом. На щастя, цю проблему вдалось недавно частково вирішити. Під час самміту Україна – ЄС укладено Угоду про спрощення візового режиму для громадян України подорожуючих до країн Європейського Союзу і питань реадмісії¹. Угода дозволяє нормалізувати взаємовідносини у цій галузі та надає надію на те, що це питання вже не буде перешкодою на шляху до членства. Це нормальні відносини, коли спрощуються засади пересування громадян, а одночасно ведеться боротьба з нелегальною міграцією.

Як бачимо, на шляху України до Європейського Союзу є ще багато поворотів. Тут були представлені тільки такі, які здаються найбільш істотними на сьогоднішній день. Якщо вдасться їх подолати, то прийде час конкретних переговорів про вступ, в яких не бракуватиме багатьох чергових проблем, але це вже повинно бути темою чергового тексту.

На все добре, Україно!

¹ Рeadмісія — це процедура повернення нелегальних мігрантів у країну, з якої вони прибули (прим. перекладача)

Україна в польській політиці безпеки

Лекція в ЦОУВ

Польсько-українські відносини стали прикладом успішної зовнішньої політики, яка ґрунтується на принципі визнання суверенності та партнерства двох держав та ідеї добросусідства, що надало можливість збудувати правові та політичні підвалини сучасних двосторонніх відносин Польщі з новим сусідським оточенням після 1990 року. Після політичного перелому дев'яностих років, ідея партнерства та добросусідства стала дійовим інструментом державної зовнішньої політики в регіоні, хоча через декілька років зовнішню політику почала формувати ідея європейської та євроатлантичної інтеграції. Приєднання до цієї течії у зовнішній політиці надало змогу Польщі стати повноправним членом НАТО та ЄС, і, в першу чергу, обрати сучасний шлях політичного та економічного розвитку держави.

У той самий час ідея європейської та євроатлантичної інтеграції стала привабливою для багатьох держав Центральної та східної Європи, в тому числі і для України. Вона набирала широкого значення політичної та економічної трансформації, яка відповідає принципам європейської демократії та вільної ринкової модернізації. Деякі з держав, особливо з східної частини континенту, неодноразово проголошували свою відданість таким принципам, але їх внутрішня політика не підтверджувала вірогідність заяв. Помаранчева революція переконала європейську суспільну думку щодо можливості демократичних перемін на Україні. Ця держава стала учасником міжнародного політичного діалогу, а в Європі зауважили, що на сході континенту починає формуватись значний осередок демократичних держав колишнього СРСР. Але, чи буде Україна видатним актором європейської сцени, чи тільки буде виступати «в масових сценах», залежить від ефективності політичних та економічних реформ і української зовнішньої політики. А також від зацікавленості та підтримки багатьох держав-членів ЄС та НАТО, у тому числі і Польщі.

Успіх польсько-українських відносин останнього десятиріччя свідчить про те, що Польща спроможна реалізувати програму зовнішньої політики стосовно України, взявши під увагу як політичний перелом, яким була помаранчева революція, так і сучасні питання міжнародної політики. З точки зору головних питань європейської та євроатлантичної політики: кордони розширення ЄС та її майбутнє, стратегія або план дій НАТО, міграційні процеси, енергетична безпека, транспортна інфраструктура, боротьба з тероризмом та розповсюдженням зброї масового знищення, прийняті нашими країнами рішення не впливають в значній мірі на їх напрямки. Тому теж досконало оцінка польсько-українських відносин, тільки на перший погляд може виправдовувати переконання, що для їх розвитку вистачить лише продовження тенденції, яка сформувалась у даному часі. Факт, що тенденція може розглядатись як позитивна, це тільки одна з посилок до створення нового плану польсько-українського партнерства.

Головною вказівкою для майбутнього польсько-українських відносин повинна стати актуальна інтерпретація місця Польщі та України на європейській та регіональній сцені міжнародної політики. Також відомо, що вирішено далеко не всі проблеми двостороннього співробітництва. Якщо провести дуже поверхневу оцінку економічного, демографічного та географічного потенціалу, а в першу чергу політичних можливостей наших держав, можна окреслити довгострокову мету двостороннього партнерства, що полягає у здобутті партнерами вагомим виміру в європейській політиці.

Для цього Польща та Україна повинні розробити концепцію щодо головних питань міжнародної безпеки, враховуючи чергове розширення НАТО, енергетичну безпеку, а також зміцнення співробітництва України з ЄС у проведенні миротворчих операцій.

За вибір міжнародної безпеки як царини, в якій Польща та Україна могли б розглядати можливість здобуття міцної позиції у міжнародній політиці, промовляє незмінно ключове значення питань безпеки для міжнародної спільноти, а в першу чергу можливість використання набутого досвіду польсько-українського політичного та військового співробітництва в даній сфері. Однакова позиція Польщі та України в головних питаннях європейської безпеки стала постійним чинником європейської стабілізації, зміцнення ролі трансатлантичного діалогу та розширення ЄС. Безпосереднє співробітництво між нашими військовими в Косові та Іраку засвідчили про значний потенціал обороноздатності наших держав серед багатьох інших союзників та партнерів. Активне використання Польщею та Україною цього досвіду може призвести до того, що польсько-українське співробітництво буде важливим елементом вирішення питань сучасної міжнародної політики.

Підкреслення у політичному діалозі співробітництва наших держав в царині міжнародної безпеки не зменшує значення інших напрямків двосторонніх відносин: економічного, культурного, наукового, освітнього, регіонального співробітництва, суспільних контактів чи збереження спільної культурної спадщини та місць національної пам'яті. Зокрема через те, що особливою вартістю польсько-українських відносин стало багатство сфер та їх гармонійна взаємодоповнюваність. Особливо цінним для зміцнення ролі наших держав у довготерміновій перспективі буде зріст потенціалу економічного співробітництва. Але на даний момент, з точки зору розвитку транспортної мережі, інвестиційного рівня та товарообігу, наше місце в групі європейських держав не належить до чоловіх. Розвиток двосторонніх відносин наших держав незмінно залишається однією з умов ефективності польських та українських заходів стосовно зміцнення зв'язків з європейськими інституціями.

Інтеграція України з НАТО

Найважливішим проектом, який може зміцнити польсько-українське партнерство як чинник євроатлантичної політики безпеки, повинен бути всебічний розвиток співробітництва України з Альянсом, який у довготривалій перспективі повинен спричинитись до прийняття України до НАТО. Прагненням Польщі повинно бути окреслення інтеграції України до НАТО як процесу зміцнення геополітичних і демократичних змін та модернізації у Центральній-Східній Європі, які були започатковані в Польщі приблизно 30 років тому. Співробітництво між НАТО та Україною повинно впливати на його стратегію, на зміцнення європейської демократії та економіки і на істотне збільшення можливостей трансатлантичної оборонної системи. Інтеграція України до НАТО повинна співпадати з головними тенденціями розвитку Альянсу в останньому десятиріччі, а саме: активним політичним співробітництвом з державами-сусідами Альянсу, пристосуванням системи колективної оборони до змін на європейському континенті, адаптацією військового та цивільного потенціалу НАТО до боротьби з новими типами небезпеки та збільшенням участі Альянсу у міжнародних миротворчих заходах.

Окресленню такого завдання польської зовнішньої політики відповідає проатлантичний напрямок української зовнішньої політики, а також позитивний досвід перших років членства Польщі в НАТО. Поглиблення відчуття безпеки, це не єдиний наслідок членства Польщі в Альянсі. 7 років тому, у 50 річницю створення НАТО, ми підтвердили, що Європа міцна тоді, коли об'єднується. Польща символічно повернулась до Європи і до євроатлантичного простору, тим самим довела, що визнає спільні європейські цінності, дотримується норм та принципів демократичної правової держави і ефективно діючої ринкової економіки. Великі зміни, що відбулись в Польщі в процесі пристосування до стандартів Альянсу, призвели до поширення сфери безпеки, стабільності та розвитку. Ми можемо свідомо стверджувати, що вступ до ЄС не був би можливим, якщо б перед тим

ми не вступили до НАТО. Ми внесли до Альянсу досвід, пов'язаний з підтримкою добросусідських відносин. Поряд із іншими новими членами НАТО, Чехами та Угорцями, ми впливали на стабілізацію цілого регіону. Вже за перший рік членства ми довели нашу союзницьку вірогідність, висилаючи наших воїнів до Косова та Албанії. Наша діяльність в силах НАТО, в його структурах та операціях, є доводом нашої готовності виконання союзницьких обов'язків.

Перша офіційна декларація Уряду України про заміри отримання статусу члена НАТО була проголошена в травні 2002 року¹, а в листопаді того року на Празькому самміті Альянсу було прийнято План дій. Ця подія відбувалась в атмосфері недовіри зі сторони союзників щодо дійсності намірів Уряду України стосовно утримання євроатлантичного напрямку. Ступень взаємного зближення окреслено тоді зручним формулюванням, що НАТО висловлює готовність до такого рівня співробітництва з Україною, до якого готова сама Україна.

Помаранчева революція надала можливість окреслити конкретний політичний план розвитку взаємовідносин між Україною та НАТО. Одним із перших свідчень поступу стало надання взаємовідносинам статусу інтенсифікованого діалогу. Це відбулось 21 квітня 2005 року на зустрічі Комісії НАТО – Україна яка проходила на рівні міністрів закордонних справ Альянсу². Парламентські вибори на Україні, що відбулись недавно, посвідчили тривалість демократичним перемін, тому що вони проходили в умовах свободи слова і були справді демократичними. Політиці «відкритих дверей»³ Альянсу починає імпонувати може недосконала, але демократична практика української політичної системи. Здається, що це відповідний момент для польсько-українських союзницьких дебатів на тему концепції наступних кроків України у співробітництві з НАТО.

Без сумніву, на темп і спосіб інтеграції України до НАТО буде впливати приблизно піврічне формування урядової коаліції після парламентських виборів та спадок суспільної підтримки ідеї членства України в Альянсі. В серпні 2006 року стали відомі загальні принципи української внутрішньої та зовнішньої політики, у тому числі у сфері співробітництва з НАТО. Ці принципи були проголошені у так званому *Універсалі національної єдності*. На вирішальному етапі консультацій українських політиків стосовно форми урядової коаліції 27 липня 2006 року Президент В. Ющенко скликав зустріч «круглого столу» за участю лідерів українських політичних партій, на якому представив *Універсал національної єдності* як вказівку для діяльності майбутнього Уряду. В документі прозвучали гарантії неподільності України та її унітарного адміністративного устрою, гарантії статусу української мови як державної, гарантії дотримання прав національних меншин, у тому числі до власної національної мови та гарантія європейського напрямку української зовнішньої політики. В справі членства України в НАТО в *Універсалі* окреслено такий принцип: «Взаємовигідне співробітництво з НАТО спираючись на Закон *«Про основи національної безпеки України»*. Вирішення

¹ Рада національної безпеки і оборони України на своєму засіданні 23 травня 2002 р. Затвердила *Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)*. У цьому документі, на відміну від багатьох попередніх декларацій Уряду України, перший раз окреслено членство в НАТО як стратегічну мету політики України.

² Intensified Dialog (ID) – Інтенсифікований діалог – документ, який накладає двосторонній обов'язок експертної дискусії на тему низки питань стосовно внутрішніх реформ, реформ правової та військової систем і сектора безпеки.

³ Політику «відкритих дверей» – принцип розширення Організації Північноатлантичного договору окреслено в Ст. 10 Північноатлантичного договору з 1949 року: «Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у північноатлантичному регіоні...» Від часу підписання Договору до дванадцяти держав-засновників долучило 14 нових держав-членів. Але політику «відкритих дверей» безпосередньо пов'язують з трансформацією Альянсу, яка розпочалась в 90-х роках XX ст. На думку Асмуса «Візія нового НАТО була зрозуміла: розташована між Америкою та Європою, об'єднана і вільна, повинна протидіяти новим загрозам XXI століття. Розширення було головним елементом стратегії, метою якої була підготовка НАТО до праці з викликами майбутнього, уподібнення його до Пакту, який досягнув успіх перемагаючи в холодній війні» Рональд Асмус, Muza S.A., Варшава 2002, ст. 24.

питання щодо вступу до НАТО за наслідками референдуму, який буде проведено після того, як Українська сторона виконає всі необхідні процедури».

Здається, що наведений фрагмент є необхідним підґрунтям до утримання та розвитку українським політичним класом євроатлантичного напрямку, включно з членством в НАТО. Поверхневе спостереження за українською політичною сценою та настроями пануючими в українському суспільстві свідчать про те, що такі декларації можуть виявитись недостатніми для політики реального зближення з НАТО.

Але очікувати виразного антизахідного напрямку української політики не варто. Це не відповідає як безпосереднім інтересам бізнесового оточення Партії Регіонів, так і переконанням решти більшості суспільства. Не отримає також суспільної підтримки політика наближення до Росії, тому що такий підхід суперечить міцно закоріненій у суспільстві ідеї невідчужуваності України та обмежує поле маневрування виробничими корпораціями східної України. На політику Партії Регіонів буде впливати зміна настроїв в суспільстві, у тому числі зміна бачення міжнародного заангажування України. Таку тенденцію підтверджує заява прем'єра В. Януковича в Брюсселі у вересні 2006 року про неготовність України до виконання плану дій щодо набуття членства в НАТО при подальшій зацікавленості у вступі до Європейського Союзу. Дії Януковича виникають з двох присутніх в його політичних міркуваннях напрямків:

- переконання, що в зовнішній політиці можливо відокремити інтеграцію до НАТО від інтеграції до ЄС, а тим самим урегулювати відносини з Росією та забезпечити широкий доступ економіки України до європейських ринків. Невдовзі ми побачимо, чи українські політичні еліти зорієнтовані, що це неефективний для українських інтересів підхід. Перший сигнал Янукович отримав вже в Брюсселю, коли після декларації небажання вступу до НАТО, отримав негайну відповідь з ЄС, що питання членства України там не розглядається.
- сильного бажання демонструвати себе на українській політичній сцені як політика, який *de facto* приймає рішення, що торкаються важливих справ внутрішньої та зовнішньої політики держави, хоча його повноваження формально обмежені конституцією України та прийнятим компромісом з Президентом України В. Ющенко, який стосується пріоритетів у внутрішній та зовнішній політиці (*Універсалі національної єдності*). Проголошений Януковичем в Брюсселю напрямок та критична реакція Президента В. Ющенко та Міністра оборони України А. Гриценка свідчать про те, що зовнішня політика буде джерелом постійного протиборства між двома політичними партіями. Така ситуація є новою для України і тому важко передбачити, яка з політичних партій зможе форсувати у довшій перспективі свою концепцію зовнішньої політики.

Здається, якщо шукати конкретного рішення для польсько-українських взаємовідносин у такій ситуації, можна встановити загальний принцип, який говорить про те, що чітко визначені інтереси двох партнерів будуть будувати їх взаємодовіру. Необхідно також продовжувати такі форми співробітництва, які здійснювались до цього моменту.

З точки зору польської політики безпеки необхідно намагатись розпочати діалог з членами Альянсу та Україною стосовно активної ролі України у міжнародній безпеці. З цієї перспективи буде важливим:

- зміцнення політичного співробітництва між Україною та Альянсом,
- зобов'язання України продовжувати реформування збройних сил,
- опрацювання програми спільних військових навчань,
- утримання та розвиток українських миротворчих ініціатив в регіоні (наприклад Придністров'я),
- зобов'язання Альянсу та уряду України підсилити *public diplomacy* для формування більш позитивного образу НАТО в Україні,
- опрацювання питання щодо участі українського військового контингенту в миротворчих операціях, в тому числі у співробітництві з НАТО та в рамках миротворчих операцій ЄС,
- визначення нових форм діяльності польсько-українського батальйону миротворчих сил.

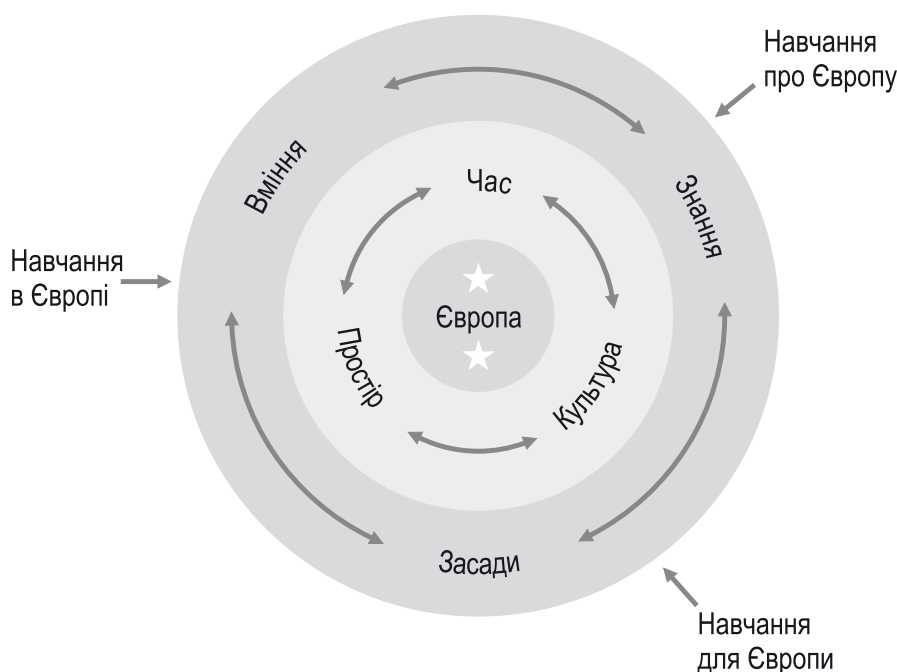
Європейський вимір навчання

Як вчити про Європу, як вчити, щоб наші учні ставали європейцями, як вчити, щоб запобігати нещастям, які Європа мала в минулому, як вчити, щоб Європа стала згуртованим континентом, безпечним і заможним? Це питання постійно задають собі вчителі в європейських державах. І вже довгий час робилися спроби відшукати на нього відповідь. У 1970 році у Відкритому листі до Європейців Дені де Ружмон писав: *Не буде Європи, якщо не буде Європейців. А що сформує Європейців, якщо не виховання? Говорячи, що все залежить від виховання, твердимо, що все залежить від вихователів і від виховання, яке вони отримують. Про майбутнє об'єднаної Європи вирішують школи, які готують вчителів. До тієї пори, поки не пройдуть в них зміни в напрямку антинаціоналізму і проєвропейськості, і не почнемо відчувати наслідки змін у середніх школах в наших державах, не буде міцного підґрунтя для політичних і економічних дій. Тому що перед тим, як «творити Європу», треба спочатку «створити те, що європейське». А це спочатку діється у свідомості.*¹

Європейський вимір навчання

(за пропозицією М. Шеннен)

У Польщі також намагаємось відповідати на це питання. В дискусії, присвяченій даному питанню, можемо виділити декілька віх. У 1989 році, коли наша держава відстояла суверенність і обрала західний шлях розвитку, одночасно створились умови до ведення вільної дискусії про освіту, і у тому числі її роль у наданні польським учням знань про Європу. У 1991 році Польща увійшла до Ради Європи, і тим самим приєдналась до одного з основних форумів освітньої дискусії в Європі. Наслідки цієї роботи – це конкретні правові акти, затверджені організацією. У цьому році підписано партнерську угоду з Європейським Союзом. У 1994 році наша країна подала заяву про вступ до цієї організації, що вплинуло на посилення дій у сфері навчання про Європу, особливо після 1998

¹ Ружмон Д., *Відкритий лист до європейців*, Wolumen, Варшава 1995

року, коли розпочалися переговори про членство. 1999 рік був роком реформи системи освіти, а разом з нею, перший раз з'явився «європейський» елемент як обов'язковий у базовому навчальному плані польської школи – у вигляді міжпредметної освіти про Європу. І нарешті, після вступу Польщі до ЄС у 2004 році, замість «освіти заради членства» з'явилась «освіта заради успішного членства».

Коротко пригадаємо як розвивалась дискусія на тему навчання в Раді Європи і Європейському Союзі та які прийнято рішення у цій галузі на сьогоднішній день. На цьому фоні будуть представлені застереження щодо завдань, пов'язаних з європейським виміром навчання в польських школах.

В 90-х роках з новою силою розпочалися дебати про роль освіти в формуванні Європи. Імпульсом для цього послужив Маастрихтський договір і європейські програми освітянської співпраці, прийняті Європейським Союзом, а також освітні програми і акції Ради Європи. Головним терміном, який використовували в дискусії **був європейський вимір освіти**. Звісно, раніше теж проводилися дебати на цю тему, створювалися навчальні матеріали, організовувалися тематичні зустрічі, але не було відповідної освітньої інфраструктури, яка могла б широко розповсюджувати ці дії. Також не були чітко визначені двома даними організаціями освітні цілі, спільні для країн-учасниць.

У 1991 році в опублікованому радою Європи підручнику «Teaching about Europe» М. Шеннен² визначила три напрямки навчання про Європу, називаючи їх:

- **навчання про Європу** (здобуття основних знань про Європу з оглядом на глобальну і локальну перспективу),
- **навчання в Європі** (формування основних навичок, потрібних молодим європейцям),
- **навчання для Європи** (підготовка молодих людей до життя в об'єднаній Європі, до постійних контактів і співпраці з іншими європейцями).

Автор також звернула увагу на три головні тематичні галузі, пов'язані з європейською освітою – час (історія), простір і культура. Ефектом навчання повинні бути набуті вміння, засади і знання. Як бачимо від самого початку «європейська освіта» розглядається на практичному рівні, а не як чергова академічна галузь. Для того, між іншим, велика увага приділяється формуванню компетентності, необхідної в будівництві спільної Європи, компетентності, яку повинні мати учні – випускники шкіл. Для того, щоб це стало можливим, необхідно спочатку сформувати таку компетентність у вчителів. Результатом дискусії на цю тему стала так звана бернська компетентність, яка була представлена на симпозіумі Ради Європи у Берні в 1996 році. Представники багатьох європейських країн створили спільний список **європейських вимог до ключових вмінь**, які повинні мати випускники середніх шкіл у Європі, а саме:

- співпрацювати в групі,
- користуватись новими засобами інформації,
- вирішувати проблеми,
- знайомитись з різними джерелами даних,
- слухати і брати до уваги погляди інших людей,
- розмовляти на кількох мовах,
- з'єднувати розрізнені елементи знань,
- брати на себе відповідальність,
- бачити зв'язок між минулими і сучасними подіями,
- справлятися з непевністю і складністю світу.

Хоча вже проминув час, цей список ключових вмінь і надалі актуальний. В ході дальших дискусій список був модифікований і на сьогоднішній день, як результат Лісабонської стратегії 2000 року, Євросоюз запропонував список ключових вмінь необхідних у суспільстві знань, який містить:

² Шеннен М., *Teaching about Europe*, Рада Європи, Страсбург 1991

- вміння спілкуватись на рідній мові,
- знання іноземних мов,
- вміння рахувати,
- основні навички у галузі точних наук і технологій,
- користування інформаційно-комунікаційними технологіями,
- вміння вчитись,
- інтерперсональні і громадські вміння,
- підприємницький хист,
- культурна свідомість.

Європейські вміння повинні опиратись на цінності, з яких випливає **проєвропейське відношення**. Підвалинами Європейського Союзу і Ради Європи є демократичні і громадянські цінності. Свобода особистості, права людини, толерантність, відкритість, запобігання расизмові й ксенофобії – саме такі цінності впливають на європейський вимір освіти. Але ми не можемо дивитись на Європу тільки через призму цих організацій. Європа – це кількатисячолітнє формування європейської цивілізації і культури, в основі якої лежать християнство, римське право і грецька культура. Тому ключове освітнє питання полягає у формуванні **європейського самоусвідомлення** як універсального підґрунтя, яке об'єднує учнів з усіх європейських країн. Таке самоусвідомлення повинно бути збагаченням національного самоусвідомлення і повинно будуватись на шануванні європейської різноманітності, а не уніфікації, тим більше, що на самоусвідомлення більшості європейців впливає сильне почуття регіональної і локальної приналежності.

Наступна необхідна складова у реалізації європейського виміру освіти стосується **європейських знань**. Для того, щоб бути свідомими громадянами Європейського Союзу, випускники шкіл та їх вчителі повинні володіти основними знаннями, придатними для життя і праці на спільному європейському просторі. Можна відокремити декілька головних сфер європейських знань, які здобувають учні. Це:

- **знання про нас у Європі** (в тому числі знання про місце нашої країни у Європі, про зв'язки з іншими європейськими країнами в минулому і сучасності, про наші права і обов'язки, як громадян Європейського Союзу),
- **знання про Європу** (в тому числі пізнання історії континенту, його культурної розмаїтості, знання про наших партнерів у Європі, особливо про сусідів, знання про наші минулі і сучасні відносини з іншими країнами),
- **знання про процес європейської інтеграції** (в тому числі знання про ідеї європейської інтеграції, ознайомлення з процесом творення Європейського Союзу, ознайомлення з головними європейськими організаціями, знання про процеси співпраці у регіоні Центральної Європи, ознайомлення з концепцією розвитку ЄС),
- **знання про Європейський Союз** (в тому числі основні знання про інституції ЄС, політику Спільноти, європейське право, принципи функціонування спільного європейського ринку, інформованість про програми освітньої співпраці і можливості працевлаштування на території ЄС).

У Польщі повний спектр європейських знань повністю викладений у *Podstawy programowe kształcenia ogólnego* (Державному стандарті загальної середньої освіти).

Аналізуючи документи Європейського Союзу і Ради Європи, присвячені імплементації європейського виміру навчання, належить виділити декілька найголовніших елементів, які повинні бути присутніми у європейських школах. Це:

- **навчання історії Європи,**
- **міжкультурна освіта,**
- **освіта заради демократичного суспільства,**
- **навчання про права людини,**

■ **навчання іноземних мов.**

Ці елементи дозволяють формувати в молодих людей потрібні якості і вміння, а також надавати їм необхідні знання. Розглянемо це докладніше.

- **Навчання історії Європи** – це одне з головних завдань школи і вчителів. Досвід європейських систем освіти свідчить про те, що навчання історії може не тільки сприяти процесові європейської інтеграції, але також генерувати конфлікти, підживляти націоналістичні, ксенофобні рухи. Клаус Шуман, генеральний директор Політичного Директорату Ради Європи твердив: *Для того, щоб зрозуміти Європу у її новому вимірі, не вистарчить рутинного освітнього підходу, необхідне спільне зусилля у напрямку узгодження, наскільки це можливо, об'єктивної версії історії, вільної від емоцій. Обмежені, націоналістичні стереотипи і надалі суттєво загрожують європейській стабільності*³. Необхідно відірватись від навчання про минуле виключно у національному контексті, хоча це головний вимір, так само необхідний у майбутньому. Якщо його доповнимо (не замінімо) європейським контекстом, то навчання історії може тільки збагатитися. Тоді буде можливим легше зауважити спільну європейську спадщину, різноманітність нашого континенту, його багатство. Врешті такий спосіб навчання історії допомагає усувати стереотипи і упередження та аналізувати суперечні історичні події (особливо ХХ ст.), які можна розглядати з різних точок зору, брати під увагу різні позиції. Одну з таких спроб спільного погляду на історію зробило дванадцять істориків з різних європейських країн. Їх книга була опублікована в 1992 році і перекладена на багато мов, у тому числі і на польську⁴. У вступі до цього підручника, ініціатор заходу Фредерік Делош написав: *По мірі того, як Європа починає задумуватись над своєю історією, щось неосяжне здається починає стримувати європейців від зближення. Вони стримувані різними економічними інтересами, мовним бар'єром, культурними традиціями, а часто – цілком нераціонально – через упередження. Найчастіше упередження глибоко закорінені, деколи ледь усвідомлювані, передаються від покоління до покоління не тільки в рідинах, але також історією, яку читаємо. (...) Історія, це дуже делікатна галузь, але також і неймовірно абсорбуюча. Допомагає нам зрозуміти звідки ми родом, які суперечності успадкували ми від минулого і чому вони й досі лякають у деяких районах Європи. Допомагає нам зрозуміти, що об'єднує європейців, але також категорично підтверджує, що минулого не можна забути. (...) Всі ми, по мірі наших скромних можливостей, повинні ставати істориками, якщо хочемо зрозуміти наше бурхливе минуле, щоб працювати задля спокійного майбутнього – без воєн та страждань.* За ініціативою Ради Європи розпочалася також робота над спільними підручниками з історії для Південно-Західної Європи і Кавказького регіону. Багато драматичних подій, що випали на долю балканського і кавказького народів, бере свій початок також і в підручниках з історії. Для того, щоб будувати спільне майбутнє у Європі, ми повинні вчитись спільно дивитися на минуле.

- **Міжкультурна освіта** – це черговий освітній елемент, який є важливим з точки зору імплементації європейського виміру освіти. Європейська Спільнота будується на сприйманні і шануванні культурної розмаїтості. Хоча для арабів, американців чи азіатів європейці можуть видаватись «на одне лице», ми, на своєму континенті, розрізняємо свою національну культурну спадщину, шляхи історії. Контакти між європейцями можуть бути цінними лише тоді, коли зрозуміємо і погодимось з різноманітністю. Вчителям належить у цьому велика роль.

³ Польща в Раді Європи. 10 років членства. Вибрані питання, Інформаційний центр Ради Європи Європейського центру Варшавського університету, Варшава, 2002

⁴ Історія Європи, WSiP, Варшава 1995

**Основні навчальні предмети,
на яких впроваджується європейський вимір навчання**

- **Освіта заради демократичного суспільства** (іншими словами громадянська освіта) – це наступна необхідна умова для введення європейського виміру освіти. Європейський Союз і Рада Європи об'єднують демократичні держави. Молоді європейці, які проживають у країнах-членах цих організацій, ставляться до демократії як до чогось само собою зрозумілого – це реальність у якій вони живуть. Але демократія повинна постійно посилюватись освітою, бо вона не дана раз і назавжди як переконливо свідчить історія Європи. Безперервно про це нагадують певні сучасні політичні сили в різних європейських державах, які проголошують суперечні з демократичним устроєм лозунги. Це усвідомлює існування недемократичних європейських держав. На організованому Радою Європи у 2000 році з'їзді європейських міністрів освіти у Кракові було прийнято важливий документ – *Освітня політика задля демократії і згуртованого суспільства*. Цей документ надає спільні вказівки для освіти задля демократії, головною рисою яких є багатовимірний підхід. Це:

- політичний вимір (участь у процесі прийняття рішень і політичній владі),
- правовий вимір (усвідомлення належних прав і обов'язків та їх практичне дотримання),
- культурний вимір (повага до гідності всіх людей, основних демократичних цінностей, спільної і окремої історичної спадщини та участь у формуванні мирних взаємовідносин між людьми різних культур),
- суспільний і економічний вимір (особливо викорінення злиденності і соціального вилучення, розвиток нових форм праці),
- європейський вимір (усвідомлення єдності і різноманітності європейської культури та навчання функціонувати у європейському оточенні),
- глобальний вимір (визнання значення та підтримка міжнародних взаємозв'язків і міжнародної солідарності).

Автори документу звертають увагу на те, що освіта задля демократії є процесом ціложиттєвого навчання і освітою для суспільства, в суспільстві і про суспільство. В результаті цього процесу кожен громадянин повинен формувати в собі засади вільної, самостійної і творчої людини,

яка здатна до критичного мислення, свідомо щодо своїх прав і обов'язків та вміє працювати в групі і вести мирний діалог та переговори.

- **Навчання про права людини** міцно пов'язане з громадянською освітою. Правовий доробок Європейського Союзу і Ради Європи у галузі прав людини дає вчителям виразні вказівки, яким чином вони повинні вчити молоде покоління. Дотримання прав людини як основних, загальних і природних прав, є умовою функціонування демократичної правової держави. А тільки така держава може бути учасницею тих організацій. Але в освітніх колах з'являються розбіжності щодо навчання про права людини. Це часто викликане незнанням концепції прав людини, а часом ідеологічними принципами (наприклад залежність прав від виконання обов'язків). У європейському контексті особливе значення набирають ті права людини, які належать певним групам, наприклад національним меншинам та іноземцям.
- **Навчання іноземних мов** – це необхідний інструмент при реалізації європейського виміру освіти. Європейська мовна політика широко описана у статті цього пакета Європейський мовний паспорт. Європейська система опису навчання мов та Європейський мовний портфель – це два головні європейські інструменти підтримки навчання іноземних мов. Не можна обійтись без іноземних мов у процесі взаєморозуміння, мобільності європейців, будови європейського освітнього простору і єдиного європейського ринку праці.

Описані тут освітні сфери є необхідними для ефективної реалізації європейського виміру освіти в школах. Якщо якась школа хоче відповісти собі на питання чи є вона «європейською», повинна уважно придивитись до цих сфер навчання. Як бачимо, велику роль у школі відіграють вчителі суспільствознавства, історії, географії та іноземних мов. В тих предметах є особливий потенціал до навчання про Європу, у Європі та для Європи. Але було б помилкою обмежувати європейську освіту виключно цими предметами. Вчителі рідної мови, підприємництва, біології та інших предметів можуть також відігравати важливу роль. В багатьох школах роль лідерів європейської освіти з успіхом виконують вчителі фізичного виховання, хімії чи фізики (наприклад, опікуються шкільним євроклубом). Суть європейського виміру освіти полягає у залученні цілої шкільної спільноти. «Європа» – це не черговий, окремий предмет чи додаток до попередньої програмної пропозиції польської школи. Це пропозиція нової перспективи бачення навчального процесу, способів навчання, який дає підготовку до життя в розширеному, європейському суспільстві. Тут мова йде про інтердисциплінарне, багатопредметне навчання, яке проникає у всі освітні галузі. Спочатку це непросто. Багато освітніх систем було впродовж десятиріч щільно замкнено у національних рамках. Багато відкривали штучним чином – на замкнутий, ізольований фрагмент Європи («братній перегляд соціалістичних держав»), як це на протязі півстоліття відбувалось в країнах-сателітах Радянського Союзу. Для багатьох вчителів, які самі виростили в таких освітніх умовах, переконання до реалізації європейського виміру освіти може бути складним викликом. І тому, так багато залежить від вчителів – шкільних лідерів, які б могли організувати роботу педагогічної ради над цим завданням. Але доцільною та найкращою умовою є «несвідомо компетентність», коли вчителі реалізують європейський вимір освіти як очевидний елемент власної роботи. У 2004 році, першому році членства Польщі у Європейському Союзі, такий стан речей, на жаль, не можна назвати загальним. Також з цього приводу подаємо у цьому виданні багато пропозицій проведення уроків і позакласних занять, пов'язаних з Європою і нашою у ній присутністю.

Міжкультурна освіта у світлі європейських документів

Вступ Польщі до Європейського Союзу не вносить до сфери освіти таких істотних пристосувань чи змін як у випадку інших сфер економічного та суспільного життя. Але на рівні державних стандартів освіти потрібно провести інтенсивніші заходи у деяких галузях з метою підготовки польської школи до завдань, пов'язаних з більшою відкритістю нашої країни і освітньої системи на Європу та світ. Такою галуззю є **міжкультурна освіта**. Це похідна процесу глобалізації та європейської інтеграції, збільшеної мобільності поляків та зростаючої здатності помічати різного виду відмінності у нашому суспільстві.

Вчителі, які беруться за реалізацію міжкультурної освіти, повинні орієнтуватись, яке місце вона займає в освітній політиці нашої держави, в документах Ради Європи (організації, до якої Польща належить з 1991 р.) та Європейського Союзу (організації, до якої Польща належить з 2004 р.). Документи, важливі для розвитку багатокультурної освіти, були прийняті також й іншими організаціями світового та європейського значення, такими як: ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОБСЄ та ОЕСР. Ці документи необхідно знати тому, що вони впливають на формування освітньої політики, а вона в свою чергу окреслює ключові освітні документи, такі як державні стандарти освіти та вимоги комісій щодо підручників. Тому, це важливі вказівки до складання навчальних та виховних програм, визначення завдань школи, завдань позашкільних навчальних закладів та закладів підготовки або підвищення кваліфікації вчителів.

Питання про **багатокультурність** як важливе завдання освіти виникло у Західній Європі в післявоєнний період разом із хвилею іммігрантів з колишніх колоній, а пізніше – заробітчан з країн, які були слабше розвинені та відрізнялись культурою. У відповідь на цю проблему, як пошук шляхів до встановлення порозуміння між корінними мешканцями та приїжджими у Великобританії, Німеччині, Франції та інших західноєвропейських країнах почала розвиватись міжкультурна освіта і **інтеркультурна педагогіка**. Одночасно у Сполучених Штатах, Канаді та Австралії розвивалась **багатокультурна освіта**, тому що характер даних держав від початку формувався багатьма націями, з яких утворилось нове суспільство. Наприкінці ХХ століття найцікавішим у цьому розумінні «полігоном» стала Південноафриканська Республіка.

У ХХІ ст. суспільства європейських країн стають все більш багатокультурними. Демографічне старіння Європи поглиблюватиме цей процес тому, що для подальшого розвитку європейські держави будуть потребувати іммігрантів. Через злиденність у слаборозвинених країнах (південні країни) сюди будуть постійно прибувати нові потоки емігрантів. Ще недавно здавалось, що такі процеси не торкаються Польщі. Великі людські втрати, понесені нашою країною у Другій світовій Війні та післявоєнна зміна кордонів, яку здійснили супердержави, призвели до того, що Польща перетворилась на державу майже однорідну в національному складі населення. Протягом півстоліття існування ПНР створювався образ Польщі як держави, де живуть виключно поляки, що в значній мірі витіснило із суспільної свідомості півтисячоліття багатонаціональної та багатокультурної Людової Республіки. Після 1989 року таке бачення нашої країни громадянами поступово змінюється. Польща перетворилась на привабливу країну для багатьох емігрантів зі східної та південної Європи, Азії та Африки. До того ж, все більше осіб інших національностей працює і перебуває у нас тимчасово. Національні меншини проявляють більшу активність у суспільному житті нашої країни. Крім традиційних меншин – німців, українців, білорусів, словаків, литовців, євреїв з'явилися нові: в'єтнамці, африканці, араби.

За останні роки у Польщі почала інтенсивніше розвиватись **регіональна освіта**. На деяких територіях нашої країни одним з її головних елементів є міжкультурна та багатокультурна освіта (наприклад на Підліссі, Сувальщині, Опольщині та Низькім Бескиді).

Міжкультурна та багатокультурна освіта, як відповідь на проблеми сучасного світу, знайшла почесне місце в правових документах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Польща як країна, яка ратифікувала документи, прийняла рішення вводити в дію у польській системі освіти настанови, які виникають з даних правових актів. Конституція Республіки Польщі, яка була прийнята у 1997 році, виконала багато міжнародних зобов'язань, створивши нові, кращі умови діяльності також і у сфері багатокультурної освіти. Одночасно слід пам'ятати, що діяльність нашої країни на користь багатокультурної освіти – це також захист і допомога для наших співвітчизників, які проживають за межами Польщі. Шануючи міжнародні зобов'язання стосовно прав національних меншин у нашій державі, ми здобуваємо вагомі (моральні) аргументи для захисту інтересів поляків, які живуть в інших країнах. Розвиваючи в країні дидактику міжкультурної освіти, також можемо її використовувати для підтримки **освіти польської діаспори**.

Вже протягом багатьох років Рада Європи та Європейський Союз є дискусійним форумом з питань багатокультурності. А вона є одним із фундаментів **європейської освіти** – освітньої галузі, що інтенсивно розвивається в польських школах з другої половини 90-х років. Головні європейські документи, що стосуються європейського виміру освіти, підкреслюють значення міжкультурної освіти як його необхідного елементу.

Ось короткий опис документів та освітніх заходів Ради Європи і Європейського Союзу, в яких розміщено вказівки щодо реалізації багатокультурної освіти в школі.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод – так звана *Європейська Конвенція Прав Людини* (Рада Європи, 1950)

Конвенція прийнята у 1950 році та декілька разів модифікована протоколами. Конвенція, основний європейський документ про права людини – це підґрунтя реалізації між- та багатокультурної освіти. Особливо важливими є статті Конвенції, в яких мова йде про заборону дискримінації (Стаття 14), свободу думки, совісті та віросповідання (Стаття 9), свободу вираження поглядів (Стаття 10), свободу зібрань та об'єднання (Стаття 11). У Статті 14 записано: *Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, гарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, приналежності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин*. Цей запис є основним джерелом діяльності у сфері багатокультурної освіти. Ратифікуючи конвенцію, наша країна взяла на себе обов'язок її дотримання також в освітній системі. Вивчення Конвенції повинно бути обов'язковим у програмах громадянського виховання.

Віденська декларація та програма дій (Рада Європи, 1993)

У жовтні 1993 р. 32 країни-члени Ради Європи прийняли у Відні декларацію про права людини, демократію, національні меншини та протидію расизмові, ксенофобії, антисемітизму та нетерпимості. В певному розумінні декларація була відповіддю на події в Європі на початку 90-х років. В той час відбувався процес розширення зони демократії на країни колишнього соціалістичного табору, але одночасно ми були свідками кривавих конфліктів на Балканах та Кавказі.

В декларації читаємо: *Завершення поділу Європи створює історичну можливість для зміцнення миру та стабілізації на континенті. Всі наші держави прив'язані до плюралістичної та парламентської демократії, неподільності та загальності прав людини, правової держави та спільної культурної спадщини, збагаченої своєю різноманітністю. Європа може перетворитись на велику територію демократичної безпеки*. Ці речення утворюють підґрунтя багатокультурної ос-

віти. Підґрунтя – це демократія, правова держава, повага до прав людини та національних меншин, акцептація культурної, етнічної та релігійної розмаїтості. Щоденною темою міжкультурної освіти безперечно є відношення суспільства до національних меншин. В Декларації читаємо: *В Європі, яку прагнемо збудувати, повинні відповісти на цей виклик: забезпечити правовий захист прав людей, що належать до національних меншин, повагу до територіальної цілісності та національної суверенності держав. При таких умовах ці меншини внесуть цінний вклад в життя наших суспільств. (...) Держави повинні створити особам, які належать до національних меншин, умови необхідні для розвитку їх культури, збереження їх релігії, традицій та звичаїв.*

Декларація чітко підкреслює необхідність боротьби та протидії явищам расизму, ксенофобії, антисемітизму і нетерпимості. В документі читаємо: *Ми, глави держав та Урядів країн-членів Ради Європи, переконані, що різноманітність традицій та культур протягом століть була одним із багатств Європи і, що принцип толерантності є гарантією утримання в Європі відкритого суспільства, яке з повагою ставиться до культурної різноманітності, до якої ми всі прив'язані; переконані, що формування демократичного і плюралістичного суспільства, яке з пошаною відноситься до гідності всіх людей, залишається однією з головних цілей європейської конструкції; занепокоєні відродженням расизму, ксенофобії та антисемітизму в сучасному світі, розвитком клімату нетолерантності, збільшенням кількості актів насильства, в першу чергу проти емігрантів та осіб іншого походження, та відношенням, що принижує гідність і супроводжуваними його випадками дискримінації; однаково занепокоєні розвитком агресивного націоналізму та етноцентризму, які є новими проявами ксенофобії (...) Беремося за викорінення кожної ідеології, політики і практики, яка заохочує до расової ненависті, агресії та дискримінації, кожної дії чи риторики, які б могли зміцнити неспокій та напруження між групами з різним расовим, етнічним, національним, релігійним і суспільним минулим.*

Твердження, які містяться у наведеному фрагменті, вказують напрямок реалізації між- та багатокультурної освіти. В обговорюваному контексті, ця освіта одночасно є освітою заради миру та безпеки.

Європейська молодіжна кампанія боротьби з расизмом, антисемітизмом, ксенофобією та нетерпимістю «Всі різні, всі рівні» (Рада Європи, 1994–1996)

Кампанія була проявом конкретних дій Ради Європи у сфері освіти, які було розпочато після самміту у Відні (1993). Метою кампанії була мобілізація суспільної думки в Європі проти все більш поширеного ставлення і дій, джерелом яких є ідеологія расизму та ксенофобії, та пропагування ідеї толерантної і багатокультурної Європи. Кампанію розроблено для поширення таких понять як толерантність, рівність, гідність, демократія та протиставлення їх поняттям расизм, ксенофобія, антисемітизм, нетерпимість. Вона також нагадала, що 1995 рік був проголошений ООН роком толерантності. Однією з оперативних цілей кампанії було пропагування ідеї освіти в багатокультурному контексті (intercultural learning) на рівні середньої та вищої школи, а також у позашкільних навчальних закладах. Освіта в багатокультурному контексті була визнана одним із методів роботи, який впливатиме на успіх кампанії. У рекомендаціях до проведення кампанії констатовано: *Європейські суспільства стають все менш однорідними. В країнах збільшується різноманітність – настає перехід до багатокультурного суспільства. Але ці зміни не відображаються на практиці. В наших суспільствах функціонує дуже мало інтеракційних структур. З досвіду виникає, що мобільність молоді (подорожі, обміни) пов'язана, так як і інші моделі поведінки цієї групи, із взірцями культури, існуючими і в багатокультурних суспільствах, і в етнічних суспільствах. Автори рекомендацій звертають увагу на необхідність одночасного формування відповідного ставлення, свідомості і поведінки молодих людей.*

Рамкова конвенція про захист національних меншин (Рада Європи, 1995)

Конвенція є результатом виконання зобов'язань Віденської декларації (1993). Це надзвичайно важливий документ в контексті освіти у багатонаціональних суспільствах, де взаємовідносини з національними меншинами є головною сферою практики в цьому питанні. В преамбулі до Конвенції читаємо: *плюралістичне та справді демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини, але й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності; створення клімату толерантності та діалогу, який є необхідним для того, щоб культурне розмаїття стало джерелом та чинником не розколу, а збагачення кожного суспільства*. На жаль, не всі європейці погоджуються з констатацією факту, що «розмаїття збагачує». Багато європейських освітніх систем десятиліттями проголошували гасло «необхідна однорідність». Такий підхід спричинив війни в Боснії, Косові, Чечні, Нагірному Карабаху. В Польщі протягом післявоєнних десятиліть в освіті пропагувались світлі сторони життя в однорідному суспільстві, і одночасно, не проводилась підготовка молодих людей до контактів з однолітками з інших країн та інших національностей. Польща ратифікувала Конвенцію у 2000 році. В ній є багато настанов, які безпосередньо відносяться до освіти. В Статті 6 читаємо: *Сторони заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу і вживають ефективні заходи для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають в межах їх територій, незалежно від їх етнічної, культурної, мовної або релігійної приналежності, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації*. У Статті 12 записані рекомендації стосовно конкретних освітніх дій: 1. *Сторони, в разі необхідності, вживають заходи в галузях освіти та наукових досліджень з метою сприяння вивченню культури, історії, мови та релігії своїх національних меншин та більшості населення*. 2. *Сторони забезпечують належні можливості для підготовки вчителів і доступу до учбових посібників та сприяють контактам між учнями та вчителями, які належать до різних громад*. 3. *Сторони зобов'язуються створити особам, які належать до національних меншин, рівні можливості доступу до освіти всіх рівнів*. Стаття 13 окреслює умови функціонування приватних шкіл національних меншин: 1. *В рамках своїх освітніх систем Сторони визнають за особами, які належать до національних меншин, право створювати свої власні приватні освітні та учбові заклади і керувати ними*. 2. *Здійснення цього права не накладає ніяких фінансових зобов'язань на Сторони*. Стаття 14 стосується надзвичайно важливого питання рідної мови національних меншин. В ній читаємо: *Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право вивчати мову своєї меншини*. Питанню мови присвячений також окремий документ Ради Європи – *Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992)*, де у Статті 8 йдеться про освіту.

Європейська конференція проти расизму «Всі різні, всі рівні: від принципу до практики» – Політична Декларація (Рада Європи)

Конференція була європейським внеском до Світової конференції проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і нетерпимості. До декларації внесено багато важливих записів, які утворюють підвалини сучасного розуміння багатокультурної освіти. В документі читаємо: *Європа є спільнотою, яка спирається на загальноприйнятих цінностях, багатокультурною у своєму минулому, сучасності та майбутньому*. Толерантність гарантує збереження Європи як плюралістичного та відкритого суспільства, в якому підтримується культурна різноманітність. Плюралізм і відкритість – це ключові поняття в процесі введення в дію багатокультурної освіти. Декларація звертає увагу на чисельні загрози на нашому континенті, у тому числі на випадки етнічних та релігійних чистень, діяльність деяких політичних партій, що визнають ідеологію ксенофобії, ворожість у відношенні до «інших», яку висловлюють деякі ЗМІ чи проблему використання технології масової комунікації для

розповсюдження расистських лозунгів. В частині, де мова йде про зобов'язання держав-учасниць, звернено увагу на засоби протидії расизму і нетерпимості: правні, політичні, освітні та навчальні. Звернено увагу, що навчання і піднесення свідомості у сфері протидії расизму і нетерпимості повинно стосуватись усіх членів суспільства, не тільки вчителів та учнів, але також і працівників міліції, збройних сил та в'язниць, суддів, прокурорів, митних та імміграційних службовців, працівників охорони здоров'я та соціальної сфери.

«Краківська декларація» – Декларація європейських міністрів освіти «Освітня політика заради демократії і суспільної згуртованості: виклики і стратегії для Європи» (Рада Європи, 2000)

Під час 20-ї сесії Конференції європейських міністрів освіти у жовтні 2000 року в Кракові, міністри освіти держав-учасниць Ради Європи прийняли важливу декларацію, яка відноситься до необхідної освітньої діяльності у відповідь на виклики сучасного світу. Факт, що декларація була підписана в Польщі (у багатокультурному Кракові), накладає на нас додатковий обов'язок поширювати і вводити в дію її положення. Серед спільних викликів, перед якими стоять європейські системи освіти (викликів, що поєднують багато можливостей з істотними загрозами), також звернено увагу на питання культурного розмаїття. В декларації читаємо: *Європа і європейське суспільство стають все більш різноманітними, що само по собі є позитивним явищем. Однак, значна кількість громадян наших держав, а навіть деякі політичні лідери відкидають цей напрямок розвитку, повертаючись до ізоляціонізму, расизму, ксенофобії, антисемітизму, націоналістичного підходу та інших форм упередженості та нетерпимості. Взявши це до уваги, міністри освіти рекомендують: формування міжкультурних навичок і вмінь у сфері особистих взаємовідносин і спілкування не тільки шляхом вивчення іноземних мов, але також шляхом пропагування поняття людської гідності, відповідальності у суспільному вимірі, толерантності, солідарності та принципів демократії; освіти для меншин, які мігрують та для інших національних меншин, в тому числі і ромів; освітніх дій, особливо освіти вчителів з метою запобігання новим злочинам проти людськості або заперечення злочинів, таких як Голокост та етнічні чистки, які трагічно позначили ХХ століття масовими порушеннями прав людини і основних цінностей, які пропагує Рада Європи.*

Використане у декларації поняття «міжкультурні навички і вміння» – це корисне для освіти формулювання для визначення канону вмінь і навичок, які ми повинні формувати в процесі навчання. Варто звернути увагу на те, що в декларації підкреслено два питання, про які сказано, що вони «вразливі» і у тому самому часі «визначальні». Мова йде про відношення до двох меншин – єврейської і ромської (циганської). В документі пропонується запровадження в школах Дня Пам'яті про Голокост.

«Вивчення та навчання європейської історії ХХ століття» (проект Ради Європи)

Проект спричинив поступ у розвитку концепції навчання історії, який характеризувався б плюралізмом і толерантністю та став прикладом відкритого підходу до чутливих тем в сучасній історії Європи. У ХХ столітті в багатьох місцях континенту ми мали справу з міжкультурними конфліктами, переслідуваннями, етнічними чистками та екстермінацією народів. Історія – це своєрідне тейменто та невід'ємна частина міжкультурної освіти. Завдяки проекту також розвинуто методологію навчання про Голокост. Згідно з рекомендацією Комітету Міністрів прийнято рішення виступити з ініціативою запровадження *Дня пам'яті про Голокост і захисту перед злочинами проти людськості*. Проблема відношення до осіб єврейської національності є істотною темою багатокультурної освіти в усій Європі. В певному розумінні ця проблема виконує функцію лакмусового папірця. Пам'ять про Голокост постійно живе, хоча минуло більше половини століття. З плином часу зникають свідки трагедії єврейського народу і це перекладає обов'язок «збереження пам'яті» на систему освіти.

В Декларації читаємо: *Ми відповідаємо за переказ страшної правди про Голокост, незважаючи на тих, хто її заперечує. Усвідомлюємо собі, що на наших народах лежить моральний, а на наших урядах політичний обов'язок прикладання зусиль, щоб майбутні покоління змогли зрозуміти причини Голокосту і зробити висновки з його наслідків. Зобов'язуємось зміцнити зусилля з метою сприяння в навчанні, пам'яті і дослідженнях Голокосту.* Навчання про Голокост не може обмежуватись тільки історією, воно повинно виконувати також «запобігаючу» функцію. Вчителі, які реалізують багатокультурну освіту, повинні ввести до програми навчання проблематику антисемітизму, Голокосту і питання сучасних взаємовідносин з єврейською громадою.

«Мовна політика заради багатокультурної та багатомовної Європи» (Проект Ради Європи)

В рамках проекту створено *рамкову систему опису навчання іноземних мов та принципи Європейського мовного портфеля і Мовного паспорту*. Ці документи, які вводяться в дію в цілій Європі, можна назвати «європейським мовним посвідченням», яке разом з «європейським комп'ютерним посвідченням» є одним з головних інструментів, необхідних в реалізації багатокультурної освіти. Додатково розроблено способи поширення регіональних мов, мов національних меншин та мов менших груп людей. Проект повинен допомогти ввести в дію *мовну політику, яка підтримує спілкування і співпрацю між особами та суспільними групами з різною культурно-мовною приналежністю*. Плодом проекту був **Європейський рік мов (2001)**. Успіх цього проекту в свою чергу заохотив до встановлення щорічного Європейського Дня Мов.

Європейська мовна політика заохочує до вивчення іноземних мов від наймолодшого віку, вивчення принаймні дво іноземних мов (мов «партнерських»), створення можливості вивчення мов у будь-якому віці, вивчення іноземних мов в контексті культури країни, мова якої вивчається, збереження рідкісних та вимираючих мов. На збереження та захист таких мов націлена **Європейська хартія регіональних мов або мов меншин** Ради Європи 1992 року.

Акція «Європа – це більше, ніж ти мислиш» (Рада Європи 2000)

В цій освітній акції був напрямок «Реакція на багатокультурне суспільство». В освітніх матеріалах акції читаємо: *у 90-ті роки збільшилась нетерпимість до тих, хто «інший».* Таке ставлення може приймати різні форми: від жорстокого нападу расистського характеру до звичайного факту розповідання анекдотів про гомосексуалістів чи іноземців. В матеріалах для учнів поняття міжкультурної освіти визначається таким чином: *Міжкультурна освіта дітей та молоді діє двома способами: дозволяє розпізнати нерівність, несправедливість, расизм, стереотипи і упередженість та надає знання і навички, які допомагають протистояти такому роду відношень, коли це спостерігається в суспільстві.* Акція ознайомлює учнів і вчителів з діяльністю Європейської комісії проти расизму та нетерпимості.

Звіти Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) (Рада Європи)

ЄКРН була створена у 1994 р. на підставі рішення Віденського самміту Ради Європи (1993). Комісія, що складається з делегованих урядами держав-учасниць експертів, публікує періодичні звіти стосовно кожної з держав. У звітах надається оцінка діяльності країн в напрямку боротьби з проявами расизму, антисемітизму, ксенофобії, етнічної дискримінації. На сьогодні (2003) було підготовлено два звіти ЄКРН стосовно Польщі у 1996 р. та 1999 р. Останній звіт відмічає поступ у польському законодавстві та більше акцептування національних меншин. Але в іншому місці стверджує: *відношеннях, які переважають у суспільстві, переважають замкнутість на розмаїтість, а антисемітичні відчуття глибоко закріплені (...).* ЄКРН усвідомлює, що критика антисемітизму найчастіше сприймається в Польщі як зовнішнє втручання, але заохочує ціле польське суспільство до визнання існування цього явища та боротьби з ним. В зв'язку з цим ЄКРН підтримує ініціативи, завдяки яким пропагуються знання про єврейську культуру та вклад

єврейської спільноти в життя польського суспільства. Звіт рекомендує проведення в Польщі певної діяльності, особливо стосовно проблеми антисемітизму, також звертає увагу на виклики, що виникають з нових форм міграції. Керівництво Польщі не погодилось з деякими твердженнями авторів звіту про антисемітські настрої. Звіт створив чергові умови для дискусії на цю тему. Звіт ЄКРН також присвячує особливу увагу іншим «чутливим» групам, до яких зараховує національні меншини, меншини інших рас та ромів (циган).

Біла Книга освіти та підвищення кваліфікації – освіта та навчання на шляху до суспільства, що навчається (Європейський Союз, 1995)

У цьому документі окреслено необхідні освітні дії, що становлять відповідь на цивілізаційні виклики сучасного світу. Представлено п'ять загальних завдань: зближення школи та виробництва, боротьба з маргіналізацією (надання другого шансу закінчення школи), знання трьох мов Спільноти, рівноправність матеріальних інвестицій та витрат на освіту. Багатокультурний контекст часто пов'язаний з запобіганням маргіналізації певних національних меншин, ідея школи другого шансу стосується, між іншим, ромської спільноти. Біла Книга наголошує на визначну роль знання іноземних мов і виразно підкреслює взаємозалежність багатокультурної освіти навчання іноземних мов: *Поряд із лінгвістичними компетенціями повинна бути розвинена здатність пристосовуватись до середовища праці та життя, визначених іншими культурами. Мови необхідні, якщо бажаємо пізнати інших. Їх опанування призведе до зросту почуття гордості з приналежності до Європи, з її багатством і культурним розмаїттям, а також до кращого взаєморозуміння між громадянами Європейського Союзу.*

Біла Книга Європейської Комісії – Нові імпульси для європейської молоді (Європейський Союз, 2000)

У цьому документі вказані головні виклики, перед якими стоїть молодь на початку ХХІ ст. Описано демографічні, соціологічні, економічні тенденції та культурні зміни в поколінні молодих людей, їх залучення до суспільного життя, європейську інтеграцію та процеси глобалізації. В документі звернено увагу на значення боротьби з расизмом і ксенофобією так, як це визначив Європейський Союз в Амстердамському договорі 1997 р. В Білій Книзі читаємо: *молоді люди, відкриті до інших, чутливі до проблем расизму та сповнені рішень діяти у цьому напрямку підготовки, в тому самому часі відчують свою піддатливість на маніпуляційні технології.* Запобігання расизму та ксенофобії повинно полягати у впровадженні питань культурної розмаїтості до плану вишколу вчителів, підтримці молодіжних ініціатив боротьби з явищем дискримінації, більшим залученням до навчання молодих людей з національних меншин, проведенні освітньої діяльності для емігрантів, будівництві європейської самосвідомості, яка буде зміцнювати національну і регіональну самобутність, розповсюдженні ідеї вивчення іноземних мов та мобільності молодих людей. Багатокультурна освіта була визначена як одна із галузей, які будуть вирішувати результативність дій, спрямованих до європейської молоді. У підсумку було зазначено, що освіта є протидією расизму та ксенофобії.

«Освіта в Європі: різні системи навчання – спільні завдання до 2010 року» (Європейський Союз, 2002)

У 2000 році в Лісабоні Європейський Союз визначив так звану Лісабонську стратегію – документ, який окреслив необхідні економічні та суспільні зміни для досягнення Європою успіху в світі. Відповідно до нього будуть проведені спільні заходи європейських держав з метою будівництва суспільства знань і конкурентоспроможної економіки. Головним інструментом для досягнення мети визначено освіту. В лютому 2002 р. Рада Європейського Союзу ухвалила програму розробки майбутніх ключових завдань освіти. Було сформовано три стратегічні завдання: поліпшення якості та

ефективності систем освіти та навчання в ЄС, полегшення доступу до системи освіти та навчання для всіх, ширше відкриття систем освіти та навчання на світ. Одночасно, окреслено тринадцять докладних завдань. Націленість Європейського Союзу на збільшення «відкритості систем освіти» пов'язане з реалізацією багатокультурної освіти, яка є необхідним інструментом для досягнення цієї мети. На рівні докладних завдань, документ говорить про поширення ідеї європейського виміру в освіті та навчанні, заохочування до вивчення іноземних мов, збільшення мобільності осіб, які вчаться і навчають. Це буде можливим за умови володіння міжкультурними навичками.

Афінська декларація «Міжкультурна освіта: керування розмаїттям, зміцнення демократії» (Рада Європи, 2003)

Під час сесії постійної конференції в листопаді 2003 р. європейські міністри освіти прийняли декларацію, присвячену міжкультурній освіті. Сесія відбулась в Афінах – символічному місці народження європейської демократії. В декларації підкреслено взаємозв'язок між демократією та міжкультурною освітою та роль цих компонентів у реформі європейської системи освіти. Стверджено, що шлях до мирного співіснування багатокультурного суспільства лежить через створення демократично-керуваної школи, співпрацю з батьками, місцевими спільнотами та громадянськістю. Аналізуючи останні події у світі підкреслено значення **європейсько-арабського діалогу** і необхідність діяльності вчителів у цьому напрямку. Звернено увагу на необхідність розвитку проекту **Освіта ромських (циганських) дітей**. Багато уваги присвячено дидактиці та рекомендовано *новов розпочати дослідження понять на тему міжкультурної освіти з метою пристосування термінології та чіткого визначення змісту і контексту міжкультурної освіти*. В документі описано також бажану професійну компетентність вчителя, який проводить заняття в цій галузі. Вчитель повинен вміти виконувати різні ролі – медіатора, радника, партнера і управлінця людськими ресурсами. Повинен вміти керувати розмаїттям, а це означає вміти працювати з групами молоді різних рас, національностей, віросповідань та переконань. У документі описано необхідні підходи до процесу навчання, і навіть рекомендовано конкретні методи. Для того, щоб у дидактичному процесі проявлявся елемент навчання заради співіснування, він повинен зосередитись на питаннях навчання в групах (social learning) та навчання у співпраці (cooperative learning). Важливим питанням, порушеним в Афінах, було використання інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку міжкультурної освіти. Звернено увагу, що *використання нових інформаційно-комунікаційних послуг може надати більшу можливість для участі осіб у розповсюдженні інформації, навчанні і спілкуванні, яке виходить за межі держав з метою покращення міжнародного порозуміння та взаємозбагачення культур*. На завершення було наголошено, що міжкультурна освіта повинна стати постійним компонентом освітньої політики всіх європейських держав. Це завдання може бути виконане шляхом відповідної розробки навчальних планів, впровадження міжкультурної освіти в процес управління школою та підготовки вчителів.

До обговорених у цій статті вибраних документів Ради Європи та Європейського Союзу, що стосуються важливих питань з точки зору реалізації багатокультурної освіти, можна було б додати й інші. Наприклад, Директиву Ради Європейського Союзу № 2000/43, у якій мова йде про *рівне відношення до людей, незалежно від їх расової або етнічної приналежності* та Директиву № 2000/78, що стосується **загальних вимог щодо рівного відношення в питаннях працевлаштування та професійної підготовки**. Ще одним важливим документом є Рекомендація № 84 Комітету Міністрів Ради Європи 1984 року, в якій говориться про підготовку вчителів в освіті для міжкультурного порозуміння. Надзвичайно важливу роль відіграє нова інституція Європейського Союзу, яка була створена у Відні в 2000 р. – **Європейський моніторинговий центр з расизму та ксенофобії (ЄМЦРК; EUMC)**. Центр реалізує чисельні освітні програми, пов'язані з боротьбою проти ксенофобії, нетерпимості, расизму та антисемітизму (наприклад, програма боротьби з проявами

расизму серед футбольних вболівальників). Освітні програми Європейського Союзу «Молодь» та «Коменський» у своїх пріоритетах також посиляються на питання багатокультурної освіти.

Вчителі, які реалізують багатокультурну освіту в своїх школах, повинні знати про існування усіх цих документів. По-перше, вони підтримують конкретну діяльність – «я не один», в мене є багато односторонців серед вчителів у Європі. Посилання у своїй роботі на ці документи безперечно полегшить співпрацю зі школами з інших європейських країн. По-друге, цитовані документи необхідні при розробці власних навчальних та виховних планів. План кожного вчителя повинен відповідати плану школи, а він у свою чергу планам, які реалізуються в районі, області, регіоні, і в результаті, відповідати державним стандартам освіти. Державні документи узгоджені з міжнародними (переважно з європейськими), які були ратифіковані владою. Таким чином, замикається «коло взаємозалежності» важливих європейських декларацій і навчальним процесом у конкретній школі. По-третє, описані документи можуть бути використані як допоміжні матеріали на уроках. Це особливо стосується праці в старших класах, але деякі з даних документів можна використовувати і з молодшими учнями. Робота з першоджерелом, яким є конкретне резолюція, декларація, рекомендація, біла книга або конвенція, приносить учням багато користі та служить формуванню відкритого і свідомого громадянина своєї країни та Європи.

Шкільний Євроклуб як форма реалізації європейської освіти у школі

Європейська освіта включена до державного стандарту загальної середньої освіти у польській школі. Європейська міжпредметна освіта реалізується в гімназіях (другий етап загальної середньої освіти) і післягімназійних школах (третій етап). До реалізації цього завдання повинні бути залучені всі вчителі, а всі учні повинні бути підготовлені з врахуванням тих знань і вмінь, які необхідні і придатні у Європейському Союзі. Хоча у деяких школах не завжди вдається досягнути цієї мети, існує багато таких, де учні і вчителі особливо зацікавлені європейською тематикою і бажають чогось більшого. **Шкільний Євроклуб** може бути добрим рішенням у такому випадку і однією з найбільш розвинутих форм реалізації європейської освіти у школі.

Люди, які захоплюються якоюсь справою, часто організовують різного виду клуби, прагнуть щось спільно досягнути. Річ у тому, що клуби зосереджують своєрідну еліту. Нерідко еліта діє на річ ширшого суспільства. В такій ситуації клуб стає організацією суспільної користі. Євроклуби у школах – це власне організації такого виду, вони діють на користь шкільного та місцевого суспільства. Елітність учасників перекладається на мету, яку вони досягають.

Спочатку дамо відповіді на питання: що дає Євроклуб молодим людям, вчителям, школі, місцевому оточенню, країні і, врешті, Європі? Кожна з відповідей, що стосується конкретного адресата, так само важлива. Звернемо увагу на декілька прикмет Євроклубів, які полегшують їх діяльність. Серед найбільш видимих прикмет перелічимо: утворення клубу за ініціативою учнів, групування учнів і вчителів в одній організації, позакласна діяльність учнів, яка виникає з їх власної волі. Має значення також те, що можемо говорити про явище руху Євроклубів в межах країни та впливання цього руху до загальноєвропейських дій.

Що дає учням діяльність у Євроклубі?

Будемо намагатись відповісти на це питання шляхом переліку головних переваг, які дає участь учня у клубі.

- Діяльність у клубі вчить **самостійності і відповідальності**. У клубі неможливо бути тільки стороннім спостерігачем, всі учасники клубу повинні бути самостійними і відповідати за свою частину спільної праці. Формування тих рис характеру є надзвичайно важливим, особливо для громадянина, який проживає у демократичному суспільстві та в умовах ринкової економіки.
- Діяльність у клубі це також добра **школа планування та організації**. У клубі виконуються різноманітні проекти, які вимагають планової і цільової діяльності, і рефлексії над тим, що робиться. Такі вміння стануть у пригоді в дорослому професійному та приватному житті.
- Клуб – це група, а робота в групі **вчить співпрацювати і спільно приймати групові рішення**. А це означає вивчення норм поведінки у групі, прийняття групових рішень і виконання функцій. Все це знадобиться у дорослому житті.
- Діяльність у клубі **вчить ефективно спілкуватись** з іншими. Особливо важливим може бути спілкування з молоддю з інших європейських країн, яке легше організувати саме в клубі. У добу інтеграції і глобалізації вміння ефективного спілкування є одним з головних вмінь кожної людини. Тут обов'язковим елементом є знання іноземних мов.

- Молоді люди, які беруть участь в Євроклубі, проходять свого роду практику – клуб **готує до майбутнього навчання, праці і життя у спільній Європі**. Ті, хто розуміє, що членство країни у Європейському Союзі відкриває перед активними людьми нові можливості розвитку, скористаються зі змін. Але Європа, яка насправді дає безліч шансів, так само і вимагає дуже багато. Спільний ринок праці, освіти, відпочинку стає все більш реальним, а тому вже у школі варто підготуватись до використання таких можливостей.
- Клуб створює **сприятливу атмосферу для засвоєння знань**. У клубі немає традиційних уроків, ніхто не примушує бути членом клубу і можна впливати на те, що там відбувається. Можна створювати навчальні матеріали як для себе, так і для учнів з інших шкіл. Це відповідальні завдання, які приносять багато задоволення. Діяльність у Євроклубі підвищує мотивацію до здобуття знань.
- Діяльність у клубі також формує **відвертість і толерантність**, які надзвичайно важливі у демократичному, громадянському і такому різноманітному суспільстві. Відвертість і толерантність – це підвалини співпраці з представниками інших націй і європейських держав.

Які вигоди мають вчителі від діяльності у Євроклубі?

Напевно відповідей на це питання було б стільки ж скільки є вчителів – опікунів клубів. Спробуємо обговорити головні.

- Опіка над клубом **це можливість робити те, що нас цікавить**. Безперечно, для таких вчителів, що цікавляться темою європейської інтеграції і вважають, що знання на цю тему – це одне з головних освітніх завдань школи. Для багатьох вчителів Європа – це своєрідне хобі, яке вони планують розвивати разом з учнями. Для інших – пріоритетом є позакласна робота з молоддю. Євроклуб може утворитись як результат реорганізації туристичного клубу, гуртка фотолюбителів, фольклорного ансамблю. Професійна робота дає можливість розвивати свої знання і отримати задоволення.
- Безперечно, робота в клубі допомагає **встановити кращі контакти з учнями**. У класно-урочній системі при великій кількості учнів у класі і обов'язку виконання навчального плану не завжди маємо час на близькі контакти з кожним учнем. У клубі вчитель працює з групою, яка зацікавлена темою, згуртована і не є такою великою, як клас. Це автоматично призводить до покращення стосунків вчитель – учень. В клубі вчитель ділиться з учнями відповідальністю за успіх спільних заходів. Відносини у клубі більш демократичні ніж у класі. Ієрархія, безперечна у навчальному класі, зникає, і вчитель відіграє роль опікуна, модератора, провідника.
- Клубна робота **розвиває дидактичні вміння** вчителя. У клубі можна реалізувати проекти, які зробити з класом набагато складніше. Тут вчитель має більше часу на тестування нових, нетипових рішень, не перешкоджає йому шкільний дзвінок. Багато нових задумів, які спочатку перевіряються в клубі, вчитель може перенести пізніше до традиційного класу. Варто також підкреслити, що під час клубних занять, вчителю легше бути творцем, його не стримує базовий навчальний план і розклад. Характер дидактичного процесу у такому випадку стає авторським, а це не тільки дає велике задоволення, а й підвищує професійний рівень.
- Будучи опікуном клубу, **вчитель зміцнює свою позицію у школі**. Це можна назвати паралельною кар'єрою, яка робиться завдяки виконанню додаткових функцій в шкільній спільноті. Зазвичай, більше люблять тих вчителів, які працюють з учнями після уроків. Шкільні клуби та їх опікуни залишаються в історії школи, а вчитель може додати до свого резюме вагомий запис: «опікун шкільного Євроклубу». Слід додати, що позакласна робота підносить престиж вчителя, збагачує його професійний здобуток, а в результаті дає можливість кар'єрного росту.
- Звернемо увагу на менш вимірний елемент – **збільшення задоволення від праці**. Вчитель, який протягом тижня повторює декілька разів один і той самий урок, в клубі може проявити

свою експресію, творчість, небуденність. Для багатьох вчителів, які бажають себе проявити, це можливість проведення педагогічних експериментів, які дають натхнення. Тим, хто не обмежує свою роботу у школі до уроків, які повинні відпрацювати згідно з розкладом, не загрожує синдром «професійної нудьги». Нерідко буває так, що після того як пройдуть роки, вчитель зустрічає свого колишнього учня, який успішно працює у галузі пов'язаній з діяльністю клубу, і чує добрі слова подяки, тому що людина завдячує свій професійний успіх також і клубу та його опікунові. Така оцінка приносить багато задоволення.

Що дає школі діяльність Євроклубу?

Щоб вичерпно відповісти на це питання, треба було б його поставити (найкраще проведенням анкетування) всім членам шкільного суспільства – учням, батькам, вчителям, керівництву. Напевно відповіді не були б подібними, тому що один і той самий клуб виглядає з різної перспективи і у кожному випадку по іншому.

- Євроклуб **підносить престиж школи**. Справа не у слові «євро», а у реальних вигодах, які він приносить учням. Бажаємо того чи ні, «Європа» стала реальним освітнім завданням. Одне із постійних завдань школи полягає в підготовці випускників до дорослого життя, а їх життя буде пов'язане не тільки з батьківщиною, але й з Європою. Спосіб, яким школа виконує свої елементарні завдання, може бути критерієм престижності школи для учнів та їх батьків. Інформація про діяльність Євроклубу завжди розміщується в інформаційних листівках і на веб-сторінках школи.
- Функціонування Євроклубу **робить дидактично-виховну пропозицію школи більш привабливою**. Дуже важливо, щоб життя у школі не завмирало після останнього уроку, щоб молодь мала можливість розвивати свої зацікавлення у різноманітних гуртках, клубах, спортивних секціях. Євроклуб прекрасно вписується до цієї додаткової пропозиції школи. Шкільний Євроклуб може бути важливим елементом шкільної виховної програми і вагомим компонентом шкільного навчального плану.
- Клуб **полегшує співпрацю з іншими школами, а особливо** – зі школами з інших європейських країн. Молодіжні обміни можуть бути підтримані співпрацею вчителів. Легше брати участь у міжнародних програмах молодіжного обміну, таких як «Коменський» чи «Jugendwerk», коли маємо справи зі згуртованою і мотивованою групою вчителів та учнів, а Євроклуб це власне така група.
- Група вчителів, залучених до Євроклубу, може взяти на себе **координацію реалізації плану європейської освіти у школі**. Згідно з освітнім законодавством, кожна гімназія, ліцей та технікум у Польщі повинен реалізувати міжпредметну європейську освіту і реалізація завдань повинна відбуватись на всіх предметах. Існування Євроклубу надає можливість створення на його базі «координаційного центру» для вчителів, які реалізують міжпредметну європейську освіту. При цьому необхідно звернути увагу на те, щоб функціонування Євроклубу не створювало своєрідного алібі для інших вчителів, котрі можуть сказати, що «Європою» в нас займається «така-то і тому я не торкаюсь цієї тематики». У такому випадку досягнемо протилежного результату. Вчитель – опікун Євроклубу може також бути цінним членом вчительської комісії, яка працює над шкільним навчальним планом, може, в рамках внутрішнього шкільного підвищення кваліфікації вчителів, підготувати заняття для педагогічної ради своєї школи.

Які вигоди має район від діяльності Євроклубу у школі?

Керівництво району, якому підпорядкована школа, може по-різному ставитись до діяльності Євроклубів на своїй території. Деколи це байдужість. На щастя більшість органів самоврядування

підтримує ідею Євроклубів. У деяких випадках, це підтримка ініціатив, деколи – заохочування до діяльності. Що дає органам самоврядування діяльність Євроклубів?

- Діяльність Євроклубів у школах це **інвестиція у майбутні «європейські» кадри**, які пізніше зможуть допомогти краще використати можливості, які виникають з членства у ЄС, наприклад шляхом більш результативного залучення структурних фондів. Краще інвестувати у власні кадри, ніж пізніше платити за консультації спеціалістам зі сторони. В час, який передував вступу Польщі до ЄС, члени Євроклубів були своєрідними «інформаторами», допомагали місцевому суспільству краще зрозуміти європейські питання. На сьогоднішній день вони часто допомагають місцевим органам самоврядування, наприклад у процесі використання європейських фондів у районі.
- Євроклуби можуть допомогти у **реалізації освітньої частини міжнародної співпраці району**. У рамках співпраці міст – партнерів, багато органів місцевого самоврядування у Польщі встановили дружні контакти з подібними органами в інших європейських країнах. Треба робити так, щоб співпраця розповсюджувалась також і на школи. Це завдання можуть виконувати Євроклуби. Їх участь у співпраці між містами – партнерами буде корисна для самих клубів, для школи і для району. За допомогою Євроклубів можна **рекламувати свій район**, як в країні, так і за кордоном. У Євроклубі всі три виміри самосвідомості: локальний, регіональний та європейський можуть бути взаємодоповненими відповідним чином. Займаючись рекламою малої батьківщини шляхом активної діяльності в Євроклубі, її члени працюють з користю для району, в якому вони живуть. Варто підкреслити, що такий самий підхід до локальних справ матимуть й іноземні партнери, які приділяють багато уваги формуванню місцевої самосвідомості. «Локальність» – це зрозумілий рівень співпраці при творенні «європейськості».

Які вигоди принесе країні діяльність Євроклубів?

Чи це не за далекосяжне питання? Підготовка польського суспільства до використання шансів, які дає Європейський Союз, це складний процес, який складається з багатьох менших заходів, у тому числі й діяльності Євроклубів. Тому варто оцінити роль шкільних клубів і з цієї перспективи.

- Шкільні Євроклуби **забезпечують суттєвий інформаційний канал про європейську інтеграцію**. Серед цільових груп, які слід постійно знайомити з «європейською» інтеграцією, знаходяться учні та вчителі. Євроклуби залучають до процесу інформування ці дві групи і запевняють результативний спосіб передачі знань та інформації. Треба пам'ятати, що за допомогою школи можна донести інформацію і до дорослого населення. Учні повертаються з інформацією про Європу до своїх домів.
- Клуби – це в певному розумінні **кузня майбутніх європейських кадрів**. Можна висловити припущення, що особи, які у молодому віці самостійно зацікавились європейською проблематикою, повернуться до неї у професійному житті. Цікаво, коли до Європейського Парламенту буде вперше обрано випускника Євроклубу?
- Євроклуби **зміцнюють дотримання державних стандартів освіти у польській школі**. Міжпредметна європейська освіта записана як постійний елемент базових навчальних планів у польській системі освіти. Завдяки їй всі учні польських шкіл повинні отримувати необхідні європейські знання. Польська система освіти не мусить пристосовуватись до спільних європейських вимог, але є неписані стандарти, які вирішують те, щоб польська школа стала європейською школою. До них належать: знання іноземних мов, знання інформаційних технологій, навчання демократії, толерантності та підприємництва. Цю мету можна досягти багатьма способами, в тому числі дуже ефективно у шкільному Євроклубі.

Безперечно, Євроклуби – це істотний елемент у процесі інформування і навчання молодшої частини нашого суспільства про процес європейської інтеграції і членство Польщі у Європейському Союзі.

Що дає Європі діяльність Євроклубів?

Значення діяльності Євроклубів у школах потрібно також розглядати з перспективи того, що вони можуть принести Європі, необов'язково тільки Спільноті, але й Європі як родині європейських народів та держав. Можемо так ставити питання тому, що діяльність Євроклубів також проводиться в школах інших європейських держав (хоча у Польщі вони особливо популярні). Спробуємо описати головні функції, які виконують Євроклуби в європейському масштабі.

- Євроклуби становлять важливий **елемент інфраструктури співпраці** між школами в різних європейських країнах. Для них співпраця з клубами з інших країн є чимось звичайним. Використовуючи програми Сократ, Молодь чи Леонардо да Вінчі, Євроклуби можуть бути піонерами співпраці шкіл у європейському масштабі. Молодь, яка навчиться співпрацювати у школі, буде використовувати ці навички у дорослому житті, краще скористається з можливостей, які з'являються на спільному європейському ринку освіти, працевлаштування та економічному просторі.
- Євроклуби – це натуральний **інструмент розповсюдження** європейських освітніх програм, які спрямовані до молоді. Такі програми можуть стосуватись таких важливих аспектів як демократія, толерантність, права людини, спільні наукові проекти. Європейський Союз та Рада Європи намагаються заохочувати молодих людей, щоб вони зацікавились справами суспільства і брали участь у громадському житті. Євроклуби зосереджують мотивованих молодих людей, які можуть чудово популяризувати ці ідеї серед менш зацікавлених колег. Молодь може ефективно заохочувати ровесників своїм прикладом і зрозумілою для них мовою.
- Діяльність у Євроклубах це нерідко **початок кар'єри у європейських інституціях**. Деякі молоді люди вже під час навчання у школі планують свою професійну кар'єру, а у випадку членів Євроклубів, це деколи робота у європейських інституціях. «Інвестування» в європейські знання, вивчення іноземних мов та інших галузей, необхідні при працевлаштуванні в європейські інституції (необов'язково у Брюсселі, також і в Польщі). Для Європейського Союзу такі молоді люди мають велику вартість, тому що вони є прихильниками європейської інтеграції, а не керуються лише фінансовими мотивами.

Вищезгадані аргументи, які свідчать про потребу діяльності Євроклубів в особистому, місцевому, державному та європейському контексті, можуть бути використані в кожному Євроклубі для спільної дискусії та роздумів на тему: навіщо ми це робимо і чого бажаємо досягти?

На завершення, звернемо увагу на роль Євроклубу в школі як організації, яка допомагає впроваджувати європейську освіту. Це питання не має модельного підходу. Досвід декількох тисяч клубів залежав від багатьох складників: місцевих, шкільних та особистих, але можна намагатись провести певне узагальнення. Роль Євроклубів у школі може полягати в:

- **дослідженні потреб молоді в сфері європейських знань** – члени клубу можуть провести анкетування та опитування серед учнів, які досліджують рівень знань про Європу, ставлення до європейського питання та освітні потреби,
- **даванні добрих прикладів реалізації європейських занять** – заняття, які проводяться в клубі, можуть послужити натхненням для інших груп молоді та вчителів, приклади успішних уроків чи проектів можуть зацікавити тих, хто до цього часу був лише стороннім спостерігачем,
- **створенні форуму обміну ідей, пов'язаних з європейською тематикою** – на заняттях клубу можна присвятити більше часу для підведення підсумків проєвропейської діяльності школи, обмінятися досвідом та спостереженнями,

- **плануванні європейських проектів для школи** – клуб може бути ініціатором різних проектів, які залучатимуть цілу школу, наприклад, святкування Дня Європи, європейський фестиваль, вистава, присвячена одній з європейських країн,
- **документуванні просвітоєвропейської освітньої діяльності школи** – в клубі можна вести документацію всіх проявів активності школи, яка пов'язана з європейською освітою – цікаві уроки, міжнародні обміни, європейські конкурси, стінгазети, які висвітлюють європейську тематику тощо,
- **координації реалізації європейської освіти у школі** – вчитель-опікун клубу може виконувати функцію координатора групи вчителів, які займаються європейською освітою в школі, а учні можуть виконувати таку саму функцію в органах учнівського самоврядування,
- **ініціюванні європейської співпраці школи** – наприклад організувати міжнародний обмін молоді, брати участь у загальноєвропейських освітніх проектах, надавати інформацію, яка мобілізує учнів та вчителів до активної діяльності в цьому напрямку,
- **інформуванні про можливості, пов'язані з європейським ринком освіти і праці** – через надання інформації про можливість подальшої освіти на європейському освітньому просторі та можливість працевлаштування на спільному європейському ринку праці.

Досвід перших років впровадження міжпредметної Європейської освіти в польських школах свідчить про те, що у школах, де функціонують Євроклуби, європейська освіта реалізується в загальному в більш цікавий та ефективний спосіб. Спостерігаємо також зворотню взаємодію – нерідко у школі, яка впровадила європейську освіту в продуманий спосіб, з плином часу виникає потреба створення Євроклубу. Немає сумніву в тому, що Євроклуб і Європейська освіта – це два елементи польської школи, які постійно взаємодоповнюються.

Євроклуби склали свій перший іспит у 2004 році, коли ми мали підстави твердити, що вони відіграли позитивну роль у процесі підготовки польських шкіл до членства в Європейському Союзі.

Через декілька років, коли ми будемо в змозі простежити подальшу долю випускників шкіл, які були членами Євроклубів, дамо більш повну відповідь на питання, що дала молодим людям робота в шкільному Євроклубі.

Відчини двері!

Сучасна інформаційно-комунікаційна технологія може допомагати нам поглиблювати знання на тему процесу європейської інтеграції. Особливе місце належить мережі Інтернет яка, можна сказати, «відчиняє нам двері» до Європи. Доступні у мережі інструменти дозволяють відшукати на сторонах присвячений цій тематиці потрібну нам інформацію. Засоби Інтернету – це мільйони документів: тексти, малюнки, фотографії, мультимедійні документи – звукові стрічки, фільми, комп'ютерні анімації і презентації. Звертаючись до доступних пошукових систем, користувач мережі може зіткнутися тільки з однією проблемою: «Яким чином серед багатьох документів вибрати такі, які будуть для нього найбільш придатними?»

Інтернет це теж спосіб спілкування між людьми з подібними інтересами, яке стає можливим завдяки електронній пошті, чатам, дискусійним форумам і т.д. Для підтримки контактів час і місце не мають значення.

Завдяки можливості створення Інтернет-сторінок, можемо використовувати мережу для розповсюдження інформації про індивідуальний чи груповий доробок. Така реклама досягає всюди, де існує глобальна комп'ютерна мережа, і може бути обмежена тільки мовним фактором. Освітні проекти, зазвичай, бувають досить складними – сторінки, присвячені проектам можуть містити не тільки тексти, але і графіку та мультимедійні матеріали. А ще, Інтернет-сторінки можна використовувати для спілкування між членами групи які працюють над певним проектом та групою, на яку такий проект скерований.

Поради для редакторів європейського сервісу www

Процедура створення Інтернет-сторінки присвяченої європейській проблематиці, може вимагати від вас наступних дій:

1. Організація компетентної редакційної групи.
2. Окреслення мети створення сторінки та профілю її адресата.
3. Узгодження критеріїв, яким повинна відповідати сторінка.
4. Затвердження змісту, який повинен бути на сторінці.
5. Опрацювання графічного проекту сторінки.
6. Пошук натхнення на сторінках присвячених подібній тематиці.
7. Створення сторінки при використанні матеріалів, підготовлених групою.
8. Тестування сторінки цільовими групами.
9. Редакційне і технічне корегування сторінки.
10. Обрання серверу, на якому буде діяти сторінка та її активізація.
11. Розповсюдження інформації про сторінку серед цільових груп.
12. Використання зауважень користувачів для вдосконалення сторінки.
13. Постійний контроль відповідності сторінки узгодженим критеріям.

1. Організація компетентної редакційної групи.

Створити Інтернет-сторінку можливо тільки тоді, коли ми зможемо зібрати групу співпрацівників – людей, які мають спільні зацікавлення і різноманітні здібності, корисні з точки зору такого

складного завдання, яким є редакція сторінки. Таке завдання вимагає знань як в галузі різномірних і відлєглих гуманітарних наук, так і в технічній галузі. Одна людина рідко має здібності в усіх тих напрямках, а завдань буде стільки, що треба підібрати компетентну і відповідальну редакційну групу.

Оптимальний склад редакційної групи:

- головний редактор – керує роботою редакції,
- технічний редактор – вирішує інформативні проблеми,
- науковий редактор – піклується про якість і зміст сторінки,
- група авторів – готує матеріали, які будуть розміщені на сторінці,
- перекладачі – перекладають матеріали на іноземні мови.

2. Окреслення мети створення сторінки та профілю її адресата.

Першим завданням для групи повинен бути пошук відповідей на основні питання:

Навіщо будемо здійснювати редакцію цієї сторінки?

Що повинно бути її змістом?

Для кого ми створюємо цю сторінку?

Відповіді на ці питання повинні бути однозначними, і для типової редакційної групи шкільної Інтернет-сторінки можуть виглядати наступним чином:

- «Сторінку редагуємо для того, щоб розповсюджувати інформацію про Європейський Союз».
- «Зміст сторінки буде пов'язаний з історією Європейського Союзу, її сучасним станом і майбутніми замірами».
- «Цю сторінку будуть переглядати учні нашої школи та учні з партнерських шкіл, які беруть разом із нами участь у цьому проекті».

Усвідомлення мети спільної діяльності облежить працю групи та збільшить шанси на створення цінного проекту.

3. Узгодження критеріїв, яким повинна відповідати сторінка.

Перед тим, як уявити представити собі сторінку, члени редакційної групи повинні відповісти на питання:

Якою повинна бути сторінка?

Відповіді (наприклад «корисною», «актуальною», «цікавою» і т.д.) облежать підпорядкування важливих, з точки зору редакторської групи критеріїв, та цілей, які вони втілюють.

Критерії, яким повинна відповідати добра сторінка:

Конкретність

Редакторська група повинна слідувати за тим, щоб зміст, який появляється на сторінці, відповідав цілям її утворення та був корисний для відвідувачів. Компетентна і відповідальна група авторів повинна дбати про те, щоб відбірка матеріалів відповідала обраним цілям та очікуванням потенційних відвідувачів. Це означає, що зміст сторінки повинен бути «на тему і для людей». На оцінку придатності, яку виставлятимуть відвідувачі, вплине також вірогідність джерел інформації, якими користувались автори. Ретельно підготовлені на підставі правдивих даних матеріали напевно будуть заохочувати користувачів до неодноразових звертань до цієї сторінки

Актуальність

Треба передбачити, що зміст сторінки буде швидко втрачати актуальність. Європейська проблематика охоплює багато сфер суспільного та економічного життя, що постійно змінюються, адже Європейський Союз розширюється та вводить внутрішні реформи. Політичні події відбуваються

у такому швидкому темпі, що деколи важко за ними встигнути. Актуальність розміщеної на сторінці інформації допоможе відвідувачам орієнтуватись у реальності, яка динамічно змінюється.

Зручність

Не всі користувачі однаково справні у роботі з комп'ютером. Технічний редактор повинен робити все можливе, щоб обслуговування інтерфейсу не було складним для початківців. Досвідчені користувачі і так собі зарадять. А складна система навігації на сторінці, буде тільки ускладнювати переміщення (так званий «Інтернет-серфінг») з одної теми до другої, що може відвернути початківців від відвідування сторінки. Важливо щоб людина, яка входить на сторінку, відразу розуміла її структуру. Цьому сприятиме створення і заміщення зрозумілої карти сторінки або сервісу, яка допоможе швидко відшукати потрібну частину тексту. Якщо на додаток встановимо пошукову систему – ще більше покращимо комфортність праці користувача.

Комфортність читання

Це питання стосується в основному текстів, які ми будемо розміщувати на сторінці. Читати тексти на екрані не так зручно як на папері. Тому треба обов'язково здійснити певні заходи, які забезпечать відвідувачам комфортність читання наших текстів. Як наприклад:

- скорочення текстів які повинні бути прочитаними з екрану,
- обмеження необхідності перегортати тексти на екрані,
- використання гіпертекстів та посилань, які надаватимуть можливість поглибленого вивчення цих питань,
- добір відповідних параметрів тексту, таких як: вид, розмір та колір шрифту, колір фону, параграфи та відступи, кількість знаків на стороні, тощо,
- підбір відповідних параметрів екрану (наприклад розрішення).

Якщо будемо заміщати на своїй сторінці невиразні, малі, неконтрастні та нечіткі фотографії, тільки наразимо своїх користувачів на втрату часу та грошей. Підготовка, переробка, пересилка, «стягування» і переховування графіки – недешева справа. Намагаймося мислити економічно.

Привабливість

Сторінка може бути корисною але нецікавою. Увагу відвідувачів можна привернути відповідною естетикою сторінки. Це вирішують: приваблива форма інтерфейсу, відповідно підібрані кольори, оригінальна, влучно підібрана графіка, використання так званих банерів, мультимедіа, музики та фільму. Ціняться нові, несподівані задумки. Але треба зважати на те, щоб форма не переросла зміст. Якщо сторінка буде переповнена мультимедійними «приколами», вона буде вільно відкриватись і дратувати відвідувачів.

Редакторська група повинна намагатись, щоб вартість сторінки відповідала очікуванням певного кола користувачів. Це означає що матеріали, які висвітлюються на сторінці, повинні викликати приємні асоціації у її адресатів. Якщо йдеться про сторінку, яка присвячена діяльності якоїсь групи людей (наприклад, шкільного Євроклубу), треба звернути увагу не те, щоб на такій сторінці, люди могли знайти цікаву для себе інформацію, матеріали про їх індивідуальні та спільні досягнення, їх особисті фотографії та авторські тексти. Користувачі повинні відчувати, що це також і їхня власна сторінка. Намагаймося пристосовувати мову та термінологію до рівня адресатів. Якщо використовуємо складні вирази, їх треба пояснювати, варто навіть спорядити тлумачний словник. Для того щоб нашу сторінку переглядали іноземці, треба надати їм можливість ознайомлення зі змістом на широко уживаних мовах (наприклад, англійській). Останнім часом, переклад змісту на іноземну мову стає стандартом.

Інтерактивність

Сторінка повинна бути «живою» – реагувати на потреби користувачів. Розвиток електронних засобів комунікації дозволяє перетворити сторінку на місце спілкування людей, зацікавлених тою чи іншою проблематикою, якій вона присвячена. Наприклад, на сторінці можна створити можливість дискусії «на відстані». Йдеться про електронну пошту, дискусійні групи, дошку оголошень, «чати», відеоконференції. Це може відбуватись у реальному часі – «на живо», але теж може створюватись поступово, на підставі матеріалів, отриманих від учасників дискусії. Редакторська група може збирати думки користувачів про розміщені на сторінці матеріали. Для цього використовуються різноманітні активні формуляри та анкети. Це все допомагає редакторській групі не тільки ефективно спілкуватись з користувачами, та користувачам між собою, а також швидко змінювати зміст, згідно з очікуваннями адресатів. Але, щоб скористатись цими порадами необхідно:

- щоб технічний редактор сторінки мав досвід та високу інформативну компетентність,
- витратити додаткові кошти на купівлю обладнання та програм, необхідних для редакції Інтернет-сторінки,
- оплачувати сервер та послуги адміністратора мережі,
- постійно перевіряти сторону (зі сторони адміністратора).

Законність

Європейські стандарти вимагають дотримання авторських прав при використанні програм для створення Інтернет-сторінки. Використання піратських копій заборонено і через це редактори сторінки можуть мати проблеми з законом. Наступне питання – це розміщення на своєму сайті копій текстів та мультимедійних матеріалів, які становлять інтелектуальну власність осіб, які не належать до групи авторів, співпрацюючих із редакцією. Перед використанням таких матеріалів належить упевнитись, що їх публікація дозволена. Авторське право вимагає отримання згоди автора на публікацію матеріалів які становлять його інтелектуальну власність, та посилання на джерело отриманої інформації.

4. Затвердження змісту, який повинен бути на сторінці.

Зміст повинен відповідати запитам користувачів. Нерідко, помилково, редактори тематичних сайтів занадто індивідуально підходять до відбору змісту. Різниця у редагуванні приватного та офіційного, наприклад, присвяченого освітньому проекту сайту полягає у тому, що необхідно знайти правильне співвідношення між змістом, який цікавить тільки авторів та їх знайомих, та змістом, який призначений для широкої групи відвідувачів. Група редакторів повинна розробити структуру змісту сайту, шляхом визначення головних тематичних розділів, та підпорядкованих підрозділів. На практиці, для цього добре провести «мозковий штурм» на тему: «Яким повинен бути зміст сайту?». Треба записати всі висловлені на цю тему ідеї. Після чого розглядаємо, які із запропонованих розділів відповідають нашій меті. Після цього розробляємо структуру головних розділів (тих, які будуть висвітлені на головній сторінці) та підрозділів (тих, що будуть знаходитись на чергових рівнях сайту). Це можна виконати спільно, при допомозі методу «розумова схема». На малюнку № 1 наведено приклад розумової схеми, яка показує структуру змісту сторінки, присвяченої діяльності шкільного Євроклубу. На головній сторінці варто розмістити:

- назву сайту та емблему клубу,
- посилання до інших корисних сторінок, присвячених європейській проблематиці,
- електронну адресу яка полегшить контакт,
- посилання на іншомовні версії сторінки,
- посилання до архіву, у якому знаходяться матеріали попередніх версій сторінки.

**Мал. 1 Приклад планування структури веб-сторінки
присвяченої діяльності шкільного Євроклубу**

5. Опрацювання графічного проекту сторінки.

Графічна форма сайту повинна відповідати критеріям, прийнятим групою редакторів. Головне значення у цьому випадку мають її привабливість, зручність читання та комфортність праці.

Зрозуміла структура змісту сайту, відповідно підібраний фон, колір та розмір шрифту полегшать сприйняття інформації. Зручна навігаційна система дозволить відвідувачам швидко і ефективно користуватись сайтом. Завдяки добре підібраній та естетично оформленій графіці, сайт буде більш привабливим. Належить слідкувати за тим, щоб форма не переросла зміст. Хоча програми створення сайтів дозволяють оживити сторінки різнорідними банерами та анімацією, такі елементи нерідко затрудняють сприйняття інформації та збільшують час відкриття сторінки. Варто задуматись, чи насправді потрібен нам блискаючий на стороні «неон». На малюнках 2, 3, 4 наведено приклади оформлення змісту типових головних сторінок, присвячених європейським освітнім проектам.

6. Пошук натхнення на сторінках, присвячених подібній тематиці.

Щоб власний проект був новаторським та неподібним на інші, пошук натхнення у мережі треба здійснити лише тоді, коли ми вже приблизно уявляємо як сторінка повинна виглядати і маємо чіткий план структури її змісту. Для цього можна скористатись пошуковими системами або пропозицією розбудованих сервісів, присвячених європейській тематиці. Нижче наведено адреси сайтів де є багато посилань на сторінки, які можуть зацікавити людей, які займаються проблемою європейської інтеграції. Можна на своїй сторінці також розмістити посилання на сайти, які важливі з огляду на нашу мету.

<http://www.ukie.gov.pl/> – UKIE – Управління комітету європейської інтеграції

<http://www.cie.gov.pl/> – CIE – Центр європейської інформації

Мал. 2 Приклад типового оформлення головної сторінки

ЕМБЛЕМА	НАЗВА СТОРІНКИ
АВТОРИ МЕТА ДІЯЛЬНОСТІ АКТУАЛЬНЕ ТЕМА 1 ТЕМА 2 ТЕМА 3 ТЕМА 4 ІНШЕ АРХІВ Контакт, адреса	
Посилання 1 Посилання 2 Посилання 3 Посилання 4 Посилання 5 Посилання 6 Посилання 7	

Мал. 3 Приклад типового оформлення головної сторінки присвяченої діяльності шкільного Євроклубу

ШЄК	ШКІЛЬНИЙ ЄВРОКЛУБ
Інформація про клуб Мета діяльності клубу Актуальне Діяльність Фотогалерея Лінки Історія клубу Словник Англійська версія Контакт, адреса	
Посилання 1 Посилання 2 Посилання 3 Посилання 4 Посилання 5 Посилання 6 Посилання 7	

Мал. 4 Приклад типового оформлення головної сторінки, присвяченої європейському освітньому проекту

ЄС 2010	ПРОЕКТ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ 2010»					
Автори						
Мета проекту						
Актуальне						
Історія ЄС						
Сучасність ЄС						
Майбутнє ЄС						
Ми в ЄС						
Лінки						
Англійська версія						
Контакт, адреса						
Посилання 1	Посилання 2	Посилання 3	Посилання 4	Посилання 5	Посилання 6	Посилання 7

<http://www.rcie.zgora.pl/> – RCIE – Регіональний центр європейської інформації у м. Зелена Гура

<http://www.socrates.org.pl/> – SOCRATES – Фонд Розвитку системи освіти

<http://www.youth.org.pl/> – MŁODZIEŻ – програма Молодь

http://www.europa.eu.int/futurum/index_en.htm – KONWENT – інформація про конвент ЄС

<http://www.europa.eu.int/> – EUROPA – інтернет сервіс Європейського Союзу

<http://www.batory.org.pl/> – BATORY – Фонд Баторія

<http://www.codn.edu.pl/> – CODN – Центральний осередок удосконалення вчителів

7. Створення сайту при використанні матеріалів підготовлених групою

Редакційна група повинна приймати колегіальні рішення щодо прийняття текстів та матеріалів до публікації. Матеріали, представлені авторами, повинні пройти редагування. Після цього приймається рішення про те в якому розділі повинен бути розміщений цей матеріал, і в якій формі технічний редактор його подасть. Необхідно погоджувати всі запропоновані редакцією зміни з авторами матеріалів. Під кожним матеріалом повинно бути вказано ім'я автора. Варто подати електронні адреси авторів та редакції, що полегшить зворотній контакт з користувачами.

8. Тестування сторінки цільовими групами.

Ефективним методом тестування сайту є простий тест. Для цього необхідно вислухати зауваження людей, які не були залучені у процес розробки сайту. Звичайно, це повинні бути люди компетентні та зацікавлені тематикою, якій присвячений сайт. Свіжий погляд, напевно, дозволить знайти редакційні помилки та труднощі навігації.

9. Редакційне і технічне корегування сторінки.

Зауваження авторів та тестування сайту дозволять вдосконалити його форму та зміст. Після введення необхідних змін, треба виконати генеральну перевірку за участю редакційної групи, та прийняти рішення про активізацію сайту.

10. Обрання серверу, на якому буде діяти сайт та його активізація.

Необхідно пам'ятати, що матеріали, розміщені на сайті, будуть поступово поповнюватись, і тому його обсяг буде зростати. Для того, дані комп'ютеру, який обрано для обслуговування сайту, мають велике значення.

Належить звернути увагу на такі параметри як: обсяг вільної пам'яті, швидкість пересилки даних, типи програм та систем безпеки, обслуговування, і т.д. У цьому випадку краще скористатись допомогою досвідченого програміста.

11. Розповсюдження інформації про сайт серед цільових груп.

Активізація сайту не означає, що зацікавлені люди вже знають про нього. Треба надати інформацію про цю подію представникам цільових груп. Можна це зробити безпосереднім чином, з використанням електронної пошти або традиційного листування. Можна також провести презентацію сайту у місцевих засобах масової інформації: організувати зустріч з представниками ЗМІ та цільових груп користувачів, присвячену презентації вибраних матеріалів, розміщених на сайті. Приємним подарунком для учасників такої зустрічі буде компакт диск, на якому записано демонстраційну версію сайту. Редактори сайту повинні також пам'ятати, що бажано зареєструвати сайт на тематичних порталах, присвячених проблематиці європейських освітніх проектів.

12. Використання зауважень користувачів для вдосконалення сторінки.

Робота над вдосконаленням сайту повинна проводитись постійно. Необхідно уважно прислуховуватись до пропозицій користувачів.

Підтримування постійного контакту з відвідувачами сайту можливе завдяки використанню електронної пошти, відслідковуванню дискусійних форумів та чатів. Можна провести анкетування користувачів стосовно їх думки про сайт. Встановлений на сайті лічильник відвідувачів може бути мірою їх рівня зацікавленості.

13. Постійний контроль відповідності сторінки узгодженим критеріям.

Не можна забувати про мету виконаної роботи і прийнятих на початку критеріях (п 2 і 3). Варто час від часу повертатись у групі до розмови про напрямки діяльності та розроблені стандарти роботи, відповідати собі на основні питання: Куди прямуємо? Для чого проводимо діяльність? Як досягнемо визначеної мети?

Мета

Міжнародні молодіжні обміни – це фактор, який суттєво впливає на зміни в суспільстві, який визначає майбутні взаємовідносини між країнами, це інструмент будови і зміцнення громадянського суспільства. Таку глобальну мету досягає встановлення контактів між молоддю, обмін думок, спроба відшукати спільну мову. В результаті спільної діяльності формується вміння презентації власних думок та здібностей, поглиблюються знання про інших, ліквідуються психологічні бар'єри, стереотипи, упередженість, виникає взаємодовіра, народжуються особисті контакти та приязнь.

Міжнародні молодіжні обміни – це незабутній та цінний досвід, який назавжди залишається у пам'яті багатьох людей, який перетворює буденність у кольорове свято, який надає впевненості та віри в себе, який допомагає розуміти та любити інших.

Безперечно, варто бути організатором міжнародних молодіжних обмінів. Така діяльність приносить велике задоволення і можливість особистого розвитку. Ця стаття призначена для початківців – вчителів та молодіжних працівників, які бажають надати своїй роботі справжнього європейського виміру. Але вона теж може бути корисна особам, які вже мають певний досвід організації молодіжних зустрічей. У статті можна знайти корисну інформацію, яка допоможе знайти партнерів, запланувати співпрацю, подати заявку на фінансування запланованої діяльності, та цікаво провести молодіжну зустріч.

Як знайти партнерів

- Перевірте, може райони, області, міста вже мають підписані угоди про співробітництво
- Через особисті контакти
- За посередництвом неурядових організацій
- За посередництвом Інтернету (перелік важливих адресів – допоміжний матеріал № 1):
 - а) прочитати пропозиції співробітництва та відповісти на оголошення;
 - б) підготувати свою презентацію та розмістити на відповідних сайтах.

Що треба взяти до уваги перед прийняттям рішення про початок роботи

- Європейські фонди не покривають всіх коштів реалізації проектів. Переважна більшість співфінансує від 50 до 80 відсотків витрат. Необхідно вирішити, чи ми можемо самостійно оплатити різницю, або де відшукати додаткові джерела фінансування.
- Подача заявки на фінансування – це завдання, яке займає багато часу. Бланки-формуляри зазвичай складні, а процес розгляду заявки довгий. Необхідно починати роботу задовго до події, і пам'ятати про звітування після завершення проекту.
- Навіть якщо витрачено багато часу на подачу заявки, ніколи нема гарантії отримання гранту. Що буде далі з запланованим проектом? Може існують інші способи отримання фінансової підтримки?

Як запланувати співпрацю

Щоб досягнути мети організації міжнародних молодіжних обмінів, необхідно пам'ятати, що проекти повинні базуватись на спільній діяльності, яка об'єднує партнерів. Для цього необхідно врахувати зацікавлення та фінансові можливості всіх учасників обміну. Це можуть бути диспути, візити до різних місць, творчі заняття, спортивні заходи. Добре запланований молодіжний обмін – це такий обмін, у якому молода людина більшу частину діяльності здійснює разом із своїм закордонним партнером, починаючи від планування зустрічі до виконання запланованих завдань.

Варто пам'ятати, що більш важливим завданням ніж візит до партнерів, є візит партнерів до нас. Перебування молоді з інших країн в Україні є деколи єдиним шансом переконатися, як виглядає тут життя. Тому, саме від вас залежить, що запам'ятають і будуть розповідати наші партнери.

Всі міжнародні обміни плануються **методом проекту**. Перед тим як звертатись до потенційних спонсорів, необхідно спільно з партнерами запланувати та описати майбутню співпрацю. Існують загальні стандарти підготовки проекту. Якщо ми відразу будемо дотримуватись цих стандартів, нам не потрібно буде витрачати час на підготовку якісної заявки. Ретельний план також полегшить координацію діяльності. Найчастіше планування відбувається за такою схемою (все це є також основними елементами будь-якої заявки на фінансування):

Етап I - визначити:

- потреби
- ціль
- результати
- оцінка
- можливість продовження

Етап II – запланувати:

- діяльність, методи, календар
- засоби
- бюджет
- джерела фінансування

Потреби

Навіщо нам необхідно реалізувати цей проект? Розглядаємо проблему не у глобальному, а у місцевому масштабі. Відповідаємо на питання, яку проблему ми зауважили, чому вона важлива, як повинна виглядати ситуація після вирішення проблеми, і що нам необхідно, щоб вирішити цю проблему. Не розглядаємо невіршальних, або важких проблем, а конкретні проблеми конкретної групи молоді. Аналізуємо, що є причиною цієї проблеми, що необхідно змінити.

Ціль

Ціль, це безперечно, вирішення описаної проблеми. Проект повинен призвести до позитивної зміни ситуації. Це ще не завдання, тобто, конкретна діяльність, яка допоможе досягти цілі. Ціль повинна бути реальною, можливою для досягнення в конкретному місці, за конкретний час і для конкретної групи молоді. Ціль необхідно описати таким чином, щоб можна було однозначно зрозуміти що, де, коли, для кого та наскільки зміниться завдяки реалізації проекту, а пізніше перевірити, та підтвердити чи це було досягнуто (наприклад, скільки буде залучено людей, чому навчатись учасники, що буде зроблено і як це буде пізніше використано) .

Результати

Це ефекти діяльності, які будуть доказом досягнення цілі. Добре, якщо результатів діяльності буде багато, якщо вони будуть потрібні нашій громаді і їх можна буде використовувати після

закінчення проекту або вони викличуть розголос у місцевому середовищі. На це звертають увагу потенційні спонсори.

Оцінка

На етапі планування проекту необхідно відразу передбачити способи оцінювання діяльності. Це, найчастіше відповіді на такі питання як: чи проект був реалізований згідно з планом, чи виникли непередбачені ситуації, чи наша діяльність була ефективною, як відбувалась співпраця, чи ми повністю досягли запланованої цілі. Необхідно вирішити, якими інструментами можна скористатись для проведення оцінки. Це може бути анкетування, статистичні дані, інформація про нашу діяльність у ЗМІ, листи з подяками, листи від учасників проекту. Оцінка не може бути суб'єктивною і повинна спиратись на підрахунки.

Можливість продовження

Цей пункт не завжди вимагається в заявках, але якщо буде написано, яким чином заплановано підтримувати встановлені контакти та продовжувати започатковану діяльність, наша заявка буде мати додаткові переваги.

Діяльність, методи, календар

Це логічний та повний план всієї проектної діяльності, інформація про умови, спосіб керування, відповідальні особи, партнерські інституції та поширення інформації про діяльність. Діяльність повинна бути безпосередньо пов'язана з цілями та результатами. Необхідно запланувати початок, кінець та послідовність кожного заходу (можна скористатись таблицею – допоміжний матеріал № 2).

Засоби

Після того, як складений план діяльності, необхідно визначити, які засоби необхідні для його реалізації. Під поняттям «засоби» необхідно розуміти: люди, приміщення, обладнання, необхідні матеріали, транспорт та інше. Наступний крок – оцінка того, що ми маємо і чого не вистачає.

Бюджет

Повинен бути відображенням запланованої діяльності. Це вартість всіх засобів, використаних для реалізації проекту. Необхідно пам'ятати про так званий безготівковий вклад, наприклад, використання власних приміщень, волонтерська робота, обладнання, яке буде використане в проекті. Це також включається у фінансовому вимірі до бюджету.

Різні спонсори вимагають розподілу бюджету на різні категорії. Найбільш загальні з них це: **управління проектом** (послуги банку, пошти, телефонних операторів, світла, опалення, канцтоварів та ін.), **реалізація проекту** (подорож, харчування, ночівля, канцтовари, навчальні матеріали, оренда приміщень чи обладнання, рекламна кампанія, публікації, перекладачі, тренери), **обладнання** (треба довести, що це обладнання необхідне для реалізації проекту).

Пам'ятаймо, що люди, які перевіряють бюджет, можуть безпомилково оцінити, наскільки необхідними є заплановані витрати.

Короткий опис проекту

Після завершення планування, необхідно створити короткий опис запланованого проекту. Це перше, що читають потенційні спонсори, це інформація, яка найчастіше використовується для інформування про проект. Як в приблизно 200 словах передати інформацію про виконавців, проблему, ціль, способи, терміни, результати та значення діяльності? Як переконати, що це цікава та

інноваційна діяльність, у яку варто інвестувати, а виконавці мають відповідній досвід? Як назвати проект, щоб це було коротко, привабливо, легко запам'ятати та інформувало про діяльність?

Як подати заявку

- В кожній заявці є спільні елементи:
 - інформація про організацію, адреса
 - назва проекту
 - час виконання проекту
 - короткий опис проекту
 - нарис проблеми
 - ціль проекту
 - передбачувані
 - спосіб проведення оцінки
 - методи, завдання, діяльність
 - засоби, партнери
 - бюджет
 - джерела фінансування
- Кожен спонсор зацікавлений у реалізації конкретних цілей, кожна програма має свою політику. Як правило, кожного року в програмах змінюються пріоритети (країни, теми, цільові групи тощо). Необхідно задати собі питання, чи **діяльність, яку ми плануємо, співпадає з інтересами потенційного спонсора?**
- Більшість європейських програм визначає, для кого пропонується підтримка (вік, напрямок діяльності, тип організації, країна кандидатів). Необхідно переконатись, що **ми та наші партнери маємо право отримати фінансову допомогу** від цього спонсора.
- Європейські програми звертають багато уваги на новаторські проекти. Треба звернути увагу на те, як переконати спонсора, що **діяльність, яку ми плануємо буде новаторською** для нас і нашого оточення.
- Всі європейські програми задають питання про **європейський вимір** запланованого проекту. Це дуже широке питання, і відповідати можна починаючи від самого факту співробітництва з європейськими партнерами до формування розуміння приналежності до спільної Європи.
- Завжди звертайте увагу на те, яку можливо отримати **максимальну квоту**, та якій **відсоток загальних витрат** на проект ми повинні оплатити самостійно.
- Які **довідки та підписи** необхідно долучити до заявки. Багато цікавих та якісних проектів відкидається вже на першому етапі через брак одного підпису, чи довідки.
- Переважна більшість європейських програм має визначені **кінцеві терміни**, після яких заявки вже не приймаються. Необхідно пам'ятати, що правильне складення заявки, та особливо, отримання необхідних довідок від місцевих установ та європейських партнерів, тривають досить довгий час. Якщо залишається мало часу до кінцевого терміну, чи не краще запланувати подачу заявки у наступний термін?
- Який **фінансовий звіт** буде очікувати від нас спонсор? На що ми будемо мати право витратити гроші, чи потрібно буде збирати всі чеки, чи зможемо ми самостійно вести бухгалтерію?

Потенційні джерела фінансування

- Державний бюджет
- Місцеві бюджети
- Членські внески

- Суспільні акції, аукціони
- Європейські програми. Наприклад, програма Європейського Союзу МОЛОДЬ – <http://www.youth.org.pl/index.php/ida/3/>. Детальну інформацію про всі доступні європейські програми можна отримати на сайті Eurodesk за адресою <http://www.eurodesk.org/edesk/Infocentre.do?go=1>.
- Міжнародні фонди та неурядові організації. Наприклад, польсько-українська фундація співпраці ПАУСІ: <http://www.pauci.org/>, польська фундація Роберта Шумана: <http://www.schuman.org.pl/>, та багато інших.
- Місцеві підприємці. Наприклад, місцева кондитерська, взамін на розміщення реклами, може безкоштовно постачати хліб до обіду, коли приїдуть гості.

Що робити під час зустрічі

Програми молодіжного обміну мають свою динаміку. Вчителі, які відповідають за організацію, повинні розуміти процеси, які проходять під час міжнародних молодіжних зустрічей.

Всі зустрічі можна умовно поділити на три частини: вступна, основна та підсумкова. У вступній частині необхідно привернути увагу на інтеграцію молоді, створення атмосфери щирості, радості, безпеки. Переламати перші бар'єри та неспілість допоможуть інтеграційні заняття та ігри (допоміжний матеріал № 3). Слід пам'ятати про те, щоб не повторювати кілька разів ту саму гру, і закінчувати ігри тоді, коли учасники ще б із задоволенням побавились.

Основна частина зустрічі – це виконання запланованих завдань (деякі приклади спільних завдань – допоміжний матеріал № 4). Головне, щоб всі завдання виконувались разом з партнерами, краще всього – в малих групах.

Підсумкова частина зустрічі відіграє надзвичайно важливу роль у досягненні основної мети організації молодіжних обмінів. Це спільна оцінка програми учасниками та організаторами. Вона проводиться у двох площинах – особистій та спільній.

Питання у особистій площині:

- Як я себе почувала/ почував під час зустрічі?
- Як ця зустріч змінила мою думку про інших і про себе?
- Чому я навчилась/ навчився? Чи відкрила/ відкрив в собі нові здібності?

Питання у спільній площині:

- Чи були виконані всі завдання?
- Як вони були виконані?
- Що нам вдалось спільно зробити?
- Чи ми бажаємо надалі зустрічатись?
- Що заплануємо на майбутнє?
- Які зміни зробимо для покращення нашої співпраці?

Безперечно, це далеко не все, про що треба знати, і що треба вміти організатору міжнародних молодіжних обмінів. Але з цього можна сміливо починати цю надзвичайно захоплюючу та потрібну діяльність. Бажаємо багато цікавих проектів.

Допоміжний матеріал № 1

Перелік важливих адресів

- <http://www.globalgateway.org.uk/ggMain.asp?page=11094&prevPage=11094&root=0&country=ENG&userType=teachers§ion=3&sNav=3> – Global Gateway – надає можливість знайти школу-партнера у цілому світі
- http://www.etwinning.net/ww/en/pub/etwinning/find_partner_school.cfm – інструмент пошуку партнерів для шкіл
- <http://www.yonet.org> – інформація та пошук партнерів для проведення молодіжних обмінів
- <http://myeurope.eun.org> – пошук партнерів
- http://www.jugendfuereuropa.de/service/kontaktboerse/kontakt_suche_e.php – оголошення молодіжних груп, які шукають міжнародних контактів
- <http://www.youthforeurope.org> – інформація та пошук партнерів для проектів, які фінансуються програмою МОЛОДЬ
- www.salto-youth.net/eeca – Ресурсний Центр EECA SALTO-YOUTH
- http://europa.eu.int/comm/youth/program/sos/vh_db_en.html – інформація про організації, які запрошують волонтерів в рамках програми МОЛОДЬ
- <http://agora.mcu.es/pcc/ingles/indice.asp> – культурно-просвітницькі та творчі організації
- <http://www.elearningeurope.info/index.php?page=viewforum&menuzone=4&f=5> – форум пошуку партнерів, зацікавлених у спільних проектах у галузі новітніх технологій
- <http://www.eurotool.net/orgs/index.htm> – інформація про молодіжні організації та проекти, які вони реалізують
- <https://equal.cec.eu.int/equal/jsp/index.jsp?lang=en> – інформація та пошук партнерів для проектів, які фінансуються програмою EQUAL
- http://europa.eu.int/information_society/activities/eten/cf/user_new/partnersearch.cfm – інформація та пошук партнерів для проектів, які фінансуються програмою eTEN
- <http://www.cordis.lu/ist/partners/partner.htm> – надає підтримку та інформацію для бажаючих реалізувати дослідницькі проекти
- <http://comenius.eun.org/ww/en/pub/comenius/pforum.cfm> – інформація та пошук партнерів для проектів, які фінансуються акцією COMENIUS (дитячі садки, школи)
- <http://partbase.eupro.se> – пошук партнерів для проектів, які фінансуються акціями COMENIUS та GRUNDTVIG (дитячі садки, школи, інститути підвищення кваліфікацій вчителів, неурядові організації)
- <http://leonardo.cec.eu.int/psd> – пошук партнерів для проектів, які фінансуються програмою LEO-NARDO DA VINCI (технікуми та професійно-технічні училища)
- http://europa.eu.int/comm/avpolicy/media/desk_en.html – для бажаючих брати участь у проектах, пов'язаних з ЗМІ та мультимедіа
- <http://www.siu.no/socpart> – пошук партнерів для шкіл, інститутів підвищення кваліфікацій вчителів, вищих навчальних закладів та неурядових організацій, які бажають брати участь у акціях COMENIUS, ERASMUS, LINGUA, MINERVA за фінансової підтримки Європейської Комісії
- <http://www2.britishcouncil.org/home/learning/connectyouth/connectyouth-find-a-partner.htm> – підтримує молодіжні обміни між Великобританією та іншими країнами
- <http://www1.ukie.gov.pl/www/ske.nsf/main?open> – база даних шкільних Євроклубів в Польщі

Допоміжний матеріал № 2

Приклад планування заходів

Заходи/події	Час (місяці)												Кількість подій
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
Зустріч координаторів та партнерів	*			*					*			*	4
Конкурс ...		*	*	*									1 (3 міс.)
Партнерська зустріч					*					*			2
Рекламні акції	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	12
Моніторинг діяльності					*						*		2
Заключне засідання												*	1
Підготовка звіту												*	1

Допоміжний матеріал № 3

Вибрані інтеграційні гри

Назва	Опис
Ім'я з малюнком	Всі сідають в коло. Кожен учасник малює на папері річ, яка, як він вважає, найкраще його характеризує. Підписує малюнок своїм ім'ям. Всі по черзі демонструють малюнки групі і пояснюють, чому обрали цей образ. Після презентації, вішають всі малюнки на стіні у приміщенні, де будуть відбуватись спільні заняття.
Руки	Кожна особа отримує аркуш паперу, на якому обмальовує свою долонь і підписує своїм ім'ям. Всі сідають в коло. Аркуші передаються по колу за годинниковою стрілкою. Ведучий кожен раз подає назву речі, предмету (наприклад, квітка, фрукт, вбрання, страва, книга, машина, і т.д.), за допомогою яких учасники повинні зобразити особу, долонь якої намальована на аркуші, який вони тримають перед собою у дану хвилину. Необхідно намальовувати такий вид, гатунок предмету, який нам найбільше нагадує цю особу. В кінці, аркуш повертається до власника, і він може побачити, як його бачать інші.
Що нас об'єднує	Гру починає учасник, який стоїть на відстані 5-6 метрів від групи. Він/вона говорить: «зправа від мене запрошую того, хто любить шоколад (або щось інше)». З групи вибігають ті особи, яких стосується дане речення. Вони намагаються доторкнутись першим/ першою учасника, який запрошував. Людина, яка це зробила, бере за руку цього учасника, і залишається біля нього/ неї. Всі інші повертаються. Учасник, який починав гру говорить: «зліва від мене запрошую того, хто любить молодіжні обміни». Ситуація повторюється. Гравці, які тепер стоять по боках, називають чергові якості, щоб до їх вільних рук долучилися наступні особи. Поступово утворюється коло, у якому всі тримаються за руки. В кінці гри, особи, які приєдналися до правої та лівої сторін, мають по одній вільній руці. Щоб об'єднати коло, вони повинні відшукати спільну рису.
Люблю всіх, хто...	Всі учасники сідають в коло. Одна людина стоїть в середині, і говорить: «Люблю всіх, хто...вбраний сьогодні в зелений колір, або, любить довго спати, або, вміє гарно танцювати, тощо». Всі, хто вважає, що висловлене речення його стосується, встають з стільців і змінюють місця. Особа, яка стояла в середині, також намагається сісти на вільне місце. Особа, яка не встигне сісти, продовжує гру. Вигадує речення, яке починається словами «Люблю всіх, хто...»
Переверни папір	Об'єднуємо учасників в пари. Кожна пара отримує аркуш паперу, на який встає. Необхідно перевернути папір на іншу сторону, але не можна допомагати руками і не можна зійти з паперу або впасти.

Пік-пок	Всі сідають в коло. Одна особа стоїть в середині і показує на вибрану особу. Якщо ведучий промовляє «пik», вибрана особа повинна назвати ім'я сусіда, який сидить зліва від неї, а якщо вимовить «пок», сусіда, який сидить зправа. Коли вибрана особа не може назвати ім'я, або помилиться, вона виходить на середину, та стає ведучим. Якщо ведучий говорить «пik-пок», всі повинні встати, і швидко змінити місце. Гру можна ускладнити. Якщо ведучий говорить «пik-пik», необхідно назвати ім'я особи, яка сидить через два місця.
Перехід	Учасники тримаються за руки. Два ведучих тримають мотузку на висоті пояса самого високого з учасників. Група повинна перейти під мотузкою з одного боку приміщення до другого. Не можна відпускати рук і торкатись мотузки.
Стрічки	Всі стають в коло. Двом особам, які стоять у колі по діагоналі один від одного, ведучий зав'язує стрічки на шиї. Одну стрічку на один вузол, а другу – на два. Гравці повинні розв'язати стрічку у себе на шиї та зав'язати її таким самим чином на шиї сусіда з лівої сторони. Стрічка, яка була зав'язана на один вузол, буде пересуватись по колу швидше. Учасник, у якого на шиї зустрінуться дві стрічки, повинен виконати «штрафне» завдання.
Папір на голові	Учасники кладуть собі на голову аркуш паперу і розходяться по приміщенню. Включаємо музику і запрошуємо всіх рухатись у ритмі музики. Якщо у когось папір впаде з голови, він\ вона повинні попросити допомоги у інших, тому що самі не мають права присідати. Присідати мають право тільки учасники з папером на голові. Якщо учасник отримає свій аркуш паперу в руки, він може, поклавши його собі на голову, продовжувати танцювати та допомагати іншим, у кого папір впаде з голови.
Мотузка	Всі учасники встають у випадковій послідовності на мотузку, яка лежить на підлозі. Необхідно постройтись на мотузці у алфавітному порядку (беремо до уваги імена учасників, якщо ім'я починається з однакової літери, береться до уваги друга літера і т.д.) в процесі зміни місця необхідно принаймні однією ногою триматись мотузки. Можна ускладнити гру і заборонити учасникам розмовляти, а в кінці перевірити, чи вони правильно виконали завдання.

Допоміжний матеріал № 4

Пропозиції спільної діяльності

Назва	Опис
Що означає бути європейцем?	Всі учасники збираються разом. Питаємо їх «Що означає бути європейцем?». Кожен самостійно пише 5 відповідей на це питання. Після цього об'єднуємо учасників у малі групи, і вони порівнюють свої відповіді, а пізніше, разом записують 5 відповідей, з якими погоджується кожен учасник групи. Маленькі групи об'єднуються у більші, знову вибирають 5 відповідей, і так до кінця, коли всі учасники обміну погоджуються на 5 найбільш влучних, на їх думку, відповідей. Ці відповіді записують на плакаті і вішають на стіні.
Правда – неправда.	Учні збирають різну інформацію про європейські країни. Поряд із правдивою інформацією вигадують 3 – 4 неправдивих факти. Це робиться перед зустріччю. Під час зустрічі групи відповідають на тести, які їм підготували партнери. Необхідно визначити, яка інформація є правдою, а яка – ні. Група, яка переможе, отримує символічну нагороду. Цікаві ідеї для цього завдання можна знайти на сторінці http://www.europa.eu.int/europago/
Центри Європи	Де знаходяться центри Європи? Які бувають центри? Молодь, об'єднана у невеликі міжнародні групи, використовуючи карти, довідники, Інтернет, та інші засоби, шукає географічні, економічні, адміністративні, культурні та інші (які – вирішіть самі) центри Європи та підсилює результати своїх пошуків аргументами.
Молоді журналісти	З кожної групи молоді обирається два – три (по бажанню) представники, які разом утворюють міжнародну команду репортерів. Їх завданням протягом всієї зустрічі, буде збирання головних подій дня та випуск щоденних газет, або новин, розміщення інформації на веб-сторінці, присвяченій проекту, переклад статей на рідну мову. Краще всього, щоб молоді люди ще перед зустріччю вирішили, хто буде репортером.
Спільні завдання	Організатори готують карточки, на яких записані завдання, які необхідно виконати. Кожне завдання пишеться на карточці іншого кольору. Завдання необхідно записати на всіх мовах учасників зустрічі. Наприклад, якщо це зустріч молоді з чотирьох країн, всі завдання необхідно написати на чотирьох окремих карточках однакового кольору, чотирма мовами. На початку зустрічі роздаємо всі завдання учасникам, а вони шукають партнерів, з якими виконують це завдання. Наприклад: організувати музику на сьогоднішній вечір, оформити приміщення для проведення концерту в середу, оздобити столи на урочистий обід і т.д.

Інтерв'ю	Учасники задають питання партнерам. Партнерів вибираємо жеребкуванням. Після заповнення анкети вся група збирається разом, а пари сідають в середині кола і розповідають про своїх партнерів. Необхідно вибрати тільки дві найбільш цікаві події. Після презентації, кожна пара фотографується. На наступний день всі анкети разом з фотографіями вішаємо на дошку так, щоб кожен учасник обміну міг прочитати всю інформацію. Питання для анкети необхідно підготувати перед обміном.
Європейський колаж	Малі міжнародні групи виходять на вулицю з цифровим фотоапаратом. Необхідно зробити фотоколаж речей, які нагадують про Європу. Отримані колажі демонструємо на виставі та на веб-сторінці проекту. Автори найкращого колажу (можна запросити журі або провести таємне голосування) отримують символічні подарунки та пам'ятні грамоти.
Європейська газета	Разом з партнерами з інших країн зробить європейську газету або журнал. Газета може бути написана на мові, яку розуміють всі учасники обміну, або на різних мовах – рідних мовах молоді. Учасники вибирають кілька цікавих тем і, об'єднані у невеликі міжнародні групи, готують статті, репортажі та фотографії для видання.
Європа в магазинах	Маленькі міжнародні групи відвідують магазини та досліджують, в яких країнах вироблені продукти та товари, які там продаються. Можна запитати керівника магазину, яким чином ці продукти потрапили у магазин. Перед візитом молоді, вчителі можуть запитати власників магазинів про згоду на таку акцію. Інша можливість – це відвідати фірму, яка співпрацює з партнерами з Європи, запитати про зв'язки з Європою, що вони продають чи купують, на яких мовах вони спілкуються з клієнтами з - за кордону, тощо. Після візиту необхідно зробити презентацію і розповісти всім учасникам обміну про свій досвід.
Смак Європи	Зробіть європейський обід і запросіть на нього гостей. Всі молоді люди об'єднуються у невеликі міжнародні групи, які за допомогою книги рецептів або використовуючи досвід одного з членів групи, разом готують національну страву однієї з країн-учасниць обміну. Коли страви будуть стояти на столі, біля них добре покласти карточки, на яких записаний рецепт страви, звідки вона, коли її їдять та інша цікава інформація. Можна прикрасити карточки фотографією страви. Карточки можуть забирати всі зацікавлені, і тому, їх повинно бути багато.
Європейський плакат	Молоді люди об'єднуються в міжнародні робочі групи і разом виготовляють плакат, який би міг бути рекламою Європи та європейської інтеграції. Плакат повинен бути кольоровим та оригінальним. Після цього відбувається конкурс. Можна запросити журі, а можна дозволити оцінювати роботи всім учням школи. Перемагає плакат, який отримає найбільшу кількість голосів. Всі плакати використовуємо для декорації приміщень, у яких будуть відбуватись спільні заняття.

**Експерт
з європейських питань**

Запросіть когось, хто багато знає про Європу або Європейський Союз і володіє англійською мовою. Учасникам буде цікаво порозмовляти з такою людиною, задати питання, порівняти думки. Це може бути представник органів самоврядування, політичної партії, громадської організації, або хтось інший, хто часто займається питаннями Європи.

Відвідування

Організуйте візит до представництва європейської інституції або фірми, яка пов'язана з іншими європейськими країнами, або де багато працівників з інших європейських країн. Запитайте, що означає Європа для людей, які там працюють, і які в них очікування на майбутнє.

**Дослідження
«Майбутнє
Європи»**

Проведіть дослідження, що думають люди (наприклад, учасники обміну, або учні школи, або люди з вулиці) про те, як повинен виглядати ЄС у майбутньому. Зробіть анкету і запитайте якомога більше людей (можливі питання: скільки максимально країн можуть бути членами ЄС? Які це країни? Чи повинен бути президент ЄС, і т.д.). Але головне, щоб питання були цікавими саме для вашої групи. Можна обмежити питання лише до таких, на які відповідатимуть «так» або «ні». Після опитування необхідно зробити підсумки та цікавий звіт з використанням інформаційно-комунікаційної технології. Підготовча робота може бути виконана перед зустріччю, а під час зустрічі проводиться презентація.

Учні старших класів можуть порівняти результати своїх досліджень з думками молоді опублікованими «Європейським барометром» у звіті «Слово належить молоді»:

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/notes/back_note_en.pdf

Коротка історія об'єднаної Європи

Мета:

- поширення знань про європейську інтеграцію
- формування вміння аналізувати та синтезувати інформацію
- формування вміння презентувати свою роботу

Методи:

- ажурна пилка
- робота з першоджерелами
- робота в малих групах

Базові поняття і терміни:

- інтеграція
- договір
- спільнота
- принцип субсидіарності

Допоміжні матеріали:

№1 – Опис методу «ажурна пилка»

№2 – Коротка історія об'єднаної Європи

Кількість годин: 2

Хід уроку:

1. Урок «Коротка історія об'єднаної Європи» повинен бути вступом до циклу занять з європейської освіти. Метод «ажурна пилка» допомагає учням набути основні знання або вирівняти рівень знань на тему європейської інтеграції. Цей метод дозволяє учням добре і ефективно функціонувати в групі та відчувати безпеку. Він допомагає нам залучити всіх учнів до активної роботи на уроці. Скажіть учням, що на даному уроці вони познайомляться з короткою історією об'єднаної Європи.

2. Повідомте учнів, що вони будуть працювати методом, який називається «ажурна пилка». Цей метод допоможе їм краще ознайомитись з великим обсягом матеріалу. Учні повинні прочитати підготовлений для кожної групи текст та підготуватись до того, щоб переказати прочитаний фрагмент іншим. Розділіть клас на 5 експертних груп (в кожній групі повинно бути 5 учнів). Кожна група отримує свій номер. Кожен учень в групі також отримує свій окремий номер. Після цього, роздайте групам підготовлені тексти. Наприклад, група I отримує текст 1, група II – текст 2 і т.д.. Кожен учень повинен отримати свою власну копію тексту.

На першому етапі учні самостійно ознайомлюються з текстом (приблизно 5 хв.). Після цього група працює разом – вирішує, що в тексті було головне, на що треба звернути особливу увагу, що є складним та вимагає пояснень вчителя. Результатом роботи групи є спільно опрацьовані нотатки зі скороченим записом головної інформації отриманого тексту. Відведіть на це приблизно 10 хвилин.

Наступний етап роботи відбувається у нових групах. Учні, які отримали номери 1, утворюють нову групу I, учні з номерами 2 – групу II і т.д. Таким чином, утворилися експертні групи, в яких учні розповідають по черзі те, чого навчилися у попередніх початкових групах. Таким чином, кожен учень засвоює повний обсяг навчального матеріалу (приблизно 15 хв.). Підведіть підсумок роботи учнів і запитайте, як їм працювалося разом. Як вони себе почували в ролі експертів? Після цього перевірте рівень засвоєння знань. Задайте питання про Європейський Союз – його філософію, етапи інтеграції, сьогоднішній день. Можна показати коротку мультимедійну презентацію.

3. В наступній частині уроку учні залишаються в тих самих групах. Дайте їм завдання представити всі етапи Європейського Союзу, який об'єднується та розвивається, за допомогою малюнку. Можна застосувати різні техніки: плакатну, колаж, схема. Роздайте учням завчасно підготовлені великі аркуші паперу, фломастери, ножиці, клей, кольоровий папір та інше. Відведіть на це приблизно 15 хвилин. Після закінчення роботи попросіть учнів представити її результати.

4. На завершення уроку зробіть короткий підсумок і проведіть оцінку малюнків з точки зору естетичності та оригінальності виконання та правильності відображення подій.

Допоміжний матеріал № 1

Опис методу «ажурна пилка»

Метод «ажурна пилка» сприяє формуванню навичок читання із розумінням, аналізом отриманої інформації і пошуком головної думки в тексті, а також вчить співпраці і відповідальності за працю в групі. Використовуючи цей метод, ми даємо можливість нашим учням вдосконалювати вміння спілкування і презентації. Даний метод дозволяє залучити до роботи слабших учнів та учнів, які мають проблеми з взаємовідносинами в групі. Активізує всіх учнів.

Метод можна використовувати замість традиційного викладу матеріалу на уроках, коли учням необхідно засвоїти велику кількість інформації.

Хід роботи:

1. Вчитель об'єднує учнів у групи. Груп повинно бути стільки, на скільки частин можливо поділити навчальний матеріал, який повинні засвоїти учні. Було б добре, якщо б у групі було стільки учнів, скільки утворилося груп. Кожен учень у групі отримує свій номер. Цей номер вкаже йому на номер групи, у якій він буде працювати на наступному етапі.
2. Вчитель роздає всім учням текст, який розділено на частини. Група I отримує першу частину, група II отримує другу частину і т.д..
3. Кожен учень ознайомлюється з текстом спочатку самостійно, підкреслює в ньому те, що вважає найсуттєвішим. Після цього група спільно розмовляє про прочитаний текст, погоджується щодо головного змісту. Учні можуть робити нотатки, записуючи головний зміст.
4. Тепер створюємо нові групи, до складу кожної з яких входить представник з попередньої групи. Кожен учень у новоствореній групі є експертом з питань, що були викладені в одній з частин навчального матеріалу. Експерти розповідають те, чому навчилися у попередніх групах. Якщо буде час можна дати учням завдання створити плакат або ментальну карту повного обсягу матеріалу.
5. На завершення, щоб перевірити як учні засвоїли навчальний матеріал, можна роздати їм короткий тест або провести фронтальне опитування. Також для підсумку та кращого засвоєння можна коротко викласти головний зміст з використанням аудіовізуального обладнання.

Допоміжний матеріал № 2

Анна Климович – ЦОУВ, Ян Гофмокл – УКЄІ

Історія об'єднаної Європи

ГРУПА І

Коріння інтеграції сягають дуже далекого минулого – часів **Римської імперії**, яка у I столітті нашої ери займала значну частину європейського континенту.

Вона розширила свою територію, перш за все, шляхом загарбання щораз нових земель, населених людьми, які перебували на різних рівнях цивілізаційного розвитку. Однак, всі ці суспільства протягом століть переживали процес уніфікації. Він впливав з цілеспрямованої політики керівництва імперії, складовими якої були: будівництво сітки битих шляхів, упорядкування грошових відносин, поширення цілісної системи освіти, введення норм римського права, підтримка торговельного обміну та виробничої спеціалізації, надання мешканцям приєднаних провінцій римського громадянства, наділення заслужених солдатів землею.

Але, з другого боку, мешканці римської держави зазнавали впливів об'єктивних інтеграційних факторів: розповсюдились латинська і грецька мови, уніфікувався архітектурний стиль (храми, театри, акведуки, терми), полегшився доступ до філософської та літературної спадщини Риму та Греції. Традиція Стародавнього Риму донині дає підстави для гордості всім європейським суспільствам, що населяють території колишньої імперії. У всіх країнах дуже дбайливо доглядають за римськими пам'ятками.

На думку французького історика XIX століття Ернеста Ренана «Європа – грецька, коли йдеться про філософську думку й мистецтво, а римська – коли йдеться про право та іудео – християнська – з точки зору релігії.» Вдалість цього формулювання унаочнила війна у Югославії, під час якої виявилось, як важко бути Європейцем – мусульманином. Серйозною проблемою залишається існуючий із стародавніх часів кордон, що ділить наш континент на два відмінних за своєю культурою світи. Західна частина Європи – це коло латинської цивілізації, де суспільство розуміють як колектив автономних індивідів. Східна частина – це візантійська цивілізація – там споконвіків панував культ влади, ієрархії, а колектив досить часто вважався важливішим за індивіда. Важко нині говорити про єдиний тип Європейця. Досить порівняти спосіб життя пересічного шведа та, наприклад, італійця.

Перш ніж стати перманентною метою урядової політики європейських держав, ідея об'єднання Європи довго залишалася темою виключно кіл філософів та провидців.

Після болісних випробувань Першої світової війни розроблялися моделі об'єднання європейських країн під знаком миру на принципах добровільності.

У 1923 році австрієць, граф **Коуденхоф Калергі (Coudenhove Kalergi)**, із створенням ним самим Панєвропейським рухом, постулював створення «**Штатів Об'єднаної Європи**» на зразок вдалого об'єднавчого процесу в Швейцарії у 1848 р., створення Німецького Рейху у 1871 р., але перш за все – постання Сполучених Штатів Америки.

5 вересня 1929 р. Міністр закордонних справ Франції, **Арістід Бріан (Aristide Briand)**, за підтримки міністра закордонних справ Німеччини, **Густава Стресемана (Gustava Stresemanna)**, у своєму виступі в **Лізі Націй**, запропонував європейським урядам створити **європейський союз** у рамках вищезгаданої Ліги. Він мав служити поглибленню співробітництва при збереженні суверенності держав. Але всі ці спроби розбивалися об домінуючі ще тоді в Європі ідеї націоналізму та імперіалізму.

Тільки трагедія Другої світової війни, жахливі злочини Голокосту та повне розбиття й ослаблення континенту, дозволили урядам європейських держав усвідомити необхідність припинення суперництва та необхідність спільного прагнення гарантування безпеки та миру на європейському континенті.

Проте, після розпаду антигітлерівської коаліції, європейський континент поділився на два протилежні блоки держав, на чолі яких стали дві наддержави: Сполучені Штати Америки та Радянський Союз. «Холодна війна» та постання так званої залізної завіси (в березні 1946 року в своїй промові у Фултоні (США) Уїнстон Черчілль заявив: «Від Щецина на Балтиці до Трієсту на Адріатиці розітнула континент залізна завіса»), тобто політики поділу й конфронтації між державами соціалістичного та капіталістичного блоків, відсунули у далеке майбутнє думку про об'єднання всієї Європи. Східна частина Європи опинилася під впливом комуністичних урядів. Соціалістичні держави утворили в 1949 році Раду Економічної Взаємодопомоги. Однак, об'єднуючі процеси, що тут розпочалися, були нав'язаними й тому така «інтеграція зверху» була часто дуже неефективною.

Західна частина Європи також з трудом виходила з воєнної розрухи. Однак, вже у виступі Черчілля в Цюриху 19 вересня 1946 року, знайшло відображення чітке спрямування на бачення «Об'єднаних Штатів Америки»; першим кроком мало стати створення Ради Європи. Черчілль говорив про союз всіх держав, готових об'єднатися під проводом Франції та Німеччини. На фоні конфлікту між сходом і заходом, що загострювався, європейський рух набирає розмаху. Уряди багатьох держав пройнялися переконанням, що об'єднання – це єдиний шлях закінчення історії воєн, кровопролиття, терпінь та руйнувань.

5 червня 1947 р. під час виступу у Гарвардському університеті в Кембриджі Держсекретар США, генерал Джордж **Маршалл**, закликав держави Європи об'єднати зусилля, спрямовані на відбудову економіки, та пообіцяв підтримку в реалізації Сполучених Штатів. Європейський план відбудови і розвитку передбачав надання Сполученими Штатами європейським країнам частково безповоротної економічної допомоги у вигляді кредитів та поставок товарів. Вищезгаданий план був доступний для всіх держав Європи. В липні 1947 року СРСР та підпорядковані йому держави відмовилися від участі у ньому. При цьому наголошувалося на «прагненні США до панування у Європі». Можливо саме тоді Польща, так само як і інші країни – сателіти країни Рад, втратила шанс співтворення процесу європейської інтеграції. У зв'язку з реалізацією відомого плану Маршалла була створена **Організація Європейського Економічного Співробітництва**.

В 1949 році на Європейському Конгресі в Гаазі постала **Рада Європи**. Вона об'єднала 40 держав і є окремою організацією. Її завдання – полегшення політичного співробітництва європейських країн. Діяльність РЄ зосереджується, у першу чергу, в трьох сферах: захист прав людини і демократії, проблеми культури, спорту і освіти та соціальні проблеми. РЄ не може приймати жодних правових норм прямої дії, а отже використовує конвенції та часткові угоди, які після ратифікації державами-членами подекуди вступають в силу як спільне право. Найважливіший документ серед них – Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, підписана у 1950 році. Вона передбачає охорону прав і свобод громадян за допомогою системи контролю, що складається з Європейської Комісії з Прав Людини та Європейського Трибуналу Прав Людини. Крім держав, із скаргами до вищезгаданих установ можуть звертатися фізичні особи, якщо вважають, що порушуються їхні права, а правові засоби в їхній країні вичерпано.

ГРУПА II

9 травня 1950 р. Міністр закордонних справ Франції, **Роберт Шуман**, представив розроблений ним та Жаном Моне план «взяття всього німецько-французького видобування вугілля та виробництва сталі під контроль спільної вищестоящої влади в рамках організації, відкритої для взаємодії з іншими країнами Європи». У той час Німеччина все ще сприймалась як потенційна загроза мирові, але одночасно було зрозуміло, що накладення на неї односторонніх обмежень мало небагато сенсу.

Коли журналісти запитали Шумана, чи він передбачив усі наслідки свого плану, той відповів, що «Це стрибок у невідоме». На підтримку Плану Шумана виступив тодішній канцлер Німеччини Конрад Аденауер, на думку якого, план давав можливість несuverенній ще тоді Федеративній Республіці Німеччини вести переговори на міжнародній арені. Відповідно до плану Шумана, 18 квітня 1951 року у Парижі, підписано угоду про **Європейське Співтовариство Вугілля і Сталі (ЄСВіС)**. Цю угоду підписали шість країн-засновниць (Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія, Люксембург і Нідерланди). Спільне управління виробництвом вугілля і сталі, сировини, що мала у той час велике стратегічне значення, під егідою однієї організації, вважалось найкращим гарантом тривалого миру в Європі. Широка економічна інтеграція центрального сектора економіки мала потягнути за собою політичну єдність. Засновники цієї спільноти мали надію, що її існування стане зародком подальшого політичного об'єднання Європи. Так і сталося.

Продовженням Паризького Договору були Римські Договори. Вони ще більш чітко підтвердили відкрите прагнення глибшої інтеграції держав «шістки». Ці Договори набули чинності 1 січня 1958 року, а на їх підставі було створене **Європейське Економічне Співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії (ЄВРАТОМ)**. У рамках зобов'язання про розщеплення атома виключно в мирних цілях ЄВРАТОМ гарантував різноманітні полегшення у створенні та розвитку ядерної промисловості, а також забезпечення необхідною сировиною.

Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) – це найважливіша організація, що була створена на підставі Римського Договору. Її постання визначило подальший напрямок розвитку європейської інтеграції. Серед головних завдань, поставлених перед ЄЕС 6 державами-засновниками, був гармонійний розвиток економік, а також поступове зближення економічних політик та поглиблення взаємин між членами. Інструментом, що мав служити цій меті, мала бути поступова економічна інтеграція. Натомість Договір лише у загальних рисах говорив про можливий валютний союз й не передбачав повної лібералізації фінансових операцій ЄСВіС і ЄЕС й надалі становлять базу сучасного Європейського Союзу.

Сімдесяти роки (економічна і фінансова криза, політичні суперечки) принесли Європі стагнацію в реалізації інтеграційних намірів, хоча слід відзначити приєднання до європейської «шістки» у 1973 році Великобританії, Данії та Ірландії. В 1981 р. до числа держав-учасниць Співтовариства була прийнята Греція, а у 1986 р. – Іспанія та Португалія. Це зміцнило її південне крило, але одночасно загострило необхідність прийняття програм, що нівелюють відмінності в економічному розвитку держав.

Для протидії негативним тенденціям розроблено програму формування цілісного внутрішнього ринку, що гарантував би вільний рух товарів, послуг, населення та капіталу. В лютому 1986 р. у Люксембургу підписано Єдиний Європейський Акт, що зобов'язав держави Співтовариства до введення такого ринку до кінця 1992 року. Одночасно з поглибленням економічної інтеграції – реалізацією чергових політик співтовариства і лібералізацією внутрішнього торговельного обміну – відбувалася політична інтеграція та гармонізація правових систем. Це дозволило підготувати проект Валютно-економічного союзу, що набрав чинності 1 січня 2002 року одночасно з введенням в обіг спільної валюти – Євро.

7 лютого 1992 року в **Маастрихті** (Нідерланди) було підписано **договір про Європейський Союз**. Маастрихтський договір передбачав формальну зміну назви ЄЕС: з цього часу воно називається просто «Європейське Співтовариство» (ЄС). Таким чином три перші Європейські Співтовариства становили те, що прийнято називати «першим стовпом» ЄС, або «стовпом співтовариства». Маастрихтський Договір додав ЄС два «стовпи», що охоплюють «невралгічні», з точки зору суверенності держав, галузі, в яких вони хотіли повільнішого перебігу інтеграції: спільна закордонна політика і політика безпеки, а також співпраця у питаннях юстиції та внутрішніх справ. До підписання Амстердамського Договору, Маастрихтський Договір був найширшою реформою європейського права співтовариства. Він увів у єдині правові рамки три європейські Співтовариства (ЄСВіС, Євратом, ЄЕС). Політичний Союз включив до переліку компетенцій Співтовариства спільну закордонну політику і політику безпеки, захист споживачів, освіту, здоров'я, культуру, ввів поняття європейського громадянства, розширив рамки співробітництва у галузі внутрішніх справ та юстиції.

Суттєвою новизною було визнання метою економічного і валютного співтовариства введення спільної європейської валюти. Керівники держав і урядів, що дискутували під час самміту Європейського Союзу 15 і 16 грудня 1995 року в Мадриді, назвали майбутню валюту **євро (euro)**. 1 січня 2002 року розпочався найбільший в історії обмін грошей у дванадцяти країнах Європейського Союзу.

ГРУПА III

Протягом 1989-1990 рр. у Центрально-Східній Європі відбулися процеси, які називають **«Осінь Народів»**. Країни народної демократії здобули в цей період суверенітет та отримали справжню свободу. «Осінь Народів» стала можливою лише завдяки **«перебудові» Михайла Горбачова**, першого і останнього президента СРСР, який дав зелене світло процесові об'єднання Німеччини. Невипадково говориться про те, що все розпочалося з **«круглого столу»** в Польщі та створення у вересні 1989 року некомуністичного уряду **Тадеуша Мазовецького**. Крім Польщі, цей процес стосувався таких держав, як Болгарія, Чехословаччина, НДР, Угорщина та Румунія.

Падіння Берлінського Муру 3 жовтня 1990 року, після чого відбулося чергове об'єднання Німеччини, а також демократизація країн Центрально-Східної Європи, що звільнились від домінації Радянського Союзу, який незабаром й сам розпався, змінили політичну структуру континенту. Розпочинається процес розширення ЄС.

1 січня 1995 року в ЄС вступили три нові держави: Австрія, Фінляндія і Швеція. ЄС нараховувала тоді 15 держав. Наступні етапи розбудови Об'єднаної Європи відбуваються здебільшого у результаті переговорів, під час яких окремі держави-члени прагнуть оберігати свої власні інтереси. Консенсус, якого досягають в рамках цих переговорів, є рівнозначним цілям, які хотіли досягнути держави-члени, сідаючи за стіл переговорів. Окремі держави-члени у значній мірі прагнуть захистити власні інтереси у рамках ЄС. Лише транснаціональні інституції повинні стояти на сторожі інтересів всього Європейського Союзу. 2 жовтня 1997 року всі держави-члени ЄС підписали у Амстердамі новий Договір. Він схвалив та посилив політичні стратегії та засоби ЄС, зокрема у сфері правового співробітництва, вільного руху осіб, закордонної політики та охорони здоров'я. В країнах ЄС велика увага приділяється захистові прав та інтересів громадян. В договорі про Європейське Співтовариство є пункт, що стосується громадянства ЄС. Відповідно до цього пункту громадяни держав-членів ЄС автоматично стають громадянами ЄС. Кожен громадянин ЄС має, крім інших прав, право вільного пересування та перебування на території держав-членів, на працевлаштування у будь-якій цих держав, дипломатичний і консульський захист, складання петицій

в Європейський Парламент та звернення із скаргами до Уповноваженого з прав людини ЄС. Після прийняття під час самміту у 2001 році т.зв. Ніццького Договору та Декларації щодо майбутнього Європейського Союзу, 15 грудня 2001 року Європейська Рада підписала Лікенську Декларацію. В останній підкреслювалося, що ЄС стає більш демократичним, прозорим та дієвим, а також, що буде зроблено спробу підготовки Договору, який би установлював Конституцію для Європи. На рубежі червня і липня 2003 року, після 16 місяців інтенсивної роботи, Європейський Комітет запропонував, під час засідання Європейської Ради в Салоніках, Проект Договору, що установлював би Конституцію для Європи. У 2004 році в Римі цей договір був односторонньо прийнятий та урочисто підписаний керівниками урядів держав-членів ЄС. В 2004 році до ЄС вступили 10 наступних членів – держави Центрально-Східної Європи.

В Європейському Союзі діє принцип, що всі рішення повинні прийматися якомога ближче до громадянина. Цей принцип називається **принципом субсидіарності** й був записаний у Маастрихтському Договорі. Європейське Співтовариство займається лише тими питаннями, які, на думку держав-учасниць, краще вирішувати шляхом міжнародного співробітництва.

У **квітні 1994 року** Польща подала формальну заяву про прийом її в ряди членів Європейського Союзу. Щоб бути готовими до вступу в ЄС ми мали закінчити переговори у 29 сферах, на які поділено юридичний доробок Європейського Союзу (серед них, такі галузі як наука і дослідження, освіта, промислова політика, малі та середні підприємства, спільна закордонна політика і політика безпеки, телекомунікація, статистика, захист споживачів та охорона здоров'я, міжнародні відносини, економічний і валютний союз, політика конкуренції, риболовство, вільний рух капіталів, товарів та послуг, соціальна політика і працевлаштування, транспортна політика, фінансовий контроль, довкілля, податки, енергія, регіональна політика). З боку Польщі Головним уповноваженим з ведення переговорів був спочатку **Ян Кулаковський**, а згодом **Ян Трущинський**. Закриття розділів переговорного процесу відбулося 13 грудня під час Самміту в Копенгагені. У 2003 році в нашій країні відбувся референдум, у ході якого всі поляки, які мають право голосу, прийняли рішення про вступ Польщі до Співтовариства. Польща вступила до ЄС **1 травня 2004 року**.

ГРУПА IV

Відносини між Європейським Союзом та Україною – державою з п'ятьма мільйонами населення та великим економічним потенціалом були до недавньої пори ахіллесовою п'ятою зовнішніх відносин Європейської Спільноти. Сьогоднішня співпраця надалі опирається на прийняту **Угоду про партнерство та співробітництво (PCA – Partnership and Cooperation Agreement)**, яка може бути змінена лише через 10 років після підписання. Попередня угода була відповіддю Європейської Спільноти на занепад комунізму та здобуття Україною незалежності. Вже 2 грудня 1991 року Європейська Комісія відреагувала на повідомлення про референдум на Україні (в цей день Польща була першою державою, яка визнала незалежність України) декларацією, у якій було вказано на необхідність подальшої демократизації країни та готовність Європейської Спільноти до співробітництва. Результатом розпочатого діалогу було відкриття у травні 1992 року представництва Європейської Комісії в Києві. Через рік розпочалась робота над Угодою про партнерство та співробітництво (PCA), основою взаємовідносин між Україною та Співтовариством. Документ був підписаний **14 червня 1994 року**.

Початок співпраці характеризували неспілі рухи у напрямку формалізації відносин. Євро-союз повинен був чекати до липня 1995 року на те, щоб Україна відкрила своє постійне представництво при ЄС. Наступні роки також не принесли рішучого зміцнення контактів. Підписання торговельних угод та ініціативи в рамках спільних комісій не відмінили досить незадовільної якості

контактів партнерів. Не було висловлено також політичних декларацій. Нова Угода (РСА), яка замінила попередню у 1998 році, не принесла бажаного перелому або політичної декларації щодо майбутньої співпраці.

Зміни у відношенні Європейського Союзу до України були викликані останнім розширенням та помаранчевою революцією. **1 травня 2004 року** Україна стала безпосереднім сусідом Європейського Союзу – великим та важливим сусідом не тільки з огляду на торгівлю, але і суспільство, економіку та енергетику. Європейський Союз вирішив залучити Україну до підготовленої перед розширенням стратегії **Європейської політики сусідства** – правових норм співробітництва з країнами, які мають спільні кордони з ЄС. Ця стратегія дозволяє встановити гармонійні відносини та міцні зв'язки з державами, які не мають перспективи вступу до Євросоюзу у найближчому (визначеному) майбутньому.

Хоча Європейський Союз зауважував погіршення політичного клімату на Україні, яке відбувається з кінця дев'яностих років попереднього століття, відмова від прийнятих після падіння комунізму демократичних механізмів та привласнення держави політиками і вузьким колом фінансової еліти, було прийнято рішення про продовження співробітництва з Україною.

Зміни, які відбулись восени 2004 року, всього через кілька місяців після підписання нової угоди, безперечно здивували Брюссель. Надання політичного кредиту довіри відкинутій у демократичних виборах команді Леоніда Кучми виявилось помилкою. Новий уряд, очолюваний харизматичним лідером свободолюбних протестів, колишнім прем'єром Віктором Ющенко, обрав напрямок очікуваних Європейським Союзом змін не тільки у сфері політичних декларацій. З самого початку Україна зажадала стати союзником та близьким партнером країн-членів ЄС. Цікаво те, що бажання вступу до ЄС декларували також попередні уряди. Але тепер **президент Віктор Ющенко** особисто гарантував, що за деклараціями будуть слідувати реформи з метою наближення України до європейських держав.

Європейська Комісія була поставлена перед дилемою поновлення тільки що завершених переговорів. Новий український уряд, у свою чергу, домагався виразного сигналу зі сторони Спільноти, що розірвання тісних відносин з Росією було помічене і буде «винагороджено» державами-членами ЄС шляхом зміцнення співробітництва.

ГРУПА V

Самміт Україна – ЄС, який відбувся **1 грудня 2005 року**, був успішним тільки наполовину. Ні один із присутніх на самміті представників ЄС – ні прем'єр міністр Тоні Блер, ні президент Комісії Хосе Мануель Баррозу, ні Високий Представник ЄС Хав'єр Солана не були готові до перелому у відносинах з Україною. Але Україна отримала статус країни з ринковою економікою, який необхідний для прийняття держави до Світової організації торгівлі, декларацію про полегшення візового режиму для громадян України та співпрацю у деяких галузях, таких як енергетика та транспорт. Євросоюз привітав зміни на Україні, але не зміг змінити підхід, який окреслено у Європейській політиці сусідства.

Але Європейська Комісія вирішила відповісти на очікування уряду України та частини держав-членів і почала пошук корисної пропозиції для нового стратегічного сусіда. Європейська Комісія шукала рішення, яке з одної сторони не давало б надії на початок переговорів про вступ до ЄС, а з другою, визначало б різницю у підході до України та Росії, тому що однаковий підхід був розкритикований багатьма коментаторами та представниками багатьох держав-членів.

Весною 2006 року, за ініціативою Європейської Комісії, був опублікований звіт стосовно майбутніх контактів з Україною. Головним висновком роботи групи експертів під керівництвом Май-

кла Еммерсона з Центру досліджень європейської політики була пропозиція, що досягнути дотримання Україною засад демократичного суспільства та постійного зв'язку з Європейським Союзом можна виключно шляхом поглиблення співробітництва у багатьох галузях. Автори запропонували прийняти угоду про створення **Зони вільної торгівлі** за основу поглибленого співробітництва і розширити її на питання, пов'язані з безпекою кордонів, судове та правоохоронне співробітництво і енергетику. Вони назвали таку формулу **FTA+** (*Free Trade Agreements +*) – Вільні торгівельні угоди +.

13 вересня 2006 року Європейська Комісія опублікувала нові вказівки щодо ведення переговорів, які повинні принаймні частково відповідати висновкам звіту групи експертів. У звіті Європейська Комісія дала виразний сигнал, що нова угода між Україною та Європейським Союзом (яка у 2008 році повинна замінити Угоду про партнерство та співробітництво, підписану у 1998 році) призведе до створення Зони вільної торгівлі. Документ підкреслює, що угода повинна торкатись усіх галузей економічного та торгівельного співробітництва. На думку Комісії, переговори про створення Зони вільної Торгівлі можна почати відразу після вступу України до Світової організації торгівлі.

Нова угода повинна охоплювати поглиблення співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ, енергетичної безпеки, транспорту та охорони навколишнього середовища. Такого кроку вже давно очікував не тільки уряд України, але також багато держав-членів, особливо Польща та Німеччина. Переговори повинні розпочатись на початку 2007 року. Рішення повинно ще бути ухвалено всіма державами-членами, але не варто сподіватись на виникнення значних проблем з їх боку. Підтвердженням цього може бути план роботи президентури Німеччини, де серед іншого вирішено сконцентрувати роботу Ради в першій половині 2007 року на зміцненні європейської політики сусідства саме на спільному кордоні ЄС.

У зв'язку з цим, громадяни України повинні бути задоволені таким широким формулюванням. Воно дає прихильникам змін значну перевагу у форсуванні подальших реформ. Європейський Союз, хоча пізно, але почав помічати зміни, які відбуваються з листопада 2004 року та вирішив підтримати демократично вибраний уряд пропозицією поглибленої співпраці. Не порушено питань аспірації України щодо вступу до ЄС, але вона може створити умови для продовження плідного діалогу.

Переваги та недоліки вступу Польщі до Європейського Союзу

Мета:

- аналіз переваг та недоліків вступу Польщі до Європейського Союзу
- формування навичок критерійного оцінювання та використання інформаційно-комунікаційних технологій
- формування навичок особистої та групової відповідальності за прийняті рішення

Методи:

- критерійний покер
- робота з документами

Базові поняття і терміни:

- аргумент
- контраргумент
- переговори

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Опис методу критерійного покеру
- № 2 – Карти для гри в критерійний покер
- № 3 – Планшети для гри в критерійний покер
- № 4 – «Звіт зі Сходу на Захід»

Кількість годин: 2

Хід уроку:

1. Повідомте учням мету уроку – визначити переваги та недоліки вступу Польщі до Європейського Союзу. Нагадайте, що в грудні 2002 року в Копенгагені завершено переговори щодо вступу Польщі до Європейського Союзу і підготовлено текст акцесійного договору. Шляхом референдуму, проведеного у червні 2003 року, польське суспільство висловилося за вступ до Євросоюзу, а першого травня 2004 року Польща стала його членом. Перед референдумом поляки багато і напружено дискутували про різноманітні перспективи, пов'язані зі вступом до ЄС, та можливі загрози. Засоби масової інформації розпочали широку інформаційну кампанію. Разом з трансляцією дебатів за участю спеціалістів, телебачення показувало реклами з популярними в мас-медіа особами. Не відбулося без контраверсійних виступів противників вступу до ЄС, котрі деколи висловлювали непередбачені аргументи. На сьогоднішній день, на першому етапі членства в ЄС, належить і далі проводити інформаційну акцію, тому що усвідомлення поляками переваг та недоліків процесу ін-

теграції, а також наслідків відмови від членства в ЄС, повинно спричинитися до розуміння і оцінки цього історичного рішення.

2. Запропонуйте учням зіграти в критерійний покер. Поясніть, що дана дидактична гра є однією з форм проведення дискусії: дає навички доброго спілкування – слухання, аргументації, представлення доказів і презентації власної позиції. Темою гри буде аналіз вигод і втрат Польщі після вступу до Європейського Союзу.

3. Поділіть клас на чотири групи і скажіть, щоб кожна група зайняла місце за окремим столом. Дві групи учнів будуть оцінювати переваги, дві зосередяться на недоліках. Після цього поясніть учням правила гри (навчальний матеріал № 1). Роздайте планшети для гри та конверти з картами (навчальні матеріали № 2 і 3). Скажіть учням, що аргументи, які записані на картах, були взяті зі звіту про дослідження «Переваги і недоліки вступу Польщі до Європейського Союзу», який було підготовлено студентами Європейського Центру в Натоліні на замовлення Управління комітету європейської інтеграції.

Попросіть учнів, щоб вони приготувалися до гри – поклали планшети на середині столу і роздали карти (стороною з записом – донизу). Нагадайте учням про культуру ведення дискусії, попередьте, що гра триватиме 20 хвилин і дайте сигнал починати. Критерійний покер залучає до роботи всіх учасників. Пам'ятайте, що Ви повинні бути тільки пасивним спостерігачем – прислухайтеся до дискусій в групах, намагайтеся запам'ятати висунуті аргументи. Втручайтеся тільки у випадку суперечки або конфлікту. Арбітрами суперечки між двома учасниками групи повинні бути інші її члени (вони, після того як вислухають аргументи сторін, приймають остаточне рішення).

4. Після закінчення першого туру гри, розділіть дошку на чотири частини і попросіть представників кожної з груп подати першочергові аргументи (від 1 до 5 згідно з рівнем значущості). Запишіть їх. Запропонуйте учням порівняти аргументи. Підкресліть такі, які повторюються в обох групах і зверніть увагу на їх позицію.

5. Скажіть учням, що у другому турі гри вони будуть вести між собою переговори. Предмет переговорів – це аргументи, які не повторилися на планшетах та їх місце в ієрархії значущості. Гра закінчується в той момент, коли об'єднані групи досягнуть порозуміння у справі першочергових аргументів та їх місця від 1 до 5.

6. Запишіть на дошці результати переговорів, а учні повинні записати їх до зошитів. Якщо будете вважати за необхідне, можете на цьому етапі висловити свою думку щодо вибраних аргументів.

7. Підведіть підсумок уроку, запитайте учнів, що виявилось для них найскладнішим у грі, а що було приємним. Заохочуйте їх, щоб вони поділилися своїми думками.

8. Роздайте учням навчальний матеріал № 4. Домашнє завдання буде ознайомитись з документом-першоджерелом. З нього необхідно буде виписати аргументи щодо переваг і недоліків членства Польщі у Європейському Союзі. Поясніть, що вони будуть користуватися публіцистичним текстом, характерною рисою якого є суб'єктивізм.

Допоміжний матеріал № 1

Опис методу критерійного покеру

Критерійний покер, як форма упорядкованої дискусії завдяки використанню карт до гри і планшету, у першу чергу оцінює вплив різних факторів на дане явище або процес.

Фактори/аргументи виписуємо на окремих картках, так званих картах до гри. Учасники повинні покласти карти на планшеті згідно з критерієм значущості. Клас ділиться на чотири групи. Дві групи будуть розглядати переваги вступу Польщі до Європейського Союзу, дві зосередяться на недоліках. Кожна група отримує комплект карт і планшет – аркуш, на якому намальовано два прямокутники. На зовнішньому полі треба покласти карти, на яких записані такі аргументи, які на думку гравців найменш суттєві. На середньому полі покладемо важливі аргументи, але їх не може бути більше ніж сім. В центрі, де можна покласти тільки п'ять карт, є місце для найбільш значних, першочергових аргументів. У цьому полі номер місця має істотне значення. Карти потрібно роздавати таким чином, щоб сторінка із записаним аргументом була повернута донизу. Перший учасник гри відкриває свою першу карту, голосно читає записаний аргумент і кладе на планшет, на місце, яке обере сам. Після цього інші учасники гри по черзі відкривають свої карти і кладуть їх на ті поля, які вони самі виберуть. Якщо хтось із учасників гри бажає покласти карту на місце, яке вже зайняте, він повинен провести переговори з власником карти щодо того, який з аргументів більш значний і чому. Для того, щоб змінити розклад карт, потрібно проводити переговори і використовувати переконливі аргументи. Якщо двоє учасників не можуть дійти згоди, і жоден з них не хоче поступитися, решта групи повинна прийняти остаточне рішення.

Перший тур гри завершується в той момент, коли всі учасники приходять до порозуміння щодо місцезорозташування карт на планшеті. Кожна з груп, яка викладає карти на планшеті, може розміщувати аргументи по-своєму. Далі треба записати на дошці першочергові аргументи кожної групи і порівняти їх між собою, підкреслити подібні аргументи та звернути увагу, на якому вони місці.

Другий тур гри – це групові переговори. Групи, які проводили оцінку переваг, домовляються між собою стосовно записаних на дошці аргументів, відносно яких розійшлася їхня думка. Також треба спільно визначити місце даних аргументів. Ту саму вправу виконують дві інші групи, які досліджували недоліки, пов'язані зі вступом Польщі до ЄС. Гра закінчується, коли групи приймуть спільне рішення про порядок першочергових аргументів. Після цього аргументи слід записати в зошит.

На що треба звертати увагу, коли ведеться гра у критерійний покер:

1. Культура дискусії – вчитель повинен піклуватися, щоб дискусія не викликала негативних емоцій, а також, щоб групові рішення приймалися під впливом змістовних аргументів.
2. Склад групи – треба слідкувати, щоб до однієї групи не входили виключно неспіливі учні, або особи із схильністю до домінації.
3. Рівень предметних знань – дискусія повинна опиратися на виважені аргументи, а не на силу переконання.
- 4.

Допоміжний матеріал № 2

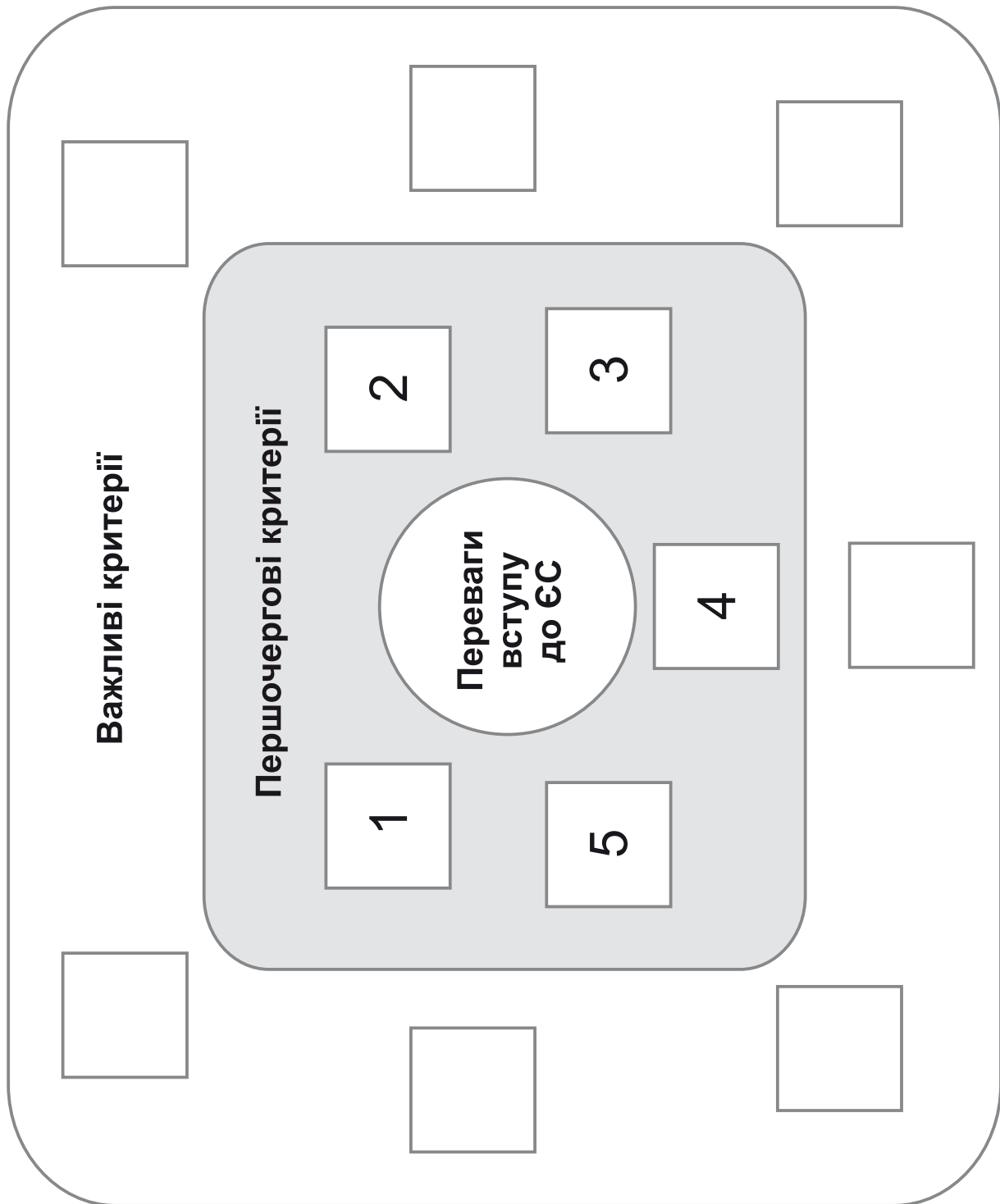
Карти для гри в критерійний покер

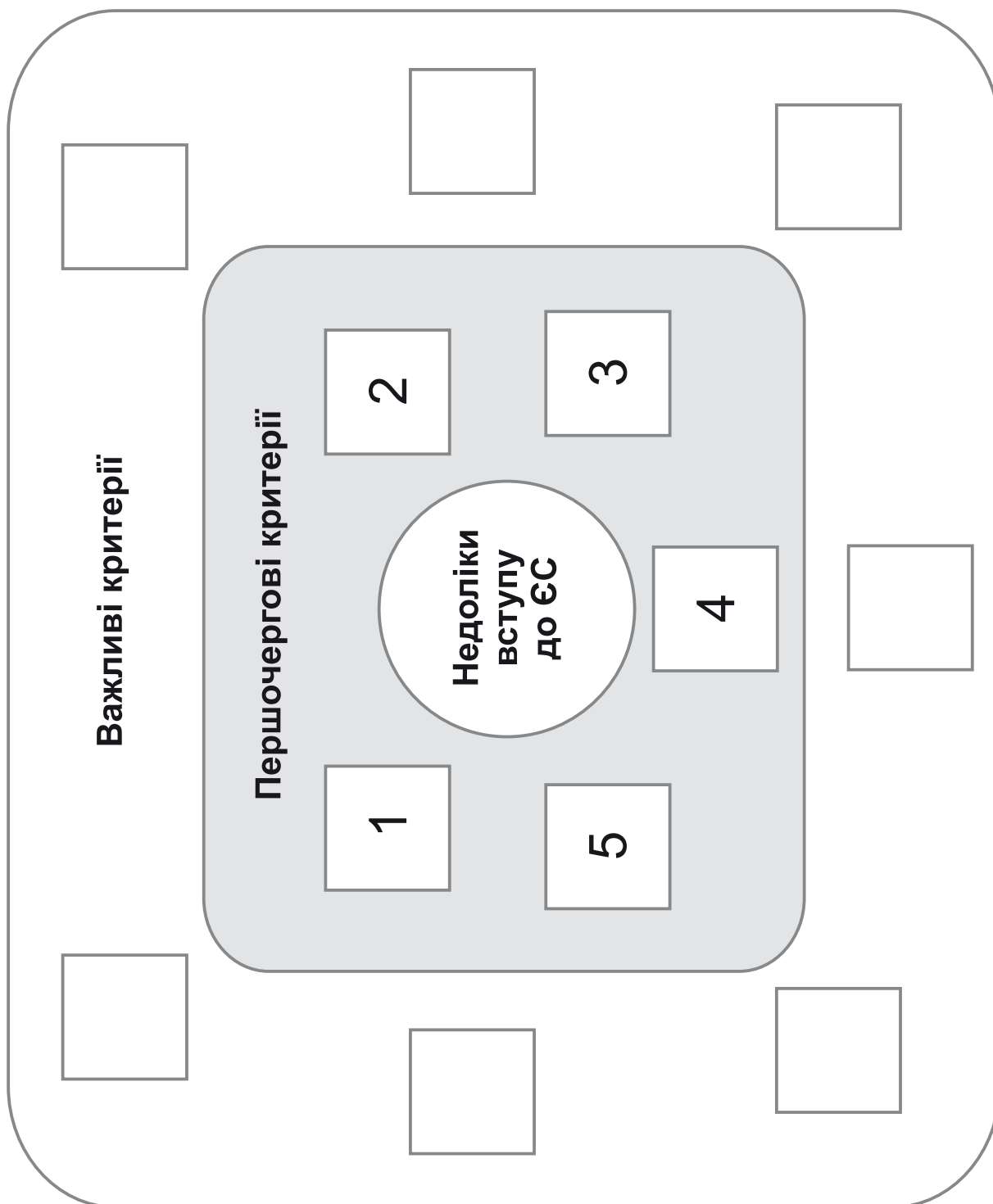
Приплив капіталу, що дає можливість реструктуризувати економіку	Зростання безпеки та міжнародного значення	Підвищення темпів росту ВНД та покращення якості життя	Зменшення рівня безробіття
Визнання професійної кваліфікації та дипломів польських навчальних закладів	Вільний перетин кордонів	Розширені можливості навчання за кордоном	Розвиток інформаційно – комунікаційних технологій
Консульський захист в дипломатичних представництвах країн-членів ЄС	Можливість отримання роботи в будь-якій державі, що є членом ЄС	Можливість проживання у будь-якій країні ЄС	Можливість обирати депутатів до Європейського Парламенту
Доступ до структурних фондів і фондів допомоги	Спільна валюта євро – відсутність комісійної винагороди під час обміну валюти	Вплив на політику ЄС	Покращення інфраструктури, зокрема у сільських районах
Розвиток туризму	Модернізація транспортної інфраструктури – автостради	Польща буде бенефіціаром в ЄС (отримає з бюджету більше коштів ніж становлять її власні внески у спільну касу)	Польська мова – одна із офіційних мов ЄС

Частина бюджету держави передається в бюджет ЄС	Підвищення цін на товари, наприклад продукти харчування	Зростання імміграції	Втрата незалежності при прийнятті рішень
Бюрократичні труднощі в отриманні структурних фондів і фондів допомоги з бюджету ЄС	Необхідність отримання сертифікатів ЄС	Занепад малих сільських господарств	Забуття національних традицій
Необхідність реструктуризації деяких галузей економіки	«Відплив умів» в ЄС	Банкрутство деяких підприємств	Збільшення рівня безробіття
Запровадження виробничих лімітів у сільському господарстві	Купівля польської землі іноземцями	Необхідність введення візового режиму для східних сусідів	Втрата державного суверенітету
Високі фінансові витрати на процеси приведення у відповідність до стандартів ЄС	Зростання бюрократії	Зростання конкуренції з боку інших держав-членів ЄС	Витрати, пов'язані із зростанням бюрократії – службові відрядження

Допоміжний матеріал № 3

Планшети для гри в критерійний покер

Допоміжний матеріал № 4

Звіт зі Сходу на Захід

Звіт зі Сходу на Захід

Єжи Бачинський

Мабуть через кілька тижнів звикнемо до думки, що Польща є країною Європейського Союзу. По суті після 1 травня не відбудеться ніяких значних змін у нашому житті, не зникнуть проблеми – безробіття, суспільна непристосованість, корупція, не станемо також ні на крихту мудрішими, шляхетнішими, краще організованими. І далі будемо переживати дивну політичну кризу. Зараз розпочнеться передвиборча кампанія до Європейського Парламенту, під час якої політики будуть страшити нас Євросоюзом. Швидко забудеться Свято Вступу до Спільноти. А зрештою, навіть, офіційні урочистості, які припадають на довгий уїк-енд, не заплановано святкувати достатньо гучно. Але прошу, не даймо відібрати в себе це свято: в той день декілька моїх знайомих вперше вивісить перед будинками прапори Спільноти поряд із біло-червоним прапором; хтось вибереться на народне гуляння; друзі, які втікають з Варшави перед передбачуваним приїздом антиглобалістів, кажуть, що перший тост піднесений на дачі буде: «За Євросоюз!». І нехай, це єдиний такий день у нашому житті вартий, щоб згадувати його через роки або декілька десятків років, кому скільки відведено.

Радість, з якою ще заледве кілька місяців тому святкували ми перемогу у європейському референдумі, не тривала довго, а тепер її взагалі немає. Залишився страх, розбуджений невдалою кампанією «В обороні Ніцци», і неспокій, що нас насправді чекає по другу сторону дверей. Єдина суспільна кампанія, яка проводиться у зв'язку із нашим вступом до ЄС – це знову ж таки оборонна акція перед підвищенням цін. За офіційними, буденними проголошеннями, ми перестали розмовляти про надію, але саме для того ми так прагнули того Союзу. **Радість – страх – непевність – надія.** В кожному з нас, так вважаємо сьогодні, переплітаються, хоча у різних співвідношеннях, ті чотири сильні почуття. Це також чотири частини нашого спеціального звіту, яким ми вітаємо Спільноту. Публіцисти з «Політики» намагаються відповісти на просте на перший погляд питання:

З чого радіти? Чого боятися? За що переживати? На що сподіватися?

Вступ до Євросоюзу символічно завершує певну частину польської історії – хочеться вірити, що нарешті закінчується чорна смуга, знімається з нас прокляття, яке висіло над цілими втраченими поколіннями: прокляття воєн, злиднів, терору, принижень, безнадійності. Включено нас – це правда, що трохи «на виріст» – до світу Заходу, на який ми стільки десятиліть дивилися із заздрістю та претензією. Сьогодні, коли, парадоксально, у багатьох поляків прокидається ностальгія за ПНР, добре було б пригадати, як ми сильно прагнули, щоб у Польщі було так добре як на Заході. Напевно усі ми ідеалізували той Захід; для бідного туриста чи заробітчанина з соцтабору це були подорожі до іншого світу. Здавалося, що ми не маємо жодних шансів, щоб за життя «ця країна» була хоч би трішки подібна до тих. Проте диво здійснилося.

Маємо сто причин до нарікань, але вражає як сильно змінилася Польща за якихось кільканадцять останніх років. З'явилися тисячі підприємств, продуктивних і здатних до конкуренції на вибагливих ринках, маємо мільйони добрих автомобілів, сотні нових вищих навчальних закладів, десятки телеканалів і радіостанцій, великі мережі магазинів, де можна купити все, чого прагне душа, безліч прекрасних нових будинків і житлових масивів, функціонуючу (правда зі скрипом) демократію, подорожуємо по світі як ніколи раніше, живемо довше і краще. Це диво, ми за останній період досягаємо, з того що читаю, найшвидший темп економічного зросту у Європі. Заправду, не маємо чого стидатися, то були ж найкращі роки польської історії. Мандрівка поляків зі Сходу на

Захід, яка почалася 15 років тому, від реального соціалізму до капіталізму, з Варшавського договору до НАТО, з Ради Економічної Взаємодопомоги до Європейського Союзу – власне доходить до символічного завершення. Правдою є й те, що ця мандрівка була виснажливою, що по дорозі пара мільйонів поляків застрягла десь на узбіччі (звідки велика група, здається, хотіла б повернутися), але зрештою, дійшли ми до брами: після 1 травня ми станемо частиною одного з найкращих упорядкованих куточків на землі.

Європа, до якої будемо належати з правової, економічної і політичної точки зору – це дивовижний проект. Держави і народи, що стовпилися на невеликому континенті, що розмовляють на різних мовах, що протягом століть вели між собою війни, відкрили свої кордони. Можна собі досхочу кепкувати з брюссельського бюрократизму, але це творіння Спільноти виявилось не тільки життєздатним, але й пережило різні кризи та забезпечило країнам-учасникам найдовший за їхню історію період миру, стабілізації та процвітання. Невідомо, наскільки рішення про розширення Євросоюзу за рахунок країн з колишнього радянського блоку було продиктоване політичними і моральними міркуваннями, а наскільки це були суто практичні чи бізнес-рішення, але нас запрошено – хоча сьогодні це не було б таким певним.

Вступаємо до товариства в момент, коли Спільнота переживає чергові економічні, адміністративні, політичні та ідейні потрясіння, коли повинна заново визначити свої цілі, місце у світі, також по відношенню до Америки, майбутнє. Але тепер це будуть також наші питання, наші проблеми. Одне не викликає сумніву: ні одна країна ще не втратила від вступу до Європейської Спільноти. Поза межами Єдиної Європи наші шанси на модернізацію Польщі були б меншими. Звичайно, що ці шанси треба ще отримати.

Погодьтеся, що обачність хоче нам щось підказати, зважаючи на факт, що Свято Вступу до Спільноти припадає на 1 травня – День Праці.

Наш вступ до Європейського Союзу справді заслуговує на урочисті слова і хвилю справжнього зворушення. Це здійснення мрій і бажань багатьох поколінь поляків. Протягом останніх двохсот, трьохсот років Польща, тільки з точки зору географії, лежала в центрі Європи, а декілька разів, як чудово сказав Норман Дейвіс, навіть була її серцем. Однак, слаборозвинута економіка та занедбана цивілізація відкидали її на периферію політичної Європи.

РАДІСТЬ

Адам Кшемінський

Членство в ЄС означає для Польщі та інших країн, які після 1945 року залежали від Москви і були відрізані від Заходу, остаточне перекреслення ялтинського поділу Європи, яке залишило її центрально-східну частину з гіршої сторони залізної завіси, позбавляло елементарних свобод і відокремлювало від великого процесу об'єднання Європи, який опирався на громадянські права, парламентську демократію і вільний ринок.

Важко собі уявити, якою б сьогодні була наша країна, яка була б у нас політична культура і рівень життя, якщо б півстоліття тому Польща належала до ряду держав, які започаткували ЄЕС і НАТО, якщо б процес поєднання з Німеччиною почався у тому самому часі, що і німецько-французьке об'єднання і якщо б вже протягом п'ятдесяти років ми були б присутні у свідомості західних європейців як партнери, так само відповідальні за розвиток і ефективну діяльність європейських інституцій. Для усвідомлення втрачених шансів і відібраних можливостей, варто інколи задуматись, що було б, якби....

Але історія поправляється шляхом творення майбутнього, а не зміною минулого. Європа може пишатись чудовим минулим – свідчать про це матеріальні пам'ятники, європейський культурний, технічний, цивілізаційний здобуток: замки і палаці, церкви і монастирі, філософія, література, музика, техніка, а також європейська політична і економічна культура. Тому й тягнуться сюди мільйони іммігрантів з інших континентів. Але минуле Європи – це також жахи релігійних воєн та збройних конфліктів між династіями, колонізаторські напади, ганьба європейського чорного століття. Це у нас в XX столітті зародилися два криваві тоталітарні режими, і саме європейці розпалили дві криваві світові війни.

Однак, попри весь жах своєї недавньої історії, Європа має право на радість – писала недавно американська публіцистка Елізабет Понд. «Цей войовничий континент, з американською допомогою, став одним з найбільш безпечних і людських місць у світі, створивши себе наново». Американка вражена у сьогодишньому Європейському Союзі, саме здібністю європейців виправити свою історію, порвати з прокляттям минулого. Німецько-французьке об'єднання як приклад для польсько-німецького об'єднання, поєднання національних інтересів з європейськими інтересами, символом якого була присяга Гельмута Коля після падіння берлінської стіни, про те, що об'єднання Німеччини буде йти пліч-о-пліч з об'єднанням Європи, так щоб не відродилося прокляття давнього німецького питання, потужної держави у центрі континенту: надто слабкої, щоб підкорити Європу, і надто сильної, щоб їй підкоритися.

Європейський Союз, який спочатку називався скромніше, Європейська Економічна Спільнота, утворився як відповідь на катастрофу Другої світової війни і комуністичну загрозу зі Сходу. Жодна з європейських, ще недавно потужних держав – виснажених і дискредитованих морально – не була спроможна самотійно впоратись з новою ситуацією. Європа, як у ранньому середньовіччі, була розділена на два царства – східне (РЕВ) та західне (ЄЕС) – і маніпульована двома зовнішніми світовими потугами. Без американського купола Західна Європа була б, по суті, нездатна до захисту, без радянської домінації комуністична влада не мала б шансів в Центральній-Східній Європі.

ЄЕС була не тільки економічною спільнотою, але і політичним проектом. Вже президент Шарль де Голь запропонував канцлеру Конраду Аденауеру тісну двосторонню співпрацю, вважаючи, що Німеччина і Франція повинні стати противагою американській силі на заході Європи. Ролі повинні були розподілятися просто: Франція повинна здійснювати політичне керівництво, Німеччина – економічне, фінансуючи у більшому обсязі цілий проект. Двом великим державам, що програли Другу світову війну, Німеччині і Франції, треба було повернутися на сцену, допомагаючи один одному. Німеччина відмовилася від антиамериканського задуму об'єднання із Францією, але німецько-французька пара залишилась рушійною силою ЄЕС. Чергові хвилі розширення, спочатку Великобританія і Ірландія, потім прикордонні іберійські країни і Греція, і нарешті, скандинавські країни та Австрія, вимагали політичного поглиблення спільноти, якщо вона не хотіла перетворитись на аморфне творіння без вагомого значення.

Ні колишній ЄЕС, ні сьогодишній Європейський Союз не був і не є федеративною державою – як Сполучені Штати Америки чи Федеративна Республіка Німеччини – але вже давно перестав бути розрізненою спільнотою національних держав. Все більш явно проявляються ознаки федерації, хоча її ще немає. Сполучені Штати Європи, до створення яких намовляв європейців відразу після війни Уїнстон Черчилль, ще не існують, але це вже не тільки фата-моргана чи марення батьків-засновників ЄЕС.

ЄС вже має певні прояви державності, хоча держави ще немає. Має парламент у Страсбурзі і має спільну, хоча не скрізь, грошову одиницю. Має конституцію, хоча вона ще формально не прийнята (і не відомо чи буде). Має свій уряд і бюджет. Не має (поки що) спільної армії, зовнішньої політики і б'ється над парадоксальною проблемою – як демократичним чином домогтися виконання прийнятих рішень. Що важливіше: національні уряди чи суспільства? Ввести прямі вибори президента ЄС? Утримати принцип консенсусу – а значить і права на вето для держав-учасниць

– чи поступово вводити принцип більшості голосів, а значить, можливості прийняття рішення, яке не відповідає позиції однієї з найбільших держав? Іракська криза показала, що в ЄС ще немає спільної зовнішньої політики, але власне через те, що дійшло до такої кризи, прийнято рішення зосередитись на спільній зовнішній політиці і політиці безпеки. Через великі диспропорції у рівні життя і економічному потенціалі країн-учасниць, не можна сьогодні уявити собі спільну соціальну політику в державах ЄС, але, коли рівень трохи зрівняється, прийде пора і на таку спільну політику. Євросоюз ще не федеративна держава, але, мабуть, за декілька десятиріч нею стане. І, вступаючи до Спільноти 1 травня 2004 року, отримуємо доступ не тільки до структурних фондів, безпосередніх доплат і субвенцій, але і можливість впливу на формування політичних структур цієї спільноти, або Сполучених Штатів Європи (таку назву в минулому році запропонував президент конвенту Валері Жескар д'Естен), в яких будуть жити європейці за кілька десятиріч.

Стаємо рівноправним господарем Європи, а не її прохачем, переповненим історичним жалем і комплексами. Це не парадний вислів, це сучасні будні. Рівноправним господарем Європи не тільки тому, що будемо вчитися і працювати в Німеччині, Франції, Швеції, але і тому, що будемо керувати і господарювати в Європі, у себе, на місці, у Польщі. Присутність Євросоюзу може допомогти нам підняти рівень освіти і провести реформу вищих навчальних закладів, збільшити ефективність адміністрації, а в першу чергу, нарешті, змінити принцип негативного підбору нашої політичної еліти. Європейський досвід наших надалі аморфних партій, у певний момент повинен призвести до зміни поколінь і якісного перелому.

У польському політичному менталітеті присутні дві сильні традиції. Одна – це спадок ХХ століття, переможного через те, що ціною величезних витрат, знищення і деморалізації, Польща все ж таки повернулася на політичну карту Європи, захистила свою суверенність і здобула певну позицію. Як спадок ХХ століття, найгіршого в історії Європи, трагічного у польській історії, народився культ національної держави, недовіра і упередженість до двох великих сусідів, які відчуються як загроза, а також комплекси, непевність і втеча до провінціалізму.

Але є й інша традиція польського політичного менталітету. Вона залишилась як спадок Першої Народної Республіки – де було багато національностей, віросповідань і культур, де на питання: «хто ти?», людина відповідала: «місцевий», а освічена, свідомо своєї приналежності – могла відповісти: «*canonicus cracoviensis, nationae polonus, gente rutenu, origine judaeus*. Я краківський духовник, приналежу (як шляхтич) до (політиків) польського народу, маю русинські коріння, мої предки – євреї».

Власне до цієї традиції повертаємося 1 травня 2004 року у Європі, що має свої проблеми і не є раєм, яка повинна протистояти великим зовнішнім і внутрішнім викликам. Але це наша родина Європа, від витоку Тагу, звідки впливали каравели Васко да Гама, через узгір'я Риму й Афін, аж до Нарви, шотландських вересових полів, не говорячи вже про паризькі чи берлінські вулички. Всюди там були ми, є і будемо, вже не як туристи, емігранти чи нелегальні працівники, але як повноправні громадяни Європи. Нарешті!

Ми в ЄС! Звіт

Я не євроскептик. Купив синій прапор із золотими зірками, 1 травня відкрию шампанське, чи скоріше нап'юся горілочки, по-польськи. Волів би писати оду радості. Але редактор замовив статтю про страхи і сумніви у суспільстві перед вступом до Євросоюзу. Нічого не вдієш, не можна їх позбутися ані ентузіазмом, ані скиненням з плечей.

Страх

Марек Островський

По-перше, ми слабаки. Коли в цій нещасній комедії під гаслом «Ніцца або смерть» стільки разів повторювалось про силу польського голосу, ніхто не хотів слухати тверезих слів, що ми виглядаємо економічним карликом у порівнянні з державами-членами спільноти. В такій ситуації ми повинні розраховувати тільки на те, що Польща піднесе себе за допомогою своєї сили. Додаткова сила Польщі буде полягати у силі діалогу і готовності до співпраці. А з тим, особливо останнім часом, було не найкраще. Польськоцентризм надалі процвітає. Кожен спалах, кожне протистояння (кому, у якій справі?) відразу будить нездоровий ентузіазм і порожнє задоволення, що ми отримали велику перемогу. Ніхто не може переконливо пояснити користі такої перемоги, але кожен, хто закликає до діалогу, може бути названий прибічником капітуляції.

Верховенство і гегемонія – цього наші політики більше всього бояться зі сторони наших головних партнерів. У скільки ж то способів промовлялася мантра про гегемонію Франції і Німеччини у Європі. І якщо розглядати це зі сторони їх економічної переваги, то немає про що сперечатися. Але в словах «верховенство і гегемонія» виразно криється страх перед чимось більш небезпечним ніж економічний потенціал. Це дивний довговічний дух народу, який чужого сприймає за ворога, від сусідів не очікує нічого доброго, а вражим німцям приписує настирний задум підкорити собі поляків. Чому країни, набагато менші ніж Польща – Чеська Республіка, Словенія, Литва, Угорщина – майже вільні від таких настроїв? Може тому, що їм більше пощастило із політичними елітами, які не вживають популістичної фразеології про «ведення на бойню» (депутат Мацієревіч) чи «передачу суверенності іноземним столицям» (депутат Лопушанський). Можна тільки радіти, що ці два депутати не мають великої суспільної підтримки.

Але правда й те, що мудріші за них політики ніколи не проводили освітньої кампанії щодо суверенності у сучасному світі. А це для поляків болюче місце – і нема чого дивуватись. Таку ми мали історію. З цього приводу сьогодні для багатьох Брюссель видається новим тираном, який обмежує золоту польську свободу. Тим часом, якщо перекласти залежність від спільноти на щось більш конкретне – гроші, то всі «спільні» (скажімо «несуверенні») політики ЄС разом взяті, виносять приблизно 1 відсоток бюджету країн-учасниць. А це означає, що 99 відсотків цілої політики – у тому самому фінансовому вимірі – це програми і національні бюджети. Чи вони суверенні? У такому ж ступені як уряди в Європі, Азії чи Океанії. Переплетіння тисяч залежностей охопили всі країни. Ніхто не може бути настільки суверенним, щоб мати свої міри і ваги, виробляти і смітити без контролю, оголошувати власні стандарти, і навіть вести економічну політику несумісну з так званим вашингтонським консенсусом.

Історія свідчить, що захист польської національної самобутності полягав у стоїцизмі на батьківщині. Але ті часи вже в минулому, може тому, що скрізь багато невикористаної землі – в сумі так само як і в цілій Європі – і ніхто не засмутиться з цього приводу. Традиційна польська любов до землі повинна погодитись з віком SMS повідомлень і DVD програвачів, земля перестала бути такою святістю, таким неоціненним багатством, яким вона була у минулому. Навпаки, для багатьох мешканців села вона сьогодні є джерелом смутку, тому що з праці на землі тепер неможли-

во прожити. Сьогодні найбільшим багатством виявляється «сіра речовина», а не сира земля, і те, що не селяни працюють на розвиток решти своїх співвітчизників, а скоріше самі очікують допомоги для себе. Уряди роблять замало, щоб поширювати таку інформацію. З другої сторони, ніхто насилу відбирати у нас землі не буде.

Коли німці вирішили перенести свою столицю з Бону до Берліну, відстань якого від польського кордону заледве 70 кілометрів, ми раділи, що така велика і потужна метрополія буде «тягнути» усю прикордонну зону. Мало що з того вийшло. Після поєднання, німці не вирушили із своїми грошима на схід, а молоді німці з колишнього НДР виїхали на захід в пошуках щастя. Німці не купили НДР, а що вже казати про Польщу. Не страждаємо з приводу надміру іноземних інвестицій, тільки з приводу їх браку. Але попри усе це, боїмося, що прийдуть і повикуповують.

Наші вулиці, ваші кам'яниці – це був, як відомо, вираз жалю і заздрості польських поляків з польсько-єврейських містечок, в яких єврейські поляки перевищували польських у майні, а може й в освіченості. У широкому розумінні та форма комплексу приниження залишилася у Польщі до сьогоднішніх днів. Зрозуміло, що вона вже не торкається євреїв, але іноземців взагалі, які володіють банками, величезними супермаркетами, кольоровою пресою і чимось там ще. Комплекс виражається як через примітивну, звичайну заздрість, так і раціональне занепокоєння. Коли це висловлював публічно Цезарій Стипулковський, який хотів «зберегти для Польщі» «Bank Handlowy», пізніше викуплений американцями. «Загрожує нам, полякам,» – сказав, – «що у майбутньому поколінні будемо, у кращому випадку, бригадирами». Щось в тому є: американський професор Кобрін, з найкращого у світі навчального закладу, з яким я розмовляв на цю тему, говорив, що це відома річ у економічній науці. Навіть великі міжнародні концерни, які пишаються тим, що створюють можливості кар'єрного росту для кожного, незалежно від національності, та відкривають філії в інших країнах, ніколи не виносять з центрального офісу найбільш важливі речі: стратегічне планування і центр прийняття рішень.

Громадянам бідніших країн, які не мають власного капіталу, значно важче. Звичайно, краще отримувати прибутки з капіталу, ніж доходи від найманої праці. Одним словом, присутній страх, що «вони» будуть власниками, а «ми» будемо працювати з лопатою. Якщо вже так влаштований світ, треба використати його позитивні сторони: дешева робоча сила є і може бути вагомою перевагою країни. А поступово, платня буде дорівнювати середній європейській, і скористаємося з цієї тенденції. В свою чергу, при більшій свободі і надійності інвестицій, у союзній Польщі налагодяться загальні умови господарювання. А як з питанням рівних можливостей? Оце одна з найбільших проблем. Сьогодні прірва, яка ділить бідного хлопця з села під Білостоком і його однолітка, сина заможних інтелігентів з Варшави, величезна. Завтра, в союзній Польщі, прірва між білостоцьким селом і Англійським Бульваром в Ніцці буде ще більша. – Наша країна до цієї пори не намагалася насправді нічого зробити, щоб почати долати цю прірву. Покращення доступу до новітніх технологій, що розраховане на перспективу, безумовно, вносить сприятливі зміни, але держава і суспільство повинні рішуче підтримати «ціложиттєве навчання», – говорить Анджей Олеховський. А ми по старому виділяємо дотації на шахти.

Але не стільки економічні проблеми хвилюють поляка, скільки страх, що його чиста польська душа піде до європейського пекла. Наше село – спокійне, а Захід, як відомо, гнилий та зіпсутий. Як можемо мислити інакше, якщо вже Міцкевич писав про далеку Польщу: «Там до пана більш прив'язаний слуга / Ніж в інших краях жінка до чоловіка, / Там солдат прив'язаний до зброї міцніше / Ніж тут син до батька; а смерть пса оплакують довше і щиріше / Ніж тут народ плаче за героєм». Великий Адам переслідує нас до сьогоднішнього дня, хоча опирається на фальшивих переказах. Тон моральної вищості по відношенню до західних суспільств є безпідставний. – «Люди діляться на добрих і злих, а не в залежності від національних кордонів. Потрібно більше покори, коли говоримо про себе» – нагадував єпископ Тадеуш Перонек.

У зверненні, яке виголосили польські єпископи до суспільства, і у якому заохочували до участі у червневих виборах до Парламенту ЄС, використані слова Папи: «Інтеграція до Євросоюзу від самого початку підтримується Апостольською Столицею. Історичний досвід польського народу, його духовне і культурне багатство можуть дієво спричинити зміцнення миру і безпеки у Європі». Виглядає так, що Іван – Павло II вірить в нас більше, ніж ми самі у себе.

Безперечно, що багатьом віруючим не дає спокою безбожність Європи. Наприклад *invocatio Dei*, якого немає в проекті європейської конституції. Погодимося, що у формі односторонньої декларації, релігія може неприємно вразити невіруючих. Але вже запропоноване як компроміс, польське речення, у якому йдеться про релігійні і нерелігійні джерела цінностей, повинно відповідати усім в Європі. Може треба було нам сильніше його форсувати? Відмовлення від такого речення свідчило б, що у Європі модне тільки те, що кривиться і нудиться від релігії.

Чи врятуємо свою національну свідомість? І чи відомо нам, що її сьогодні створює? Бігос, голінка, сердечність, популізм, афери? Без сумніву, світ іде у напрямку нівелювання звичаїв, заохочення, смаку. – Але це натуральні процеси і політичне відокремлення не запобігає проникненню іншої культури. Чи збережеться наша культура залежатиме від нашої життєздатності, не від того наскільки вона приваблива і скільки людей готових підтримувати та розвивати її, – говорить авторитет польської соціології проф. Єжи Шацький.

Дуже хотілось би вірити, що вступ до Євросоюзу означатиме для Польщі «кінець історії», не тільки кінець тих святих і проклятих воєн за непідлеглість, але взагалі, закінчення міжнародних напружень для відносно малої країни, невдало розташованої між Німеччиною і Росією. Яким чином за допомогою Спільноти зміниться сучасна польська географія? Чи без кінця буде Варшава з Росією, чи вже 450-мільонна Європа буде залагоджувати наші інтереси з цілим світом – з Москвою, з Пекіном і Вашингтоном? Сьогодні нема відповіді на це питання, тому що націленість Євросоюзу на створення Сполучених Штатів Європи, не являється перебільшенням. І цікавим є те, що так багато людей у Польщі боїться спільної зовнішньої політики попри все те, що саме вона давала б меншим і слабшим країнам значно сильнішу точку опору у світі.

Є ще одна значна перевага наших у майбутніх партнерів в європейському змаганні, яке буде загострюватись. Отже вони, у своїй більшості, мають справні держави, опору і надійний захист кожного громадянина, а з нашого боку – невдача, особливо останній рік розкрив багато секретів державного механізму, які виявилися досить компрометуючими. Дослідження Інституту Публічних Справ виявили, що поляки, очевидно в потребі, мають високий рівень довіри до інституцій Спільноти. Тому для багатьох, Євросоюз був надією на покращення функціонування наших інституцій і стандартів суспільного життя. Рятуй, Спільното!

Джерело: журнал «Polityka» число 18, 2004

Ярослав Ходько

Рольова гра «Засідання Європейської Ради»

Мета:

- поглиблення знань про діяльність Європейської Ради
- ознайомлення з процесом прийняття рішень в Європейському Союзі на прикладі Європейської Ради
- формування вміння приймати рішення, вести переговори, представляти свої аргументи, виступати публічно

Методи:

- рольова гра
- робота з першоджерелами
- виклад матеріалу

Базові поняття і терміни:

- Європейська Рада
- Європейська Комісія
- процес прийняття рішень
- Копенгагенські критерії
- рольова гра

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Європейська Рада – опис інституції
- № 2 – Опис методу рольової гри
- № 3 – Копенгагенські критерії
- № 4 – Хід рольової гри «Засідання Європейської Ради»
- № 5 – Завдання представників Європейської Ради
- № 6 – Чи запросити Туреччину до переговорів про вступ до ЄС?
- № 7 – Зразок позиції Європейської Комісії

Кількість годин: 2

Хід уроку:¹

1. Розпочніть урок коротко пригадуючи учням основну інформацію про Європейський Парламент. Зверніть особливу увагу на його взаємодію з Європейською Радою. Потім поясніть учням, що діяльність і розвиток Європейського Союзу вимагають прийняття безлічі рішень та їх ефективного

¹ Сценарій написано на основі матеріалів, авторами яких є Рафал Димек та Яцек Пьотровяк

втілення в життя. Обов'язок введення в дію прийнятих компетентними органами рішень належить до виконавчого органу – Європейської Комісії. Процес прийняття рішень в структурі Європейського Союзу є складним та відбувається у багато етапів. Метою нашого уроку є ознайомлення та розуміння цього процесу. Для досягнення мети, проведемо рольову гру «Засідання Європейської Ради».

2. Скажіть учням, що на першому етапі уроку вони познайомляться з ще однією інституцією Європейської Спільноти – Європейською Радою. Роздайте учням навчальний матеріал № 1 і попросіть його прочитати або коротко розкажіть історію започаткування Європейської Ради, принципи її діяльності та основні завдання.

3. Для проведення рольової гри з учнями, необхідно переставити парти та стільці у класі так, щоб вони утворили форму підкови. Щоб пояснити учням правила, скористайтеся допоміжним матеріалом № 2. Проведіть жеребкування ролей (картки з описами ролей повинні бути приготовані заздалегідь). Перелік ролей: Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, Голова Європейської Комісії, 25 глав держав та урядів країн Європейського Союзу, Голова Європейської Ради (роль Голови належить до глави держави, яка в даному півріччі здійснює президентську владу в ЄС), секретар, помічник секретаря. Після розподілу ролей, представте учням Копенгагенські критерії (допоміжний матеріал № 3). Роздайте матеріал, який допоможе учням підготуватися до рольової гри (№ 4, 5, 6 і 7). Відведіть час на ознайомлення з інформацією. Пояснюйте, якщо учні мають питання (приблизно 10 хвилин).

Якщо не маєте можливості використати два уроки підряд, тоді на цьому етапі слід завершити першу частину, а наступний урок відразу розпочинати з рольової гри. Відведіть учням 30 хвилин на гру і запропонуйте Голові Європейської Ради розпочати засідання. Під час рольової гри уважно спостерігайте за її ходом, але лише в ролі спостерігача. Не втручайтеся, не коментуйте і не висловлюйте критичних зауважень. Якщо учень, який грає роль Голови Європейської Ради, не може впоратися з проведенням засідання, йому слід допомогти.

4. Після підписання і проголошення протоколу перейдіть до обговорення ходу засідання і підведення підсумків уроку. Спочатку зверніться до Голови Європейської Ради – запитайте як учень почував себе у цій ролі, які емоції були викликані рольовою грою, чи це завдання було для нього важким. Після того попросіть всіх учнів поділитися своїми враженнями. Наприкінці перейдіть до підсумку знань – попросіть учнів висловити свої погляди щодо плюсів і мінусів процесу прийняття рішень, який встановлено у Європейській Раді.

Допоміжний матеріал № 1

Європейська Рада – опис інституції

Європейська Рада (не плутати з Радою Європейського Союзу) – це інституція, яка не передбачена в основоположних договорах Європейської Спільноти. Але склад Ради та її рішення мають особливе політичне значення. Можна стверджувати, що вона є головним органом, який визначає основні політичні напрямки для ЄС та сприяє його подальшому розвитку.

Протягом багатьох років Європейська Рада була інституцією неформального характеру. Поступово засідання, у яких брали участь глави держав та урядів, починали набирати формального характеру. З 1961 року розпочато проведення нерегулярних конференцій глав держав та урядів, а з 1969 року такі конференції вже проводилися кожного року. Під час конференції в Парижі в 1974 році було вирішено, що засідання глав держав та урядів будуть носити назву Європейська Рада, а зустрічі будуть проходити двічі на рік. Також було узгоджено, що до її складу буде входити Голова Комісії Європейських Спільнот (на сьогоднішній день Європейської Комісії).

У 1977 році під час чергової зустрічі Європейської Ради (Лондон, 29-30 червня) прийнято так звану Лондонську декларацію, яка визначає повноваження Ради. Пізніше статус ЄР був розширений і допрацьований в Урочистій Декларації про Європейський Союз, яка була прийнята на саміті в Штутгарті в 1983 році.

Правові основи функціонування Європейської Ради

Формальні підстави для функціонування Європейської Ради створив у 1986 р. Єдиний Європейський Акт (ЄЄА). На жаль, ЄЄА не визначив сфери повноважень Європейської Ради і її правового статусу. Положення ЄЄА повторено в Договорі про створення Європейського Союзу, і нині це є правовою підставою діяльності Європейської Ради.

Місцезнаходження Європейської Ради

Європейська Рада не має постійного місцезнаходження. Кожного разу ЄР збирається в столиці чи інших містах держави-члена, яка в даний час головує в Раді Європейського Союзу.

Склад і обов'язки Європейської Ради

У ст.2 ЄЄА записано головні принципи функціонування Європейської Ради. До її складу входять глави держав (стосується Франції й Фінляндії) чи глави урядів держав-членів та Голова Європейської Комісії. Їх супроводжують міністри закордонних справ та один член Європейської Комісії. Європейська Рада зустрічається щонайменше два рази в рік під керівництвом глави держави або уряду тієї країни-члена, яка в даний час головує у Раді Європейського Союзу. У ст.4 Договору про створення Європейського Союзу було повторено положення Єдиного Європейського Акту про склад Європейської Ради і частоту зустрічей. І хоча Договір чітко підкреслив першочерговий характер Європейської Ради в інституційній системі Спільноти («Європейська Рада стимулює розвиток Союзу і визначає головні напрямки його політики»), з формальної точки зору, не включив її до самої системи. Крім того, у ст.4 записано: «Європейська Рада звітує Європейському Парламенту про кожне своє засідання, а також подає письмовий річний звіт про досягнення Союзу.». З правової точки зору, згідно з записами Маастрихтського договору, Європейська Рада є інституцією Європейського Союзу, але не є органом Європейського Співтовариства.

Європейська Рада займається справами, які, зважаючи на свою важливість, не можуть бути вирішені на нижчому щаблі. Прийняті нею рішення переважно не мають юридичної сили, але їх політичне значення є дуже важливе, і це знаходить відображення в правових актах, прийнятих іншими уповноваженими для цього інституціями Європейського Союзу. Однак, це не означає, що Європейська Рада не може приймати юридично зобов'язальних рішень. Добрим прикладом може бути ст. 7 Договору про створення Європейського Союзу, яка передбачає право застосовувати санкції до країн, які тривалий час грубо порушують основні свободи, демократичні принципи та права людини².

На відміну від інших інституцій, Європейська Рада являється мало формальним органом, який має просту організацію. Керівництво ЄР здійснює Голова, обов'язки якого виконує глава держави або уряду тієї країни-члена, яка в даний час головує у Раді Європейського Союзу. Він також виконує представницьку місію. Окрім Голови, Рада не має інших організаційних структур. Адміністративну роботу виконує Генеральний Секретаріат Ради Європейського Союзу.

Допоміжний матеріал № 2

Опис методу рольової гри

Рольова гра надає учням можливість стати учасниками вибраної події, виконувати конкретні ролі. Характерною рисою методу є тісний зв'язок з дійсністю, наслідування реальних подій. Він дає учню можливість вільної інтерпретації ролі. Рольову гру не слід плутати з інсценізацією, де всі ролі написані та вивчені. В рольовій грі відомі тільки обставини, за яких відбувається подія.

Метод вимагає від учнів знання ситуації, яку вони представляють, активної участі і певної уяви.

Нижче наведені поетапні кроки проведення рольової гри:

1. Опишіть учням ситуацію, в якій вони опиняться.
2. Поясніть і опишіть їх ролі.
3. Дайте завдання, яке вони повинні виконати.
4. Виділіть час на підготовку.
5. Якщо виникне потреба, допоможіть підготуватися.
6. Визначте, скільки часу відведено на гру і дайте сигнал, коли можна починати.
7. Будьте спостерігачем: не втручайтеся, не оцінюйте, не критикуйте.
8. Після закінчення рольової гри, допоможіть учням «вийти» з ролі. Наприклад: відчепити ідентифікатори (картки, на яких написана роль).
9. Обговоріть та проаналізуйте разом з учнями проведену рольову гру. Порівняйте рішення, які прийняли учні під час рольової гри з рішеннями, які були прийняті насправді.

² Ц. Мік, *Europejskie prawo wspólnotowe*, Варшава 2000, ст.132

Допоміжний матеріал № 3

Копенгагенські критерії

Копенгагенські критерії (критерії вступу) – низка вимог, які повинні бути виконані країнами Центральної та Східної Європи, якщо вони висловили бажання стати членами Європейського Союзу. Копенгагенські критерії були визначені Європейською Радою на засіданні в Копенгагені у червні 1993 р..

Копенгагенські критерії стосуються економічних та політичних засад членства у Співтоваристві, але не є конкретним переліком акцесійних вимог. Вони також не служать для об'єктивного оцінювання кандидатів.

Політичні копенгагенські критерії – це:

- стабільність інститутів, які є гарантами демократії та верховенства закону;
- дотримання прав людини;
- захист прав меншин.

Економічні копенгагенські критерії – це:

- існування функціональної ринкової економіки;
- здатність витримати весь тягар конкурентного тиску та силу ринкових стимулів у рамках Європейського Союзу;
- здатність приймати обов'язки, які виникають з принципів «спільного набутку» (*acquis communautaire*) співтовариства;
- спроможність узяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу.

Оцінка виконання вимог визначених копенгагенськими критеріями зі сторони країн-заявників оголошується у щорічному регулярному звіті Європейської Комісії.

Визначення Копенгагенських критеріїв слід розширити додавши умови, які з огляду на розширення, повинен виконати ЄС. До них належить спроможність приймати нових членів без загрози динаміці процесу інтеграції. Цей критерій виражає прагнення ЄС забезпечити спільний набуток, а також перспективи поглиблення інтеграції.

Допоміжний матеріал № 4

Хід рольової гри «Засідання Європейської Ради»

1. Голова Європейської Ради відкриває засідання.
2. Голова Європейської Комісії і Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки представляють пропозицію щодо позиції Європейської Комісії стосовно початку переговорів з Туреччиною про членство в ЄС – приблизно 5 хв.
3. Глави держав представляють позиції своїх країн щодо даного питання – приблизно 1 хв. на особу.
4. Перерва – приблизно 15 хв.:
 - Голова Європейської Ради, Голова Європейської Комісії та Високий Представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки опрацьовують пропозиції компромісних рішень;
 - Кулуарні розмови.
5. Представлення підготовлених пропозицій компромісних рішень – приблизно 3 хв.
6. Переговори, у яких беруть участь всі учасники, спроба досягнути консенсусу – приблизно 15 хв.
7. Затвердження опрацьованої пропозиції (наприклад, визначення дати початку переговорів з Туреччиною, визначення умов, від яких це буде залежати) або її відхилення; для прийняття рішення необхідно досягнути консенсусу між усіма главами 25 держав-членів.
8. Підведення підсумку і завершення засідання.

Альтернативна версія: при розподілі ролей можна взяти до уваги проект європейської Конституції, який було представлено в червні 2004 року в Брюсселі. Зміни будуть діяти з 2009 року. Згідно з ними, обов'язки Голови Європейської Ради виконує окрема особа (не глава держави), що зробить можливим збільшити групу учасників на одну особу. Також замість Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки виступає Міністр закордонних справ Європейського Союзу.

Допоміжний матеріал № 5

Завдання представників Європейської Ради

I. Голова Європейської Ради:

1. Відкриває і проводить засідання.
2. Надає та позбавляє права голосу.
3. Регулює перерви, а також перехід до наступних етапів засідання.
4. Подає пропозиції компромісних рішень і намагається відшукати консенсус.
5. Проводить переговори.
6. Підводить підсумок переговорів.
7. Проголошує прийняті рішення і робить запис про них.
8. Закриває засідання.

II. Голова Європейської Комісії та Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки:

1. Представляють пропозицію позиції Європейської Комісії.
2. Шукають пропозиції компромісних рішень і представляють їх на форум для подальших переговорів.

Чи запросити Туреччину до переговорів про вступ до ЄС?

Історія процесу інтеграції Туреччини до ЄС:

- У 1963 р. Туреччина уклала з Європейським Економічним Співтовариством угоду про партнерство;
- заяву про вступ до ЄС подала 14 квітня 1987 року (раніше ніж 10 країн, які стали членами Співтовариства 1 травня 2004 р.);
- Рада надала Туреччині статус країни-кандидата в грудні 1999 р. у Гельсінках, але акцесійних переговорів не було розпочато;
- 12 грудня 2002 р. на самміті в Копенгагені задекларовано, що в грудні 2004 р. ЄС проведе оцінку виконання Туреччиною політичних критеріїв; за умови позитивної оцінки, початок акцесійних переговорів заплановано на 2005 рік.

Приклади аргументів, які є проти вступу Туреччини до ЄС:

- Туреччина не виконує європейських критеріїв щодо дотримання прав людини та правової держави (це особливо стосується дотримання прав жінок і прав національних меншин – в основному курдів);
- Більше ніж 90 відсотків території цієї країни не являється Європою і знаходиться на території Азії;
- Там проживає приблизно 70 мільйонів мусульман, а багато європейців висловлюють побоювання щодо відкриття кордонів перед визнавцями ісламу;
- Туреччина блокує переговори стосовно об'єднання Кіпру (острів поділено на грецьку та турецьку частини. Існування турецької частини визнається тільки урядом Туреччини);
- Голова Комісії Єпископських Конференцій Європейського Союзу (COMECE) єпископ Джозеф Хомеєр висловлюється проти вступу Туреччини до Євросоюзу найближчим часом; він вважає, що ця країна не дотримується європейських стандартів у сфері дотримання демократичних принципів устрою, прав людини та свободи віросповідання; християни в Туреччині мають право вільно визнавати свою віру, але не мають права будувати нові храми та ремонтувати старі, а з 1971 р. в Туреччині не можна давати освіту християнським священникам.

Приклади аргументів, які є за вступ Туреччини до ЄС:

- Туреччина є членом багатьох європейських організацій, членом Ради Європи, а до НАТО вступила після трьох років його створення;
- Туреччина здійснила багато реформ з метою зближення з Європою;
- Святим днем для турків є неділя, а не п'ятниця;
- Користуються латинським алфавітом, а не арабським;
- Жінки в Туреччині отримали право голосу раніше ніж жінки у Франції;
- В школах запроваджено спільну освіту дітей та молоді обох статей;
- Ісламським священникам платить держава;
- Забороняється маніфестація релігійних символів. Наприклад, студентка не може увійти у навчальний заклад, а жінка – державний службовець до кабінету, якщо їх голова покрита хусткою.

Додаткові застереження щодо геополітичної ситуації:

- Перед саммітом у Копенгагені (2002 р.) Американці посилили натиск на Євросоюз, щоб він визначив термін початку акцесійних переговорів з Туреччиною;
- У відповідь на жест з Копенгагену, турки погодилися через два роки відмовитись від вето в НАТО на використання Співтовариством військового обладнання Альянсу;
- Євросоюз сподівається, що дана Туреччині обіцянка, вплине на підтримку об'єднання Кіпру, навіть якщо спершу лише південна частина острову буде у Європейському Союзі.

Допоміжний матеріал № 7

Зразок позиції Європейської Комісії

Зразок позиції Європейської Комісії щодо вступу Туреччини до ЄС підготовлено для представлення на Європейській Раді.

В регулярних звітах, присвячених поступам Туреччини на шляху до акцесії, Комісія із задоволенням стверджує, що розпочалися дебати про необхідність політичних реформ. Туреччина здійснила певні зміни у сфері захисту прав людини, поступово впроваджує інституційні реформи, необхідні для забезпечення діалогу і правової держави.

Але все це не змінює факту, що Туреччина все ще не виконує вимоги критеріїв вступу, які були визначені у Копенгагені в 1993 р. Побудова ринкової економіки не завершена, важливою проблемою і надалі залишається корупція. Необхідна реструктуризація в таких секторах як банківська система, сільське господарство і державні підприємства. На основі звітів рівень відповідності турецького права з *acquis communautaire* у сфері митного союзу можна вважати досягнутим, але у інших сферах політики Спільноти необхідно докласти більше зусиль. Також не можна обійтися без реформи усієї адміністративної системи.

Підводячи підсумок, Туреччина має продовжувати роботу, націлену на виконання вимог щодо економічних і політичних критеріїв. Можна вважати, що частково досягнутими являються пріоритети, які стосуються вільного товарообігу, податкової системи, економічного та монетарного союзу, статистики, суспільних справ і працевлаштування, енергетики, юстиції та внутрішніх справ.

Рафал Димек

Рольова гра «Засідання Європейської Ради»

Тема засідання:

- прийняти рішення щодо умов партнерського договору між Європейським Союзом та Україною

Мета:

- поглиблення знань про діяльність інституції Європейського Союзу
- ознайомлення з процесом прийняття рішень в Європейському Союзі на прикладі Європейської Ради
- ознайомлення з політичною ситуацією в Україні

Методи:

- дискусія
- рольова гра

Основна інформація:

- учасники: учні старших класів середньої школи
- приміщення: столи стоять у формі підкови
- кількість учасників: 29 і менше

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Європейська Рада – опис інституції
- № 2 – Завдання представників Європейської Ради
- № 3 – Новітня історія України
- № 4 – Аргументи *за* та *проти* вступу України до ЄС
- № 5 – Зразок позиції Європейської Комісії

Кількість годин: 2

Перелік ролей:

- Голова Європейської Комісії,
- Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки,
- 27 глав держав та урядів країн Європейського Союзу (якщо кількість учасників менша ніж 29, частина країн залишається без представників),
- Голова Європейської Ради – ця роль належить голові держави, яка в даному півріччі здійснює президентську владу в ЄС.

Підготовка до вправи:

- поділіть ролі між учасниками (наприклад, методом жеребкування). Найкраще це зробити приблизно за тиждень перед дебатами;
- учні, які будуть виконувати обов'язки Голови Європейської Комісії та Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, повинні підготувати позицію Європейської Комісії щодо умов партнерського договору між Європейським Союзом та Україною (приклад подається в допоміжних матеріалах);
- учні, які виконують обов'язки глав держав та урядів, ознайомлюються з матеріалами про Україну, Європейську Раду (допоміжні матеріали) та ходом вправи;
- якщо немає можливості провести підготовку перед дебатами, це необхідно зробити перед початком вправи.

Роль вчителя (педагога) у виконанні вправи:

- стежить за правильним ходом дебатів;
- допомагає Голові Ради в ситуаціях, коли він не може самостійно впоратись з веденням засідання;
- вчитель не повинен втручатись у хід дебатів за винятком ситуацій, коли це необхідно.

Хід уроку:

- Голова Європейської Ради відкриває засідання (приблизно 2 хвилини);
- Голова Європейської Комісії і Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки представляють пропозицію щодо позиції Європейської Комісії стосовно початку переговорів з Україною (приблизно 5 хвилин);
- Глави держав представляють позиції своїх країн щодо даного питання – приблизно 1 хв. на особу (приблизно 30 хвилин);
- Перерва – приблизно 15 хв.:
 - Голова Європейської Ради, Голова Європейської Комісії та Високий Представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки опрацьовують пропозиції компромісних рішень;
 - Кулуарні розмови.
- Представлення підготовлених пропозицій компромісних рішень – приблизно 3 хвилини;
- Переговори, у яких беруть участь всі учасники дебатів, спроба досягнути консенсусу – приблизно 30 хвилин;
- Затвердження або відхилення опрацьованої пропозиції; для прийняття рішення необхідно досягнути консенсусу між усіма главами держав-членів;
- Підведення підсумку і завершення засідання.

Допоміжний матеріал № 1

Європейська Рада – опис інституції

Європейська Рада складається з глав держав та урядів країн-членів ЄС та Голови Європейської Комісії. Її існування не було передбачено в основоположних договорах Європейської Спільноти (1951 та 1957 роки), а діяльність безпосередньо сформувалась в результаті неформальних зустрічей. Інституціональний характер існування Ради запроваджує Єдиний Європейський Акт (1986), а пізніше Маастрихтський договір (1992).

У формальному розумінні Європейська Рада не приймає остаточні рішення – їх завжди після цього затверджує Рада Європейського Союзу (яка також називається Радою Міністрів). Але на практиці, вона відіграє надзвичайно важливу роль у процесі європейської інтеграції. Її завдання - це надання політичної ваги побудові об'єднаної Європи, розробка загальних політичних рекомендацій, гарантування скоординованої діяльності ЄС в усіх галузях, тощо. Особливо важлива роль ЄР, це роль арбітра в ситуаціях непорозуміння в інших інституціях ЄС.

Як правило, Європейська Рада збирається принаймні двічі на рік. В Раді завжди головує одна з країн-членів (так звана президентська влада), а зміна відбувається кожні півроку. Чергова президентська влада проводить консультування щодо своєї діяльності з країнами – попередниками та наступниками у здійсненні влади. Це гарантує послідовність та постійність в роботі Ради.

Інші інституції, які відіграють ключову роль в процесі прийняття рішень у Європейському Союзі це:

- Рада Європейського Союзу (яка ще називається Радою Міністрів) – складається з міністрів урядів країн-членів. При розгляданні загальних питань найчастіше збираються міністри закордонних справ, а якщо вирішуються специфічні питання, то Рада складається з міністрів, які відповідають за цю галузь.
- Європейська Комісія – здійснює актуальну політику Європейського Союзу, представляє інтереси всього Співтовариства, а не конкретних країн.
- Європейський Парламент – також представляє інтереси всього Співтовариства; бере участь у законодавчому процесі.
- Європейський суд з прав людини – приймає рішення про законність дій інших європейських інституцій та країн-членів.

Президентська влада у 2006 – 2011 роках: перше півріччя 2006 року – Австрія; друге півріччя 2006 року – Фінляндія; перше півріччя 2007 року – Німеччина; друге півріччя 2007 року – Португалія; перше півріччя 2008 року – Словенія; друге півріччя 2008 року – Франція; перше півріччя 2009 року – Чехія; друге півріччя 2009 року – Швеція; перше півріччя 2010 року – Іспанія; друге півріччя 2010 року – Бельгія; перше півріччя 2011 року – Угорщина; друге півріччя 2010 року – Польща.

Допоміжний матеріал № 2

Завдання представників Європейської Ради

Завдання Голови Європейської Ради:

- відкриває засідання;
- надає та позбавляє права голосу;
- регулює перерви та прийняття рішень про перехід до наступних етапів засідання;
- пропонує компромісні рішення і намагається відшукати консенсус;
- проводить переговори;
- підводить підсумок засідання, проголошує прийняті рішення, закриває засідання.

Завдання Голови Європейської Комісії та Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки:

- представляють пропозицію позиції Європейської Комісії.
- шукають пропозиції компромісних рішень і представляють їх на форум для подальших переговорів.

Допоміжний матеріал № 3

Новітня історія України

Не враховуючи короткого періоду наприкінці Першої світової війни, Україна аж до часів розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік, ніколи не була повністю самостійною державою. Декілька століть вона була частиною Речі Посполитої, а після цього Росії та СРСР. Наприкінці 1991 року на всенародному референдумі народ України прийняв рішення про самостійність, а Україна підписала документ про припинення існування СРСР і утворення на його місці Союзу Незалежних Держав (СНД).

У 1994 – 2004 роках президентом України був Леонід Кучма. На початку його правління можна було сподіватись на введення принципів демократії та вільної ринкової економіки. Останні роки його президентської діяльності викликали багато сумнівів. Україна зміцнювала зв'язки з Росією, не було свободи слова та інформації, прикладом цього була загадкова смерть Георгія Гонгадзе – журналіста, який не боявся розповідати про корумпованість і беззаконність влади. Оприлюднення аудіо-стрічок і матеріалів які дають підстави звинувачувати Кучму у тому, що він особисто віддав наказ вбити журналіста, викликали хвилі протестів у суспільстві. Кучма, який вже не мав право виставляти свою кандидатуру у президентських виборах запланованих на осінь 2004 року, підтримував кандидатуру прем'єр-міністра Віктора Януковича. Його головним конкурентом був лідер опозиції Віктор Ющенко. За першими офіційними даними, на виборах переміг Янукович, але багато доказів свідчило про те, що їх результати були сфальсифіковані. Масові суспільні протести, в яких брало участь декілька мільйонів українців, і переговори, які вели представники країн Західної Європи (важливу роль у них відіграв польський президент Олександр Кваснєвський), примусили владу провести повторні вибори. Мирні маніфестації і протести що тоді відбувались, були названі *помаранчевою революцією*, тому що це був колір опозиції. Новим президентом став Ющенко. Україна почала перетворюватись на повністю демократичну державу, але на сьогоднішній день не вдалось вирішити багатьох суспільних та економічних проблем, а опозиція, яка об'єдналась проти режиму Кучми на хвилі *помаранчевої революції*, не змогла знайти спільної мови та розпалась на декілька таборів. Україну чекає довгий і складний шлях політичних та економічних трансформацій.

Допоміжний матеріал № 4

Чи партнерський договір між Україною та ЄС повинен бути першим кроком до членства? Аргументи за та *проти* вступу України до ЄС.

Приклади аргументів за:

- Україна повністю розташована в Європі, на відміну від Туреччини, яка також зацікавлена вступом до ЄС;
- Після помаранчевої революції Україна стала демократичною країною;
- Україна висловлює бажання зміцнення зв'язків з ЄС, а більшість українців підтримують ідею членства;
- Перспектива вступу до ЄС буде мобілізувати Україну на те, щоб зміцнювати демократію та прискорювати реформи, а це сприятиме зміцненню стабілізації на європейському континенті.

Приклади аргументів *проти*:

- Українська демократія ще дуже слабка, Україна не має демократичних традицій і не відомо, чи демократизація завершиться успіхом;
- Україна має дуже міцні економічні зв'язки з Росією;
- Європейський Союз вже об'єднує 27 країн з різними традиціями та інтересами. Прийняття чергових країн може призвести до паралізування його діяльності;
- Україна у порівнянні з іншими країнами Європи є дуже бідною країною; вступ України до ЄС означає необхідність призначення величезної фінансової допомоги на її розвиток;
- На Україні існує дуже велика корупція, а це ускладнює допомогу на розвиток країни.

Допоміжний матеріал № 5

Зразок позиції Європейської Комісії

Зразок позиції Європейської комісії щодо умов партнерського договору між Європейським Союзом та Україною:

Європейська Комісія з задоволенням відмічає, що за останні роки Україна перетворилась на демократичну країну, а крім цього розпочала багато важливих економічних реформ. Тому Комісія рекомендує підписати з Україною договір про партнерство, у якому визначити взаємовідносини між Європейським Союзом та Україною, а також умови та обсяг допомоги, спрямованої на розвиток, яка буде надана Україні зі сторони Європейського Союзу на період 2007-2013 років.

Крім цього, Європейська Комісія стверджує, що на сьогоднішній день Україна не виконує вимоги критеріїв вступу, що стосуються функціонування ринкової економіки, а також прийняття в найближчі роки законодавства, що відповідає директивам Спільноти. В наслідок цього, договір про партнерство не буде декларувати готовності Європейського Союзу до прийняття України, і не визначить критеріїв, які повинна виконати Україна, щоб збільшити свої шанси на членство в ЄС.

Що варто знати про Європейський Парламент

Мета:

- поглиблення знань про діяльність Європейського Парламенту
- підготовка до активного функціонування в структурах європейських спільнот
- формування громадянських засад
- формування вміння виступати перед аудиторією

Методи:

- ажурна пилка
- робота з першоджерелами

Базові поняття і терміни:

- Європейський Парламент
- Рада Європейського Союзу
- Європейська Комісія
- Європейська Рада
- депутати
- виборча ординація
- імунітет
- компетенція
- принцип спільного прийняття рішень

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Результати опитування громадської думки
- № 2 – Підсумки опитування громадської думки
- № 3 – Опис методу «ажурна пилка»
- № 4 – Європейський Парламент
- № 5 – Результати опитування щодо якостей (вмінь) польських кандидатів на посаду посла Європейського Парламенту

Кількість годин: 2

Хід уроку:

1. Метою уроку є усвідомлення учнями, що вступ Польщі до Європейського Союзу для поляків буде означати навчитися функціонувати не тільки як громадяни своєї країни, але також як члени міжнародного співтовариства народів. Це буде становити виклик для нашого суспільства. Крім ві-

домих державних інституцій з'являються нові організаційні структури, новий простір громадської та політичної активності, нові можливості і нові зобов'язання. Розширення громадянської сфери «європейським простором» народжує багато питань щодо способу відношення власної приналежності до Європи, а також спостереження всіх складових елементів європейської політичної системи. Чи поляки визнаватимуть верховенство європейських інституцій над державними інституціями, чи теж вважатимуть їх за інституції, які функціонують незалежно від них і мають виразно розділену сферу інтересів і компетенцій?

Скажіть учням, що на даному уроці вони спробують відшукати відповідь на це питання. Проінформуйте їх, що вони будуть працювати зі звітом Інституту громадських справ під назвою «Європейський Парламент та польські і європейські інституції в очах поляків» (допоміжний матеріал № 1 і 2).

2. Розділіть клас на три групи, роздайте навчальний матеріал № 1 і роздайте теми:

Група I: Громадська думка про міжнародні та європейські інституції

Група II: Знання про Європейський Парламент.

Група III: Уявлення про місце Польщі в Європейському Союзі.

Попросіть, щоб учні зробили аналіз, визначили, як вони розуміють одержаний матеріал та відповіли на запитання. Роздайте листки паперу, на яких вони повинні записувати висновки. Відведіть 15 хвилин на роботу. Якщо виникне така необхідність, допомагайте учням записувати висновки.

Після закінчення роботи попросіть представників з кожної групи прочитати висновки. Після цього підведіть підсумок роботи учнів і обговоріть результати опитування, проведеного Інститутом громадських справ (допоміжний матеріал № 2). Це може бути початком більш широкої дискусії або наступного завдання для учнів. Рішення приймає вчитель, але у будь-якому випадку він повинен завершити дискусію наступними висновками:

- Хоча більшість поляків орієнтується, що у Європейському Союзі функціонує Європейський Парламент, але про нього знають мало.
- Переважна більшість з опитаних людей (73%) хотіла б отримати можливість більше довідатись про Європейський Парламент.

3. Скажіть учням, що в зв'язку із загальним інформаційним банком даних про Європейський Парламент, наступна частина уроку буде присвячена поглибленню знань про діяльність цієї інституції. Поглиблене ознайомлення з Європейським Парламентом, однією з найважливіших інституцій політичної системи ЄС, відіграло важливу роль в контексті виборів 2004 р. Підкресліть, що це перші європейські вибори, участь в яких взяли польські політики та виборці. Щоб якісно вивчити і краще зрозуміти компетенцію найважливішого органу ЄС, використайте метод «ажурна пилка» (допоміжний матеріал № 3), який дозволить краще підготувати учнів до отримання знань по даній темі та залучити до роботи всіх без винятку. Учні повинні прочитати підготовлені для кожної групи документи, а після цього викласти зміст своїм колегам. Поділіть клас на 5 початкових груп (кількість учнів в групі повинна дорівнювати кількості груп). Кожна група отримує свій номер. Всі учні в групі також повинні отримати свій особистий номер. Після цього групи отримують підготовлений для них навчальний матеріал. Група I отримує текст 1, група II – текст 2 і т.д. Кожен учень в групі має свій текст (однаковий для цілої групи) на окремому аркуші – допоміжний матеріал № 4.

На першому етапі роботи учні самостійно ознайомлюються з текстом (приблизно 5 хв.). Потім група працює спільно: вирішують, що в тексті є найважливішим, до чого треба привернути найбільше уваги, що треба запам'ятати, а що є складним та вимагає пояснення вчителя. Результатом роботи групи є спільно опрацьовані нотатки зі скороченим записом головної інформації отриманого тексту (приблизно 10 хв.).

Наступний етап роботи відбувається у нових групах. Учні, які отримали номери 1, утворюють нову групу I, учні з номерами 2 – групу II і т.д. Таким чином, утворилися експертні групи, в яких учні розповідають по черзі те, чого навчилися у попередніх початкових групах. Таким чином, кожен учень пізнає повний обсяг навчального матеріалу (приблизно 15 хв.). Підведіть підсумок роботи учнів і запитайте, як їм працювалося разом. Як вони себе почували в ролі експертів? Після цього перевірте рівень засвоєння знань. Задайте питання про Європейський Парламент – його роль, завдання, місце в процесі творення політики ЄС.

4. На наступному етапі уроку учні залишаються в тих самих групах. Скажіть, що знаючи роль і завдання Європейського Парламенту, вони повинні окреслити компетенцію (знання, вміння, засади) кандидата в депутати. Технологія роботи може бути довільна: плакат, інтерв'ю, презентація, ситуаційна гра (приблизно 10 хв.). Запросіть групи виконати презентацію результатів роботи. Разом з учнями запишіть на дошці такі якості, які повторилися в кожній групі. Роздайте допоміжний матеріал № 5 з результатами опитування щодо якостей польських кандидатів на посаду посла Європейського Парламенту. Учні порівнюють статистичні дані з записами на дошці. Обговоріть, які якості є головними і чому.

5. На закінчення уроку – коротке повторення та підсумок. Учні заповнюють перемальовану таблицю. Якщо не буде часу на виконання завдання на уроці, можна її використати як домашнє завдання.

Штаб-квартира	Склад і спосіб вибору	Функції/завдання	Організація	Значення

Допоміжний матеріал № 1

Результати опитування громадської думки

Група І

Громадська думка про міжнародні та європейські інституції

Ознайомтеся з результатами опитування стосовно оцінки діяльності міжнародних інституцій та організацій. Спробуйте пояснити думку опитаних людей.

Таблиця № 1. Рівень довіри до міжнародних інституцій (в %)

Чи ... Викликає у Вас довіру?	Організація Об'єднаних Націй	НАТО	Європейський Союз	Світовий банк
Довіра	63	62	56	39
Байдужість	14	14	15	19
Недовіра	7	9	15	9
Незнання	3	2	1	13
важко сказати	13	13	13	20

Таблиця № 2. Оцінка функціонування інституцій Європейського Союзу (в %)

На вашу думку інституції Європейського Союзу	
займаються важливими справами	66
займаються неважливими справами	10
важко сказати	24
діють чесно	51
скорумповані	18
важко сказати	30
працюють ефективно	50
працюють неефективно	15
важко сказати	35
турбуються в першу чергу про інтереси звичайних громадян	39
турбуються в першу чергу про інтереси європейських службовців	32
важко сказати	29

Таблиця № 3. Оцінка діяльності Європейського Парламенту (в%)*

Як Ви, в загальному розумінні, оцінюєте діяльність Європейського Парламенту?	
задовільно	57
незадовільно	7
важко сказати	36

Таблиця № 4. Оцінка діяльності Європейської Комісії (в%)*

<i>Як Ви, в загальному розумінні, оцінюєте діяльність Європейської Комісії?</i>	
задовільно	56
незадовільно	6
важко сказати	38

Таблиця № 5. Рівень знань про міжнародні інституції (в%)

<i>В даному списку Ви знайдете назви деяких міжнародних організацій. Чи Ви чули про них, чи ні?</i>	
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	
чув/чула і багато знаю про цю організацію	45
чув/чула, але мало знаю про цю організацію	50
не чув/чула про цю організацію	5
Світовий банк	
чув/чула і багато знаю про цю організацію	26
чув/чула, але мало знаю про цю організацію	57
не чув/чула про цю організацію	17
Європейський Парламент	
чув/чула і багато знаю про цю організацію	23
чув/чула, але мало знаю про цю організацію	55
не чув/чула про цю організацію	22
НАТО	
чув/чула і багато знаю про цю організацію	48
чув/чула, але мало знаю про цю організацію	49
не чув/чула про цю організацію	3
Європейська Комісія	
чув/чула і багато знаю про цю організацію	23
чув/чула, але мало знаю про цю організацію	54
не чув/чула про цю організацію	23

Група II

Знання про Європейський Парламент

Ознайомтеся з результатами опитування стосовно знань про Європейський Парламент. Спробуйте оцінити їх рівень.

Таблиця № 1. Знання про спосіб вибору послів до Європейського Парламенту (в%)

<i>Як Ви вважаєте, яким чином будуть вибиратись депутати Європейського Парламенту?</i>	
їх призначить уряд	17
їх призначить президент	3
їх виберуть послы та сенатори зі свого середовища	21
їх на виборах виберуть поляки	27
важко сказати	33

Таблиця № 2. Знання про кількість польських послів в Європейському Парламенті (в%)

<i>Як Ви вважаєте, скільки послів буде представляти Польщу в Європейському Парламенті? Чи така сама кількість як</i>	
великі європейські країни (наприклад Німеччина, Франція)	7
середні європейські країни (наприклад Іспанія, Італія)	34
менші європейські країни (наприклад Португалія, Нідерланди)	12
інші нові країни-члени (наприклад Чехія, Угорщина)	19
важко сказати	28

Таблиця № 3. Бажання поглиблювати знання про Європейський Парламент (в%)

<i>Чи хотіли б Ви довідатись більше про Європейський Парламент?</i>	
напевно так	35
скоріше так	38
скоріше ні	15
напевно ні	8
важко сказати	5

Таблиця № 4. Бажання поглиблювати знання про Європейський Парламент відносно рівня інформованості про цю інституцію (в%)

<i>Чи хотіли б Ви довідатись більше про Європейський Парламент?</i>	<i>Ви чули про Європейський Парламент чи ні?</i>		
	<i>чув/чула і багато знаю про цю організацію</i>	<i>чув/чула, але мало знаю про цю організацію</i>	<i>не чув/чула про цю організацію</i>
так	87	8	8
ні	12	8	2
важко сказати	1	4	10

Таблиця № 5. Декларація участі у виборах до Європейського Парламенту (в%)

<i>Чи взяли б Ви участь у виборах до Європейського Парламенту, якщо б вони відбулися у найближчу неділю?</i>	
напевно б взяв/взяла участь	42
скоріше б взяв/взяла участь	21
скоріше б не взяв/взяла участь	11
напевно б не взяв/взяла участь	15
важко сказати	11

Група III

Уявлення про місце Польщі в Європейському Союзі

Ознайомтеся з результатами опитування стосовно уявлення про місце Польщі в Європейському Союзі і спробуйте пояснити думку опитаних людей.

Таблиця № 1. Рівень довіри до Європейського Союзу і думка про ситуацію в Польщі у наступному році (в%)

<i>Європейський Союз викликає у Вас довіру чи ні?</i>	<i>Як Ви вважаєте, чи ситуація в Польщі в наступному році покращиться чи погіршиться?</i>			
	покращиться	не зміниться	погіршиться	важко сказати
довіра	82	61	48	27
байдужість	9	14	18	16
недовіра	4	12	21	19
незнання	1	1	1	6
важко сказати	5	13	12	32

Таблиця № 2. Оцінка впливу вступу Польщі до Європейського Союзу на діяльність польських політиків і державних інституцій (в%)

<i>Як вступ Польщі до Європейського Союзу вплине на працю</i>	Уряду	Польського Сейму	судів	державної адміністрації	органів самоврядування	політиків
корисно	54	48	55	55	48	49
не вплине	21	25	20	19	25	22
некорисно	7	6	3	5	5	6
важко сказати	18	20	21	21	22	23

Таблиця № 3. Думки щодо впливу Польщі на справи, важливі для Європи та світу, після її вступу до Європейського Союзу (в%)

<i>Як Ви вважаєте, Польща, після вступу до Європейського Союзу, буде мати більший чи менший вплив на</i>	
Справи, важливі для Європи	
більший	57
менший	23
важко сказати	21
Справи, важливі для світу	
більший	49
менший	27
важко сказати	25

Таблиця № 4. Думки щодо значення факту засідання представників Польщі у Європейському Парламенті для Європейського Союзу, поляків і Польщі

<i>Факт, що представники Польщі будуть засідати у Європейському Парламенті буде, на Вашу думку, важливим чи неважливим</i>	
для Європейського Союзу	
важливий	63
неважливий	20
важко сказати	17
для Польщі	
важливий	84
неважливий	7
важко сказати	9
для людей і для Вас особисто	
важливий	55
неважливий	30
важко сказати	15

Таблиця № 5. Думка щодо впливу акцесії Польщі на Європейський Союз (в%)

<i>Як, на Вашу думку, вступ Польщі до Співтовариства вплине на Європейський Союз?</i>	
корисно	46
не вплине	25
некорисно	7
важко сказати	22

Джерело: Звіт *Європейський Парламент та польські і європейські інституції в очах поляків*, Інститут громадських справ, Варшава 2003.

Допоміжний матеріал № 2

Підсумки опитування громадської думки

Дослідження щодо рівня суспільної довіри до державних і європейських інституцій влади, а також рівня знань про Європейський Парламент було проведено нами у період, специфічний для польської політичної арени. По-перше, дослідження проведено в час, коли оцінка уряду і парламенту була дуже низька, але одночасно оцінка президента залишалася позитивною. По-друге, це був час перед референдумом, коли у політичному житті ми мали справу із своєрідним «замороженням» конфліктів, образно кажучи, «замітанням під килим» важких справ і проблем, які могли викликати враження розходження суспільних настроїв серед політичних еліт і звичайних людей. Здається, що ці два фактори вплинули на те, що значна частина відповідей щодо польських інституцій мала емоційний характер, була скоріше проявом незадоволення ніж об'єктивною оцінкою, збудованою на фактичних доказах.

Довіра до міжнародних інституцій спиралась скоріше на стереотипи, ніж на знання. Усі міжнародні інституції сприймаються поляками досить стереотипно – як подібні, що незначно відрізняються одна від одної. Можна висловити припущення, що низький рівень знань про них, а також брак безпосереднього досвіду зумовлюють факт, що така особиста мірка як рівень довіри, мало відрізняє думку про інституції. Низький рівень знань стосовно європейських інституцій може підтверджувати зв'язок оцінки даних інституцій із загальною тенденцією до оптимізму чи песимізму. Якщо мало відомо про об'єкт оцінки, то позитивна оцінка виникає із загальної схильності до оптимізму, так само як негативна оцінка свідчить про схильність до песимізму.

З даних висновків у міжнародних порівняннях ми отримали виразно несиметричний результат: дуже низький рівень підтримки для державних інституцій та високий рівень довіри для європейських інституцій. В такій ситуації важко дати відповідь на питання, чи такі крайні оцінки можна вважати за типові явище, чи нетипові, і чи вони є результатом ситуації, яка склалась на нашій політичній арені.

Враховуючи труднощі з інтерпретацією, все ж можна стверджувати, що поляки мають високий рівень довіри до доцільності організації, ефективності праці і чесності європейських інституцій. На думку значної частини респондентів вступ до Європейського Союзу трактується як ремедіум на неефективність польських суспільних інституцій таких як наприклад, юстиція. На думку опитаних людей інтеграція з Євросоюзом певною мірою означає перехід до «кращого» світу, ефективнішого, мудріше організованого, з кращим устроєм, і який здається набагато приязнішим ніж інституції, які функціонують у власній державі. Хоча ми висловлюємо побоювання щодо обмеження можливостей презентувати наші проблеми на такому великому форумі, яким буде об'єднана Європа, та сподіваємося, що під впливом добрих прикладів Співтовариства (у чому ми глибоко переконані), а також завдяки контролю зі сторони Європейського Союзу, функціонування суспільних інституцій в Польщі радикально покращиться.

Джерело: Звіт *Європейський Парламент та польські і європейські інституції в очах поляків*, Інститут громадських справ, Варшава 2003.

Допоміжний матеріал № 3

Опис методу «ажурна пилка»

Метод «ажурна пилка» сприяє формуванню навиків читання із розумінням, аналізом отриманої інформації і пошуком головної думки в тексті, а також вчить співпраці і відповідальності за працю в групі. Використовуючи цей метод, ми даємо можливість нашим учням вдосконалювати вміння спілкування і презентування. Даний метод дозволяє залучити до праці слабших учнів та учнів, які мають проблеми з взаємовідносинами в групі. Активізує всіх учнів.

Метод можна використовувати замість традиційного викладу матеріалу на уроках, коли учням необхідно засвоїти велику кількість інформації.

Хід роботи:

1. Вчитель об'єднує учнів у групи. Груп повинно бути стільки, на скільки частин було можливим поділити навчальний матеріал, який повинні засвоїти учні. Було б добре, якщо б у групі було стільки учнів, скільки утворилося груп. Кожен учень у групі отримує свій номер. Цей номер вкаже йому на номер групи, у якій він буде працювати на наступному етапі.
2. Вчитель роздає всім учням текст, який розділено на частини. Група I отримує першу частину, група II отримує другу частину і т.д..
3. Кожен учень ознайомлюється з текстом спочатку самостійно, підкреслює в ньому те, що вважає найсуттєвішим. Після того група спільно розмовляє про прочитаний текст, погоджується щодо головного змісту. Учні можуть робити нотатки, записуючи головний зміст.
4. Тепер створюємо нові групи, до складу кожної з яких входить представник з попередньої групи. Кожен учень у новоствореній групі є експертом з питань, що були викладені в одній з частин навчального матеріалу. Експерти розповідають те, про що навчилися у попередніх групах. Якщо буде час можна дати учням завдання створити плакат або ментальну карту повного обсягу матеріалу.
5. На завершення, щоб перевірити, як учні засвоїли навчальний матеріал, можна роздати їм короткий тест або провести фронтальне опитування. Також для підсумку та кращого засвоєння можна коротко викласти головний зміст з використанням аудіовізуального обладнання.

Допоміжний матеріал № 4

Європейський Парламент

Група I

Склад Європейського Парламенту

Європейський Парламент було створено у 1957 році шляхом прийняття рішення про створення єдиної Парламентської Асамблеї для трьох Європейських Співтовариств: ЄЕС (Європейське Економічне Співтовариство), ЄСВіС (Європейська Спільнота Вугілля і Сталі) і Євратому. На початку була прийнята назва Європейська Парламентська Асамблея. 30 березня 1962 року прийнято назву Європейський Парламент.

На основі Договору про створення Європейського Співтовариства, Європейський Парламент є представником народів усіх країн-учасниць. На сьогоднішній день 732 депутати представляють в парламенті голос і волю 460 мільйонів громадян з 25 держав-членів Європейського Союзу. Кількість депутатів від кожної країни залежить від чисельності населення.

Хоча Європейський Парламент працює вже з 1958 року (тоді ще як Європейська Парламентська Асамблея), вперше громадяни Європи обирали своїх представників у червні 1979 року. З того часу кожні п'ять років депутати до Європейського Парламенту обираються на загальних і прямих виборах, які відбуваються за основними демократичними принципами. Право голосу мають громадяни, які досягли вісімнадцяти років без огляду на стать. Вибори відбуваються шляхом таємного голосування. Принципи проведення виборів наведені у ст. 190 ДСЄ і правовому акті, прийнятому Радою у 1976 році, відповідно до якого вибори представників до Європейського Парламенту повинні здійснюватись шляхом загального і прямого голосування. У Бельгії, Люксембурзі та Греції участь у виборах є обов'язковою. До моменту останніх виборів в ЄП не вдалося прийняти єдиного положення про вибори, а тому кожна країна-учасниця проводила вибори до Європейського Парламенту за національними правилами. В усіх країнах ЄС депутати обиралися за принципом пропорційності або на регіональному (наприклад у Бельгії, Великобританії та Італії) чи на державному рівні (наприклад в Австрії, Данії, Франції, Іспанії та Люксембурзі), або за змішаною системою (наприклад в Німеччині). Не зважаючи на ці відмінності, вибори до ЄП проходять одночасно в усіх країнах-учасниках у червні і тривають чотири дні, з четверга до неділі. Така процедура повинна унеможливити вплив результатів голосування в одній європейській країні на результати в іншій країні.

Поділ мандатів в Європейському Парламенті перед розширенням ЄС та після його розширення

Держава	Кількість місць перед розширенням	Кількість місць після розширення ЄС *
Німеччина	99	99
Франція	87	78
Італія	87	78
Великобританія	87	78
Іспанія	64	54
Польща	-	54
Голландія	31	27
Бельгія	25	24
Греція	25	24
Португалія	24	24
Угорщина	-	24
Чеська Республіка	-	24
Швеція	22	19
Австрія	21	18
Фінляндія	16	14
Словаччина	-	14
Ірландія	15	13
Литва	-	13
Латвія	-	9
Словенія	-	7
Кіпр	-	6
Естонія	-	6
Люксембург	-	6
Мальта	-	5
Всього	626	732

* Кількість місць, які записані в таблиці, для кожної держави після розширення ЄС формується відповідно до угоди про вступ до ЄС.

Вибори до Європейського Парламенту скликання 2004 року відбулися за правилами, спільними для всіх держав-членів. У 2002 році Рада, після отримання згоди зі сторони Парламенту, прийняла рішення про зміну законів Акту від 1976 року. В акті було тільки визначено, що вибори повинні бути загальними і прямими. Нові розпорядження впроваджують положення про пропорційне представництво, запроваджують виборчий поріг не вищий ніж 5% та надають можливість країнам-учасникам визначити максимальний рівень витрат на проведення виборчої кампанії.

Після Маастрихтського договору, який набув чинності 1 листопада 1993 року, кожному громадянину Європейського Союзу, який проживає в країні-учасниці, належить активне виборче право на території даної країни.

Депутати до Європейського Парламенту повинні дотримуватися так званого правила *incompatibilitas*, тобто заборони поєднання деяких функцій і проведення певної професійної діяльності. В переліку таких посад є:

- член уряду своєї країни,
- член Європейської Комісії,
- суддя чи голова Європейського Суду,

- член Суду Аудиторів,
- член Соціально-Економічного Комітету,
- член Комітету Регіонів,
- член правління Європейського Центрального Банку,
- службовець або член інших органів Європейського Співтовариства.

В період наступного скликання Парламенту депутати не будуть мати змогу поєднувати мандат члена парламенту своєї країни і ЄП.

Також на період виконання функцій Депутатові Європейського Парламенту надають імунітет та певні пільги, які стосуються в першу чергу особистої недоторканості та свободи пересування.

Кількість депутатів від кожної країни-учасниці Європейського Союзу визначена Договором про ЄС і є відповідною до кількості населення даної країни. Слід підкреслити, що кількість депутатів яка визначена на сьогоднішній день (732), не відображає ідеальним чином кількості мешканців кожної країни-учасниці. Наприклад, один депутат з Німеччини репрезентує 800 тис. громадян в той час, коли депутат з Люксембургу тільки приблизно 60 тис. З точки зору політики головнішим є поділ Парламенту на політичні групи. На сьогоднішній день у Європейському парламенті функціонує 8 політичних груп, у склад яких входять депутати – представники більше, ніж 100 політичних партій своїх країн. «Позафракційні» депутати утворюють дев'яту групу.

Кожна політична група в Парламенті повинна бути багатонаціональною. Для створення парламентської групи потрібно:

- щонайменше 23 парламентаріїв з двох країн-учасниць,
- щонайменше 18 парламентаріїв з трьох країн учасниць,
- щонайменше 14 парламентаріїв, які репрезентують чотири або більше держав.

Кожна політична група обирає свого голову, бюро і секретаріат.

Скорочені назви політичних груп	Назви політичних груп на англійській і українській мовах	Кількість місць у Парламенті
EPP – ED	Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats – Група Європейської народної Партії і Європейських Демократів.	277
PES	Group of the Party of European Socialists – Група Партії Європейських Соціалістів	218
ALDE	Alliance of Liberals and Democrats for Europe – Альянс Лібералів і Демократів для Європи	106
UEN	Group of the Union for Europe of Nations – Група Союзу для Народів Європи	44
Verts/ALE	Зелені – Вільне Європейське Об'єднання	42
GUE/NGL	Group of United European Left/Nordic Green Left – Група Об'єднаних Європейських Лівих і Зеленої Скандинавської Лівиці	41
ID	Independence/Democracy Group – Незалежність і Демократія	23
IST	Самосвідомість/Непідлеглість/Прозорість	20
NI	Позафракційні	29

Станом на 1 грудня 2006 р.

Група II

Місце, розпорядок і структура роботи депутатів Європейського Парламенту

Штаб-квартира Європейського Парламенту знаходиться в Стразбурзі. Але з причин обумовлених історією і згідно з Амстердамським договором від 1997 р., пленарні сесії та зустрічі Парламентських Комісій відбуваються також в Брюсселі. Генеральний Секретаріат ЄП та його служби знаходяться в Люксембурзі.

Генеральний Секретаріат

Про ефективність роботи Європейського Парламенту піклується 3500 працівників Генерального Секретаріату. До складу Секретаріату входить персонал кожної політичної групи та асистенти депутатів. Одна третина персоналу Секретаріату – перекладачі. Не зважаючи на таку велику кількість працівників, оперативний бюджет Секретаріату становить лише 1% цілого бюджету Євросоюзу, що означає 1,5 – 2,5 євро в рік на одного мешканця Євросоюзу.

Робочі мови Європейського Парламенту

Парламент, згідно з постановами Договору про ЄС, проводить засідання на 11 офіційних мовах Європейського Союзу: німецькій, англійській, французькій, датській, іспанській, фінській, грецькій, італійській, голландській, португальській і шведській. Після розширення Євросоюзу і прийняття 10 нових країн-учасниць, Парламент одночасно розмовляє на 20 європейських мовах.

Голова, Президія і Конференція Керівників

Голова Європейського Парламенту, який обирається терміном на 2,5 роки, представляє Парламент на офіційних зустрічах та на міжнародному форумі, проводить засідання Парламенту, Президії і Конференції Керівників.

На сьогоднішній день Парламент очолює Хосе Боррель Фонтеллес. На посаду Голови його було висунуто політичною групою PES (Соціалісти). Вибори відбулися у 2004 році. На початку своєї політичної кар'єри він був викладачем економіки та іспанським політиком.

Президіум відповідає за бюджет, адміністративні та організаційні справи Парламенту, призначає Генерального Секретаря, який очолює Секретаріат ЄП. До складу Президії входять Голова ЄП, 14 віце-голів, п'ять квесторів. Члени президії обираються терміном на 2,5 роки. Конференція Керівників – виконавчий орган ЄП. До його складу входять Голова Парламенту, голови всіх політичних груп Парламенту і 2 представники від позафракційних депутатів. Конференція Керівників відповідає за підготовку проекту порядку денного під час пленарних засідань, розкладу пленарних засідань, також визначає процедуру скликання, склад і повноваження парламентських комісій і делегацій, відповідає за відносини Європейського Парламенту з іншими інституціями Європейського Союзу, національними парламентами країн-учасниць і країн, які не входять до Європейського Союзу.

Парламентські комісії

Депутати Європейського Парламенту беруть участь у роботі парламентських комісій, які відповідають головним галузям європейської політики, наприклад таким як економіка, закордонні справи, права людини, спільна безпека і оборона, культура, молодь і освіта, бюджет, права жінок. Члени парламентських комісій обираються терміном на 2,5 роки. Парламентські комісії зустрічаються, як правило, у Брюсселі, пишуть звіти на пленарні засідання Парламенту, голосують за прийняття звітів підготовлених визначеними для цього членами. Після прийняття звітів в даній комісії, починається процес консультацій між всіма іншими політичними групами, які читають звіт з перс-

пективи політичної орієнтації, яку вони представляють, і вносять відповідні зміни. На наступному етапі, виправлений текст виноситься на голосування на пленарну сесію Європейського Парламенту. Звіти парламентських комісій, які прийняті на пленарному засіданні, є вираженням позиції Парламенту в даній справі. В роботі парламентських комісій можуть брати участь у ролі спостерігачів представники країн-кандидатів. Вони не мають права брати участь у голосуванні, але на прохання голови даної комісії мають право висловлюватись і ділитися своєю думкою на дану тему.

Постійні Комісії Європейського Парламенту

На даний час робота Парламенту ведеться в таких постійних комісіях:

- Комісія з закордонних справ, прав людини, спільної політики в галузі безпеки та оборони,
- Бюджетна комісія,
- Комісія контролю за бюджетом,
- Комісія з прав та свобод громадян, юстиція та внутрішніх справ,
- Економічно-валютна Комісія,
- Комісія з питань законодавства та внутрішнього ринку,
- Комісія з промисловості, зовнішньої торгівлі, наукових досліджень та енергетики,
- Комісія з зайнятості та соціальних справ,
- Комісія з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я та захисту прав споживачів,
- Комісія з питань сільського господарства та розвитку села,
- Комісія з питань рибальства,
- Комісія регіональної політики, транспорту та туризму,
- Комісія з питань культури, молоді, освіти, засобів масової інформації та спорту,
- Комісія з питань розвитку та співпраці,
- Комісія конституційних прав,
- Комісія з питань прав жінок та рівних можливостей,
- Комісія з розгляду петицій

Тимчасові, слідчі, спільні комісії, підкомісії та міжпарламентські делегації

За необхідності Європейський Парламент має право створювати тимчасові комісії, які здійснюють інтервенцію у таких випадках як, наприклад, поширення коров'ячого сказу (BSE). З часу дії статуту Маастрихтського договору Європейський Парламент також має право створювати слідчі комісії. Завдання слідчої комісії полягає в тому, щоб провести перевірку у справах, в яких виникли підозри щодо порушення права ЄС.

Спільні парламентські комісії відповідають за контакти з національними парламентами країн-кандидатів до вступу в ЄС. До складу таких комісій входять представники Європейського Парламенту та національних парламентів партнерських країн.

Група III Повноваження Європейського Парламенту

Як зразок усіх національних парламентів, Європейський Парламент є одним із законодавчих органів, виконує бюджетну функцію та контролює, на демократичній основі, інституції Європейського Союзу, зокрема Європейську Комісію.

Законодавча влада

Європейський Парламент, на відміну від національних парламентів, не може самостійно приймати правові акти. Законодавча влада Європейського Парламенту базується на:

- процедурі консультацій,
- процедурі співпраці,
- процедурі спільного ухвалення рішень,
- процедурі погодження.

Процедура консультацій – це найдовший та найпростіший принцип процесу прийняття рішень в Європейському Союзі. Згідно з даним правилом, Рада повинна ознайомитись з думкою

Парламенту щодо пропонованого Європейською Комісією правового акту.

Наприклад, **процедура консультацій** є обов'язковою у таких важливих сферах як правила конкуренції, транспортна політика, економічна політика, еміграція, податки чи охорона навколишнього середовища.

Процедура співпраці запроваджена Єдиним Європейським Актом, вимагає, щоб Рада враховувала позицію Європейського Парламенту, виражену у формі поправок, прийнятих абсолютною більшістю голосів. На сьогоднішній день процедуру співпраці використовують для розгляду питань, що стосуються Економічного і Монетарного Союзу.

У Європейському Союзі головною процедурою в процесі прийняття правових актів є принцип спільного ухвалення рішень, запроваджений Маастрихтським договором. Вона надає Європейському Парламенту і Раді однакове право при прийнятті законів у Спільноті. Ініціатором законодавчого процесу у Європейському Союзі є Європейська Комісія. Але без згоди Європейського Парламенту і Ради, не може бути ухвалено жодне рішення.

Процедура спільного ухвалення рішень є головним елементом влади Європейського Парламенту. Вона використовується при прийнятті рішень в таких галузях як вільне переміщення працівників, справи на внутрішньому ринку, наукові дослідження та технологічний розвиток, охорона навколишнього середовища, освіта, культура, захист прав споживачів і охорона здоров'я. Принцип спільного ухвалення рішень надав можливість Європейському Парламенту приймати такі правові акти як директива про заборону телевізійної трансляції виключно на закодованих каналах певних важливих спортивних подій, так званого «телебачення без кордонів», або директива стосовно вторинної переробки транспортних засобів виведених з експлуатації за кошт виробників.

Процедура погодження також була запроваджена Маастрихтським договором. Її використовують в питаннях, щодо яких рішення в Раді приймаються шляхом консенсусу. Але для ухвалення деяких важливих рішень Рада має отримати згоду Європейського Парламенту. Амстердамський договір ввів обмеження на використання цього принципу, в першу чергу до структурних фондів. Згода Європейського Парламенту вимагається також в таких політичних чи інституційних питаннях, як наприклад, розширення Європейського Союзу, підписання угод про співпрацю з третіми країнами і управління Європейським Центральним Банком.

Схема законодавчого процесу Європейського Союзу

Європейська Комісія вносить законодавчу пропозицію на розгляд Парламенту і Ради. Парламент вносить свої поправки, а після цього текст із внесеними змінами розглядається Радою. Якщо вже після перших поправок і читання, Рада і Парламент займають спільну позицію у справі проекту Комісії, тоді ухвалюється даний правовий акт. Якщо рішення не ухвалюється, відбувається друге читання даного законодавчого акту у виправленому вигляді. А якщо Парламент і Рада й надалі не погоджуються зі змістом виправленого проекту закону, створюється Арбітражний Комітет. Він має відшукати спосіб досягнення порозуміння у даному проекті законодавчого акту. Після того, як Арбітражний Комітет внесе зміни до тексту законопроекту, відбувається третє читання, за результатами якого або ухвалюється компромісний варіант, або пропозицію знімають.

Інші повноваження Європейського Парламенту

Хоча принцип спільного ухвалення рішень є основною процедурою прийняття рішень в ЄС, але в таких важливих галузях як податки чи установка цін на сільськогосподарські продукти Парламент може тільки висловити свою думку.

Амстердамський договір надав можливість Європейському Парламенту висловлювати політичні ініціативи. Нерідко, на запит однієї з комісій, Парламент заслуховує звіти стосовно важливих питань, які вимагають нових правових актів. Такі звіти пізніше є основою визначення напрямків політики Європейського Союзу і підґрунтям для створення проектів законодавчих актів Європейської Комісії.

Демократичний контроль

Європейський Парламент володіє широкими повноваженнями контролю за діяльністю головних інституцій Співтовариства.

Парламент і Європейська Комісія

Європейський парламент відіграє важливу роль у процесі формування та складу Європейської Комісії. На підставі Маастрихтського Договору Європейський Парламент виражає згоду на призначення Голови і членів Комісії. Відповідні парламентські комісії проводять слухання кандидатів на посади. Про схвалення складу комісії Парламент вирішує шляхом поіменного голосування. У випадку, якщо в роботі Європейської Комісії будуть виявлені порушення, Парламент може ухвалити вотум недовіри, внаслідок чого цілий її склад зобов'язаний подати у відставку. У 1999 році, після того як було представлено звіт про діяльність Комісії, який підготувала група незалежних експертів Парламенту, Європейська Комісія добровільно пішла у відставку.

Контроль роботи Комісії у щоденному розкладі праці Парламенту відбувається шляхом аналізу місячних і річних звітів із загальної діяльності Комісії, виконання правових актів і використання бюджету ЄС. Члени Європейської Комісії приймають участь у засіданнях Парламенту і роботі парламентських комісій. Депутати Парламенту мають право надавати Європейській Комісії запити з вимогою письмової або усної відповіді стосовно питання, яке їх цікавить. Комісія отримує в середньому приблизно 5000 таких запитів щороку.

Європейський Парламент і Європейська Рада

Європейський Парламент також здійснює моніторинг роботи Ради. Члени ЄП регулярно надають усні і письмові запитання до Європейської Ради щодо актуальних політичних подій або справ, які цікавлять суспільну думку. Часто такі консультації завершуються публікацією спільних, директив або рекомендацій Ради і Європейського Парламенту. Крім того, Голова Ради бере участь у пленарних засіданнях Парламенту та дебатах з приводу важливих питань політики ЄС. Парла-

мент тісно співпрацює з Радою у таких галузях Європейської політики як закордонні справи, безпека, юстиція, монетарна політика, імміграційна політика, протидія наркоманії, боротьба з організованою злочинністю.

Під час відкриття засідання Європейської Ради, тобто зустрічі глав держав ЄС (зустрічі Європейської Ради відбуваються двічі на рік; під час зустрічі обговорюються головні напрямки політики Співтовариства), Голова Європейського Парламенту як правило представляє погляд Парламенту на справи, які внесені у порядок денний засідань Ради.

Іншою формою контролю Європейського Парламенту за діяльністю інституцій ЄС, є розгляд петицій, які подають громадяни.

Контроль над Економічним і Монетарним Союзом

Європейський Парламент володіє великими повноваженнями щодо Центрального Європейського Банку. Хоча ЦЄБ є повністю незалежним в питаннях прийняття рішень стосовно політики монетарної зони євро і щодо визначення мінімальних відсоткових ставок і вживання заходів, націлених на утримання стабільності спільної валюти, але організаційні структури і діяльність цієї інституції підлягають контролю зі сторони Парламенту. Європейський Парламент відіграє важливу роль у призначенні Президента і Віце-президентів, а також Членів Ради Правління ЦЄБ. Перед тим, як вони будуть призначені Радою, кандидати повинні бути схвалені Парламентом. Президент ЦЄБ зобов'язаний представляти Європейському Парламенту річний звіт з діяльності банку. Члени Ради Правління ЦЄБ також запрошуються на наради Парламентської Комісії з питань Валютної Політики і на зібрання політичних партій.

Бюджетні повноваження

Парламент і Рада відіграють головну роль в ухваленні річного бюджету Європейської Спільноти. Кожного року Європейська Комісія складає проект бюджету, який повинен бути ухвалений як Радою так і Парламентом згідно зі спеціальною, дуже складною процедурою. Від лютого до травня, під час двох читань бюджету, Парламент має право збільшити або зменшити фонди, виділені на покриття витрат, пов'язаних з діяльністю європейських інституцій або на вживання заходів, які виникають з цілей політики ЄС. Крім того, Парламент остаточно вирішує питання про обсяг витрат на Європейський Фонд Регіонального Розвитку, на освітні програми такі як, наприклад Сократ і Молодь. Також приймає рішення щодо розмірів витрат на гуманітарну допомогу, допомогу для біженців або протидію безробіттю (особливо серед молоді та жінок).

Але, якщо йдеться про витрати на сільське господарство, повноваження Європейського Парламенту є обмеженими. Він може вносити пропозиції щодо змін, але останнє слово у цій галузі належить Раді.

Якщо Парламент і Рада після двох читань не ухвалить бюджет на наступний рік, ціла процедура повторюється спочатку.

Підписання Головою Парламенту бюджету, означає його остаточне затвердження.

Контроль видатків

Бюджетна функція Європейського Парламенту не закінчується в момент затвердження бюджету. Парламентська Комісія Контролю за Бюджетом здійснює нагляд за правильним та цільовим використанням коштів бюджету, досліджує випадки порушень, приймає звіт від Європейської Комісії і висловлює думку щодо ефективності використання фінансів Спільноти у поточному році.

Група IV

Вплив Європейського Парламенту на політику Європейського Союзу

Крім виконання законодавчих, контролюючих та бюджетних функцій Європейський Парламент може активно впливати на формування політики ЄС за допомогою своїх парламентських комісій та співпраці з іншими інституціями співтовариства.

Спільна Зовнішня Політика та Політика Безпеки

Метою спільної зовнішньої політики та політики безпеки є розробка для всіх держав-учасниць ЄС спільної стратегії міжнародної політики. Європейський Парламент уважно стежить за розвитком політичної ситуації в світі. Це відображається у діяльності таких парламентських комісій як Комісія із закордонних справ, прав людини, спільної політики в галузі безпеки та оборони і під час пленарних дебатів. Також Парламент підтримує постійні зв'язки з Радою, Європейською Комісією та з Високим Представником із Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. З 1999 року цю посаду займає Хав'єр Солана.

Для розширення ЄС і прийняття нових країн-учасниць, а також підписання важливих міжнародних угод з третіми країнами або потужними міжнародними організаціями, необхідна згода Європейського Парламенту.

Про те, яку важливу роль відіграє Європейський Парламент у формуванні зовнішньої політики ЄС, свідчить перелік особистостей з міжнародного політичного світу, які виступали на форумі Європейського Парламенту. Ними були, наприклад, Генеральний Секретар ООН, президент США, король Йорданії, президенти країн Латинської Америки і багато інших. Також Голова Європейського Парламенту відвідує різні національні парламентські збори та міжнародні інституції для того, щоб висловити позицію ЄС щодо головних проблем сучасності.

Європейський Парламент і глобалізація

Європейський Парламент постійно проявляє зацікавленість явищем глобалізації і діяльністю, яку веде Світова організація торгівлі (СОТ). Парламентська Комісія з промисловості, зовнішньої торгівлі, наукових досліджень та енергетики стежить за тим, щоб переговори, які ведуться у рамках співпраці між ЄС і СОТ, звертали увагу на проблеми боротьби з бідністю, дотримання принципів рівномірного розвитку, допомоги країнам, що розвиваються, і дотримання основних прав людини.

Глобальний вимір діяльності Європейського Парламенту простежується також в роботі парламентських комісій, які займаються такими справами як світова торгівля сільськогосподарськими продуктами, безпечність і якість споживчих товарів, підтримка біологічної різноманітності навколишнього природного середовища та питання культурної різноманітності світу.

Завдяки роботі Парламентської Комісії з питань розвитку та співпраці, Європейський Парламент підтримує стосунки з країнами, які розвиваються. Ці ж питання Парламент розглядає під час ухвалення бюджету ЄС, про визначення розміру коштів, призначених на гуманітарну допомогу для жертв конфліктів і стихійного лиха, біженців, переселенців чи на дотації для неурядових організацій.

За посередництвом АКТ, яка об'єднує 71 країну Африки, Карибського басейну і регіону Тихого океану, Європейський Парламент і Європейський Союз встановлюють економічні контакти з тими країнами, допомагають викорінювати пануючу в цих регіонах світу злиденність та ведуть боротьбу за права людини (запис Декларації АКТ – ЄС, у якому йдеться про можливість переривання економічної допомоги для країн АКТ, у яких порушуються права людини).

Європейський Парламент і захист прав людини

Європейський Парламент піклується про дотримання прав людини як у Європейському Союзі (в рамках постанов Договору про ЄС), так і за його межами.

Функціонування Європейського Союзу базується на повазі принципів свободи, демократії, прав людини та правової держави. Угода про утворення Європейського Союзу надає Європейському Парламенту повноваження для вживання заходів проти всіляких проявів дискримінації з огляду на стать, національність, приналежність до етнічної групи, віросповідання, переконання, неповносправність, вік чи сексуальну орієнтацію. І тому, якщо у будь-якій країні-учасниці не дотримуються таких принципів, Парламент має право позбавити дану країну деяких прав на визначений час.

Європейський Парламент має змогу вимагати від країн, які не є членами ЄС, дотримання прав людини завдяки праву ратифікації і праву вето щодо міжнародних угод. Європейський Парламент, наприклад, може не дати згоди на підписання фінансових угод з тими країнами.

Також питання захисту прав людини, громадянських прав і основоположних свобод, імміграційної та візової політики, політики щодо біженців та боротьби з організованою злочинністю є постійними елементами роботи Комісії з прав та свобод громадян, юстиція та внутрішніх справ.

У 1998 році Європейський Парламент заснував нагороду ім. Сахарова, яку щорічно отримують особи, інституції або організації, що зробили вагомий внесок у справу захисту прав людини в цілому світі.

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, контроль за дотриманням прав людини у цілій Європі здійснює Європейський суд з прав людини. Усі країни-учасниці ЄС підписалися під Конвенцією, таким чином взяли на себе зобов'язання дотримуватися цих рішень.

У 1989 році Парламент прийняв Загальну декларацію прав людини. Вважається, що цей документ розпочав процес творення Хартії Європейського Союзу про основні права, а саме громадянські, економічні, політичні, суспільні, які до моменту проголошення Хартії, були виражені у національних правових актах. Хартія про основні права була підготована і ухвалена конвентом, до складу якого входили представники Європейського Парламенту, національних парламентів, представники країн-учасниць і Європейської Комісії. Цей документ було урочисто проголошено під час зустрічі Ради Європи у 2000 році в місті Ніцца.

Європейський Парламент, юстиція та внутрішні справи

Однією із головних цілей Європейського Союзу є забезпечення своїм громадянам високого рівня захисту їх свободи і безпеки, та ефективно діючої системи правосуддя. Для його досягнення в Європейському Парламенті створено Комісію з прав та свобод громадян, юстиція та внутрішніх справ, яка розглядає такі питання як імміграційна політика, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, протидія примусовій праці дітей, расизмові, ксенофобії та наркоманії. Рада і Європейська Комісія консультуються стосовно даних питань з Парламентом, а також надають всебічну інформацію депутатам стосовно співпраці між національними і міжнародними слідчими органами.

Група V

Вплив громадян ЄС на роботу Європейського Парламенту

Договір про утворення Європейського Союзу гарантує своїм громадянам такі права як: право на вільне переміщення і проживання у будь-якій країні-учасниці Європейського Союзу, активне та пасивне виборче право і дипломатичний та консульський захист у третіх країнах. Кожен громадянин, який проживає в ЄС, кожна фірма або інституція, яка зареєстрована на території однієї з країн-учасниць, мають право скласти петицію до Європейського Парламенту стосовно справ, що їх безпосередньо стосуються і знаходяться у сфері повноважень Європейського Парламенту. Такі петиції можуть стосуватися загальних питань ЄС, скарг на функціонування європейських інституцій, або прохань про висловлення позиції Парламенту щодо питання, яке є дуже важливим для певної суспільної чи політичної групи, або представників меншин. Петиції повинні надаватися у письмовій формі однією з офіційних мов держав-учасниць за адресою:

European Parliament

Division for Correspondence with Citizens
L-2929 Luxembourg

Детальну інформацію про процедуру подачі петиції можна знайти на веб-сторінці Європейського Парламенту: **www.europarl.eu.int**

Також кожен громадянин Євросоюзу має право звернутися з проханням до будь-якої європейської інституції і отримати від неї письмову відповідь на тій мові, на якій було написано звернення.

Громадяни ЄС також можуть подавати скарги і звертатися за допомогою в адміністративних справах до Європейського Уповноваженого з Прав Людини, або як по іншому ще називають цю інституцію – до омбудсмена.

Уповноважений Європейського Парламенту з Прав Людини

На підставі Маастрихтського договору Європейський Парламент призначає Уповноваженого з Прав Людини (омбудсмена). Його завданням є прийом скарг, які стосуються випадків поганого управління в практиці діяльності інституцій Співтовариства. Від 1 червня 2003 року, функції омбудсмена виконує Нікіфорос Діамандоурос, який раніше був уповноваженим з прав людини у Греції. Більше інформації стосовно роботи уряду європейського Уповноваженого з Прав Людини можна отримати на веб-сторінці: **www.euro-ombudsman.eu.int** Також можна вислати електронного листа за адресою: **euroombudsman@europarl.eu.int**

Доступ до документів Європейського Парламенту та інформації про роботу депутатів і парламентських комісій

Договір про ЄС надає гарантію вільного доступу до документів Європейського парламенту, Європейської Ради і Європейської Комісії для всіх громадян держав-учасниць.

Усі документи можна переглянути на всіх офіційних мовах ЄС на веб-сторінках відповідних європейських інституцій:

■ Європейський Парламент: **www.europarl.eu.int**

На цій сторінці можна знайти багато інформації щодо самих депутатів, політичних угруповань та розкладу пленарних засідань Парламенту. Також можна відшукати відповіді на питання стосовно функціонування Європейського парламенту. Європейський парламент є єдиною інституцією ЄС, яка працює на форум громадськості. Всі рішення, рекомендації і повідомлення ЄП публікуються в Урядовому Щоденнику ЄС.

■ Європейська Комісія: **www.europa.eu.int**

■ Рада: **www.ue.eu.int**

Документи, які схвалені інституціями ЄС, можна замовити поштою або електронним шляхом у віртуальному реєстрі документів кожної з інституцій.

Офіційні документи, посольські інтерпеляції, документи з пленарних засідань парламентських комісій, тексти резолюцій Європейського Парламенту можна замовити електронним шляхом, за адресою: **register@europarl.eu.int**

Додатково в кожній країні-учасниці та країні-кандидаті є інформаційне агентство Європейського Парламенту, де можна отримати матеріали стосовно діяльності даної інституції. У Польщі таке агентство розташоване в Варшаві:

Biuro Informacyjne Parlamentu Europejskiego

Warszawskie Centrum Finansowe

ul. Emilii Plater 53/piętro 19

00-113 Warszawa

tel: 22 520 66 55, fax: 22 520 66 59, e-mail: epwarszawa@europarl.eu.int

Усі документи, які були опубліковані європейськими інституціями, є доступними в європейських центрах, які утворені у великих європейських містах (дивись на: **www.europa.eu.int/comm/libraries**).

Проходження практики у Європейському Парламенті

Якщо ти студент, або майбутній студент і цікавишся функціонуванням європейських інституцій та бажаєш отримати досвід праці у Європейському Парламенті, тобі потрібно звернутись до Агентства практик Європейського парламенту:

Bureau des Stages

KAD 02c007

L-2929 Luxembourg

fax: 352 43 00 24882, e-mail : stages@europarl.eu.int

Відвідування Європейського Парламенту

Якщо ти досягнув віку 14 років і бажаєш відвідати одне з трьох місць роботи Європейського Парламенту – у Брюсселі, Страсбурзі або Люксембурзі, надішли електронного листа з запитом про детальнішу інформацію щодо організації такого візиту за адресою: **vissem@europarl.eu.int**

Відвідування Європейського парламенту триває приблизно три години і зазвичай поєднане із демонстрацією відеофільму або розповіддю про функціонування і роль цієї інституції у Європейському Союзі. Група відвідувачів повинна нараховувати щонайменше 15, але не більше 40 осіб.

Адреси Європейського Парламенту

Avenue du President Robert Schuman

BP 1024 F

F-67070 Strasbourg

Wiertz 60/Wiertzstraat 60

B-1047 Brussels

Генеральний Секретаріат

Plateau du Kirchberg

B.P. 1601

L-2929 Luxembourg

Джерело: Звіт *Європейський Парламент та польські і європейські інституції в очах поляків*, Інститут громадських Справ, Варшава 2003.

Допоміжний матеріал № 5

Результати опитування щодо якостей (вмінь) польських кандидатів на посаду посла Європейського Парламенту

<i>Які якості або вміння повинен на Вашу думку мати польський кандидат в депутати до Європейського парламенту. Чи він в першу чергу повинен</i>	
Бути чесним	75*
Знати право	49
Знатися на європейських та міжнародних справах	47
Знатися на проблемах свого регіону та потребах його мешканців	40
Бути чутливим до людських проблем	34
Знати іноземні мови	34
Вміти переконливо представляти свої погляди	33
Бути польським патріотом	29
Вміти себе відповідно поводити, мати високу особисту культуру	16
Бути працьовитим	15
Вміти легко встановлювати контакти з людьми	14
Мати відповідний зовнішній вигляд	3

* в відсотках

Джерело: Звіт *Європейський Парламент та польські і європейські інституції в очах поляків*, Інститут громадських справ, Варшава 2003.

Права людини та європейський захист прав людини

Мета:

- набуття і поглиблення знань про права і свободи людини
- формування вміння відрізняти поняття «право» і «свобода»
- формування вміння аналізувати обмеження прав людини
- формування вміння інтерпретації записів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської Конвенції Прав Людини) і Хартії Європейського Союзу про основні права.

Методи:

- співпраця в групі
- дискусія
- аналіз першоджерел
- виклад матеріалу

Базові поняття і терміни:

- гідність
- свобода
- право
- обмеження прав

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Права людини
- № 2 – Позитивні та негативні права
- № 3 – Каталог прав і свобод в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод
- № 4 – Обмеження прав людини
- № 5 – Підбірка прав і свобод
- № 6 – Хартія Європейського Союзу про основні права

Кількість годин: 2

Хід уроку:

1. Представте учням тему і мету уроку. Запитайте:
 - Що для вас являється порушенням прав людини?
 - Хто порушує права людини?
 - Де у світі найчастіше порушуються права людини?
 - Яку роль відіграють такі міжнародні організації як Amnesty International, Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця?

Дайте учням можливість висловити свої думки. Якщо можете, наведіть приклади з актуальної періоди. Підведіть підсумок дискусії: *Кожна людина, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, соціального походження, майнового або іншого становища має гідність, з якої виникають її права і свободи.* Прочитайте статтю 1 Загальної декларації прав людини: *Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю, і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.* Права і свободи людини стосуються виключно взаємовідносин людина – влада, громадянин – держава (вертикальні взаємовідносини). І хоча взаємовідносини між людьми (горизонтальні взаємовідносини) є джерелом цілого ряду прав та обов'язків, поняття прав людини до них не застосовується. З цього приводу термін «порушення прав людини» застосовується при незабезпеченні або порушенні прав представниками державної влади у відношенні до своїх громадян. Щоб доповнити цю частину уроку, роздайте допоміжний матеріал № 1.

2. Права людини можна розділити на права і свободи. Вони також називаються позитивними і негативними правами. Покажіть учням таблицю, яка допоможе зрозуміти різницю між правами та свободами (допоміжний матеріал № 2) і поясніть її зміст. Наголосіть, що переклад правових документів з англійської мови не пояснює в повній мірі різницю між правами і свободами. Наприклад, право на повагу до приватного життя записано як «право», але це «свобода». Також право власності є заборону втручання влади до визначеної сфери життя людини.

Розділіть учнів на групи. Роздайте каталог прав і свобод, записаний в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколах до неї (допоміжний матеріал № 3). Попросіть, щоб учні намалювали символічні ілюстрації до вибраних статей. Використайте однакові аркуші паперу у форматі А-4. Коли ілюстрації будуть готові, представники груп повинні їх продемонструвати. Завданням учнів з інших груп буде відгадати право або свободу, яка зображена на малюнку. Слідкуйте за тим, щоб учні правильно відрізняли ці терміни, додавайте коментарі, наведіть приклади з життя. На завершення другого етапу, разом з учнями прикріпіть малюнки на дошці під таблицею «Права і Свободи людини» (допоміжний матеріал № 2) таким чином, щоб малюнки, які символізують права, знаходилися під написом «права», а ілюстрації свобод – під написом «свободи». Роботи, які зображують одночасно права і свободи (наприклад свобода зібрань та об'єднань), слід прикріпити посередині.

3. Пригадайте учням, що вони виконували ілюстрації до прав і свобод, записаних в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейську Конвенцію Прав Людини (як скорочено називається цей правовий документ) було підписано 4 листопада 1950 року в рамках діяльності Ради Європи. Це міжнародна угода, завдяки якій держави – члени Ради Європи намагаються забезпечити кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, окремі права людини та основні свободи. Конвенція встановила єдиний механізм постійного і незалежного контролю в Європі, який забезпечує дотримання державами даних прав. Контроль здійснює Європейський суд з прав людини в Стразбурзі, який функціонує на постійній основі. В Польщі Європейська Конвенція діє з 1 травня 1993 року.

Перейдіть до обговорення питань пов'язаних з обмеженнями прав людини. Використайте навчальний матеріал № 4. Розділіть учнів на 4 групи. Групи дістають підготовлений пакет (навчальний матеріал № 4, допоміжний матеріал № 3, допоміжний матеріал № 5 – індивідуальний для кожної групи, великі аркуші паперу, фламастери) а на дошці малюється таблиця:

Право на... Свобода... Заборона...	Основний запис Європейської Конвенції	Моє (маю) право	Що влада по- винна і що владі заборонено	Обмеження (запис Європейсь- кої Конвенції або приклад, приду- маний групою)

Завдання полягає в пошуку в тексті Європейської Конвенції Прав Людини або протоколах до неї запису, який стосується отриманої підбірки прав і свобод, і заповненню всіх розділів таблиці. Слід пам'ятати, що головна мета вправи полягає не в переписанні записів Європейської Конвенції, а в розумінні, що дані записи забезпечують людині в щоденному житті. Коли групи будуть виконувати завдання, за ними слід спостерігати, допомагати їм, пояснювати і наводити приклади. Коли робота буде закінчена, запросіть представників груп продемонструвати результати.

4. Розкажіть, що в Європі існує також інша важлива міжнародна європейська організація, яку не слід плутати з Радою Європи. Це Європейський Союз. Європейський Трибунал Справедливості в Люксембурзі гарантує дотримання прав і свобод людини. Скарги, які потрапляють до Трибуналу Справедливості, в першу чергу стосуються дискримінації громадян Європейської Спільноти у сферах працевлаштування, соціальної опіки та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків. На самміті Європейського Союзу в листопаді 2000 року (м. Ніцца) глави держав-членів проголосили Хартію Європейського Союзу про основні права. Найважливішою рисою Хартії є її універсальний характер – каталог прав людини цього документа нормативно закріплює всі категорії прав людини у всіх сферах суспільного життя: громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні. В момент, коли країна стає учасницею Спільноти, вона бере на себе обов'язок дотримуватися правил Амстердамського договору (1997), який визначає права людини як основні цінності правові держави.

5. Розділіть учнів на 6 груп і роздайте групам інформацію для засвоєння, кожній групі свою. Інформацію візьміть з допоміжного матеріалу № 6 – Хартії Європейського Союзу про основні права. Кожна група повинна отримати один підрозділ Хартії. Завдання груп – опрацювати надану інформацію і опанувати її на рівні, достатньому для обміну цією інформацією з іншими. Дозволяється робити нотатки, але зміст повинен бути спільним для групи. Після завершення роботи попросіть, щоб учні в групах перерахувалися і кожен отримав свій номер. Запросіть всіх учнів з номером 1 утворити нову групу, учнів з номером 2 – також, і так до кінця. Утворилися нові групи, в яких кожен учень вивчив один з підрозділів Хартії Європейського Союзу про основні права і є експертом в даному питанні. Кожна експертна група повинна вислухати один одного, щоб ознайомитися з усіма підрозділами документа.

6. Підведіть підсумок праці. Підкресліть, що кожна людина має гідність, з якої виникають її права і свободи. Права і свободи людини стосуються виключно взаємовідносин людина – влада. Термінологічні труднощі з поняттями «право» і «свобода» виникають з особливостей перекладу і динамічного розвитку знань в даній галузі. Всі права, крім заборони катування і заборони рабства, можуть бути обмеженими. Знання прав і документів, які гарантують ці права є дуже важливим. Але найважливішим є вміння інтерпретації записів у щоденному житті і розуміння того, на що я, як людина маю право і чого можу домогатися від влади.

7. Запропонуйте учням провести самооцінку набутих знань і оцінити взаємодію і співпрацю між усіма учасниками (учні, вчитель). Критерії оцінки учні повинні добре знати. Процедура самооцінки повинна виконуватись систематично.

Допоміжний матеріал № 1

Права людини

1. Поняття «права людини» на сьогоднішній день є одним із найбільш поширених у суспільній та політичній сферах життя, а також в різних суспільних науках. Його не завжди використовують до речки, що є наслідком неправильного розуміння. Не всі проблеми та біди людей виникають через порушення прав людини. Нерідко потреби людини, такі як потреба щастя, кохання або достатку, розглядаються як права людини. Неправильне розуміння сфери застосування поняття послаблює можливість його впливу на дійсність. Тому усвідомлення того, що ховається під словосполученням «права людини» має велике значення.

2. В класичній концепції прав людини, широко розповсюдженій після Другої світової війни, права людини визначені як загальні права, які кожний має лише тому, що він є людиною, і якими всі люди володіють однаковою мірою, і які є невід'ємними. Вони є соціальними і політичними гарантіями, необхідними для захисту особи від посягань на людську гідність з боку сучасних держав.

3. Права людини стосуються виключно взаємовідносин людини і держави. В тих взаємовідносинах влада більшості обмежена правами, які належать окремим людям. Влада не має права порушувати ці права. Права людини діють у вертикальному напрямку. Отже, тільки влада може порушити права людини. Незалежно від політичного устрою, необмежена влада більшості зберігає в собі загрозу для окремих осіб і груп. Посадові особи та чиновники мають можливість втручатися в життя окремих людей. Права людини забезпечують людям захист перед таким втручанням представників влади.

Державна влада є вищою формою публічної влади. Держава діє через свої органи і посадові особи. Коли судді, прокурори, міліціонери та чиновники виконують свої обов'язки, вони діють як представники держави. Крім державної влади представниками публічної влади є органи місцевого самоврядування, такі як обласна рада, міська рада або сільська рада. Вони також зобов'язані дотримуватись прав людини.

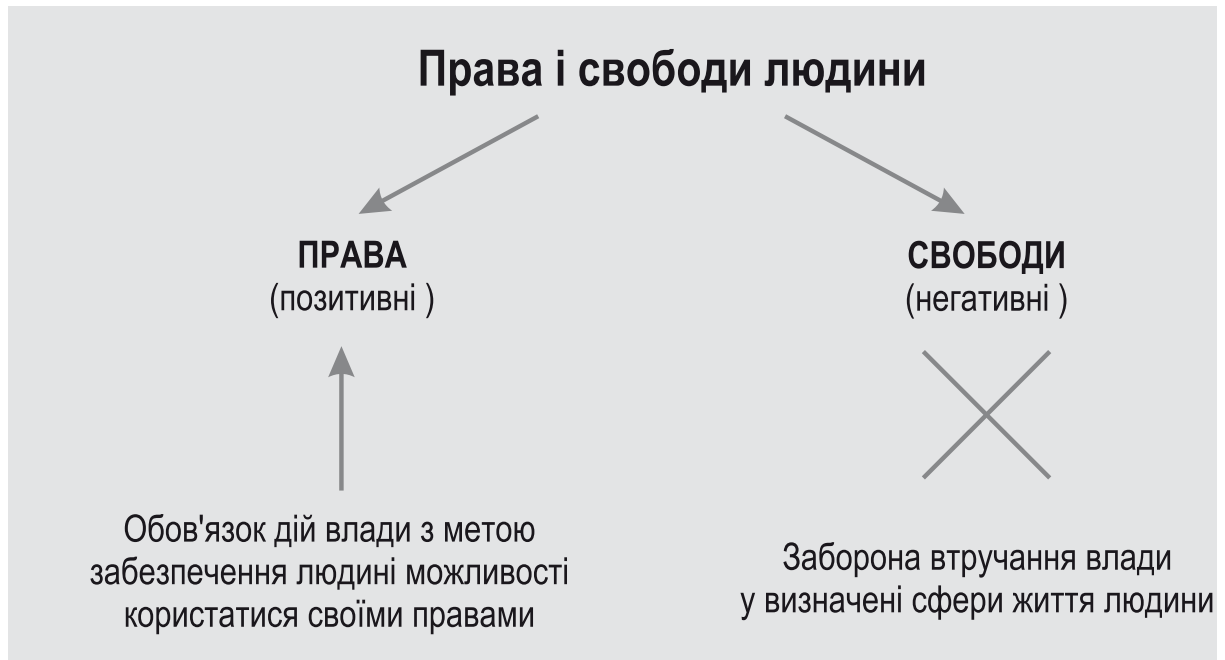
Специфічна ситуація виникає у взаємовідносинах батьків та дітей. Хоча батьківська влада не є публічною, ситуація дитини у відношенні до батьків нагадує ситуацію людини у відношенні до держави. Винятково, права дитини зараховуються до прав людини.

Безумовно, в громадській сфері свого життя, людина входить у співвідносини не тільки з владою, а насамперед з іншими людьми. Тому повинна бути забезпечена охорона певних цінностей, таких як свобода чи повага до приватного життя зі сторони не тільки влади, але також і окремих людей. Це повинна забезпечити правова система, яка існує в державі. Наприклад, цивільне й кримінальне право. Права людини також, в певному розумінні, забезпечують таку охорону. Коли, наприклад, держава не переслідує виконавців вбивства та не притягує їх до відповідальності, вона порушує право на життя. Це відбувається тому, що дане право не тільки надає охорону перед позбавленням життя зі сторони держави, але і гарантує кожній людині охорону життя зі сторони держави.

Джерело: Л. Колба, М. Новіцкі, *Права і свободи людини* в: «Права людини. Посібник для вчителя», редактор К. Кошевська, видавництво «ЦОУВ», Варшава 2002, ст. 11 – 12

Допоміжний матеріал № 2

Позитивні та негативні права

Допоміжний матеріал № 3

Каталог прав і свобод в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Права і свободи в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

Стаття 2 – право на життя

Стаття 3 – заборона катування

Стаття 4 – заборона рабства та примусової праці

Стаття 5 – право на свободу та особисту недоторканність

Стаття 6 – право на справедливий судовий розгляд

Стаття 7 – ніякого покарання без закону

Стаття 8 – право на повагу до приватного і сімейного життя

Стаття 9 – свобода думки, совісті і віросповідання

Стаття 10 – свобода вираження поглядів

Стаття 11 – свобода зібрань та об'єднання

Стаття 12 – право на шлюб

Стаття 13 – право на ефективний засіб правового захисту

Протокол № 1

Стаття 1 – право власності

Стаття 2 – право на освіту

Стаття 3 – право на вільні вибори

Протокол № 4

Стаття 1 – заборона ув'язнення за борг

Стаття 2 – свобода пересування

Стаття 3 – заборона вислання власних громадян

Стаття 4 – заборона колективного вислання іноземців

Протокол № 6

Стаття 1 – скасування смертної кари

Протокол № 7

Стаття 1 – процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців

Стаття 2 – право на оскарження в кримінальних справах

Стаття 3 – відшкодування в разі судової помилки

Стаття 4 – право не бути притягненим до суду або покараним двічі

Стаття 5 – рівноправність кожного з подружжя

Протокол № 12

Стаття 1 – загальна заборона дискримінації

Джерело: те саме, ст. 34 – 35

Допоміжний матеріал № 4

Обмеження прав людини

Надзвичайно важливою темою є питання обмеження прав людини. Майже всі права повинні бути обмеженими з огляду на виникнення потреби захисту різних цінностей, які нерідко вступають у суперечку з правами та свободами окремої людини. Зрештою серед таких цінностей також знаходяться основні права інших людей.

Слід відрізнити звичайні обмеження, які завжди допускаються у демократичному суспільстві, від обмежень, які створені надзвичайною ситуацією, такою як війна з іншою державою або внутрішній озброєний конфлікт. Наприклад, згідно з пануючими в суспільстві поглядами особливо небезпечних злочинців завжди карають позбавленням волі (звичайне обмеження права на свободу), а під час війни, наприклад, по відношенні до солдат, дозволяється спрощення складних процедур, які забезпечують дотримання права на справедливий судовий розгляд.

На рівні конституційного захисту основних прав людини також передбачений огляд на екстремальні ситуації. Надзвичайні ситуації загальнодержавного значення визначено як підставу для обмеження деяких прав людини. В польській конституції записано три види таких надзвичайних ситуацій: воєнний стан, надзвичайний стан, стихійне лихо.

На рівні міжнародного захисту основних прав людини дане питання вирішується шляхом запису в міжнародних угодах, які присвячені захисту даних прав, спеціальних застережень, які дозволяють призупинення зі сторони держави деяких зобов'язань у випадку, як це окреслює Європейська Конвенція, «війни або іншої публічної небезпеки, що загрожує життю народу».

Згідно з сучасною концепцією прав людини існують такі права, які виключають будь-які обмеження у будь-якому випадку, навіть на час війни. Це – абсолютні права. Розглянемо приклад правового вирішення даного питання в Європейській Конвенції. Згідно з її записами права, які заборонено обмежувати навіть у випадку війни або іншої громадської небезпеки, це: заборона катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, заборона рабства та примусової праці, право не бути покараним без закону, право не бути притягненим до суду або покараним двічі. В принципі право на життя також належить до даної категорії, але питання його правового обмеження в системі конвенції є більш складним.

Конвенція і протоколи до неї окреслюють набагато більше прав, які можуть бути обмеженими тільки у надзвичайних ситуаціях і не можуть бути обмеженими демократичною державою в умовах нормального мирного часу. Деякі з даних прав це:

- право на вільні вибори,
- право на особисту безпеку,
- право на справедливий судовий розгляд, за винятком публічного розгляду справи, що може бути обмежено,
- право на освіту.

Теорія і правові документи дозволяють певні обмеження більшості прав людини. З цього приводу вирішальне значення набирають умови, які провокують такі обмеження. Коли особа, яка не пов'язана із захистом прав людини, вперше читає Європейську Конвенцію, яка вважається найкращим правовим документом, що забезпечує захист прав людини на міжнародному рівні, нерідко відчуває розчарування. Це відбувається тому, що в першому розділі Конвенції, де записані права і свободи, які вона забезпечує, більше місця відведено на опис дозволених обмежень прав, а не

на декларацію самих прав. Власне ці записи є дієвим механізмом захисту, який надає можливість стверджувати в кожному конкретному випадку чи було здійснено порушення даного права або свободи. Для проведення такого дослідження головного значення набирає чітке окреслення дозволених обмежень. Спосіб запису даних обмежень в Конвенції є зразковим і вплив його, наприклад на чинну польську конституцію, є очевидним. Прикладом, гідним наслідування з цієї точки зору, є записи Європейської Конвенції, особливо ті, які стосуються свобод, гарантованих в статтях від восьмої до одинадцятої. Кожна з даних статей складається з двох параграфів: перший проголошує певну свободу, а другий регулює дозволенисть її обмеження. Європейська Конвенція Прав Людини та протоколи до неї служать основою для Європейського Суду з Прав Людини у Стразбурзі. Він розглядає справи лише щодо тих прав, які проголошені в даних документах. В першу чергу перевіряє, чи дії влади взагалі були втручанням до сфери життя людини, захист якої забезпечує визначена свобода. Якщо так, суд проводить перевірку в кілька етапів, щоб підтвердити чи втручання було дозволено у світлі Конвенції. Умови, за яких обмеження вважається дозволеним:

- обмеження повинно бути передбаченим внутрішнім правом даної держави (в польській конституції обмеження повинно мати форму статуту, тобто нормативно-правового акту, який затверджений парламентом, обраним шляхом вільних виборів. Таким чином, в Польщі основні права не можуть бути обмежені правовими актами, утвореними різними органами влади);
- обмеження повинно бути здійсненим з метою захисту певних цінностей проголошених у відповідному параграфі Конвенції (наприклад, свобода зібрань та об'єднання згідно з Європейською Конвенцією може бути обмежена з огляду на: забезпечення державної або громадської безпеки, охорону ладу і запобігання злочинності, охорону здоров'я або охорону прав і свобод інших людей);
- з огляду на перераховані цінності, обмеження повинно бути необхідним у демократичному суспільстві і пропорційним до рівня їх загрози (з цього приводу забороняється посуватися далі, ніж це було необхідним для їх охорони; розглядаючи конкретні справи, належить окреслити виважену пропорцію між важливими суспільними цілями і правами окремих людей).

Після того, як Європейський Суд здійснить перевірку дотримання усіх перерахованих умов, він має підстави для прийняття рішення чи відбулось порушення даної свободи, чи втручання влади до сфери захисту даної свободи було здійснено на підставі дозволеного обмеження.

Джерело: те саме, ст.20-21

Допоміжний матеріал № 5

Підбірка прав і свобод

Група:

..... життя
..... справедливий судовий розгляд
..... думки, совісті і віросповідання

Група:

..... вираження поглядів
..... шлюб
..... освіти

Група:

..... повагу до приватного і сімейного життя
..... дискримінації
..... ефективний засіб правового захисту

Група:

..... покарання без закону
..... власності
..... зібрань та об'єднань

Допоміжний матеріал № 6

Хартія Європейського Союзу про основні права

(проголошена в м. Ніцца на саміті Європейського Союзу в листопаді 2000 року)

Каталог прав людини цього документа нормативно закріплює всі категорії прав людини у всіх сферах суспільного життя: громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні.

Підрозділ I під назвою «**Гідність**» містить:

- стаття 2 – право на життя;
- стаття 3 – право на недоторканість;
- стаття 4 – заборона катування і нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання;
- стаття 5 – заборона рабства та примусової праці.

Підрозділ II під назвою «**Свобода**» містить:

- стаття 6 – право на свободу та особисту безпеку;
- стаття 7 – повага до приватного і сімейного життя;
- стаття 8 – захист особистих даних;
- стаття 9 – право на шлюб і створення сім'ї;
- стаття 10 – свобода совісті, думки і віросповідання;
- стаття 11 – свобода вираження поглядів і передачі інформації;
- стаття 12 – свобода зібрань та об'єднання;
- стаття 13 – свобода мистецтва і наукових досліджень;
- стаття 14 – право на освіту;
- стаття 15 – свобода вибору роду занять та право на роботу;
- стаття 16 – свобода підприємницької діяльності;
- стаття 17 – право власності;
- стаття 18 – право на притулок;
- стаття 19 – захист у разі вигнання, вислання або екстрадиції.

Підрозділ III під назвою «**Рівність**» містить принципи і права:

- стаття 20 – рівність перед законом;
- стаття 21 – запобігання дискримінації;
- стаття 22 – повага до відмінності культури, віросповідання та мови;
- стаття 23 – рівноправність жінок та чоловіків;
- стаття 24 – права дитини;
- стаття 25 – права старших людей;
- стаття 26 – інтеграція неповносправних осіб.

Підрозділ IV під назвою «**Солідарність**» присвячений соціальним та економічним правам:

- стаття 27 – право працівників на отримання інформації і консультацій в рамках підприємств;
- стаття 28 – право на колективні переговори та колективні дії;
- стаття 29 – право доступу до служб працевлаштування;
- стаття 30 – захист у випадку безпідставного звільнення з роботи;
- стаття 31 – справедливі та належні умови праці;
- стаття 32 – заборона дитячої праці і захист прав неповнолітніх у трудових правовідносинах

- стаття 33 – сімейне і професійне життя;
- стаття 34 – соціальне страхування і соціальна допомога;
- стаття 35 – охорона здоров'я;
- стаття 36 – доступ до послуг які надаються в інтересах загального економічного розвитку;
- стаття 37 – охорона навколишнього середовища;
- стаття 38 – захист прав споживачів.

Підрозділ V під назвою «**Громадянство**» містить політичні права, які гарантуються тільки громадянам Євросоюзу:

- стаття 39 – право брати участь і кандидувати у виборах до Європейського Парламенту;
- стаття 40 – право брати участь і кандидувати у місцевих виборах;
- стаття 41 – право на добре врядування;
- стаття 42 – право доступу до документів;
- стаття 43 – уповноважений з прав людини (омбудсмен);
- стаття 44 – право петиції;
- стаття 45 – свобода вільного пересування і обирання собі місця проживання;
- стаття 46 – дипломатичний та консульський захист.

Підрозділ VI під назвою «**Правосуддя**» містить право на справедливий судовий розгляд:

- стаття 47 – право на ефективний засіб правового захисту і справедливий судовий розгляд;
- стаття 48 – презумпція невинності і право на правовий захист;
- стаття 49 – принцип законності та пропорційності злочину та покарання;
- стаття 50 – право не бути притягненим до суду або покараним двічі.

Підрозділ VII – загальні рішення

Джерело: те саме, ст. 46–47

Контраверсійні питання

Мета:

- усвідомлення учасниками тренінгу, які питання можуть виявитись контраверсійними
- ознайомлення з методами роботи з учнями над контраверсійними питаннями
- усвідомлення ролі вчителя у обговоренні контраверсійних питань

Коли ми навчаємо новітньої історії, то нерідко наштовхуємось на теми, які викликають емоції, що з одного боку дозволяє зацікавити роботою всіх учнів, а з другого – створює можливість виникнення конфліктів. Безперечно, можна викладати новітню історію виключно шляхом аналізу текучих подій та міжнародних документів, але тоді ми втрачаємо можливість впливати на виховання та моральний розвиток учнів. Можна також представляти учням новітню історію і говорити, що існує єдиний правильний погляд на події, але таке навчання – це маніпуляція свідомістю, тоді ми не навчимо своїх учнів самостійно мислити і оцінювати, не виховаємо активних громадян.

Якщо ми прагнемо, щоб наші учні будували свою систему цінностей, у якій буде повага та толерантність до інших народів, щоб вони піддавали аналізу історичні й сучасні події та задумувались над майбутніми взаємовідносинами між народами, свідомо брали участь у суспільному та політичному житті, приймали свідомі рішення, необхідно, щоб вони набули вміння висловлювати свої погляди та вислухувати аргументи інших. Якщо ми прагнемо, щоб наші учні проводили на уроках дискусії на важливі теми, ми повинні створити їм такі умови, в яких вони будуть почувати себе безпечно, і в яких вони будуть мати можливість тренувати вміння вести дискусію над питаннями, які викликають суперечні погляди.

Хід уроку:

1. Поясніть учасникам тренінгу мету заняття.

Зробіть вступ до теми:

Контраверсійні питання – це такі питання, які викликають значну розбіжність в оцінках та судженнях людей, що є результатом різної ієрархії цінностей. Це можуть бути питання, пов'язані з актуальними політичними дебатами, наприклад, над конкретними статтями Конституції – в період, коли ведеться робота над розробкою конституції, над прийняттям нових законів, що стосуються, наприклад, спрощення доступу громадян до зброї, на теми, які розділяють суспільство, наприклад, інтеграція України з Європейським Союзом, або членство України в НАТО, на теми, що торкаються етичних норм, наприклад, клонування людей, смертна кара, аборти, над проблемами, які викликають емоції в місцевому середовищі, наприклад, будівництво госпіталю для носіїв вірусу імунodefіциту або будівництво нової автомагістралі через територію району.

Методичний підхід до контраверсійного питання (події, думки) полягає у такому представленні та аналізі з використанням таких методів, які б надали можливість почути різні аргументи та висловити власну думку. Дуже важливим є аналіз цінностей, які стоять за кожним з аргументів. Потрібно зрозуміти, що практично неможливо вирішити конфлікти, які виникають навколо різних цінностей. Але вчитель може допомогти знайти спільні переконання, показати, що можна мати різні погляди і мирно співіснувати. Методи та технології які використовуються у навчанні контраверсійних питань повинні допомагати висловлювати аргументи та вислуху-

вати висловлювані аргументи, повинні допомогти краще зрозуміти людей, які висловлюють протилежну думку.

2. Скажіть учасникам, що в наступній частині занять, вони братимуть участь у політичних дебатах. Розділіть учасників на дві рівні групи. Меблі повинні бути розташовані таким чином, щоб групи сиділи одна проти одної, з двох боків приміщення.

Представте учасникам тему дебатів: «Чи Україна повинна вступити до НАТО?»

Поясніть, що групи отримають підготовлені Вами позиції і карточки розміром приблизно 8 x 5 см., на яких вони повинні будуть записувати аргументи згідно з позицією, яку отримає їх група. На час виконання завдання, вони повинні будуть виражати не свою, власну позицію, а таку, яку отримує група від ведучого. Скажіть, що після закінчення завдання, учасники будуть мати можливість висловити свою власну думку на цю тему. Додайте, що якщо хтось вважатиме, що не зможе виражати позицію, яка відрізняється від особистої, може змінити групу на протилежну. Але підкресліть, що іноді варто спробувати поставити себе на місце людини, яка виражає протилежні погляди, це один з головних методів аналізу контрверсійного питання. Така ситуація може виявитись цікавим та цінним досвідом, який може нас багато чому навчити.

3. Скажіть, що група, яка сидить з одної сторони приміщення, буде висловлюватись за членство України в НАТО, а група, яка сидить з протилежної сторони, буде висловлюватись проти такого рішення.

Роздайте групам підготовлені конверти з карточками, на яких вони будуть записувати аргументи «за» і «проти». Можете це зробити методом жеребкування – в залежності від того, який конверт виберуть групи.

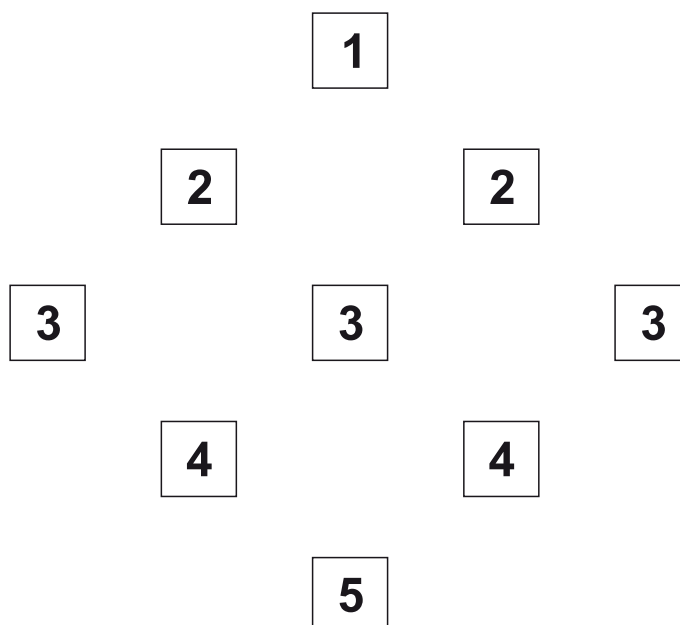
4. Скажіть, що в конвертах для груп підготовлені аркуші паперу для аргументів. Чітко визначте, яка група буде висловлювати погляди «за», а яка «проти». Зачекайте хвилину, може хтось з учасників все ж бажатиме перейти у протилежну групу.

Попросіть групи підготувати аргументи до точки зору, яку вони будуть захищати, та записати аргументи на підготовлених аркушах паперу (15–20 хвилин).

5. Коли вже аргументи будуть підготовлені, попросіть, щоб групи упорядкували свої записи згідно з принципом: від найголовнішого до найменш важливого. Всі учасники групи повинні дійти згоди щодо порядку аргументів. Запропонуйте підготувати таку ієрархію за допомогою «діамантового» або «трикутного» ранжування.

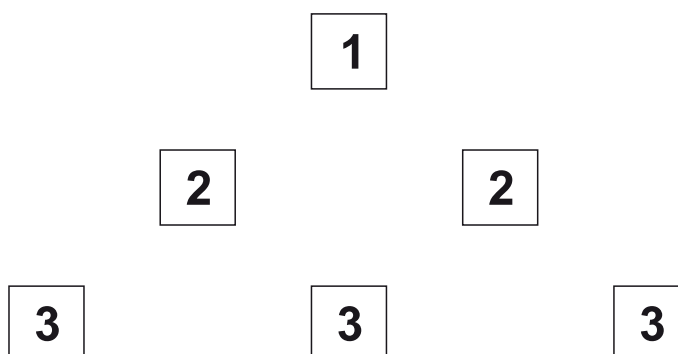
Спільне визначення ієрархії аргументів є дуже корисною вправою, тому що це спонукає групу розглянути аргументи та обміняти думками під час взаємної дискусії.

Основою методу «діамантове ранжування» є спостереження, що найменше буває, як правило, крайніх поглядів, тобто у нашому випадку таких, які всі будуть вважати за головні, або найменш важливі. Найбільше буває таких поглядів, щодо яких ми не маємо виразної думки. В залежності від кількості елементів, які нам потрібно підпорядкувати, наше ранжування може виглядати по-різному. Головне пам'ятати про урахування відповідної пропорції. Наводимо приклад:

На позиції 1 кладеться карточка, на якій буде записаний головний, на погляд групи, аргумент, на позиції 2 – аргументи важливі, і так далі, до позиції 5, на якій буде найменш важливий для даної групи аргумент.

Можна теж виконати «трикутне ранжування»:

У цьому випадку потрібно врахувати таку пропорцію, щоб на позиції 1 був один, головний аргумент, на позиції 2 – декілька, менш важливих аргументів, а на позиції 3 – найменш важливі аргументи. Безперечно, ранжування повинно віддзеркалювати погляд групи, яка його укладає.

Перед початком роботи, необхідно поінформувати учасників груп, що немає необхідності використати всі позиції в ранжуванні. Групи можуть приклеїти аргументи на аркуші паперу формату А-4. Таким чином їм буде зручніше користуватись створеним рейтингом.

6. Поінформуйте, що на цьому етапі групи мають приблизно 10 хвилин на те, щоб підготувати публічну презентацію своїх аргументів. Скажіть, що кожен з членів групи повинен представити принаймні один аргумент. Було би добре виділити групам однаковий час на презентації. Запропонуйте групам вирішити, з яких аргументів вони почнуть свої презентації і якими аргументами вони її завершать. Попросіть, щоб учасники не читали підготовлений матеріал, а спробували переконливо (і можливо з відчуттям гумору) висловити свою думку та обґрунтувати її відповідними аргументами.

Встановіть правила поведінки: представники однієї з груп висловлюють по черзі свої погляди. Представники протилежної групи не мають права перебивати та коментувати виступ. Якщо хтось бажає щось сказати, терпляче чекає на свою чергу.

7. Після закінчення презентацій груп, не коментуйте виступів і не дозволяйте висловлювати коментарі учасникам.

8. Попросіть учасників двох груп, щоб вони уважно передивились зроблене раніше ранжування, і запитали себе, чому даний аргумент опинився на першому місці, і які важливі для них універсальні цінності криються за визначеним аргументом. Після короткої перерви, призначеної на роздуми, учасники висловлюють свої думки.

Після цього Ви можете звернути увагу учасників на питання універсальних цінностей, наприклад, записати на дошці всі цінності, які група визнала за можливе джерело представлених аргументів. Це на них базуються різні погляди та конфлікти, пов'язані з контрверсійними питаннями. Але буває і так, що та сама цінність, наприклад людське життя, виявляється головною як для групи, яка висловлює погляди «за», так і для групи, яка висловлює протилежні погляди. Ситуація, коли конфліктуючі групи усвідомлюють, що за їх протилежними поглядами криються однакові універсальні цінності, може бути початком розуміння протилежних думок, що, безперечно, не мусить означати повної згоди. Недарма вважається, що неможливо вирішити конфліктів цінностей. Тому, якщо ми побачимо, які цінності криються за аргументами, це нам може допомогти зрозуміти протилежну позицію, та спокійно і миролюбно сприймати інші погляди. Це не призведе до уніфікації поглядів.

«Розчаклуйте» учасників тренінгу і скажіть, що вони вже не відіграють визначені їм ролі, і можуть висловлювати свої особисті погляди.

9. Запитайте учасників, скільки з них повинно було висловлювати в групах погляди, що відрізняються від їх особистих. Запитайте про те, як вони почували себе в такій ситуації.

Запитайте всіх учасників, чи участь в дебатах вплинула якимось чином на їх погляди на проблему, яка була предметом дебатів. Дозвольте особам, які відчуватимуть таку потребу, вільно висловитись на цю тему.

10. Зробіть в приміщенні, де відбувався тренінг (можна вийти в коридор) місце, де всі учасники матимуть змогу стати вздовж однієї лінії. Скажіть, що один кінець приміщення демонструє погляд, що Україна обов'язково повинна вступити до НАТО, а другий, протилежний кінець – навпаки.

Попросіть, щоб кожен мовчки обрав один, головний для нього аргумент, який би найкращим чином обґрунтував особистий погляд учасника на цю справу. Після цього попросіть, щоб всі обрали собі місце на цій лінії, яке б найкращим чином відповідало їх поглядам. При цьому, учасники не повинні питати інших про їх погляди, та розповідати про свої. Повинна сформуватись одна лінія:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Після того, як всі учасники виберуть своє місце, розділіть лінію на половину таким чином, як це представлено на малюнку:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Всі учасники стоять тепер у двох лініях – одна навпроти другої. Якщо буде непарна кількість учасників, Ви теж можете зайняти місце у лінії, відповідно до свого погляду.

Учасники, що зупинились один проти другого, утворили таким чином пари, які допоможуть їм обмінятися поглядами. Якщо підібрати пари таким чином, ви будете впевнені, що люди з виразно протилежними поглядами не зустрінуться. Це могло би ускладнити спокійний обмін поглядами. Не зустрінуться також особи з подібними поглядами, що теж не сприяє дискусії.

Отже, коли учасники вже мають свою пару, попросіть, щоб в тих парах, спочатку одна особа (наприклад, з правої сторони), а потім друга, коротко представила свій особистий, головний аргумент. Підкресліть, що висловлені думки не коментуються.

11. Запросіть всіх учасників сісти в коло. Запитайте, яка в них думка про такий метод роботи з учнями над контраверсійними питаннями. На підготовлених великих аркушах паперу запишіть плюси та мінуси представленого методу. Їх повинні диктувати учасники тренінгу.

Можливо, що серед коментарів буде висловлена думка про вплив особистих поглядів вчителя на хід уроку. Якщо ні, ведучий повинен сам порушити цю проблему, тому що це дуже важливе питання, якщо вчителі бажають порушувати контраверсійні питання на своїх уроках.

12. Розділіть учасників на дві групи, одна з них повинна записати на плакаті плюси, які виникають з того, що вчитель висловить свої особисті погляди на уроці, де порушуються контраверсійні питання, а друга – мінуси. На цю роботу необхідно запланувати приблизно 20 хвилин. Після закінчення, попросіть учасників прочитати свої думки. Ведучий може доповнити цей список. Можна скористатись цією таблицею:

Аргументи ЗА те, щоб вчитель висловлював свої погляди	Аргументи ПРОТИ того, щоб вчитель висловлював свої погляди
■ Вчитель подає приклад відкритого спілкування, чим заохочує до відвертості учнів (моделювання). ■ Вчитель говорить про свої захоплення, він стає цікавішим для дітей і дає приклад активної громадянської позиції. ■ Збільшується довіра до вчителя, зменшується недовіра і страх у учнів перед виявленням власних поглядів. ■ Вчитель стає достовірним, демонструє зв'язок між тим, чому він вчить учнів та особистою поведінкою. ■ Якщо вчитель мимоволі, «мовою тіла» осилає класу сигнали, які свідчать про підтримку одного з поглядів, то невисловлення своєї позиції може призвести до нещирості в спілкуванні та зростання рівня недовіри.	■ Батьки можуть оскаржити вчителя у маніпулюванні свідомістю учнів. ■ Мовчання безпечніше, воно не може викликати конфлікту. ■ Учні можуть захотіти наслідувати погляди вчителя; деякі учні легко піддаються впливу, деякі можуть вирішити, що це потрібно робити з метою отримання кращої оцінки. ■ Вчитель може втратити авторитет, якщо він не має чіткого погляду, або його погляди непопулярні. ■ Учні, які мають такі самі погляди як їх вчитель, будуть відчувати, що вчитель «на їх стороні», а інші учні відчують себе скривдженими. ■ Якщо вчителю важко висловити чіткий погляд на певну проблему, це не надає прикладу лаконічного висловлювання для учнів.

13. Необхідно підвести підсумок тренінгу думкою, що важливо, аби кожен вчитель свідомо приймав рішення, які контраверсійні питання він бажає обговорювати з учнями, а які питання можуть виявитись для нього складними, наприклад з огляду на емоції, які викликає конкретна проблема у вчителя.

Скажіть, що необхідно пам'ятати про те, щоб під час порушення контраверсійних питань необхідно винятково піклуватись про учнів, а особливо, про їх відчуття безпеки на уроці.

І тому:

- Вчитель повинен пам'ятати про оголошення і дотримання правил поведінки на занятті. В правилах необхідно підкреслити, що необхідно всіх поважати, кожному надати можливість висловитись, висловлювати свої думки щодо поглядів, а не осіб.
- Учень має право на свою власну думку.
- В ситуаціях, коли учасники занять висловлюють свій погляд на контраверсійні питання, питання, що викликають сильні емоції, або стосуються особистих питань, учень має право відмовитись від висловлювання власного погляду.
- Учні необхідно повідомити про їх права, а якщо вони бажатимуть скористатись з цих прав, їх рішення повинно прийматись схвально.
- Необхідно запланувати час і спосіб завершення заняття. Якщо ми прагнемо досягти мети уроку – вплинути на суспільний та моральний розвиток наших учнів, і не викликати конфлікту в групі, дуже важливо зарезервувати достатньо часу на підведення підсумків заняття. Необхідно вгамувати емоції, пошукати те, що нас всіх об'єднує, упевнитись, що існує взаємна згода на те, щоб кожен залишився при своїй думці.

Чому варто бути толерантним?

Казка «Про землю Четвертьландію»

Мета:

- формування навичок співпраці
- конфронтація висловлюваних поглядів з емоціями, які виникають з конкретних складних ситуацій при реалізації казки
- формування засад толерантності шляхом визначення межі власної терпимості та поваги до прав і свобод інших людей
- надання можливості досвіду описаної у казці ситуації

Методи:

- інсценізація
- робота в групі

Ключові поняття:

- толерантність (терпимість)

Допоміжні матеріали:

- легка тканина чотирьох кольорів (жовтий, червоний, голубий, зелений)
- написи: жовтий, червоний, голубий, зелений
- ножиці, кольорові фломастери, тасьма
- матеріал № 1 – текст казки «Про землю Четвертьландію»

Кількість годин: 3

Хід уроку:

1. Підготуйте приміщення, звільніть місце для виконання вправи та запросіть учасників до спільної гри.
2. Попросіть учасників щоб вони розділились на чотири групи і роздайте їм всі необхідні матеріали для інсценізації казки «Про землю Четвертьландію» та допоміжний матеріал № 1.
3. Кожна група повинна отримати: аркуші паперу, ручки, тканину (2 шт.) обраного кольору (жовтого, червоного, голубого, зеленого), ножиці, клей, комплект конторських скріпок.
4. Вам потрібно буде читати чергові уривки казки «Про землю Четвертьландію» та пояснювати незрозумілі моменти.

5. Після презентації необхідно обговорити з учасниками їх участь у казці.

Зверніть особливу увагу на:

- мету виконання вправи;
- співпрацю;
- емоції, які були викликані в кожній групі;
- суб'єктивне сприйняття представленої реальності та індивідуальні відчуття кожного з учасників групи;

6. Підведіть підсумок події та пригадайте головну мету вправи – формування толерантного відношення шляхом участі у інсценізації казки «Про землю Четвертьландію».

Дефініція поняття толерантність:

«Толерантність – здатність індивідуума сприймати та визнавати право інших людей на думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя. Толерантність проявляється у ненав'язуванні меншості перспективи домінуючої групи та в повазі до різних форм самовизначення, преференцій та цінностей.

Толерантність – це зустріч і діалог, це взаємозбагачення, взаємонавчання, визнання різноманіття як багатства, це переконання, що в кожного є добрі та міцні сторони, це вміння помічати подібне та близьке».

Барбара Вайгл

Інсценізація створена для того, щоб усвідомити дітям та молоді що кожна людина унікальна, неповторна індивідуальність. З дитинства вчимося приймати інших людей. Різноманітне у суспільному і культурному сенсі середовище об'єднує взаємний обмін цінностями. Те, що ми будемо давати – любов, відповідальність, довіру, дружбу, толерантність, безпеку або несприймання, егоїзм, конформізм, зневагу – залежить від нас. Діти вчаться на прикладах середовища, в якому живуть.

На правильний психічний, фізичний та суспільний розвиток дитини впливає, в першу чергу, його найближче оточення: батьки, вчителі, однолітки. Атмосфера, в якій виховується дитина, норми та цінності, яких вона вчиться з наймолодшого віку, проявляються пізніше у дорослому житті. Потреба в любові, дружбі, розумінні, відчутті безпеки вчить боротьбі з усім, що загрожує тим відчуттям. Тому герой казки «Про землю Четвертьландію» – малий хлопець якого звуть Горошок *«...Зробив те, що відразу повторили інші діти. Наплював на визначений крейдою кордон. Потім розтер слину ногою. Крейда зникла. Інші діти зробили те саме. Плювали та витирали крейду до тих пір, поки від кордонів не залишилось і сліду. Тоді діти почали сміятись, і дуже обережно обіймались: зелені – жовті, жовті – голубі, голубі – червоні, червоні – зелені і довго так обіймались, ... А коли вже всі діти носили кольори «Четвертьландії», то їх думки, мрії, відчуття та бажання стали кольоровими. Кожна дитина почала розуміти іншого...»*

Казка «Про землю Четвертьландію»

Частина I

Ця земля – кругла як налисник, а через те що на ній розташовані чотири країни, називається «Четвертьландія».

В першій країні все зелене: будинки, вулиці, машини, телефони, дорослі та діти. В другій країні все червоне: дерева, ванни, цукерки, дорослі та діти. В третій країні все жовте: мітли, лікарні, квіти, будівничі ліси, дорослі та діти. В четвертій країні все голубе: ліхтарі на перехрестях, меблі, мости, зубні щітки, велосипеди, дорослі та діти. (Учасники виготовляють сценічні костюми – 10 хвилин).

В усій «Четвертьландії» діти народжуються кольоровими. Але дорослі дивляться на них своїми зеленими, червоними, жовтими або голубими очима, голублять їх своїми зеленими, червоними, жовтими або голубими долонями – поки вони не зробляться одного кольору. Частіше за все це відбувається дуже швидко.

Одного разу, у зеленій країні народився хлопчик, якого назвали Горошок. Коли йому виповнився рік, він ще був трошки кольоровий. Це почало викликати занепокоєння, але в кінці кінців, Горошок став зеленим, так, як треба. (Учасники придумують державні гімни та малюють герби – 15 хвилин).

У «Четвертьландії» діти не мусять ходити до школи. Найголовніше, щоб вони знали: в зеленій країні визнається тільки зелений колір, в червоній країні визнається тільки червоний колір, в жовтій країні визнається тільки жовтий колір, в голубій країні визнається тільки голубий колір.

І для того, в червоній країні і вдень і вночі видніють транспаранти: «Зелений, жовтий та голубий кольори – це обман» – на них можна прочитати, «тільки червоний колір є справжнім». Та лунає полунична пісня – гімн червоної країни.

В голубій країні скрізь розвішані плакати з написом «Голубий, голубий, голубий!» і кожного разу, коли діти вдивляються своїми голубими очима в написи на плакатах, їх голубі п'ятки сверблять і вони миттєво починають танцювати сливове танго.

В жовтій країні кричить мегафон: «Голубий, червоний та зелений кольори – нічого не варті. Жовтий – найкращий!». Дітлахи знімають жовті шапочки з голів і танцюють лимонний блюз.

А в зеленій країні стоїть в парку робот, який вміє розмовляти: «Будьмо зелені. Якщо побачите червоний, голубий, жовтий – не вірте».

Одного разу Горошок запхав до рота робота шматок зеленого сиру і протягом трьох днів робот говорив тільки «а-ба-бу-га-ла-ма-те». Дітям це дуже сподобалось. (Учасники придумують гру зі своїм кольором – 5 хв.).

«Жовтого дня» – так вітаються між собою діти в жовтій країні. Це тому, що жовтий колір – найкращий. Після цього йдуть кататись на роликах кольору дині та випускають з кліток жовтих канарейок. Часами сідають та мріють. Безперечно, їх мрії жовтого кольору, вони не знають інших кольорів. Мріють про лев'ячий клик, солон'яний капелюх, персикове желе, жовту поштову машину, світлячків. Коли через деякий час відкривають свої очі, відчувають легке незадоволення. Але не можуть пояснити чому.

В червоній країні відбуваються великі червоні забави: кидають помідорами у вечірнє сонце, а сонце ковтає ці помідори. Пізніше, коли на вулиці смеркає і в будинках запалюють червоні вогні, діти сідають та мріють, замислено дивлячись в даль. А всі їх мрії, відомо, помальовані червоним. Іноді відчувають, що їм чогось не вистачає, але ніколи про це не розмовляють.

В голубій країні діти бавляться так: «Небо» – говорить одна дитина, а інша їй відповідає – «голубе», дим – голубий, папужка – голуба, незабудка – голуба. І так без кінця, доти, поки не змучаться. Пізніше беруться за руки та вигадують різні речі. Вигадують голубе морозиво, голубий сніг, голубу музику, голубих коней. Іноді в когось болить зуб. Біль тоді голубий. Це очевидно!

В зеленій країні найбільшу втіху приносить дітям скакання через кактуси. Якщо хтось з дітей не підскачить на необхідну висоту, до заду вбиваються гострі колючки. Є ще одна весела гра – в жабки. А рахувати травинки – нудно. Коли в це бавляться, починають позіхати. Тоді сідають на зелені паркани та починають вигадувати різноманітні зелені речі: м'ятний лікер, салат з огірків, п'ять метрів шлангу для підливання городу і ще багато чого іншого. Тільки Горошок забажав собі якось червону крапку. Таку малюсіньку-малюсіньку. На щастя міліція про це не довідалась.

В «Четвертьландії» живе король, який вирішив видати свою доньку заміж. Мешканці країн вирішили укласти весільне меню – безперечно, свого кольору (Учасники укладають весільне меню дотримуючись свого кольору – 10 хвилин).

Міліціонери з кожної з країн повинні щоденно о шостій рано відновлювати намальовані крейдою кордони. Вони розчісують своє червоне, голубе, жовте, зелене волосся червоними, голубими, жовтими, зеленими гребінцями та йдуть на роботу. Ввечері, як і всі дорослі, вони повертаються до дому і перед вечерею читають молитву: «Жовтий Отче Наш» – моляться в жовтій країні, «дякуємо Тобі за те, що ми жовті. Спаси нас Боже».

А в інших країнах моляться до голубого, зеленого і червоного Бога. І кожен молиться тільки за себе.

Не можна сказати що країни в «Четвертьландії» відрізані одна від одної. Можна дзвонити по телефону. Наприклад, з голубої країни до зеленої або червоної. З жовтої країни можна подзвонити до голубої. Але телефони не відповідають. Телефонні кабелі перерізані. Діти про це прекрасно знають і не намагаються дзвонити.

Частина II

Одного дня сталось щось неймовірне. Посередині зеленої країни виросла жовта троянда. Яка вона була прекрасна! Але дорослі, що проходили поруч, кривились так, ніби проходили біля помийної ями. Це не тривало довго. На місце прибуло 35 міліціонерів і порубали троянду 35 шаблями. Цього дня у Горошка випала ложка до тарілки зі шпинатом. Шпинат забризкав усе навкруги. Але нічого не сталось, тому що кімната і так була зелена. Батьки Горошка також. Тільки тарілка тріснула. Більше нічого. У будь-якому разі, не було видно і не було чути нічого особливого. Але чомусь всі діти в «Четвертьландії» почали відчувати непокій. Від хвили коли тріснула тарілка.

Раптом усі діти з червоної країни побігли до місця, де перетинаються кордони всіх країн. Діти з голубої країни також туди побігли, і з зеленої, і з жовтої. Коли вже всі туди прибігли, почали приглядатись один до одного. Без слів. А Горошок зробив те, що відразу повторили інші діти. Наплював на визначений крейдою кордон. Потім розтер слину ногою. Крейда зникла. Інші діти зробили те саме. Плювали та витирали крейду до тих пір, поки від кордонів не залишилось і сліду. Тоді діти почали сміятись, і дуже обережно обіймались: зелені – жовті, жовті – голубі, голубі – червоні, червоні – зелені і довго так обіймались, до того часу аж кожна дитина не обняла всіх інших. Спочатку нічого не помітили. Почали бавитись забувши про те що говорив робот в парку, мегафон, плакати і транспаранти. Повільно діти переставали бути одного кольору. На зелених з'являлись червоні, голубі та жовті плямки. На голубих – зелені, червоні та жовті. З жовтими та червоними відбувалось те саме. (Учасники перетворюють свої костюми на різнокольорові – 4 хв.)

А коли вже всі діти носили кольори «Четвертьландії», то їх думки, мрії, відчуття та бажання стали кольоровими. Кожна дитина почала розуміти іншого і стала володіти цілою «Четвертьландією». Ще ніколи не було так радісно – разом співають лимонний блюз, скачуть через кактуси, вигадують голубий сніг, кидають помідори у вечірнє сонце. Дорослі роблять великі від здивування

очі, але вони безсильні, бо вже немає дітей одного кольору. Деякі батьки також бажають бути різнокольоровими. Вони дуже стараються і навіть з'являються на них несміливі кольорові плямки, наприклад на батьках Горошка. Але по-справжньому кольорові тільки діти... (Всі учасники беруть участь у спільній грі. Можете запропонувати гру: «Гноми ловлять тролів, тролі ловлять ельфів, ельфи ловлять гномів»)

Підготовлено на основі казки Джіні Рак-Поке.

Мета:

- ознайомлення з принципами діяльності Північноатлантичної Організації як сучасної системи колективної безпеки та оборони
- формування навичок аналізу першоджерел
- усвідомлення переваг системи колективної безпеки та оборони

Методи:

- аналіз першоджерел
- «снігова куля»
- виклад матеріалу

Базові поняття і терміни:

- колективна безпека та оборона
- військовий союз

Допоміжні матеріали:

№ 1 – «Три мушкетери» – уривок з роману Олександра Дюма

№ 2 – Фрагмент Північноатлантичного договору

Кількість годин: 1

Хід уроку:

1. Ознайомте учнів з метою уроку. Підкресліть, що на уроці будете розмовляти про головне питання, яке стосується НАТО – про доцільність його існування.
2. Роздайте учням допоміжний матеріал № 1 – уривок з роману Олександра Дюма «Три мушкетери». Попросіть, щоб кожен учень ознайомився з текстом і спробував коротко описати, як він розуміє слово «союз». Поедняйте учнів у пари і запропонуйте їм порівняти свої розуміння та спробувати створити спільний опис поняття «союз». Повторіть вправу збільшивши групу учнів спочатку до чотирьох учасників, а пізніше, якщо дозволить час – до восьми. Після закінчення роботи, попросіть представників від кожної групи прочитати спільно опрацьований опис. Запитайте: Як девіз роману *Три мушкетери* «Один за всіх і всі за одного» може бути реалізований в розумінні членства Польщі в НАТО?
3. Пригадайте історію виникнення НАТО у формі короткого викладу матеріалу.
4. Поділіть клас на групи з декількох осіб. Роздайте учням допоміжний матеріал № 2 – фрагмент Північноатлантичного договору. Попросіть, щоб кожна група віднайшла у тексті та записала на аркушах паперу відповіді на наступні питання:
 - які цінності визнано за підвалини НАТО?

- що вирішили обороняти члени НАТО в першу чергу?
- якими методами держави-члени НАТО прагнуть прислужитися стабілізації миру в світі?
- яким чином члени НАТО гарантують взаємну безпеку?

Попросіть, щоб одна або дві особи з кожної групи представили результати роботи з першоджерелом. Підведіть підсумки роботи учнів, посилаючись на тему уроку – принципи діяльності організації. Зверніть увагу на суть формулювання використаного у п. 5 Договору і на те, що способом забезпечення миру є не лише армія та сучасне озброєння, а в першу чергу політична та економічна співпраця, побудова відносин між державами на міжнародному праві та спільній системі цінностей.

5. Пригадайте разом з учнями зовнішньополітичний стан Польщі перед Другою світовою війною – угоди з Францією і Великобританією, які повинні були не залишити Польщу самотньою в боротьбі з будь-яким агресором. Опираючись на знання учнів, запропонуйте їм дискусію. Запитайте:

- чи приналежність Польщі до НАТО гарантує їй більшу безпеку в сучасному світі ніж угоди, підписані Польщею перед Другою світовою війною?

Підводячи підсумок дискусії, зверніть увагу учнів на принципову різницю між двосторонніми угодами, заключеними Польщею у міжвоєнний період та НАТО, особливо на те, що:

- НАТО об'єднує найбільш розвинуті країни у світі,
- Держави-члени НАТО – основа інших важливих міжнародних організацій,
- НАТО неодноразово доводило, що спроможне пристосовувати свою діяльність до нових реалій, наприклад, встановлення нових відносин на основі співпраці з країнами Центральної та Східної Європи, яке було започатковане в 1989 році, підтримка процесу встановлення миру на Балканах (Косово, Боснія та Герцоговина, Македонія), співпраця з Росією та Україною.

Навчальний матеріал № 1

«Три мушкетери» – уривок з роману Олександра Дюма

Насправді, четверо людей, таких як вони, готових віддати один одному не тільки гаманець, але й життя; четверо людей, готових допомогти один одному, ніколи не відступаючих, самотійно чи разом виконуючих спільно прийняті рішення; четверо плечей, погрожуючих чотирьом сторонам світу, або спрямованих в один бік, повинні були, безперечно, в тасмниці чи відкрито, натиском чи відвагою, хитрощами чи силою, прокласти шлях до мети, нехай вона була б найскладнішою і далекою. Д'Артаньян був вражений, що це ніколи не спадало на думку його товаришам. Коли він розмірковував, ламаючи голову над тим, як знайти застосування для цих чотирьох сил, злитих в єдину, бо не сумнівався, що це сила, яка могла б перевернути весь світ так, як важіль, за яким так шкодував Архімед, в двері легко постукали...

Навчальний матеріал № 2

Фрагмент Північноатлантичного договору

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

СТАТТЯ 1

Сторони зобов'язуються, як це визначено у Статуті Організації Об'єднаних Націй, вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй.

СТАТТЯ 2

Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

СТАТТЯ 3

Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

СТАТТЯ 4

Сторони консультоватимуться між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої із сторін.

СТАТТЯ 5

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх; і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні.

Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

В лабіринті організації – структура НАТО

Мета:

- ознайомлення з завданнями головних органів НАТО
- формування навичок логічного мислення, аналізу, вибору і презентації інформації

Методи:

- ажурна пилка
- аналіз першоджерел

Базові поняття і терміни:

- організаційна структура
- постійна рада
- афілійовані організації
- постійне представництво

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Цивільна і військова структура НАТО
- № 2 – Схема структури НАТО
- № 3 – Парламентські та неурядові організації, пов'язані з НАТО
- № 4 – НАТО – органи
- № 5 – НАТО – повноваження органів

Кількість годин: 1-2

Хід уроку:

1. Ознайомте учнів з метою уроку – ознайомлення з організаційною структурою НАТО. Нагадайте пройдений матеріал з уроку, присвяченого **завданням НАТО**, зверніть увагу, що структура організації виникає з її завдань. Попросіть учнів, щоб вони пригадали головні завдання НАТО після 1991 року. Підводячи підсумок відповідям учнів, скажіть, що повинен бути хтось, хто буде окреслювати, планувати, вирішувати і координувати всі ці завдання. Рішення в НАТО приймаються одностайно усіма країнами-учасницями. Процес прийняття рішень можливий завдяки структурі, а міжнародний секретаріат надає експертну та технічну підтримку. Підкресліть, що головним завданням даного уроку буде пізнання організації влади в НАТО. Зверніть увагу учнів на те, що з огляду на кількість і важливість завдань, структура Альянсу дуже сильно розбудована, а домінуюча та вирішальна роль належить цивільному «елементу». При певному спрощенні, структуру Альянсу можна поділити на три частини: цивільну, військову та парламентські і неурядові (афілійовані) організації. Ми розглянемо тільки найголовніші інституції, що формують політику НАТО та приймають рішення

від імені країн-учасниць. Нас будуть цікавити інституції, які утворюють підґрунтя спільних дій в усіх галузях діяльності Альянсу. Це: Північноатлантична Рада, Комітет Оборонного Планування, Група Ядерного Планування, Генеральний Секретар, Військовий Комітет, Комітети. Чергові уроки будуть присвячені військовій структурі НАТО.

2. Щоб краще ознайомитись та зрозуміти повноваження головних органів НАТО, використайте метод «ажурна пилка» (допоміжний матеріал № 1). Цей метод допоможе краще підготувати учнів до набуття знань у вибраній сфері. Учні повинні прочитати підготовлені для кожної групи документи, а після того – викласти своїм колегам. Розділіть клас на 5 початкових груп (кількість учнів в групі повинна дорівнювати кількості груп). Кожна група отримує свій номер. Всі учні в групі також повинні отримати свій особистий номер. Після того групи отримують підготовлений для них навчальний матеріал. Група I отримує текст 1, група II – текст 2 і т.д. Кожен учень в групі має свій текст (однаковий для цілої групи) на окремому аркуші.

На першому етапі роботи учні самостійно ознайомлюються з текстом (приблизно 5 хв.). Після цього група працює спільно; вирішують, що в тексті є найважливішим, до чого треба повернути найбільше уваги, що треба запам'ятати, а що складне і вимагає пояснення вчителя (приблизно 10 хв.).

Наступний етап роботи відбувається у нових групах. Учні, які отримали номери 1, утворюють нову групу I, учні з номерами 2 – групу II і т.д. Таким чином утворилися експертні групи, в яких учні розповідають по черзі те, чого навчилися у попередніх початкових групах. Таким чином кожен учень засвоїть повний обсяг навчального матеріалу (приблизно 15 хв.).

Підведіть підсумок роботи учнів і запитайте: як їм працювалося разом? Як вони себе почували в ролі експертів? Після того перевірте їх рівень засвоєння знань, попросіть, щоб назвали цивільні та військові органи НАТО і описали їх роль та повноваження.

3. На наступному етапі уроку учні, які залишаються працювати в тих самих групах, виконують схеми **цивільної і військової структури НАТО**. Роздайте групам аркуші паперу і виділіть приблизно 10 хвилин. Після закінчення роботи попросіть, щоб учні продемонстрували результати своєї роботи. Підведіть підсумок робіт учнів і ознайомте їх з допоміжним матеріалом № 2. Спільно порівняйте схеми, виконані учнями, із схемою з довідника НАТО.

4. Скажіть учням, що у тексті, з яким вони працювали не було інформації про «третю опору» НАТО – афілійовані організації. Це парламентські та неурядові організації: Парламентська Асамблея НАТО, Асоціація Атлантичного договору й Міжсоюзницька Конфедерація офіцерів запасу. Скажіть, що головне завдання цих організацій – це сприяння діяльності та згуртованості Альянсу. З формальної точки зору, вони не належать до НАТО. Більше про парламентські та неурядові організації учні можуть довідатись з допоміжного матеріалу № 3.

5. В кінці уроку, для того, щоб підвести підсумки та допомогти учням краще засвоїти матеріал, попросіть щоб вони заповнили переписані до зошита таблиці (допоміжний матеріал № 4). Роздайте учням конверти, до яких покладено розрізаний на стрічки допоміжний матеріал № 5. Учні повинні підпорядкувати речення до органів НАТО, з якими вони ознайомились на уроці, та вклеїти стрічки до відповідних таблиць у зошиті. Виділіть на це завдання 10 хвилин. Після закінчення роботи проведіть спільну оцінку.

Допоміжний матеріал № 1

Цивільна і військова структура НАТО

ЦИВІЛЬНА СТРУКТУРА НАТО

Група I ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНА РАДА

Північноатлантична Рада (North Atlantic Council – NAC) – це головний орган, наділений реальною політичною владою та повноваженнями приймати рішення. Рада – це єдиний орган Альянсу, повноваження якого визначено безпосередньо в Північноатлантичному договорі (правовій та практичній основі НАТО).

Рада, згідно з Договором, має повноваження створювати підпорядковані їй органи. Таким чином було створено багато комітетів і груп на підтримку роботи Ради.

Усі країни – члени Альянсу мають однакове право висловлювати свої погляди за столом засідань Ради. Рішення, які приймаються, без огляду на рівень, на якому проводиться засідання, мають нормативний характер. Вони є вираженням колективної волі урядів держав-членів і приймаються за спільною згодою (одностайністю, консенсусом).

Кожен уряд представлений у Раді постійним представником у ранзі посла. Допомогу постійному представникові у його роботі надає політичний та військовий персонал.

Північноатлантична Рада проводить засідання на рівнях глав держав та урядів, міністрів закордонних справ, міністрів оборони та постійних представників держав-учасниць (послів). Двічі на рік, а іноді й частіше, Рада проводить зустрічі на рівні міністрів, коли кожна держава представлена своїм міністром закордонних справ. Засідання Ради також відбуваються на рівні міністрів оборони. Самміти, в роботі яких беруть участь глави держав та урядів, відбуваються тоді, коли необхідно розглянути особливо важливі питання або ключові моменти розвитку політики Альянсу в галузі безпеки (останнім часом раз в 2 – 3 роки).

Коли Рада проводить засідання на рівні постійних представників, її часто називають «Постійною Радою». Вона, як правило, проводить засідання один раз на тиждень. Головує на засіданнях Ради Генеральний Секретар НАТО. Питання, які обговорюються, і рішення, які приймаються на засіданнях Ради, стосуються всіх аспектів діяльності організації і часто ґрунтуються на звітах та рекомендаціях, підготовлених підпорядкованими комітетами на запит Ради. Також будь-який національний представник або Генеральний секретар може запропонувати тему для обговорення. Постійні представники діють згідно з інструкціями зі своїх столиць, повідомляючи та пояснюючи погляди і політичні рішення своїх урядів колегам за столом переговорів. І навпаки, вони доповідають своїм урядам про погляди й позиції інших урядів, про нові події, надають їм інформацію щодо пошуку консенсусу з важливих питань, а також щодо відмінностей між національними позиціями в тих чи інших сферах. Коли необхідно приймати рішення, дії узгоджуються на основі одностайності та спільної згоди. Кожна держава, представлена в Раді або в будь-якому з підпорядкованих їй комітетів, зберігає абсолютний суверенітет і відповідальність за свої рішення.

Група II КОМІТЕТ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ

Комітет оборонного планування (КОП) (Defence Planning Committee – DPC) складається з постійних представників у ранзі посла, але мінімум двічі на рік збирається на рівні міністрів оборони. За винятком Франції, яка не належить до військових структур НАТО, у цьому органі представлені всі держави – члени Альянсу. Комітет оборонного планування займається більшою частиною справ, пов'язаних з обороною та спільним оборонним плануванням. Дає настанови військовому керівництву НАТО і в межах своїх повноважень має такі ж самі функції та владу як і Північноатлантична Рада. Діяльність Комітету оборонного планування забезпечує ряд підпорядкованих комітетів, які мають конкретні галузі відповідальності. Відповідають за підготовку робочих документів, а пізніше за розповсюдження та введення в дію прийнятих рішень.

ГРУПА ЯДЕРНОГО ПЛАНУВАННЯ

Група ядерного планування (ГЯП) (Nuclear Planning Group – NPG) складається з представників всіх країн-учасниць, за винятком Франції, а Ісландія бере участь як спостерігач. Зустрічі відбуваються двічі на рік на рівні міністрів оборони. Група ядерного планування займається широким спектром питань ядерної політики, зокрема розгортанням, безпекою, захищеністю і життєздатністю ядерної зброї, системою інформації та зв'язку, контролем за ядерними озброєннями, і ширшими питаннями, що хвилюють всіх. Наприклад, непоширенням ядерної зброї. Діяльність Групи ядерного планування забезпечує Штабна група ГЯП, до складу якої входять члени національних делегацій країн, що беруть участь у роботі ГЯП.

Група III КОМІТЕТИ НАТО

Комітети були встановлені Північноатлантичною Радою як органи, що допомагають роботі головних органів. Більшість з них підпорядкована Раді, деякі – Комітету оборонного планування або Групі ядерного планування. Усі комітети НАТО в межах своїх повноважень ухвалюють рішення або формулюють рекомендації вищим органам.

Підпорядковані комітети, які відповідають за визначені політичні галузі, готують звіти та рекомендації на засідання Ради. Найбільш задіяним є Політичний комітет вищого рівня (Senior Political Committee – SPC), до складу якого входять постійні представники, роботі яких допомагають національні експерти у відповідній галузі. Цей комітет відповідає за формулювання повідомлень та звернень Ради. Підтримку з інших політичних питань здійснює Політичний комітет (Political Committee – PC), який складається з політичних та інших радників національних делегацій.

Під час засідань на рівні міністрів оборони, коли обговорюються питання стратегії оборони, роботу Північноатлантичної Ради забезпечують також й інші комітети, наприклад, Виконавча робоча група (Executive Working Group – EWG). Якщо порядок денний засідання включає обговорення фінансових питань, за підготовку робочих документів на засідання Ради відповідає Вища рада з питань ресурсів (Senior Resource Board – SRB), Цивільний бюджетний комітет (Civil Budget Committee – CBC), або Військовий бюджетний комітет (Military Budget Committee – MBC). Засідання Комітету оборонного планування забезпечує Комітет оборонного аналізу (Defence Working Group – DWG), а роботу Групи ядерного планування підтримує Штабна група.

Вибір комітету залежить від проблеми, яка буде розглядатись. Визначений комітет відповідає за підготовку площини дискусії, належних робочих документів для Ради, а пізніше – за введення в дію прийнятих Радою рішень.

Група IV ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР НАТО

Генеральний секретар НАТО обирається терміном на чотири роки. За повноваженнями, наданими урядами держав – членів НАТО, він є Головою Північноатлантичної Ради, Комітету оборонного планування та Групи ядерного планування, номінальним головою інших вищих комітетів, Генеральним секретарем та головною виконавчою особою НАТО. Він може пропонувати питання, які потребують обговорення або прийняття рішення, а також надавати свої послуги для врегулювання спорів між державами-членами.

Йому доручено бути головним речником Альянсу як у його зовнішніх відносинах так і в контактах з урядами держав-членів та представниками засобів масової інформації. Генеральний секретар відповідає за керівництво роботою Міжнародного секретаріату і має в своєму розпорядженні Особисту канцелярію та Канцелярію Генерального секретаря. Міжнародний секретаріат формується з громадян держав – членів Альянсу і забезпечує діяльність Ради, комітетів і робочих груп, що їй підпорядковані, а також Ради євроатлантичного партнерства, Постійної спільної ради НАТО – Росія, Комісії НАТО – Україна та Групи середземноморської співпраці. Генеральний Секретар разом з Міжнародним Секретаріатом та Міжнародним Військовим Штабом, діяльність яких координує, утворює адміністративну структуру НАТО. Сьогодні НАТО очолює Яап де Хооп Схеффер.

Група V ВІЙСЬКОВА СТРУКТУРА НАТО

ВІЙСЬКОВИЙ КОМІТЕТ

Військовий комітет (Military Committee – MC) складається з вищих офіцерів, постійних представників глав оборонних відомств країн-учасниць. Ісландія, яка не має своїх збройних сил, представлена в комітеті цивільною особою. Тричі на рік комітет проводить зустрічі на рівні керівників оборонних відомств держав-членів НАТО. У засіданнях, які проводяться кожного тижня, беруть участь їх військові представники.

Військовий комітет відповідає за розробку рекомендацій політичному керівництву НАТО щодо тих заходів, які є необхідними для забезпечення спільної оборони території держав Альянсу. Забезпечує допомогу порадами щодо спрямування військової політики та стратегії. Військовий комітет здійснює загальне управління військовими справами Альянсу і підлягає політичному керівництву Північноатлантичної Ради, Комітету оборонного планування та Групи ядерного планування.

Голова Військового комітету обирається керівниками оборонних відомств терміном на три роки і йому доручено бути речником та представником Комітету, а також представником Альянсу у його зовнішніх контактах у галузі військової проблематики. Впровадження політики і виконання рішень Військового комітету забезпечує підпорядкований йому Міжнародний військовий штаб. Окрім планування, розробки аналізу та рекомендацій військового характеру, також бере активну участь у співпраці з партнерськими країнами.

Підготовлено на підставі: Й. Гаєвський, К. Щепанік, *Vademecum organizacji europejskich*, Варшава 2000 р., НАТО *Vademecum* 1995 р., та 1999 р.

Допоміжний матеріал № 2

Схема структури НАТО

Допоміжний матеріал № 3

Парламентські та неурядові організації, пов'язані з НАТО

Діяльність НАТО підтримують парламентські та неурядові організації. Це: Парламентська асамблея НАТО (NATO Parliamentary Assembly – NPA), Асоціація Атлантичного договору (Atlantic Treaty Association – ATA), Міжсоюзницька конфедерація офіцерів запасу (Interallied Confederation of Reserve Officers – CIOR).

Парламентська асамблея НАТО (ПА НАТО) (раніше відома як Північноатлантична асамблея) – міжпарламентська організація, яка з 1955 року являє собою форум, на якому зустрічаються представники держав-членів НАТО. Метою зустрічей європейських та північноамериканських парламентарів є розгляд питань, що становлять їх спільний інтерес або занепокоєння. Асамблея цілком незалежна від НАТО, проте забезпечує зв'язок між парламентами країн та Альянсом, що дає можливість урядам держав брати до уваги інтереси Альянсу при визначенні національного законодавства.

Асоціація Атлантичного договору об'єднує добровільні та неурядові організації усіх 19 країн-членів Альянсу, які сприяють діяльності НАТО та урядів країн-членів і спрямовані на пропаганду цілей Північноатлантичного договору.

Міжсоюзницька конфедерація офіцерів запасу була заснована у 1948 році. До неї належать наявні у країнах НАТО асоціації офіцерів запасу. Це неурядова, аполітична організація, яка існує для розвитку співпраці між національними об'єднаннями офіцерів запасу країн НАТО та підтримки духу солідарності в Альянсі.

Допоміжний матеріал № 4

НАТО – органи

Північноатлантична Рада

Комітет оборонного планування

Група ядерного планування

Генеральний Секретар

Військовий комітет

Комітети

Афілійовані організації:
Парламентська асамблея НАТО

Асоціація Атлантичного договору

Міжсоюзницька конфедерація офіцерів запасу

Допоміжний матеріал № 5

НАТО – повноваження органів

Орган Альянсу, повноваження якого визначено безпосередньо в Північноатлантичному договорі.

Проводить засідання на рівні глав держав та урядів, які називаються «самміти».

На засіданнях головує Генеральний Секретар НАТО.

Рішення цього органу мають нормативний характер.

Проводить один раз на тиждень засідання постійних представників у ранзі посла.

Рішення приймаються за спільною згодою.

Займається більшою частиною справ, пов'язаних з обороною та спільним оборонним плануванням.

У цьому органі представлені всі держави – члени Альянсу за винятком Франції.

Дає настанови військовим членам НАТО.

Ісландія бере участь у якості спостерігача.

Головний консультативний орган стосовно питань ядерної зброї в політиці оборони та безпеки НАТО.

Обирається терміном на чотири роки.

Це головний чиновник Альянсу.

Головує на засіданнях Північноатлантичної Ради, Комітету оборонного планування, Групи ядерного планування та інших комітетів.

Це головний представник Альянсу у його зовнішніх відносинах і контактах з засобами масової інформації.

Вони допомагають роботі головних органів.

Безпосередньо підпорядковуються Північноатлантичній Раді.

Ухвалюють рішення або формують рекомендації вищим органам в межах своїх повноважень.

Відповідають за підготовку дискусії, робочих документів для Ради, а пізніше – за введення в дію прийнятих Радою рішень.

Складається з вищих офіцерів, постійних представників глав оборонних відомств країн.

Розробляє рекомендації політичному керівництву НАТО щодо тих заходів, які є необхідними для забезпечення спільної оборони території держав Альянсу.

Здійснює загальне управління військовими справами Альянсу.

Міжнародний військовий штаб забезпечує його діяльність.

Це міжпарламентський форум держав-членів НАТО.

Об'єднує європейські та північноамериканські парламентарії.

Об'єднує добровільні та неурядові організації, що сприяють діяльності НАТО.

Ця організація існує для розвитку співпраці між національними об'єднаннями офіцерів запасу країн НАТО.

Войцех Гзік

Щоб не повторилась Сребреніца – роль НАТО у запобіганні геноциду

Мета:

- ознайомлення з генезою конфлікту в колишній Югославії
- представлення складності національної проблематики в багатоетнічних країнах
- формування мислення про дотримання прав людини під час проведення воєнних дій

Методи:

- виклад матеріалу
- дискусія
- аналіз карти

Базові поняття і терміни:

- права людини
- громадянська війна
- національний конфлікт
- етнічна чистка
- геноцид
- міжнародний трибунал

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Місце
- № 2 – Злочин
- № 3 – Злочинці
- № 4 – Покарання
- № 5 – Пам'ять

Кількість годин: 2

Хід уроку:

1. Ознайомте учнів з метою уроку. Нагадайте, що війна в Югославії була найбільш трагічною подією в Європі з часу закінчення Другої світової війни. Поясніть причину виникнення цієї війни. Зверніть увагу на факт, що закінчення холодної війни призвело до своєрідного «зняття блокади» з **національних конфліктів**, які були придушені до цієї пори. Підкресліть, що багатонаціональні країни, в тому числі й колишня Югославія, повинні звертати особливу увагу на взаємовідносини між національними групами. Зверніть увагу на факт, що тоталітарні системи сприяють зростанню не-

задоволення на національному ґрунті. Причиною виникнення взаємної ворожнечі в країнах такого типу стають: історія, віросповідання, мова, економіка, звичаї. Розкажіть про історію цих земель у XX столітті, а особливо про замах в Сараєві в 1914 році та вибух Першої світової війни. Запитайте:

■ Як називається війна між громадянами всередині однієї країни?

2. Роздайте учням підготовлені заздалегідь ксерокопії карти колишньої Югославії на форматі А-4. Покажіть місце, яке було ареною кривавих боїв і коротко поясніть їх причини. Після цього запитайте учнів чи знають вони, яким чином серби намагались заволодіти територією, яку хотіли приєднати до своєї держави? Одночасно зверніть увагу на те, що в цій війні не було «добрих і злих». Крім сербів злочини здійснювали також хорвати, боснійці, албанці (хоча обсяг злочинів, скоєних сербами, є набагато більший). Особливо наголосіть на поняттях: масові вбивства, етнічні чистки (прочитайте учням дефініцію цих понять з енциклопедії).

3. На цьому етапі уроку на політичній та етнічній карті колишньої Югославії (допоміжний матеріал № 1) покажіть Сараєво і так звані безпечні зони в Боснії та Герцоговині: Горажде, Тузла, Жепа, Біхач і Сребреница. Поясніть, що вони були створені ООН для захисту цивільного населення. Порушення кордонів призводило до контр акцій у формі нальотів повітряних сил НАТО. Наведіть приклад Горажде як успішної операції, де міжнародні війська, погрожуючи авіаційними ударами, змусили відступити армію боснійських сербів, щоб звільнити шляхи для конвою з гуманітарною та медичною допомогою. Розкажіть про **трагедію у Сребрениці** (допоміжний матеріал № 2), коли незважаючи на повітряну кампанію НАТО, армія боснійських сербів увійшла до цього міста. Зверніть особливу увагу на **акти насильства та геноциду** – виконання запланованих масових вбивств, етнічну чистку, сексуальне насильство над мусульманськими жінками, катування в'язнів, трагічну долю дітей.

4. Розпочніть коротку дискусію про роль, яку може виконувати міжнародне суспільство (в цьому контексті також роль НАТО) у даних ситуаціях. Що слід зробити в майбутньому? Як визначити міру і чи є можливим невтручання до подібних подій, або втручання в обмеженому обсязі? Підводячи підсумок дискусії скажіть, що НАТО це політично-військова організація. Військо не може самостійно приймати рішення. Це завдання політиків та демократичних процедур. Нагадайте, що всі дії НАТО в колишній Югославії були проведені згідно з отриманим мандатом Ради Безпеки ООН.

5. Підводячи підсумки уроку, зверніть особливу увагу на правовий аспект подій. В часі військових дій серби порушували право, виконуючи навіть акти вбивства. НАТО не належить роль «месника». У таких випадках судові справи розглядаються спеціально створеним трибуналом. НАТО може допомогти в переслідуванні злочинця та його появі перед судом. Справами злочинів цієї війни займається **Міжнародний трибунал з військових злочинів у колишній Югославії** (допоміжний матеріал № 4). Перед цим трибуналом опиняються особи, яких міжнародне суспільство визнало винними в злочинах проти людства (допоміжний матеріал № 3). Трибунал також може звинувачувати заочно. Нагадайте учням, що в історії вже були такі події, коли відповідальних судив трибунал. Ніхто на світі не ставив під сумнів виконаних тоді вироків. Але війни можуть припинити не трибунали чи суди, а люди. Підкресліть, що поки не буде взаєморозуміння між сусідами, яких розділила війна, поки не визнається вина й не буде висловлено покаяння, доти будуть існувати поділи та взаємна ненависть. Використайте допоміжний матеріал № 5, зверніть увагу на необхідність зберегти **пам'ять про події в Сребрениці** як застереження для майбутніх поколінь.

Допоміжний матеріал № 1

Місце

Допоміжний матеріал № 2

Злочин

Котельня

П'ять найвродливіших забрали на озеро Борачко (там був мотель, літні будиночки, колишня база відпочинку), де розмістились Білі Орли – парамілітарна сербська організація. Були там й сербські бійці з Банья Луки, з Кліна. В червоних беретах. Пили.

Один з них, Петер Дів'яковіч, якого звали Дів'як, за словами Ясни був найжорстокіший. Тепер живе у Новому у Саді (Сербія) і в нього щаслива родина.

Жінок було розділено. Ясну забрали до мотелю. По дорозі вона зняла з рук золото і сховала до кишені (не задумуючись над тим). Її заштовхнули до малого приміщення, два на два метри. В середині був чоловік, лиця якого Ясна сьогодні не пам'ятає. Пам'ятає його великий ніж за поясом. Він сидів на кріслі, а їй казав сісти навпроти.

– Звідки ти? Заміжня? Скільки в тебе дітей? Вона відповіла. – Чоловік мусульманин?

Відповіла. Та додала, що для неї все одно, чи людина серб чи мусульманин, що людей треба оцінювати не за національністю та не за віросповіданням.

– Балінко! Якщо тобі так все рівно, тоді чому ти не вийшла за серба, щоб тебе серб трахав? Балінка – так в Боснії принизливо говориться про мусульманську жінку, так її ображається. Ясна збрехала: вона зустрічалась з сербом у старших класах. Але він не хотів одружитись.

– Як його звали? – миттєво запитав.

Цілий час пронизував її очима. Боялась, що якщо подивиться у бік, він переріже їй горло. Дивилась йому прямо в очі. – Горан, – назвала ім'я якогось однокласника, того, що сидів за першою партою. І назвала прізвище.

– На весіллі вам дають багато золота? Де твоє золото?

Промайнула думка, якщо признається, що сховала – він її вб'є. – Залишилось у Мостарі.

– Зараз перевірю твої кишені, – він знизив голос і витягнув ніж. – Сам Бог тобі не допоможе, якщо щось знайду. Відчула, що це кінець. Просила в Аллаха смерті від кулі, не від ножа.

Чоловік підвівся, наблизився, доторкнувся до неї, повернувся на крісло. – Вірю тобі. Увійшли інші. Троє, четверо. Серед них був Петер Дів'яковіч, який сьогодні живе у Новому Саді разом із щасливою родиною. Почалось згвалтування. – Почалось згвалтування, – це все, що Ясна сказала. Але сказала голосно. В Боснії, здається, тільки Ясна Плоскіч публічно визнає, що вона постраждала від згвалтування на етнічній основі: згвалтували її серби, тому що вона – мусульманка.

Інші згвалтовані жінки мовчать, вони зганьблені. Приховують свою ганьбу навіть перед чоловіками (якщо чоловіки вижили). Але бувають і такі жінки, які таємно, в деталях описують, як вони були згвалтовані. Цей опис вимагає від них міжнародне правосуддя.

У розповідях повторюються деякі деталі: кілька чоловіків, темна кімната, удар по лиці, бетон, розрізане ножом вбрання... Ми ні про що не питаємо Ясну. Ми не трибунал.

Джерело: Войцех Тохман, *Котельня* «Газета виборча – Журнал», 4 жовтня 2001

Жінки з Різвановічів

Спочатку звільнили нас з праці. І мене, і мого, всіх мусульман. Відключили нам електроенергію, воду. Ми сиділи в підвалах, бо стріляли. Їм треба було, щоб ми боялись. І я боялась. У місті мешкало багато мусульман. Сербі вивозили їх до таборів. Але ми тоді ще про це, здається,

не знали. Хто б в таке повірив? Пізніше передали по радіо (ми мали радіо на батарейки), що ми повинні залишатись в своїх будинках, тому що будуть проводити перепис населення. Це було 20 липня 1992 року о сьомій годині ранку. Ми, як вони розпорядились, вивісили на вікнах білі прапори. Вони надійшли з усіх боків, приїхали транспортерами. Оточили Різвановічі та навколишні села. Були в різних мундирах: чорних, синіх, хакі. Сербби. Зі сторони Прієдору надходили найлютіші, в синіх. Їх обличчя були перемазані чорною фарбою. Темні окуляри, ножі, палиці, карабіни, білі рушники на плечах. Йшли від будинку до будинку. Навіть сьогодні чую їх голоси. Колеги зі школи, технікуму, кав'ярні, що над річкою. Поїхала б до трибуналу в Гаазі та й розповіла б про них міжнародним суддям. Але хто там буде мене слухати? Хто буде мати час? Деякі люди встигли втекти. І мій пішов. Побіг до лісу. Була на кожній ексгумації. Був високий, одягнений у голубу сорочку та робочі зелені брюки. Я його впізнаю, попрощаюсь. Скільки ж можна тужити за людиною, якщо знаєш, що вона вже ніколи до тебе не повернеться? Тих, хто залишився у селі, витягували з домівок. Вбивали на подвір'ях. Або на перехресті, у полі, на лузі. Підлітків також. Жінкам та дітям заборонили підходити до вікон. У вікна стріляли. Витирали ножі білими рушниками, йшли далі. Сьогодні, коли копаю картоплю, викопую кості. Може то мій? А може мій брат, який два дні перед тим приїхав у відпустку з Німеччини? З усіх місць стирчать кості, плавають у криницях.

Сусідку затагнули на стріх. Знали її з Прієдору, працювала в ресторані у мусульманина. Згвалтували, вбили, пішли далі. Деяких, ще живих, пакували до грузовиків. Від'їздили в невідоме. Сьогодні ми знаємо, що до таборів смерті. Там їх катували. Може і мій мучився. Хотіла б знати як. Що робили з його тілом? Знаю це тіло напам'ять, впізнаю. Та ніч, яку вже не хочу пам'ятати, була винятково чорною. Сербби розстріляли всі ліхтарі. Тихо як в могилі. Ми хапали дітей та бігли чим швидше до іншого дому. Багато хто спіткнувся об труп власного чоловіка. Ми хотіли бути разом, у групі.

Скрипнула дошка. Загарчав собака. Ми боялись поворухнутись. Ми вили так тихо, що не чули одна одну. Настав день. Ми виглянули у вікно. Те, що там побачила, повинна забути. Гучно ввалилися до сусідки, до другої. В нас є тут мати, яку згвалтувало семеро. І доньку її, якій було дев'ять років. І сина її вбили. Лежав біля хліву, поховала його голими руками. Хочеш з нею порозмовляти?

Забирали гроші, золото, телевізори, каструлі. Зі stodол трактори, машини, обладнання.

Наше село було багате, в кожній родині хтось колись працював на Заході.

Настав другий день, третій, четвертий. Ми сиділи голодні в домах. Брудні, без води. Спека. На тілах наших чоловіків паслися мухи. Не дозволяли нам вийти з будинків, поховати забитих. Трупи смерділи. І тим, з Прієдору почало це перешкоджати. Знайшли сусіда, йому було вісімдесят років. Наказали йому збирати тіла. З дороги, з лузі. Сам їх втягував на грузовик. Останніми, на купу закинув своїх синів. Мав двох синів та й двох закинув. Наказали йому на синів сісти. Від'їхали.

Джерело: Войцех Тохман, *Жінки з Різвановічів*, «Газета виборча – Журнал», 7 грудня 2001

Втеча з Сребрениці

Не плач, – просив маму Бекер Хусейнович, лагідно гладячи її руку. Але не міг її втішити. Був ранок 11 липня 1995 року. Місто Сребрениця, одна з шести «зон безпеки» ООН на території колишньої Югославії, власне догорало.

39-річна Зінета Хусейнович та п'ятеро її дітей опинились у 40-тисячній групі боснійських мусульман. Вони шукали захисту від кривавих етнічних чисток, які здійснювали боснійські серби. Зінета була сама, її чоловік виїхав за кордон, але змогла зберегти життя своїх трьох синів та двох доньок.

А тепер з усіх боків було чути вибухи артилерійських снарядів. Місто оточували сербські військові загони на чолі з генералом Ратко Младічем. Зінета знала, що як тільки серби увійдуть в місто, всі мусульмани, здатні тримати зброю (чоловіки та хлопці, яким виповнилось 12 років), будуть приречені на смерть. Рамізу було 17, Бекір був на два роки молодший від брата. Зінета відчувала, як розривається її серце, але не бачила іншого виходу, як наказати своїм старшим синам рятуватися втечею. В серці жила слабка надія, що їм вдасться прослизнути через лінію сербів.

Тим часом на околиці міста зібралось 15 тисяч чоловіків та хлопців. В них усіх був тільки один шанс – розпочлива втеча на північ, через ліси та гори, а звідти – до віддаленої на 80 кілометрів Тузли, яка була в руках мусульман. Заледве Бекір та Раміз приєднались до втікачів, сербська артилерія почала обстрілювати їх колону.

– Три дні після падіння Сребрениці, – розповідає Кемаль, – я переховувався у лісі разом з великою групою чоловіків. Раптом один з мусульманських солдатів сказав, що знає безпечний шлях втечі, але може взяти з собою тільки 20 – 30 осіб. Я зі смутком дивився тим щасливчикам услід. Не пройшли вони й двісті метрів, як солдат, який виявився сербським агентом, розвернувся і відкрив по них вогонь. Тоді я зрозумів, чому він забрав з собою обмежену кількість людей: в нього було патронів лише на 20 – 30 жертв.

Джерело: Р. Хелмінський, *Втеча з Сребрениці*, «Readers digest», січень 1997

Допоміжний матеріал № 3

Злочинці

Мілошевіч звинувачений в геноциді

Слободан Мілошевіч був звинувачений в злочині геноциду, який було скоєно в 1992 – 1995 роках в часі війни у Боснії та Герцоговині. Він є першим державним лідером, якого звинувачено в такому злочині. Акт звинувачення вміщує злочини югославської армії та сербських парамілітарних організацій проти цивільного населення в Сараєві, Сребрениці (8 тисяч цивільного населення), Горажде та Біхачі. Мова йде про вбивства, зґвалтування, катування, примусові виселення та руйнування будинків мусульманського та хорватського населення. Звинувачення підкреслює, що Мілошевіч відповідає за злочини своїх підвладних, сербських офіцерів з парамілітарних підрозділів та сербської армії.

Джерело: веб-сайт www.onet.pl. Новини, 11 грудня 2001

Черговий боснійський серб опинився у Гаазі

Сили НАТО в Боснії заарештували і передали трибуналу в Гаазі Драгана Обреновича, звинуваченого в співучасті в геноциді мусульман у Сребрениці.

Обреновича, колишнього полковника армії боснійських сербів, розшукував Гаагський трибунал військових злочинів на підставі таємного акту звинувачення. Прокурор звинуватив його в участі у масових вбивствах тисяч боснійських мусульман в здобутій сербськими підрозділами Сребрениці в 1995 р. Його заарештовано в неділю в місті Зворнік у сербській частині Боснії.

Джерело: «Gazeta Wyborcza», 16 квітня 2001

Міжнародний трибунал з питань злочинів у колишній Югославії визнав генерала Радислава Крстича винним у масових вбивствах і засудив його до 46 років тюремного ув'язнення.

– Генерал Крстич, вам було відомо про вивезення жінок, дітей та старців. Ви брали участь у масовій екзекуції всіх чоловіків. Ви звинувачуетесь у геноциді, – говорив вчора під час судового розгляду у Гаагському трибуналі португальський суддя Альміро Родрігез. – Суд засудив вас до 46 років тюремного ув'язнення.

Крстич вислухав слова судді з кам'яним обличчям. Трибунал дозволив йому сидіти, тому що 53-річний генерал є інвалідом. Вибух міні відірвав йому ногу.

Злочин, у якому його звинувачено, був одним з найжорстокіших з часів Другої світової війни. 11 липня 1995 р. сербський корпус Дріна пішов на місто Сребрениця, визначене ООН як зона безпеки. У місті знайшло притулок кільканадцять тисяч мусульман. Їх повинні були захищати голландські миротворці ООН. Не захистили. Голландці безпомічно дивились, як серби входять у закрите для воюючих армій місто. За кілька годин частини боснійських сербів під командуванням Крстича провели в місті етнічну чистку. Мусульман вивезено автобусами. За містом відокремлено жінок, старців та дітей від чоловіків – чоловіками вважалися навіть дванадцяти, тринадцяти-річні підлітки. Жінки поїхали далі, а чоловіків загнано у навколишні ліси. Звідти вони вже не повернулись. Більшість з них було розстріляно, а їх тіла кинуті у ями. Деяким відрубали голови. Тих, хто намагався втекти, ловили та з дозволу Крстича вбивали на місці.

За даними Міжнародного Червоного Хреста серби вивезли з Сребрениці 7 – 8 тисяч чоловіків. У колективних могилах довкола міста віднайдено 4 тисячі тіл. 100 з них ідентифіковано. Крстич був затриманий силами КФОР у 1998 році. Докази проти нього зібрав американський прокурор Марк Хармон. На підставі зізнань більш ніж 100 свідків, аудіо- та відеозаписів, та сателітарних фотографій, у судовому процесі, який тривав 12 місяців він довів, що:

- до 13 липня 1995 р. Крстич був заступником командуючого корпусу Дріна, а після цього його було офіційно призначено комендантом;
- повинен був приймати участь у підготовці та проведенні масових вбивств – від 11 липня до останнього дня евакуації;
- саме Крстич вирішував, що робити з «посилками» – так командування сербів називало взятих у полон мусульман.

За кожне з восьми звинувачень (два з них були звинуваченнями у масовому вбивстві) Хармон домагався довічного ув'язнення. Крстич не визнав своєї вини.

Захист намагався довести, що Крстич не перебував 11 липня 1995 р. в районі Сребрениці, тому що займався підготовкою атаки на Жепу. Всю провину за злочин у Сребрениці Крстич переклав на генерала Ратка Младіча та його «прибічну гвардію». – Спочатку мені не було нічого відомо про злочини, – казав генерал. – Коли дізнався правду, хотів втрутитись, але боявся за життя своєї сім'ї. Суд йому не повірив. Крстич – це друга особа, якій винесено вирок за злочин у Сребрениці. Перед ним на п'ять років було засуджено боснійського хорвата Дражена Ердемовича, одного з солдатів сербського корпусу Дріна, який брав участь у вивезенні та розстрілі мусульман.

Геноцид – це найважчий злочин, за який можна відповідати перед трибуналом в Гаазі. Крстич є першим засудженим за цей злочин; одночасно є найвищим за рангом з усіх, кого судили в Гаазі, а його покарання – найсуворішим (перед тим до 45 років було засуджено хорватського генерала Тихомира Блашкіча).

Якщо вирок буде підтверджено (адвокат подав апеляцію), то 46 років ув'язнення означатиме, що 53-річний генерал проведе решту свого життя у голландській (ймовірно) в'язниці. Звідти буде спостерігати за судовим процесом ініціатора балканської війни – колишнього президента Югославії Слободана Мілошевіча.

Джерело: Конрад Ніклевич, «Gazeta Wyborcza», 3 серпня 2001

Допоміжний матеріал № 4

Покарання

Акт звинувачення № 12:

«Докази свідчать про те, що після падіння Сребрениці в липні 1995 року, проведено страшну екзекуцію мусульманського населення міста. Все, що було представлено прокурору, свідчить про жорстокість, яку важко собі уявити: сотні похованих живцем, чоловіки та жінки, яких принижували і кували, діти, яких вбивали на очах матерів, дідусь, якого змусили з'їсти печінку власного онука. Це сцени з пекла, записані на найчорніших сторінках історії людства (...).

РАДОВАН КАРАДЖИЧ і РАТКО МЛАДИЧ відповідальні за: вбивства, згвалтування, катування, побої, грабежі та нелюдське ставлення до цивільного населення, переслідування політичних лідерів та інтелектуалів, депортації та примусові виселення цивільного населення, руйнування храмів. (...)

РАДОВАН КАРАДЖИЧ і РАТКО МЛАДИЧ шляхом своїх дій або шляхом стримання своїх дій dokonali масові вбивства.

В Гаазі 25 липня / 16 листопада 1995 року прокурор Річард Голдстоун, суддя Фуад Райд».

Джерело: Ана Узелац, «Gazeta wyborcza», 2001

Міжнародний трибунал з військових злочинів у колишній Югославії

– Утворений в травні 1993 року резолюцією Ради Безпеки ООН. Йому надано повноваження переслідувати та судити особи, які відповідають за поважне порушення міжнародного гуманітарного закону, що розглядається як поважне порушення Женевської конвенції від 1949 року, мова йде про порушення воєнних прав та звичаїв, масові вбивства та злочини проти людства.

Трибунал розглядається як ключовий орган, необхідний для відновлення стабільності в регіоні та відновлення взаємодовіри між суспільствами. По мірі того, як трибунал судить щоразу вищі за рангом особистості, він стає органом, що творить прецедентне право, яке буде мати ключове значення для військового законодавства у майбутньому. Перед трибуналом відповідали різні виконавці воєнних злочинів, але безперечно, найбільшим успіхом було відкриття судового процесу проти колишнього президента Сербії Слободана Мілошевіча.

Штаб квартира трибуналу міститься в Гаазі. Бюджет покривається ООН. Деякі дії фінансуються із зовнішніх джерел, наприклад ексгумаційна програма для Сребрениці.

Підготовлено на основі: «Перегляд НАТО» – зима 2000–2001

Прокурор і суддя, які ведуть справу Мілошевіча

Карла дель Понте

53-річна Карла дель Понте, генеральний прокурор Міжнародного трибуналу з військових злочинів у колишній Югославії, з 1994 року виконувала обов'язки генерального прокурора Швейцарії. Була відома через свою наполегливість у боротьбі з організованою злочинністю. Вважала, що необхідно відмінити банківську таємницю, якою славиться Швейцарія тому, що без цього важко впоратись з проблемою відмивання брудних грошей. Коли в 1999 році пані Понте отримала цю престижну посаду, вона оголосила, що зробить все, навіть неможливе, для того, щоб Мілошевич та інші воєнні злочинці з колишньої Югославії були притягнені до відповідальності, а відповідним місцем для розгляду їх справ є трибунал ООН у Гаазі.

Річард Мей

У Статуті трибуналу записано, що судді повинні бути високоморальними особами, заохувати безсторонність та вірність засадам, мати кваліфікації, необхідні до номінації на найвищі суддівські пости в своїх країнах. Річард Мей безперечно відповідає всім вищезгаданим критеріям. Перед обранням до Трибуналу, він виконував обов'язки судді округу в Мідленді та Оксфордї у Великій Британії. Він автор багатьох публікацій, спеціаліст міжнародного кримінального законодавства. Джерело: «Rzeczpospolita», 4 липня 2001

Головні затримані та засуджені

На сьогоднішній день (12 лютого 2002 р.) трибунал у Гаазі виніс вирoki щодо 11 справ, 15 чергових осіб було засуджено в першій інстанції. До головних засуджених або затриманих належать:

Більяна Плавшіч

Колишня президент Сербської Республіки в Боснії самостійно з'явилась перед трибуналом в січні 2001 року. Через пів року була тимчасово звільнена до початку судового процесу.

Момчіло Крайшнік

Голова парламенту боснійських сербів під час громадянської війни. Був арештований в березні 2000 р., суд вже кілька разів відхилив його прохання про тимчасове звільнення.

Радислав Крстич

Генерал армії боснійських сербів, названий «катом із Сребрениці», відповідає за вбивство більш ніж 8 тис. мешканців цієї «зони безпеки» для боснійських мусульман в липні 1995 р. Це був найжахливіший воєнний злочин в Європі з часів Другої світової війни. Був затриманий військами НАТО в грудні 1998 року. Через півтора року, в серпні 2001р. розпочався судовий процес. За геноцид та злочини проти людства він був засуджений до 46 років тюремного ув'язнення. Це найвищий за рангом військовий, якого засудив Трибунал.

Тихомир Блашкіч

Генерал-командуючий силами боснійських хорватів, який був засуджений в березні 2000 р. до 45 років тюремного ув'язнення. Суд визнав його винним у вбивстві більш ніж ста мусульманських мешканців Ахмічі в центральній Боснії в квітні 1993 р.. Крім нього, за злочин в Ахмічі винесено вирок ще п'ятьом особам.

Горан Єлішіч

Боснійський серб, якому винесено вирок за злочини проти мусульман та хорватів, скоєні в районі Брчка. В липні 2001 р. суд другої інстанції підтвердив його вирок – 40 років ув'язнення.

Душан Тадіч

Боснійський серб, перша особа, яку арештував трибунал в Шевенінгені. Засуджений до 20 років тюремного ув'язнення за участь в етнічних чистках в районі боснійського Прїєдора в 1992 р..

Дражен Ердємович

Перший засуджений. Боснійський хорват, який воював на стороні сербської армії, один з членів езекуційного трибуналу, який після захоплення Сребрениці замордував 1,2 тис. мусульман. У листопаді 1996 р. його засуджено до п'яти років тюремного ув'язнення. До уваги взято факт його покаяння та добровільної появи перед судом.

Джерело: «Gazeta wyborcza», 14 лютого 2002

Допоміжний матеріал № 5

Пам'ять

Два пам'ятники

Озброєні солдати сил ООН охороняли учасників траурного мітингу, який відбувся вчора в Сребрениці. Його присвячено пам'яті восьми тисяч боснійських мусульман, замордованих сербськими військами шість років тому. Це був найстрашніший воєнний злочин в Європі з часу Другої світової війни. Присутні на місці миротворчі сили ООН не змогли запобігти трагедії. Більше п'яти тисяч родичів замордованих зібрались в середу перед колишньою фабрикою, де боснійські серби виконували масові вбивства. 11 липня 1995 року відразу після захоплення Сребрениці, яку ООН проголосила «зоною безпеки», сербські війська під командуванням генерала Ратко Младича відділили чоловіків та хлопців від сімей та загнали на цю фабрику. Там бойовики відкрили по них вогонь з автоматів та закидали гранатами. Тільки дві особи пережили цю бійню. Чекали під грудною мертвих тіл на відповідний момент, щоб втекти до лісу. Вони будуть головними свідками звинувачення в міжнародному трибуналі в Гаазі. На владу так званої Сербської Республіки, яка входить до складу Боснії та Герцоговини, здійснюються все сильніші натиски стосовно передання суду відповідальних за цей злочин – політичного лідера боснійських сербів Радована Караджича та генерала Младича. До цього часу з групових могил видобуто останки близька чотирьох тисяч замордованих. Ще не знайдено тіл чергових чотирьох тисяч жертв. Припускається, що вони були спалені та засипані в одній з непрацюючих срібних шахт. Вчора на місці страти відкрито пам'ятник замордованим мусульманам. Видатки, пов'язані з побудовою об'єкту становлять приблизно п'ять тисяч доларів і оплачені урядом Великобританії. На мармуровій глибі, яка важить три тонни, видно простий напис: «Сребрениця. Липень 1995». На цьому місці буде цвинтар, де поховать прах замордованих. Перший раз після закінчення війни в Боснії та Герцоговині в грудні 1995 року до Сребрениці, яка належить Сербській Республіці, прибуло так багато мусульман. Їх попереднім візитам у менших групах завжди протистояли сербські мешканці. Місцеві серби вважають, що це вони були жертвами атак з боку мусульман. Після церемонії, яка відбулась вчора, вони розпочали будівництво свого власного пам'ятника, який буде пригадувати перехожим, що в районі Сребрениці під час війни за Боснію загинуло 1300 сербів.

Джерело: AFP Reuters S.G. «Rzeczpospolita», 12 липня 2001

Два дні за одну смерть

Як легко вбивати людей. Треба тільки переконати своїх, що їх доля покращиться, якщо вони позбудуться чужих. Випробування починається тоді, коли чужі не хочуть йти геть. Тоді треба вбивати і здивовано дивитись на те, як це легко виходить. Солдати виконують накази. Ідейні тримають язик за зубами. Духовні говорять про дієве призначення народу. Закордонні спостерігачі вирішують не вмирати за якийсь черговий Гданськ. А якщо так легко виходить, то гріх не продовжувати.

Як важко винести вирок за вбивство. Перш за все, треба перемогти вбивць збройними силами. Після цього, необхідно затримати злочинців. І врешті, потрібно довести, що їх злочин був злочином проти людства, що це були вбивства, а не переселення, необхідне рішення чи етнічна чистка. І треба це зробити таким чином, щоб переміг закон, а не перемагали закон. А закон оберігає звинуваченого, тому що він слабший. Факт, що жоден закон не оберіг страчених за те, що були вірменами, євреями, циганами чи боснійськими мусульманами, не дає право позбавити їх вбивць захисту зі сторони закону. Трибунал захищав Крстича. Не був засуджений на пожиттєве ув'язнення.

Напевно знайшлись якісь полегшуючі обставини. Генерал Крстич був покараний за останній злочин проти людства минулого століття. Століття, яке як жодне інше було переповнене масовими вбивствами. Але ніхто не сміє сказати, що у новому столітті не буде причин для таких процесів. Те, що трапилось у Сребрениці, сьогодні відбувається майже щодня у Судані, Конго, Чечні – там, де якісь чужі заважають жити якимось своїм.

Генерал Крстич мав право для обурення. Перед подіями у Сребрениці було так багато інших різних прикладів, коли міжнародне суспільство і надалі проводило переговори з його керівниками – Радованом Караджичем та генералом Ратко Младичем – як рівні з рівними. Треба ж було попередити, подати кількість трупів, перевищення якої призведе до того, що їх не будуть запрошувати в салони. Та й взагалі, якби не випадок, він і сам не опинився б за решіткою. Якось солдати, які повинні були заарештувати Караджича та Младича, протягом останніх років «не зустрічають» їх на своїм шляху. Де тут справедливість?

А може зараз Крстич у затишку своєї камери перераховує вирок на трупи? Виявляється, що за кожного забитого він відсидить два дні. І може так собі міркує, що в цілому й варто було – для добра справи. Хотів би вірити, що ні. Що в камері він не буде сам. Що його буде переслідувати пам'ять про вісім тисяч вбивств. Вісім тисяч пам'ятей.

Жінка, яку врятували в Сребрениці, розповідала мені через десять днів після різни про поля покриті трупами, які вона бачила з вікна автобуса, що віз її до життя. І про сербського солдата, який не відомо для чого, ніс під пахвою відрубану людську ногу. Тоді я писав статтю до «Gazety», але не міг дописати, що вона мені ще сказала, що цілий час думає про те, чи знає цю ногу – і що не впевнена.

Мені б хотілось, щоб ми всі вміли дивитись на слово «масові вбивства» очима тієї жінки.

Джерело: Давид Варшавський, *Два дні за одну смерть*, «Gazeta Wyborcza», 3 серпня 2001

Гарантувати захист інтеграції – відносини НАТО–ЄС

Мета:

- усвідомлення взаємовідносин між процесом європейської інтеграції та системою євроатлантичної безпеки
- усвідомлення місця своєї держави у забезпеченні безпеки на європейському континенті
- формування вміння знаходити залежність між демократією, економікою з вільним ринком та міжнародною безпекою

Методи:

- виклад матеріалу
- презентація
- дискусія

Базові поняття та терміни:

- європейська інтеграція
- політика безпеки та оборони
- структура безпеки
- трансатлантичні відносини

Допоміжні матеріали:

- № 1 – Безпека у структурі Європейського Союзу
 - № 2 – Європейська концепція безпеки
 - № 3 – Західноєвропейський союз (ЗЄС)
 - № 4 – Приналежність країн до НАТО та ЄС
 - № 5 – Відносини Польщі з НАТО, ЄС, ЗЄС
- Політична карта Європи

Кількість годин: 1-2

Хід уроку:

1. Ознайомте учнів з метою уроку. Зазначте, що на уроці Ви розглянете питання європейської безпеки в контексті процесу європейської інтеграції. В зв'язку з цим Ви також розглянете питання, пов'язані з системою безпеки ООН та ОБСЄ. Пригадайте основну інформацію про Європейський Союз, звернувши увагу на факт, що до цього моменту дана організація розвивалась в основному в економічній сфері. Скористайтеся допоміжним матеріалом № 1 «Безпека у структурі Європейського Союзу» (з нього можна зробити демонстраційну таблицю) та підкресліть значення питання безпеки у розвитку Європейського Союзу після Маастрихтського договору (1991). Запитайте учнів:

- чи можливо у довгій перспективі економічного розвитку не дбати про питання міжнародної безпеки?
- чи поступ у напрямі європейської інтеграції повинен супроводжуватись ініціативами щодо забезпечення безпеки?
- чи європейські держави можуть забезпечити собі безпеку без участі Сполучених Штатів?

Попросіть, щоб учні відповідали лаконічно та обґрунтовували свою позицію. Проведіть коротку дискусію. Підводячи підсумок, зверніть увагу на взаємозалежність між економічним розвитком, свободою, демократією та національною безпекою.

2. Розділіть клас на чотири групи. Двом групам роздайте допоміжний матеріал № 2 «Європейська концепція безпеки», а двом іншим – допоміжний матеріал № 3 «Західноєвропейський союз». Дайте завдання уважно прочитати матеріал та вибрати особу, яка перекаже цілому класу основні факти. Зверніть увагу на значення подій 90-х років, які прискорили діяльність у напрямку побудови європейських структур безпеки. До даних подій належать: війна з Іраком у Перській затоці, війни в Боснії та Косові, військова операція проти Югославії, конфлікти у різних частинах світу (наприклад, в районі Великих Озер в Африці), дестабілізація на території країн колишнього Радянського Союзу. Підкресліть, що на протязі п'ятидесяти років функціонування Європейських Спільнот (якщо рахувати від моменту утворення Європейського Співтовариства Вугілля та Сталі), європейським країнам не вдалося створити власної ефективної політики безпеки та оборони. Західноєвропейський Союз (ЗЄС) на даний момент перебуває «у стані сплячки». Наголосіть, що в кінці 90-х років Європейський Союз посилив свою діяльність у сфері системи безпеки та оборони (Спільна європейська політика безпеки та оборони). Підкресліть, що на даний момент завдання щодо спільної оборони європейські держави реалізують в рамках НАТО і тому мова йде про «трансатлантичні» основи європейської безпеки. Але є надія на продовження діяльності у напрямку організації власної, європейської політики безпеки, яка не ставить під сумнів необхідність функціонування НАТО.

3. В цій частині уроку, використовуючи політичну карту Європи та допоміжний матеріал № 4 «Приналежність країн до НАТО та ЄС» (рекомендується виготовити демонстраційну таблицю), зробіть короткий виклад матеріалу на тему приналежності європейських країн до організацій безпеки. Розкажіть про програму НАТО «Партнерство заради миру». Крім того, зверніть увагу на приналежність європейських держав до ОБСЄ та ООН. Поясніть, чому в Європі маємо справу з такою «мозаїкою приналежності» у галузі безпеки. У 2002 р. серед п'ятнадцяти держав Європейського Союзу чотири не входили до структури НАТО (Швеція, Фінляндія, Австрія та Ірландія), а в свою чергу членами НАТО було шість європейських держав, які не були членами ЄС (Польща, Чехія, Угорщина, Норвегія, Ісландія, Туреччина). Співпадала тільки приналежність всіх держав ЗЄС до НАТО. На завершення опишіть коротко взаємозалежність НАТО і ЄС. Скажіть, що війна в Афганістані (2001 – 2002) виявила «технологічну відстань» між Сполученими Штатами та європейськими країнами у сфері озброєння і підготовленості війська (не на користь Європи). Це питання є складною, делікатною та постійно обираючою нові форми матерією міжнародних відносин і тому не потрібно його занадто торкатись. Належить повернутись до ключового питання:

- яким чином гарантувати безпеку державам Європейського Союзу?

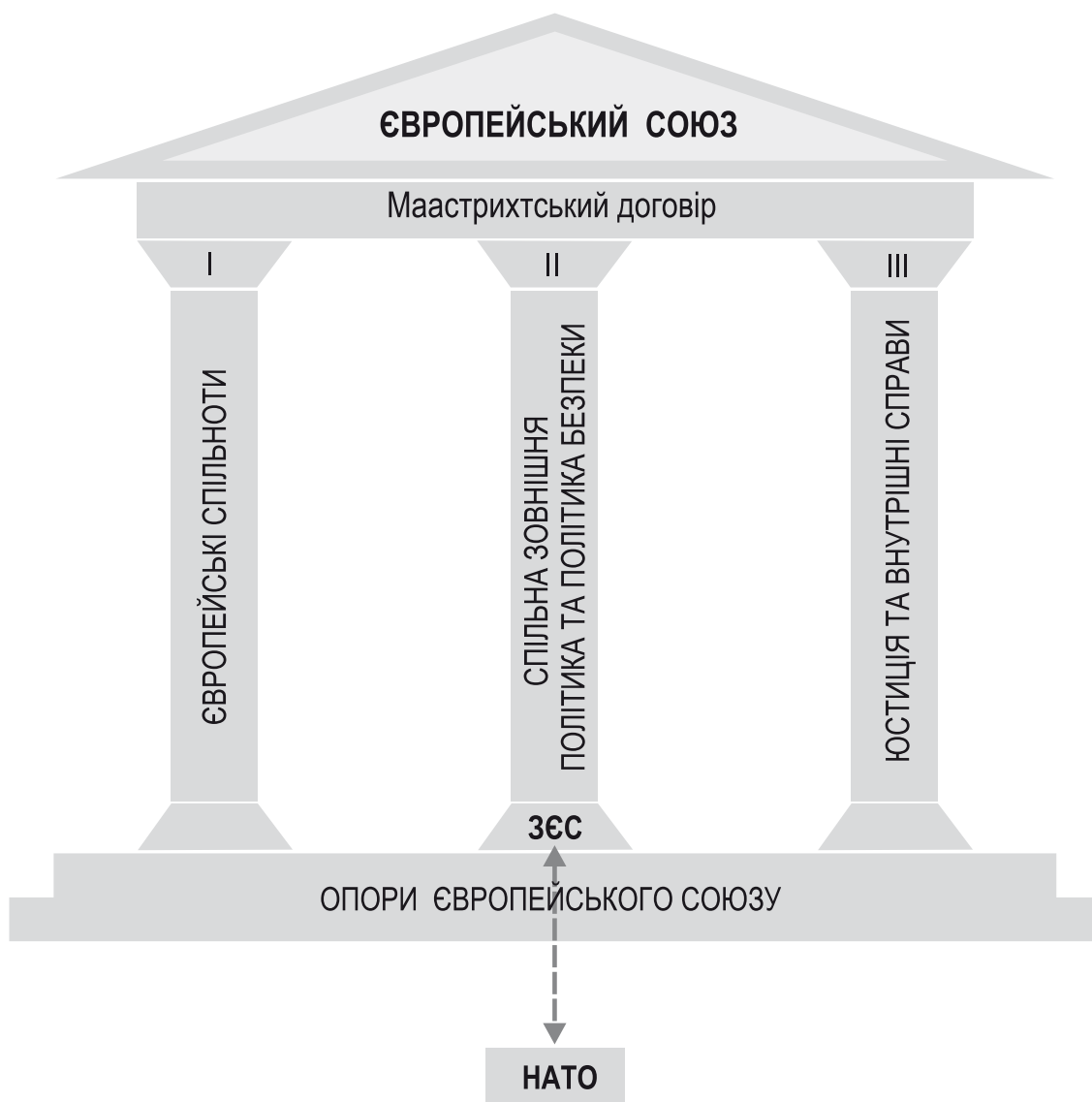
У 2007 р. серед 27 країн Європейського Союзу, шість не входило до структури НАТО (Швеція, Фінляндія, Австрія, Ірландія, Мальта, Кіпр), а три країни, що не були членами Євросоюзу, були членами Альянсу (Норвегія, Ісландія, Туреччина).

4. На останньому етапі уроку перенесіть попередні рішення на досвід Польщі. Пригадайте основні факти щодо приналежності Польщі до згаданих структур безпеки. У 2002 р. Польща була членом НАТО, членом ООН, членом ОБСЄ, країною – кандидатом до ЄС, партнером ЗЄС. Попросіть учнів, щоб вони пригадали основні факти стосовно шляху Польщі до цих організацій, опираючись на знання, отримані на уроках історії та суспільствознавства. Для підведення підсумку уроку використайте допоміжний матеріал № 5, в якому в графічній формі представлений процес інтеграції Польщі до структур безпеки (учні повинні отримати ксерокопії цього матеріалу). Зверніть увагу учнів на традиційно міцні зв'язки між Польщею та Сполученими Штатами (багатомільйонна польська діаспора в США, симпатія до американців з боку польського суспільства, американські інвестиції в країну, думка про Польщу як про «американського троянського коня» зі сторони деяких європейських держав). Скажіть, що польська зовнішня політика спрямована на повноцінну участь як в НАТО, так і в європейських структурах безпеки – істотних складових частинах державної безпеки. Запитайте учнів:

■ *Які організації дадуть найкращу гарантію захисту Польщі?*

Підведіть підсумок уроку.

Безпека в структурі Європейського Союзу

Допоміжний матеріал № 2

Європейська концепція безпеки

Спільна зовнішня політика та політика безпеки (CFSP) була прийнята в договорі про Європейський Союз (Маастрихтському договорі) у 1991 р. – особливо у Статті J. Це продовження Європейського політичного співтовариства, попередньої ініціативи Європейських Спільнот. Поряд із Європейськими Спільнотами та Юстицією внутрішніх справ Спільна зовнішня політика та політика безпеки є однією з трьох засад Європейського Союзу. Завданням даної засади є захист основних інтересів зовнішньої політики ЄС, особливо незалежності, безпеки та цілісності Союзу, в тому числі поступове окреслення спільної оборонної політики, захист миру, зміцнення демократії та правової держави, прав людини. Загальні напрямки в політиці безпеки визначає Європейська Рада, а рішення приймаються Радою Європейського Союзу шляхом знаходження консенсусу. Спільну зовнішню політику та політику безпеки реалізують всі держави ЄС.

В Амстердамському договорі (1997) ЄС розвинув концепцію CFSP. Договір створює умови для активнішого залучення ЗЄС до політики ЄС. Держави-члени ЄС було запрошено до вступу в ЗЄС або прийняття статусу спостерігача. Усім іншим державам-членам НАТО запропоновано статус асоційованих партнерів ЗЄС.

Саміт Європейської Ради у Гельсінках (1999) прискорив роботу над питанням «управління кризовими ситуаціями». Почалась створюватись **Спільна європейська політика безпеки і оборони (CESDP)**. ЄС має наміри створити 60-тисячний військовий корпус швидкого реагування в кризових ситуаціях. Між США та ЄС триває дискусія щодо зв'язку CESDP з діями НАТО.

З початку 90-х років у рамках НАТО розвивається концепція **Власне європейської системи безпеки та оборони (ESDI)**, метою якої є зміцнення європейського відділу НАТО, співробітництво між Альянсом та ЄС і ЗЄС. Процес ESDI направлений на відокремлення військових ресурсів і здатність Альянсу підтримувати миротворчі операції, які можуть здійснювати європейські держави.

Допоміжний матеріал № 3

Західноєвропейський Союз (ЗЄС)

Західноєвропейський Союз – (анг. Western European Union – WEU) – це організація, яка була створена на основі модифікованого в 1954 р. паризькими угодами Брюссельського Трактату (17 березня 1948 р.) про суспільно-економічну і культурну співпрацю та спільну самооборону. До перших держав-учасниць: Бельгії, Голландії, Франції, Люксембургу та Великобританії в 1955 р. приєднались ФРН та Італія, у 1990 р. – Іспанія та Португалія, в 1991р. – Греція. Туреччина, Норвегія та Ісландія – це асоційовані партнери, а Австрія, Данія, Фінляндія, Ірландія та Швеція – спостерігачі. У 1994 р. статус асоційованих партнерів отримали країни Центральної та Східної Європи. Утворення ЗЄС було результатом невдалої спроби утворити Європейську оборонну спільноту. Але і ця організація не почала виконувати самостійної оборонної функції. Її військові повноваження були передані НАТО. Значення ЗЄС змінилось у 90-х роках в зв'язку з Маастрихтським договором та можливістю відкликати американські війська з Європи. Франція і Німеччина були країнами, які започаткували новий напрямок розвитку, пропонуючи створити європейський військовий корпус під командуванням ЗЄС, який також можна було б використовувати для потреб НАТО. Збільшено інтенсивність космічних досліджень та розробки систем захисту. Маастрихтський договір включив ЗЄС до системи Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та визначив його завдання, направлені на обороноздатність ЄС. Рада ЄС в співпраці з органами ЗЄС може приймати рішення про спільні акції. Але міжнародна Конференція та остаточна форма* Амстердамського договору показали, що члени ЄС по-різному уявляють собі роль ЗЄС, а тому його майбутнє і надалі невідоме.

Джерело: Енциклопедичний словник Громадянська освіта, Видавництво Європа, Вроцлав 2001

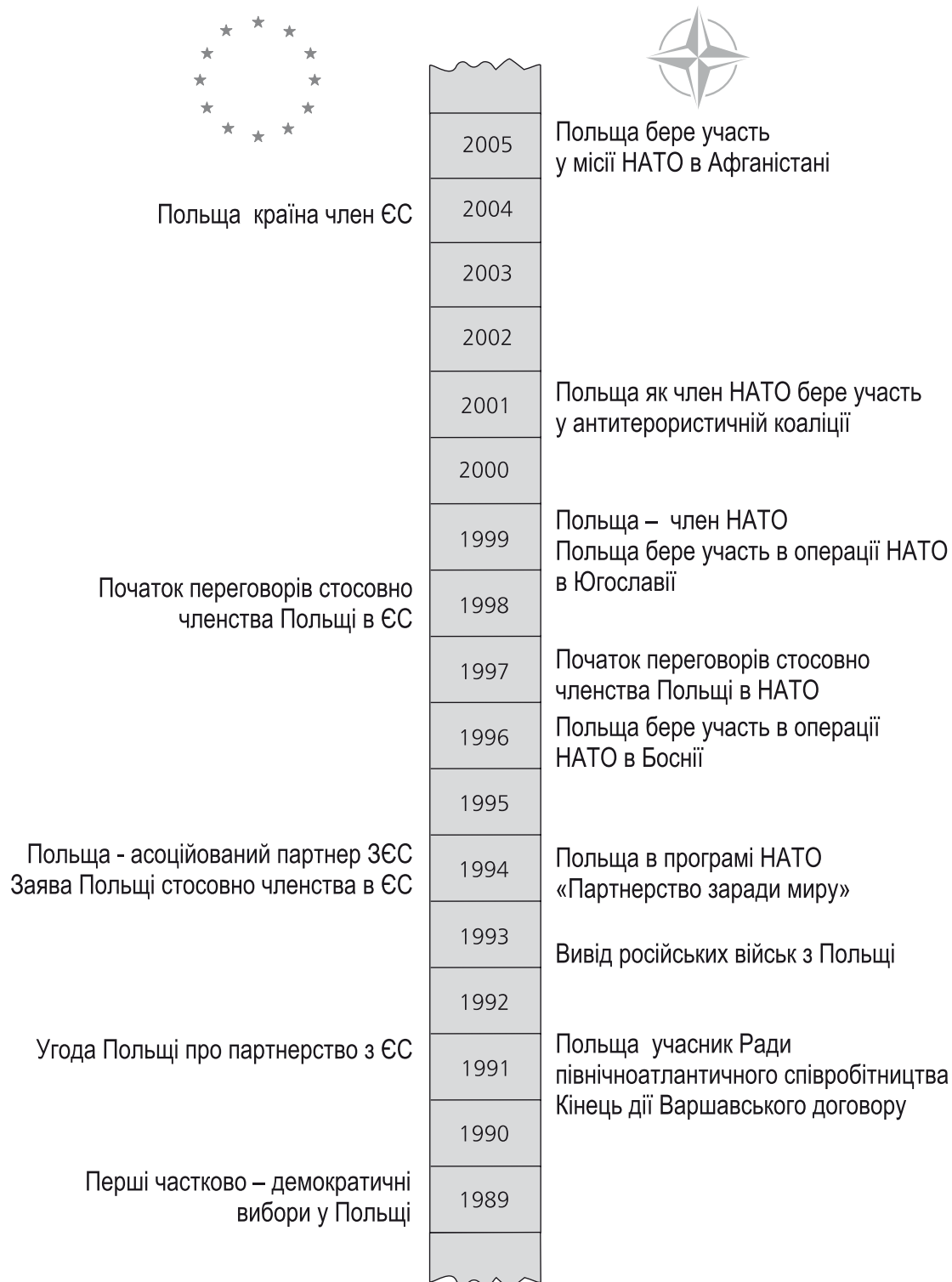
* після того, як більшість функцій ЗЄС було передано Європейському Союзу, ЗЄС наново перебуває у стані «анабіозу», зберігши при цьому головну роль чинника колективної оборони держав-членів. Ця функція має теоретичний характер, тому що більшість її членів реалізує це завдання при допомозі НАТО, а приналежні до Спільноти заангажовані у військовому аспекті держави, не погоджуються записати колективну оборону до «acquis communautaire» Європейського Союзу. (прим. М.С)

Приналежність країн до НАТО та ЄС

Допоміжний матеріал № 5

Відносини Польщі з НАТО, ЄС, ЗЄС

Здіслава Баранкевич

Сценарій конкурсу «Пізнаємо Європейський Союз»

Мета:

- ознайомлення з назвами країн-членів Європейського Союзу
- поглиблення та доповнення знань у галузі географії та культури Європи
- вдосконалення навичок роботи в групі

Методи:

- проект

Допоміжні матеріали:

№ 1 – Правила шкільного конкурсу знань про Європейський Союз

№ 2 – Конкурсні завдання

№ 3 – «Євросоюз без таємниць» – вікторина для глядачів

Реалізація:

1. Ознайомлення учнів з правилами конкурсу, термінами проведення змагань (правила конкурсу – допоміжний матеріал №1).
2. Підготовка призів та дипломів.
3. Розробка конкурсних завдань (прикладі конкурсних завдань – допоміжний матеріал №2)
4. Розробка конкурсних питань для глядачів.
5. Визначення складу журі.
6. Підготовка приміщення для змагань (бажано у спортивному залі).
7. Запрошення гостей, уболівальників

Хід конкурсу:

1. Реєстрація команд.
2. Повітання гостей, подання інформації про мету та правила проведення конкурсу, представлення членів журі.
3. Презентація команд.
4. Виконання конкурсних завдань – I частина.
5. Перерва. Під час перерви – конкурс для глядачів.
6. Виконання конкурсних завдань – II частина.
7. Перерва. Журі визначає переможців конкурсу.
8. Оголошення результатів та нагородження переможців.
9. Висловлення подяки гостям та глядачам за участь, завершення конкурсу.

Допоміжний матеріал №1

Правила шкільного конкурсу знань про Європейський Союз «Пізнаємо Європейський Союз»

1. Максимальна кількість команд, які беруть участь в конкурсі – 5.
2. Команди подають організаторам заявку на участь у конкурсі не пізніше ніж за два дні перед початком змагань. Черга подачі заявки визначає право участі у конкурсі.
3. До складу кожної команди входить чотири учні.
4. Кожна команда бере участь у 8 змаганнях.
5. Відповідає тільки один гравець з команди.
6. Зараховується тільки перша відповідь.
7. За кожну правильну відповідь команда отримує один бал.
8. Перемагає команда, яка отримає найбільшу кількість балів.

Допоміжний матеріал №2

Конкурсні завдання

I. Загальні знання

Кожна команда вибирає методом жеребкування два питання. За правильну відповідь на кожне з питань, команда отримує один бал.

1	У якій країні тече ріка Луара?
2	У якій країні часто стоїть туман та падає дощ?
3	У якій країні найбільше вітряків?
4	Як називається столиця Угорщини?
5	У якій країні популярною стравою є бігос?
6	У якій країні тече ріка Рейн?
7	У якому місті є Ейфелева вежа?
8	Які кольори присутні на прапорі Німеччини?
9	Які країни об'єднує Євротунель?
10	З якої країни походить ансамбль «Бітлз» (The Beatles)?
11	У якій країні популярною стравою є кнедлики?
12	Як називається столиця Фінляндії?
13	Яка ріка протікає через Лондон?
14	Столиця якої країни називається Братислава?
15	У якій країні живуть північні олені, друзі Святого Миколая?
16	Столиця якої країни називається Мадрид?
17	У якому місті знаходиться Біг Бен?
18	Які кольори присутні на прапорі Італії?
19	Яка країна була батьківщиною Наполеона?
20	В якому місті можна побачити Колонну Зигмунта?
21	Як називається столиця Швеції?
22	З якої країни походить марка «Нокія» (NOKIA)?
23	Як називається столиця Бельгії?
24	У якому місті знаходиться Колізей?
25	У якій країні вирощують тюльпани?
26	У якій країні проводяться бої биків?

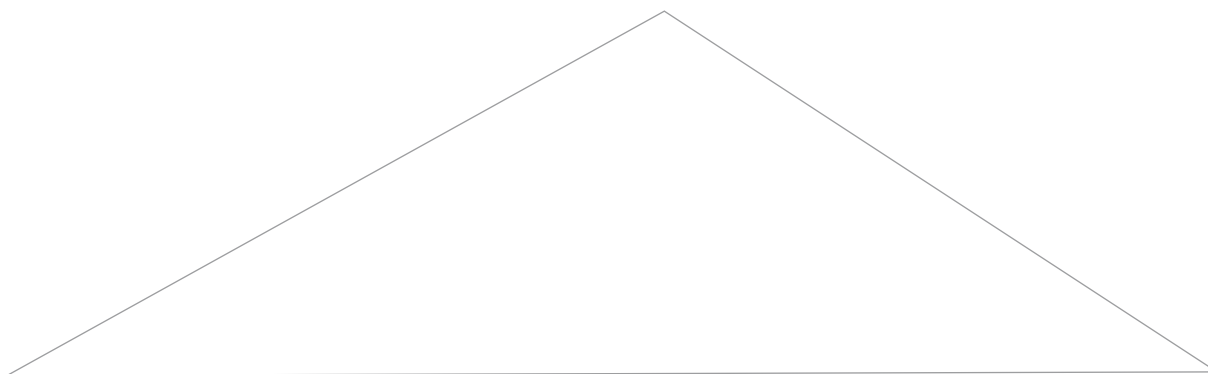
Відповіді:

1. Франція	14. Словаччина
2. Великобританія	15. Фінляндія
3. Нідерланди	16. Іспанія
4. Будапешт	17. Лондон
5. Польща	18. Зелений, білий, червоний
6. Німеччина	19. Франція
7. Париж	20. Варшава
8. Чорний, червоний, жовтий	21. Стокгольм
9. Францію та Великобританію	22. Фінляндія
10. Великобританія	23. Брюссель
11. Чехія	24. Рим
12. Гельсінкі	25. Нідерланди
13. Темза	26. Іспанія

II. Європейський дім

Кожна команда отримує конверт, в якому на окремих картках написані гасла. Ведучий роздає командам великі аркуші паперу на яких намальовано будинок. Команди повинні підпорядкувати гасла, які вони отримали в конверті з відповідними країнами. Перемагає та команда, яка першою правильно заповнить малюнок (приклеїть всі картки) та голосно вигукне «**Європейський дім**».

Королева Єлизавета	Генрі VIII	Тауер
Крит	Афіни	Аристотель
Франкфурт	Друк	Мерседес
Єлисейські поля	Луара	Версаль
Сицилія	Гондола	Піца
Братислава	Татри	Печери

Словаччина

Франція

Великобританія

Греція

Італія

Німеччина

III. Впізнай форму

Кожна команда отримує контури 10 європейських країн (різні набори). Команди повинні написати на кожному контурі назву даної країни. Можна дивитись на політичну карту, яку слід повісити у доступному для всіх команд місці (одна карта для всіх). Команда, яка перша виконає завдання, отримує бал.

IV. Яка це мова?

Кожна команда отримує аркуш паперу, на якому записані фрази на різних мовах. Команда, яка перша поверне правильно заповнений аркуш отримує бал.

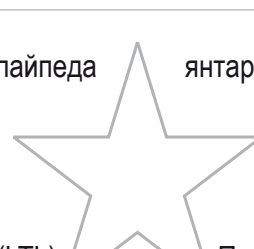
Заповни таблицю назвами мов, на яких записані ці фрази.

аська	Hello	Yes	No	Please	Thank you
дка	Hej	Ja	Nej	Ma jeg bede om	Tak for det
ф . . .ська	Hei	Kylla	Ei	Ole hyva	Kutos
фзька	Salut	Oui	Non	Sil vous plait	Merci
гка	Yasoo	Nai	Ochi	Parakalo	Eucharisto
іка	Hola	Si	No	Por favor	Gracias
нська	Hallo	Ja	Nee	Alsjeblieft	Dank je wel
нка	Hallo	Ja	Nein	Bitte	Danke
пська	Ola	Sim	Nao	Por favor	Obrigada
шка	Hej	Ja	Nej	Tack	Tack
іка	Ciao	Si	No	Per Favore	Grazie
пка	Cześć	Tak	Nie	Proszę	Dziękuję

V. Європейські іменники

Хтось з глядачів вибирає методом жеребкування для кожної команди по черзі карточку з зіркою, зачитує вирази навколо зірки, а члени команди мають 1 хвилину, щоб назвати іменник, який пов'язаний з цими виразами.

Всі вирази пов'язані з назвами країн, міст та регіонів Європейського Союзу та його функціонуванням.

К. Аденауер Баварія Пиво ковбаски	Альпи шилінги Дунай Баден
пісня Євросоюз радість спів	Вісла Колонна Зигмунта Русалка Палац Культури
Тріглав Адріатика Любляна толар(SIT)	Клайпеда янтар лит(LTL) Прибалтика
вежа Сена Нотр-Дам булки	сауна Nokia озера північні олені
Нідерланди місто Євросоюз договір	вода площа св. Марка гондоли карнавал

Великий Герцог банки мала площа монархія	тканина синій зірки 12
півострів Порто Фатіма Л. Фіго	Бельгія Нідерланди Люксембург
темно червоний документ Євросоюз подорож	Вольво Oriflame Ґетеборг Карлсон
НАТО штаб-квартира Євросоюз капуста	Шерлок Холмс Темза Біг Бен туман
бій биків Дон Кіхот фламенко гітара	острів зелень кельти арфа

VI. Хто що готує?

Перед учасниками стають діти, які тримають картки з назвами страв та напоїв з різних країн (картки можна розвісити). Представники команд вибирають методом жеребкування назви двох країн і після сигналу шукають страви, характерні для вибраних країн. Перемагає і отримує бал команда, яка перша представить журі правильний підбір.

Угорщина	Гуляш
Польща	Бігос
Італія	Піца
Чехія	Кнедлики
Іспанія	Паелья
Франція	Слимаки
Бельгія	Картопля фрі
Німеччина	Картопляний салат
Англія	Чай з молоком
Нідерланди	Сир
Литва	Цепеліни
Кіпр	Голубці у виноградних листах

VII. Сиріус

Кожна команда отримує постать Сиріуса – європейського талісману. Команди повинні домалювати Сиріусу елементи традиційного вбрання якоїсь країни. Бал отримує кожна команда, якщо журі правильно визначить країну.

VIII. Що тут не підходить?

Кожна команда отримує аркуш з виразами. Учасники повинні швидко ознайомитись з виразами та закреслити вираз, який не підходить до решти. Перемагає і отримує бал команда, яка перша правильно виконає завдання.

Бельгія	Святий Миколай, вафлі, мереживо
Австрія	Дунай, Моцарт, Брюссель
Франція	Париж, Ейфелева вежа, Олімп
Греція	Корида, Кріт, Зевс
Іспанія	Тореадор, Мадрид, Ван Гог
Німеччина	Рейн, святий Патрик, Брати Грімм
Італія	Лісабон, Сардинія, 119 острівків
Великобританія	Венеція, Анна Бoleйн, Шотландія

Допоміжний матеріал №3

«Євросоюз без таємниць» – вікторина

Вибери правильну відповідь. Тільки один з варіантів правильний. Серед учасників, які дадуть правильні відповіді на всі питання, будуть розіграні призи!

Твоє ім'я та прізвище

1. Скільки країн є сьогодні членами Європейського Союзу?

- а. 12
- б. 27
- в. 5
- г. 29

2. Які країни є кандидатами в Європейський Союз?

- а. Польща, Словаччина, Білорусь
- б. Румунія, Болгарія, Югославія
- в. Кіпр, Словенія, Швейцарія
- г. Туреччина, Хорватія

3. Скільки зірок на прапорі Європейського Союзу?

- а. 11
- б. 12
- в. 15
- г. 13

4. Хто скompонував музику гімну Європейського Союзу?

- а. Людвіг ван Бетховен
- б. Вольфганг Амадей Моцарт
- в. Фредерік Шопен
- г. Петро Чайковський

5. Як називається гімн Європейського Союзу?

- а. «Ода молодості»
- б. «Ода кохання»
- в. «Ода радості»
- г. «Ода Європі»

6. Як називається валюта Європейського Союзу?

- а. євро
- б. єврон
- в. європ
- г. долар

7. Які країни не прийняли 1 січня 2002 р. спільної європейської валюти?

- а. Великобританія, Франція, Греція
- б. Великобританія, Швеція, Данія
- в. Швеція, Німеччина, Іспанія
- г. Німеччина, Італія, Португалія

8. Коли святкується день Європейського Союзу?

- а. 9 червня
- б. 6 травня
- в. 1 травня
- г. 9 травня

9. Чи є польська мова офіційною мовою Європейського Союзу?

- а. так
- б. ні
- в. це залежить від рішення Президента Польської Республіки
- г. ще не прийнято рішення в цій справі

10. Вступ нових членів до Європейського союзу приніс користь

- а. тільки новим членам
- б. тільки старим членам
- в. і старим, і новим членам
- г. країнам, які не належать до Співтовариства

11. В якій країні Європейського Союзу виникла ідея створення шкільних Євроклубів?

- а. В Швеції
- б. У Франції
- в. В Португалії
- г. В Польщі

Дякуємо!

Відповіді на питання вікторини

- 1. б. 27
- 2. г. Туреччина, Хорватія
- 3. б. 12
- 4. а. Людвіг ван Бетховен
- 5. в. «Ода радості»
- 6. а. євро
- 7. б. Великобританія, Швеція, Данія
- 8. г. 9 травня
- 9. а. так
- 10. в. і старим, і новим членам
- 11. в. В Португалії

Корисні посилання

- <http://europa.eu.int/> – електронний портал Євросоюзу
- <http://europa.eu.int/inst-en.htm> – Інституції Євросоюзу
- <http://www.coe.kiev.ua/> – бюро інформації Ради Європи в Україні
- http://www.delukr.ec.europa.eu/home_uk.html – представництво Європейської Комісії в Україні
- <http://www.europarl.eu.int/> – Європарламент
- <http://ue.eu.int/en/summ.htm> – COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION – Рада Євросоюзу
- www.ukraine-nato.gov.ua – офіційний сайт з питань євроатлантичної інтеграції
- <http://www.ieac.org.ua/index.php?id=21&action=sitemap> – інститут євроатлантичного співробітництва
- <http://www.euintegration.net/> – контактна мережа Євроінтеграції
- <http://www.osce.org/> – ОБСЄ – Організація безпеки і співробітництва в Європі
- <http://civicua.org> – електронний портал громадських організацій України
- <http://cen.iatp.org.ua/index.html> – мережа громадянської освіти в Україні
- <http://visnyk.iatp.org.ua/> – вісник програм шкільних обмінів
- www.prezident.gov.ua – офіційний сайт Президента України
- <http://www.rada.gov.ua/> – веб-сторінка Верховної Ради України
- <http://www.kmu.gov.ua/> – урядовий портал Кабінету Міністрів України
- <http://www.me.gov.ua/> – веб-сторінка Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України
- <http://www.worldbank.org/> – веб-сторінка Світового банку
- <http://www.imf.org/> – веб-сторінка Міжнародного валютного фонду
- www.ueplac.kiev.ua/ – веб-сторінка UEPLAC – Українсько-європейського консультативного центра з питань законодавства
- www.news-4-u.com/eeurope.shtml – веб-сторінка, містить економічні новини і фінансову інформацію про країни Східної Європи – України, Польщі, Угорщині, Словаччині і Чеській Республіці
- www.cordis.lu/libraries – європейський бібліопростір
- <http://karl.aegee.rwth-aachen.de/> OEM – Європа – OneEurope Magazine
- <http://eurotext.ulst.ac.uk:8017/> – Євротекст
- www.osce.org/odihr – ОБСЄ – Офіс демократичних інституцій і прав людини – Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)
- www.eu-line.com/index/eu-.html – Euro-line
- <http://v1.nedstatbasic.net/> – видання, що найбільш читаються у світі
- <http://www.cap.uni-muenchen.de/> – Німеччина – Центр прикладних досліджень – CAP (Мюнхен)
- <http://www.idm.at/> – Австрія – Інститут дунайського басейну і Центральної Європи – IDM – Institut f.r den Donaauraum und Mitteleuropa